

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TEMSİLİ DEMOKRASİYİ DEMOKRATİKLEŞTİRMEK: KATILIMCI
DEMOKRASİ MODELİ ÜZERİNE BİR İNCELENME**

YÜKSEK LİSANS

Muhammed Sefa BOZAN

OCAK-2024
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TEMSİLİ DEMOKRASİYİ DEMOKRATİKLEŞTİRMEK: KATILIMCI
DEMOKRASİ MODELİ ÜZERİNE BİR İNCELENME**

**DEMOCRATIZING REPRESENTATIVE DEMOCRACY: A REVIEW ON THE
PARTICIPATORY DEMOCRACY MODEL**

YÜKSEK LİSANS

Muhammed Sefa BOZAN

**OCAK-2024
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TEMSİLİ DEMOKRASİYİ DEMOKRATİKLEŞTİRMEK: KATILIMCI
DEMOKRASİ MODELİ ÜZERİNE BİR İNCELENME**

**DEMOCRATIZING REPRESENTATIVE DEMOCRACY: A REVIEW ON THE
PARTICIPATORY DEMOCRACY MODEL**

YÜKSEK LİSANS

Muhammed Sefa BOZAN

Danışman: Prof. Dr. Salih AKKANAT

**OCAK-2024
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Temsili Demokrasiyi Demokratikleştirmek: Katılımcı Demokrasi Modeli Üzerine Bir İnceleme**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

10/01/2024

.....
Muhammed Sefa BOZAN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim sırasında bana her zaman yol gösterici olan, gerekli ilgi alakayı hiç esirgemeyen, bilgisinden ve tecrübelerinden yararlanma fırsatı sunan ve bu çalışmanın her aşamasında bana destek olan çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Salih AKKANAT'a teşekkürlerimi sunarım.

Bana hayatımın her noktasında varlığını hissettiren, her zaman elinden gelenin fazlasını yapan ve eğitim hayatımı şekillendiren kıymetli öğretmenim aynı zamanda babam Reşat BOZAN başta olmak üzere tüm aile bireylerime şükranlarımı sunarım.

Muhammed Sefa BOZAN
GÜMÜŞHANE – 2024

ÖZET

Demokrasi; uzun yıllar boyunca yönetimlerde farklı şekillerde uygulama alanı bulan, aynı zamanda tarih boyunca nasıl uygulanması gerektiği hakkında tartışıl原因 ve hakkında sürekli yeni fikirler ortaya konulan bir kavramdır. En saf haliyle “halkın kendi kendini yönetmesi” anlamına gelen demokrasi, Antik Yunan’da uygulanan, doğrudan demokrasi modelinden günümüze miras kalan bir yönetim biçimi olarak kabul edilmektedir. Ancak Antik Yunan’dan miras kalan demokrasi modeli günümüz şartlarında uygulanamaz hale gelmiş ve yapısal değişikliklere uğrayarak yerini temsili demokrasiye bırakmıştır. Modern toplumların demokratik karar alma süreçlerinin kaçınılmaz yeni formu olarak ortaya çıkan temsili demokrasi modeli bu işlevini uzun yıllar korumuştur. fakat modern dönemde meydana gelen gelişmeler, daha yeni ve daha karmaşık tartışma ve çatışmalar meydana getirmiştir. Bu noktada ortaya çıkan yeni tartışma ve çatışmalara temsili demokrasinin ilke ve kurumlarının yanıt vermede yetersiz kaldığı, karar alma süreçlerinde uygulanan temsil ilkesine olan güvenin azaldığı ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu durum literatürde “temsili demokrasi krizi” olarak ifade edilmekte ve son zamanlarda sıklıkla gündeme gelerek tartışılmaktadır. İfade edilen bu krizin çözüm noktasında ise vatandaşların karar alma süreçlerinde daha aktif katılımın sağlanması gösterilmekte ve bunun için de katılımcı demokrasinin araç ve uygulamalarından yararlanılabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışma; teorik, nitel ve betimleyici bir çalışma olup temsili demokrasi modelinin içinde bulunduğu çıkmazları ve çözüm önerisi olarak öne sürülen katılımcı demokrasi modelinin incelenmesini kapsamaktadır. Bu bağlamda, ortaya çıkan krizlerin neden-sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilerek katılımcı demokrasi modelinin bu krizleri hafifletmeye yönelik uygulamaları ve çözüm önerilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Ortaya konulan çözüm önerileri, temsili demokrasi modelinin içinde bulunduğu krizlere önemli çözümler üretmekle birlikte hâlâ daha gelişmeye açık yönlerinin bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Katılımcı demokrasi, Temsili demokrasi, Temsili demokrasi krizi.

SUMMARY

Democracy is a notion that has found application in different ways in administrations for many years, but at the same time has been discussed about how it should be applied throughout history and new ideas have been constantly put forward about it. Democracy, which in its purest form means “self-government of the people”, is considered to be a form of governance inherited from the direct democracy model practiced in Ancient Greece to the present day. But, the model of democracy inherited from Ancient Greece has become unenforceable in today's conditions and has undergone structural changes, replacing it with representative democracy. The representative democracy model, which has emerged as an inevitable new form of democratic decision-making processes of modern societies, has preserved this function for long years. However, the developments that have occurred in the modern period have created newer, more complex discussions and conflicts. At this point, it has been suggested that the principles and institutions of representative democracy are insufficient to respond to the new debates and conflicts that have occurred, and that the confidence in the principle of representation applied in decision-making processes has decreased. In the literature, this situation is expressed to as the “representative democracy crisis” and has been frequently raised and discussed recently. At the point of solving this crisis, it is shown that citizens should participate more actively in decision-making processes, and it is thought that the tools and practices of participatory democracy can be used in this regard.

This work is a theoretical, qualitative, descriptive study and inculudes the predicaments of the representative democracy model and the analysis of the participatory democracy model put forward as a solution proposal. In this context, it is aimed to present the applications and solution proposals of the participatory democracy model aimed at alleviating these crises by evaluating the emerging crises in a cause-effect relationship. In the solution proposals put forward, it is seen that although the representative democracy model provides important solutions to the crises it is in, there are still aspects that are open to further development.

Keywords: Participatory democracy, Representative democracy, Crisis of representative democracy

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
1. GİRİŞ	1
2. DEMOKRASİ KAVRAMI.....	6
2.1. Demokrasi Tanımı.....	6
2.2. Demokrasi Tarihi	10
2.3. Antik Yunan Demokrasisi.....	13
2.3.1. Demokrasinin Ortaya Çıkışı.....	15
2.3.2. Polisin Oluşumu ve Düzeni.....	17
2.3.3. Polislerin Sosyal Yapısı ve Ekonomik Düzen	18
2.3.4. Doğrudan Demokrasinin Uygulanmasına İmkân Sağlayan Koşullar	20
2.3.5. Doğrudan Demokrasinin Kurumları	22
2.3.5.1. Halk Meclisi (Ekklesia)	23
2.3.5.2. Beşyüzler Meclisi (Boule).....	25
2.3.5.3. Halk Mahkemesi (Dikasterion).....	26
2.3.5.4. Yüksek Memurluklar	28
3. TEMSİLİ DEMOKRASİ MODELİ VE TEMSİLİ DEMOKRASİNİN KRİZLERİ .	30
3.1. Temsil Kavramı.....	30
3.1.1. Biçimsel Temsil	30
3.1.2. Siyasal Temsil	31
3.1.3. Siyasal Temsilci	34
3.2. Temsil ve Demokrasi	35
3.3. Temsili Demokrasi	37
3.3.1. Erken Dönem Liberal Teoride Temsil	37
3.3.2. Savaş Sonrası Literatürde Çoğulcu Yaklaşım.....	41
3.3.3. Siyasal Katılımın Dayanakları Açısından Temsili Demokrasi: Ekonomiden Ahlaka.....	46

3.3.4. Siyasal Katılımın Kurumsallığı ve Süreçleri Açısından Temsili Demokrasi:	
Parlamento ve Seçimler	50
3.3.5. Temsili Demokrasi Tanım ve Tarihçesi	53
3.3.6. Temsili Demokrasinin Unsurları	55
3.3.6.1. Birey, Saygı ve Özgürlük	58
3.3.6.2. Eşitlik, Adalet ve Rasyonellik	58
3.3.6.3. Rıza, Meşruiyet	59
3.3.6.4. Anayasacılık, Hukuk Devleti ve Kuvvetler Ayrılığı	60
3.3.6.5. Çoğunluğun Yönetimi	60
3.3.6.6. Genel ve Eşit Oy	62
3.3.6.7. Seçim, Yarışma ve Rekabet	63
3.3.6.8. Siyasi Katılım ve Partiler	65
3.3.6.9. Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik	66
3.3.6.10. İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü	67
3.3.7. Temsili Demokrasi ve Siyasal Katılım	69
3.3.8. Temsili Demokrasinin İçerisinde Bulunduğu Krizler ve Yöneltilen Eleştiriler....	70
3.3.8.1. Temsili Demokrasinin “Temsil” Krizi	70
3.3.9. Temsili Demokrasinin Uygulamaya Yönelik Yaşadığı Sorunlar.....	73
3.3.9.1. Demokrasiden Uzaklaşma ve Elit Yönetim Sorunu.....	73
3.3.9.2. Çıkarların Temsil Edilememesi.....	74
3.3.9.3. Çoğulculuğun İşleyememesi	76
3.3.9.4. Siyasi Parti Sorunları ve Eşitsizlik	77
3.3.9.5. Çoğunluğun Yönetimi, Rasyonellik ve Demokratik Bilinç Eksikliği.....	79
3.3.9.6. Demokrasinin İthal Edilmesi	83
3.3.9.7. Parlamento Sorunları, Manipülasyon ve Çözumsuzlük	85
4. KATILIMCI DEMOKRASİ MODELİ	88
4.1. Demokrasi Teorileri	88
4.1.1. Müzakereci Demokrasi	88
4.1.1.1. Siyasal Katılımın Bağlamı Açısından Müzakereci Demokrasi: Kamusal	
Alandan İletişimsel İktidara	90
4.1.1.2. Siyasal Katılımın Dayanakları Açısından Müzakereci Demokrasi:	
Rasyonaliteden Ahlaka	93
4.1.1.3. Siyasal Katılımın Kurumsallığı ve Süreçleri Açısından Müzakereci Demokrasi:	
Prosedürlerden Yönetişime	96
4.1.2. Agonistik Demokrasi	97

4.1.2.1. Siyasal Katılımın Dayanakları Açısından Agonistik Demokrasi: İktidardan Çoğulculuğa	98
4.1.3. Katılımcı Demokrasi	100
4.1.3.1 Katılımcı Demokrasinin Tanım ve Tarihçesi	100
4.1.3.2. Katılımcı Demokrasinin Özellikleri	102
4.1.3.3. Siyasal Katılım Kavramı	105
4.1.3.3.1. Siyasal Katılımı Etkileyen Unsurlar	108
4.1.3.4. Katılımcı Demokrasinin Unsurları	114
4.1.3.4.1. Aktif Yurttaşlık ve Aktif Katılım	115
4.1.3.4.1.1. Aktif Katılım Araçları ve Yöntemleri	117
4.1.3.4.1.1.1. Seçimler ve Oy Verme	117
4.1.3.4.1.1.2. Referandum	118
4.1.3.4.1.1.3. Halk Denetimi ve Halk Vetosu	118
4.1.3.4.1.1.4. Halk Girişimi	118
4.1.3.4.1.1.5. Halk Toplantıları / Kent Konseyleri	119
4.1.3.4.1.1.6. Halk Çalıştayı	119
4.1.3.4.1.1.7. Geri Çağırma	119
4.1.3.4.1.1.8. E- Katılım	120
4.1.3.4.2. Sivil Toplum Kuruluşları	120
4.1.3.4.3. Yerellik: Halka Yakın Yönetim	121
4.1.3.4.4. Siyasi Partilerde Örgüt İçi Demokrasinin Güçlenmesi	122
4.1.3.4.5. Katılımcı Demokrasi Perspektifinden Yönetişim Kavramı	124
4.1.3.5. Temsili Demokrasi ve Katılımcı Demokrasi İlişkisi ve Sorunlar Açısından Çözüm Önerileri	126
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	135
KAYNAKÇA	139
ÖZGEÇMİŞ	152

1. GİRİŞ

İnsanlar ilk dünyaya geldiği andan itibaren tıpkı diğer canlılar gibi kendilerini yaşam mücadelesinin tam ortalarında bulmuşlardır. İnsanların temel ihtiyaçları olan beslenme, uyuma, ısınma gibi hayatta kalmak için elzem olan ihtiyaçlarının mücadelesini yapan ilk insanlardan bu yana, hem insanların yapısı değişikliğe uğramış hem de mücadele biçimi değişmiş ve dönüşmüştür. Nitekim bu dönüşüm insanları bir arada yaşamaya yöneltmeyle sonuçlanmıştır. Ancak insanlara psikolojik ve sosyolojik açıdan yapılan genel değerlendirmelere bakıldığında; toplumları oluşturan bireylerin, birbirleriyle çatışan, uzlaşmadan uzak, rekabetçi, kendi çıkarlarını maksimize etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Tüm bu farklılıklara ve çatışma ortamına rağmen bireyler, kendilerinin ve mensubu olduğu ailelerin daha güvenli ve huzurlu bir şekilde yaşayabilmeleri için topluluk halinde yaşamaya ihtiyaç duymuşlardır. İnsanları bir arada yaşamaya iten en önemli sebeplerin başında doğaya karşı acizlikleri olduğu bilinmektedir. Birlikte daha güçlü ve hayatta kalmanın daha kolay olduğu düşüncesi, ortak yiyecek arayışı, bir arada kalarak korunmak gibi nedenlerle insanlar birbirlerine destek olma zorunluğu hissetmiş ve sonuçta “sosyal ruh” bu şekilde ortaya çıkmıştır. Aslında tüm insanlıkta ortak olan duyguların başında iyi yaşama, güvenlik, varlığını koruma ve sürdürme ihtiyacı gelmektedir. Nitekim bu ihtiyaçlar doğrultusunda insanların ilk bir araya gelerek örgütlenişi klan çevresinde oluşturulmuştur. (Ateş, 1976: 4-5).

İnsanların yerleşik hayata geçip topluluklar oluşturmaya başlamasıyla birlikte bu toplulukların yönetilmesi ve yönlendirilmesin de bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Oluşturulan topluluklarda kimlerin yönetimde söz hakkı olduğu, kimlerin yöneten, kimlerin yönetilen olması gerektiği gibi sorular ve sorunlar da ortaya çıkmıştır. Nitekim yöneten ve yönetilen ilişkisinin ortaya çıktığı tarihten bu yana insanların nasıl yönetilmesi gerektiği uzun tarihli arka plana sahip bir sorun olarak değerlendirilebilmektedir.

Toplumlarda, toplulukları oluşturan bireylerin farklı ve çatışmacı görüşlerine rağmen bireylerin bir arada barış ve huzur içerisinde yaşayabilmeleri için tüm toplumu bağlayan belirli yasaların ve kuralların oluşması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çatışma düzeninde, karar alma süreçlerinin eşit, adil ve özgür bir şekilde yönetilmesi gerekliliği de demokrasinin bir yönetim biçimi olarak uygulanmasına neden olmuştur. Nitekim demokrasi, yönetenlerin, yönetme hakkını meşru bir şekilde kullanmaları için “halkın yönetimi” düşüncesini esas alan bir yönetim biçimidir. Siyaset bilimi literatürünün en

popüler kavramları arasında yer alan demokrasi, üzerine çok yorum yapılan ve birçok tanımı bulunan bir kavramdır. Günümüz ülkelerinin çoğu tarafından en iyi ve en meşru yönetim şekli olarak kabul görülen demokrasi kavramı halen farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte en kısa ve anlaşılır tanımıyla “halkın iradesi, halkın iktidar kullanımı, halk egemenliği” olarak ifade edilmektedir (Ashford, 2015: 24; Dahl, 2019: 18-21; Schmidt, 2001: 14- 15; Uygun, 2017: 10-11).

Demokrasi kavramı tarih sahnesine ilk olarak M.Ö. 506 yılında Antik Yunan’da ortaya çıkmış bir kavramdır. İlk olarak ortaya çıktığı dönem itibariyle, belirli bir yerde yaşayan tüm yurttaşların oy kullanma bakımından eşit şart ve haklara sahip olması manasına gelmekteydi. Uygulanan demokrasi modeli, doğrudan yani vatandaşların bizzat kendilerinin karar alma ve yönetme süreçlerine dahil olmasıyla uygulanmaktaydı. Karar alma süreçlerinde vatandaşlar bir araya gelerek el kaldırma gibi yöntemler kullanmaktaydı. O dönemde kullanılan demokratik sistemin bugün kullanılan demokrasi modelinin tam manada karşılığı olmadığı görülse de demokratik sistemlerin temellerinin o dönemlerde ortaya konulduğu yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim Antik Yunan kent devletlerinde uygulanan doğrudan demokrasi modelinde de vatandaşlar araçsız doğrudan yönetim ve karar alma süreçlerine dahil oldukları için demokrasinin en ideal formu olarak ifade edilmektedir (Ağaoğulları, 2013: 45; Dahl, 1993: 1-3; Dahl, 2019: 20; Friedel, 1999: 184; Güzel, 2018: 217; Uygun, 2017: 17; Yalçinkaya, 2015: 38).

Antik Yunan döneminden sonra gelişen tarihsel süreçte yaşanan olay ve nedenler sonucunda, Atina demokrasisinde uygulama alanı bulan doğrudan demokrasi modeli, uygulanamaz hale gelmiş ve yerini klasik liberal demokrasi modellerine bırakmıştır. Klasik liberal demokrasi modeli, Antik Yunan’da uygulanan doğrudan demokrasi modelinden oldukça farklılık arz etmekte ve uygulama noktasında egemenlik devri ve temsiliyet esasına dayanmaktadır. Atina demokrasisinin modern dönemde uygulanamaz hâle gelmesinin en temel sebebi olarak da artan nüfus ve genişleyen coğrafi sınırlar gösterilmektedir (Topukçu, 2011: 9-11; Örs, 2006: 7).

Modern dönemde var olan devletler, Atina site devletleri kadar az nüfuslu ve küçük ölçekli bir yapıya sahip olmamaları nedeniyle vatandaşların bir araya gelerek, tartışma ve müzakere yoluyla karar alma süreçlerine dâhil olmalarına imkân sağlamamaktaydı. Bu nedenle ortaya çıkan yeni ulus- devletler, doğrudan demokrasi modelinin uygulanamaz hale gelmesinden dolayı demokrasiyi, temsili bir forma dönüşerek kullanmayı sürdürmüşlerdir. Dönüşen bu yeni formda uygulanan demokrasi modeli, temelde Atina demokrasisinden oldukça farklı değerlere, yöntemlere ve niteliklere sahiptir. Nitekim değişen ve dönüşen dünyada yönetimler, genişleyen

coğrafyalarda artan nüfusun bir arada daha demokratik bir şekilde yönetilmesi ve demokratik karar alma süreçlerinde halkın iradesini ortaya koyabilmeleri için temsili demokrasi modelini uygulamışlardır. Bu demokrasi modeli, halkın siyasi iktidar haklarının kullanma yetkisini demokratik seçimler aracılığıyla temsilcilere aktarmasını ve seçilen temsilcilerin halkın çıkarlarını gözeterek faaliyet göstermelerini ifade etmektedir (Reiter, 2017: 58; Nacak, 2014: 197).

Yıllar geçtikte gelişen dünyayla birlikte adalet, eşitlik ve insan hakları gibi değerler de gelişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Bu gelişmeler I. Dünya Savaşı sonrası kurulan devlet düzenlerinde etkisini göstermiş ve yeni kurulan devletler daha demokratik yönetimler benimsemişlerdir. Nitekim demokrasi, gelişim noktasında büyük sıçrayışlarını II. Dünya Savaşıyla birlikte yaşadığı görülmektedir. II. Dünya savaşıdan sonra demokrasi daha geniş coğrafyalarda benimsenen modern bir yönetim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasında hızla önem kazanan bireysel hak ve özgürlükler ülkelerin demokratikleşme hareketlerini hızlandırmış, hesap verebilirlik ve insan haklarının korunması demokrasinin olmazsa olmazı hâline gelmiştir. Demokrasi bakımından gelişmiş ülkeler, vatandaşlarını kamu kurum ve kuruluşlarının adaletsiz, haksız, demokrasi dışı faaliyetlerinden korumak aynı zamanda şeffaflık ve hesap verebilirliği geliştirmek için bazı kurumlarını değiştirmiş ve dönüştürmüşlerdir (Haytoğlu, 1997: 50; Keleş, 2012: 33; Öztürk, 2012: 111; Şahin, 2010: 131-136).

Klasik liberal demokrasi modelinde; halkın siyasi hayata katılımı, kendilerinin seçtikleri ve kendilerine karşı sorumlu olan, halkın çıkarları için hareket eden temsilciler aracılığıyla sağlanmaktadır. Günümüzde, temsili demokrasi modeli toplumlarda farklı görüşlere sahip kişilerin, bireysel çıkar ve çatışmaları içerisinde huzurlu bir şekilde yaşayabilmeleri için kuralların oluşturulmasında, toplum düzeninin sağlanmasında ve toplumsal sorunların çözülmesinde izlenen esas yol olmuştur. Ancak günümüzde yaşanan son gelişmeler, küreselleşmenin hızla artması, teknolojik ilerlemeler, sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesi, yönetim, sosyal medya gibi unsurların etkisi ortaya yeni bir toplum yapısı çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu yeni yapı, çok daha sesli ve heterojen bir yapıya sahip olduğundan temsili demokrasi modelinin ilke ve kurumlarının bu yeni toplum yapısının sorunlarına cevap vermede yetersiz kaldığı görülmekte ve işlevselliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise temsili demokrasinin değer ve kurumları son yıllarda akademik literatürde sıklıkla gündeme gelerek tartışılmaktadır. Bu bağlamda temsili demokrasinin bir dizi çıkmazda olduğu öne sürülmekte ve kriz olarak adlandırılmaktadır. Kısacası; klasik liberal

demokrasilerdeki temsil esasına dayalı siyaset, artık modern dönemin yeni toplumlarının siyasi ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Toplumda görülen bu siyaset ve katılım krizinin atlatılabilmesi için yapılan çalışmalar genelde demokrasinin kendisinin de demokratikleştirilmesi hususunda toplanmaktadır. Bu noktada katılımcı demokrasi ise bu demokratikleştirmeye hizmet edecek bir demokrasi modeli olarak öne sürülmektedir. Katılımcı demokrasi, sivil toplum, sivil ağlar, STK'lar ve inisiyatifler aracılığıyla etkileşimi mümkün kılan bir katılımcı sistemi hedeflenmektedir (Arblaster, 1999: 121; Nacak, 2014: 197; Simbölükbaşı, 2005: 140-141; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 10; Tekeli, 2004: 113-114).

Bireylerin kendileri ile ilgili politikalara sürekli katılabilmeleri fikri son zamanlarda oldukça yaygınlaşmış ve kabul görmeye başlamıştır. Demokrasi kavramının içerisinde insanların neredeyse tamamını ilgilendiren veya bağlayan karar alma süreçlerine dâhil olabilmeleri anlayışı yatmaktadır. Siyasal katılım, demokrasinin kendisiyle özdeşleştirilen kilit bir kavramdır. Demokrasi, insanlardan ve insanların katılımından ayrı düşünülebilecek bir olgu değildir. Ayrıca demokrasiyi üstün kılan da bireylerin siyasi sisteme etkin bir şekilde katılabilmelerini ve denetleyebilmelerini sağlamasıdır. Katılımdaki amaç, yönetimi ve politikaları etkileyebilmektir. Siyasi gücün temelini oluşturan karar süreçlerine bireylerin katılımını etkin ve kolektif karar üretilebilmelerini sağlamaktadır. Temsili demokrasinin içerisinde bulunduğu bu sorunların çözümü noktasında, katılımcı demokrasinin ilke ve kurumlarının ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Temsili demokrasinin içinde bulunduğu bu durumda, temsili demokrasinin işlevselliğini artırarak daha katılımcı hale getirerek krizlerin hafifletilebileceği, bunun için de katılımcı demokrasi modelinin uygulamalarının esas aldığı “katılım” ilkesinden yararlanılabileceği düşünülmektedir. Nitekim bu noktada katılımcı demokrasi modeli, temsili demokrasiden kaynaklanan birtakım sorunları ortadan kaldırmak ve doğrudan demokrasinin araçlarını etkin kullanabilmek için geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre bireylerin kendileri ile ilgili kararlara katılabilmelerinin yolu katılımcı demokrasi modelinin etkinleştirilmesinden geçmektedir (Çukurçayır, 2012: 25; Toprak, 2014: 408).

Yukarıda kısaca özetlen bu kuramsal, teorik ve kavramsal çerçevede doğrultusunda bu çalışma; temsili demokrasi ve temsili demokrasinin içerisinde bulunduğu krize çözüm olarak öne sürülen katılımcı demokrasi modelini ele alarak bir inceleme sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma; temsili demokrasi modelinin ilke ve yöntemlerinin uygulamalarında ortaya çıkan sorunların kabulü ile katılımcı demokrasi modelin ilke ve yöntemlerinden

olan aktif katılım ilkesinin bu sorunları gidermede ne kadar işlevsel olduğuna dair analizlerle bu konuya ışık tutmaktadır. Analitik ve teorik siyaset bilimi/felsefesi çerçevesinde ele alınan bu çalışmada niteliksel yöntemlerden olan betimleyici analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimleyici analiz yöntemi, alanda birbirlerinden bağımsız olarak yapılan nitel ve nicel araştırmaların derinlemesine incelenip derlenmesini kapsamaktadır. Çalışmamızda bu yöntemi kullanmamızdaki neden konumuzla alakalı alandaki genel eğilimlerin belirlenmesidir. Bu noktada öncelikle alanla ilgili sistematik literatür taraması yapılarak daha önce yapılan araştırmalar teorik olarak incelenip sunulacaktır. Sistematik literatür taramasının seçilmesindeki amaç araştırma sorumuza uygun olarak yapılan araştırmaların sistemli ve şeffaf bir şekilde sentezlenerek etkili bir analiz yapılabilmesidir. Yapılan analiz sonucunda temsili demokrasi modelinin içerisinde bulunduğu krizler ortaya konularak içerisinde bulunduğu bu krizlere katılımcı demokrasi modelinin sunduğu yöntem ve uygulamaların etkinliği ve niteliği incelenip, tartışılacaktır. Çalışmamızın sonucunda elde edilen bilgiler ile temsili demokrasinin demokratikleştirilmesi noktasında katılım ilkesinin önemi ortaya çıkmış ve bu noktada literatüre katkı sağlamıştır. Bu kapsamda çalışmamızın hipotezi; temsili demokrasi modelinin bir dizi kriz içerisinde olduğu varsayımının kabulüyle, katılımcı demokrasinin yöntem ve uygulamalarının, temsili demokrasinin demokrasi açıklığı konusunda çok önemli çözümler ortaya koymasıdır.

Bu çerçevede yapılan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümde; çalışmamızın ana konusu olan demokrasiyi daha iyi analiz edebilmek amacıyla demokrasinin tanımı ve tarihi arka planı incelenerek, tarih sahnesine ilk çıkış noktası olan ve günümüzde uygulanamaz hâle geldiği düşünülen doğrudan demokrasi modelinin uygulanmasına imkân sağlayan Antik Yunan koşulları ortaya konularak analiz edilecektir. Çalışmanın ikinci bölümü ise; temsili demokrasi modeli üzerine bir inceleme yapılmasını ve temsili demokrasinin ilke ve yöntemlerine yönelik yapılan eleştirilerin ayrıca içerisinde bulunduğu krizlerin analiz edilmesini kapsamaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise; demokrasi teorilerinden olan müzakereci demokrasi, agonistik demokrasi ve katılımcı demokrasi modelleri incelenerek, temsili demokrasi modelinin içerisinde bulunduğu krizlere yönelik ortaya çıkan, demokrasi açığını ne ölçüde kapattığı ve katılımcı demokasi modelinin bu krizlere yönelik ne tür çözümler getirdiği analiz edilecektir. Çalışma, temsili demokrasinin içerisinde bulunduğu krizlerin çözümü noktasında, katılımcı demokrasi modelinin ortaya koyduğu çözüm önerilerinin ne derecede etkili olduğu üzerine bir analizle sonuçlandırılacaktır.

2. DEMOKRASİ KAVRAMI

Çalışmamızın bu bölümünde; demokrasi kavramını daha iyi analiz edilebilmesi amacı ile kavramın tanımı, tarihçesi ve ilk olarak ortaya çıkış noktası olan Antik Yunan döneminde uygulanan doğrudan demokrasi modelinin uygulanmasına imkân sağlayan koşulların incelenmesi amaçlanmaktadır.

2.1. Demokrasi Tanımı

Siyaset bilimi literatürünün en popüler kavramları arasında yer alan demokrasi, günümüzde sıklıkla dile getirilen ve birbirinden farklı anlamlarla ifade edilen bir kavramdır. Tarih boyunca da farklı anlamlarla nitelendirilen demokrasi, halen üzerinde farklı görüşler bulunan ve karmaşa yaşanan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların birbirlerinden farklı hukuki, siyasal ve ekonomik yapılarının olması demokrasi kavramını da farklı anlamlandırmalarına sebep olmaktadır. Nitekim toplumların bu farklılıkları bir zenginlik olarak değerlendirilse de aynı zamanda büyük bir anlam kargaşasına sebep olmaktadır (Korkmaz, 2016: 365).

Kavram olarak demokrasinin çok yönlü ve çok geniş bir anlama sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Demokrasi batı uygarlığının ortaya çıkardığı siyasal sistemin bir adı olarak anılmaktadır. Nitekim demokrasi kavramını, sosyalizm ve komünizm gibi bir tek yazara bağlayarak onun üzerinden değerlendirmek pek de olası değildir. Aksine demokrasi, Eflatun ve Aristo'ya dayanarak gelen temel söylemlerden oluşmaktadır (Sartori, 2014: 18).

Demokrasi de diğer çoğu kavram gibi tarihin süzgecinden geçerek günümüze kadar farklı nitelendirmelerle süregelmiştir. Netice olarak genel bir tanımlama yapacak olursak sözcük anlamına göre değerlendirmek yerinde olacaktır. Kavram, Yunan kökenli özel bir ifade olup “demos” ve “kratia” kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmektedir. Yunanca’da “demos” kavramı halk, kentte yaşayan kalabalıklar, yurttaş anlamına gelirken “kratia” kelimesi ise “egemen olmak” veya “iktidar kullanmak” anlamlarına gelmektedir. Bu bakımdan kelimelerin sözlük anlamlarından da anlaşılacağı üzere demokrasi, özlü ve kısa olarak halkın doğrudan veya dolaylı olarak iktidar kullanımı, çoğunluğun yönetimi veya halk egemenliği olarak tanımlanabilir (Schmidt, 2001:13).

Demokrasi, Aristoteles okulunun devlet şekilleri öğretisine göre çoğunluğun iktidarı, çoğunluğun egemen olduğu devlet şeklidir. Nitekim bu noktada öğretiye göre demokrasi, tiranlık ve monarşi gibi tek kişinin egemenliğine dayanan veya oligarşi ve aristokrasi gibi azınlığın egemenliğine dayanan yönetim şekillerinden temelden ayrılmaktadır. Özellikle demokrasilerde tam yurttaşların aynı haklara sahip olmaları, egemenlerin egemenlik altındakilere karşı sorumlu olmaları, geniş kitleyle iş birliği yapılarak kamusal işlerin düzenlenmesi gibi özellikleriyle diğer yönetim şekillerinden ayrılmaktadır. Diğer taraftan demokrasi, birçok siyasal düzenleme için üst bir kavram olarak kullanılmıştır. Ancak bu düzenlemelerin çok azı Antik Yunan döneminde uygulanan halk meclisi egemenliğini kullanmıştır. Çoğu düzenlemeler temsili demokrasiyi uygulayarak Eski Yunan'dan ayrılmaktadır. Nitekim eski ya da modern tüm demokrasiler, çoğunluğun eşit şekilde oy verme yoluyla da olsa katılımının sağlanması ve egemenlerin egemenlikleri altındakilere hesap verme ödevlerinin olması gibi özellikleriyle birbirlerine benzemektedirler (Schmidt, 2001: 14).

Abraham Lincoln, Amerikan İç Savaşı sırasında yaptığı ünlü Gettysburg konferansında demokrasiyi “halkın, halk tarafından halk için yönetilmesidir.” şeklinde ifade etmiştir (Ashford, 2015: 24). Bu ifade günümüzde demokrasinin özlü bir tanımı olarak kabul görmektedir. Nitekim bu tanımlama demokrasi kavramı hakkında genel olarak bir fikir ortaya koysa da teknik bir tanımlama olarak yeterli sayılmamaktadır. Aslına bakılırsa söz konusu demokrasi olunca bu noktada hem teknik hem de akademik olarak tek bir tanımlama yapmak oldukça zordur; çünkü demokrasi kavramının duygusal çağrışımlarla yüklü olması ve kelimenin popülerliği kesin ve tek bir tanımlama yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Demokrasi, günümüzde kelime manasından ötürü en yaygın biçimiyle “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak kullanılmaktadır. Ancak daha gelişmiş bir tabirle yönetecek kişilerin halk tarafından ve halkın içinden özgür, adil ve düzenli olarak yapılan seçimlerle iş başına geldiği yönetim sistemi olarak ifade edilebilir. Fakat zaman içerisinde “halkın” farklı şekillerde anlamlandırılmasından ötürü demokrasinin farklı tanımlamalarıyla bazen de birbirleriyle çelişen anlamlarıyla karşılaşılmaktadır. Nitekim bazı tanımlamalara göre “halk” yoksul kesimi oluşturan halk kitleleri olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada demokrasi de yoksul halk kitlesinin yönetimi olarak tanımlanmıştır. Ancak böyle bir yönetim şekli yani yoksul kesimin yönetimi ise şu ana kadar gerçekleşmiş bir yönetim şekli değildir. Bu noktadan bakıldığında demokrasiyi bu şekilde tanımlayanların belki o dönem yönetim hakkını elinde bulunduran aristokrasiden alınması gerektiğini ileri sürmek için böyle bir tanımla yapıldığı

söylenebilir. Zira demokrasi her şeyden önce tüm hakları elinde bulunduran ve her türlü ayrıcalığa sahip olan ve bu haklarını da kendi mirasçılarına bırakan kralların ve ailelerin yönetimine karşı olmak amacıyla ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Nitekim demokratik bir yönetim sisteminde bir kralın veya bir ailenin bu tür ayrıcalıklara sahip olması ve sahip oldukları bu egemenlik hakkını mirasçılarına devretmesi kabul edilir bir şey değildir. Demokratik yönetim rejimlerinde ulusal ve yerel düzeyde egemenlik hakkının kim tarafından kullanılacağına ve kimlerin yöneteceğine belirli bir aile veya soy değil çoğunluk olan halk yani vatandaşlar karar vermektedir. Demokratik yönetim sistemlerinde vatandaşlar adil ve özgürce yapılan seçimler aracılığıyla birbirleriyle özgürce rekabet eden siyasi partiler arasından kimin yöneteceğine çoğunluğun oyu ile karar verirler (Aktaş, 2015: 88-89). Öte yandan demokrasi, yönetim sisteminde halkın iradesinin olması veya yönetimin halk tarafından denetlenmesi, halkın iktidarı anlamlarına da gelmektedir. Başka bir ifadeyle demokrasi, siyasal denetim mekanizmasının doğrudan doğruya halkın ya da halkın seçtiği temsilciler aracılığıyla gerçekleştirildiği, sosyal, ekonomik ve toplumsal durumu nasıl olursa olsun tüm yurttaşların eşitlik ilkesi gereğince eşit sayıldığı yönetim sistemi demektir (Bekcan, 2005: 4).

Demokrasi, daha önce de değinildiği gibi sözlük anlamı itibariyle halkın yönetimini ifade eden bir kavramdır. Halkın yönetimi demek bizzat halkın kendisinin temel siyasi kararları alması ve uygulaması anlamına gelmektedir. Ancak günümüzde siyasi kararlar almayı ve uygulamayı bizzat kendileri yapmamaktadırlar. Bunun yerine temsilciler seçmektedirler ve seçtikleri temsilciler halkların adına karar alıp uygulamaktadırlar. Kararların ve uygulamaların temsilciler aracılığı ile gerçekleştirilmesi temsili demokrasi olarak ifade edilmektedir. Günümüzde en yaygın olarak uygulanan demokrasi modeli de zaten temsili demokrasi modelidir. Demokratik sistemlerde halk en yukardaki siyasi otoriteyi temsil etmektedir. Yani Hükümetlere verilen iktidar hakkı halkın gücünden kaynaklanmaktadır. Parlamentolar siyasi kararların alınması, yasaların yapılması, ulusal ve uluslararası politikaların belirlenmesi için halk tarafından seçilmiş kişiler tarafından oluşturulmaktadır ve parlamentolarda kararların alınması için çoğunluğun onayı gerekmektedir. Nitekim bu çoğunluğun istediği gibi hareket edip her şeyi istedikleri gibi yapacağı ve çoğunluktan olmayan azınlıklara istedikleri gibi davranacağı anlamına gelmemektedir. Demokratik yönetim sistemlerinde azınlıkların da haklarını koruyan anayasal bir sistem bulunmaktadır. Bunun yanı sıra her vatandaşın hiçbir otoritenin buna devlet dâhil ellerinden alamayacağı ve dokunamayacağı temel kişisel hakkı mevcuttur ve sahip olunan bu

temel haklar uluslararası hukukun garantisindedir. Demokratik rejimlerde her vatandaş düşünme, ifade etme, din ve vicdan özgürlüğüne sahiptir. İstedığı gibi düşünebilir, düşündüğünü dile getirebilir, istediği dine inanabilir bunlar için herhangi bir kısıtlama olmadan özgürce yaşayabilmektedir (Aktaş, 2015: 90-91).

Demokratik yönetim sistemlerinde bireyin kişisel hak ve özgürlükleri ön plandadır ve bu haklarını korumak için siyasi hayatta temsil yoluyla da olsa katılım gerçekleştirmelidirler. Bunun yanı sıra egemenlik hakkını elinde bulunduran seçilmişlerin seçimleri şeffaf ve adil bir şekilde gerçekleştirmiş olması gerekmektedir (Bayhan, 2002: 1-2).

Fransız sosyolog Touraine'e göre azınlıklar ve insan haklarının korunması, egemenlik hakkını elinde bulunduran devletin iktidar hakkının sınırlandırılması demokrasi için gereklidir. İktidar gücünü elinde bulunduranların insanların temel haklarını kabul edip saygı duymaları, yöneticilerin toplumsal olarak yönetilenleri temsil etmesi ve yurttaşlık gibi üç önemli ilkesi önem arz etmektedir (Touraine, 1994:357-361). Nitekim bu bağlamda demokrasi, katılımcılık, şeffaflık ve çoğulculuk temellinde işlev kazanan bir mekanizmadır (Bayhan, 2005: 2).

Demokratik yönetim sistemlerinde halkın aktif olarak siyasi hayata katılımının sağlanması için, referandum, halk vetosu, oylama mekanizması, seçimler, halk olarak meclise kanun teklifi sunması gibi araçlar bulunmaktadır. Ayrıca seçtikleri temsilcileri geri çağırma hakkının olması yani halkın seçtiği temsilcinin kendi görev süreleri boyunca başarısız olduğu düşünüldüğünde belli sayıda seçmenin isteği üzerine imza toplanarak temsilcinin görevden alınması, meclis toplantılarına halkın katılması, bilgi edinme hakkı, halkın bir araya gelerek danışma kurulları oluşturması gibi araçlar da bunlar arasında sayılabilmektedir (Aktan, 1997: 72). Öte yandan egemenlik gücünü elinde bulunduran iktidarın güç sınırını çizen ve kurumsallaştıran bir mekanizma olarak demokrasi, bunun yanında çıkar gruplarının rekabetini uzlaştıran bir sistemdir (Tosun, 2001: 102).

Beetham'a göre ise demokrasi, halk için bağlayıcı politika ve kurallar belirlenirken bizzat halkın denetimi altında kararların alınmasıdır. Bu noktada halkı oluşturan toplumun tüm fertlerine eşit ve doğrudan katılma hakkı verilerek karar alma mekanizmasına dâhil edilmesi ile demokratik düzenin oluşturulabildiğini savunmaktadır. Yani toplumun tüm fertlerine siyasal eşitlik verilmesi, katılım ve halk denetiminin en üst düzeyde tutulması ile daha demokratik bir sistemin var olacağını savunmaktadır (Beetham, 2007: 49).

2.2. Demokrasi Tarihi

İnsanlar ilk yaratıldığı andan itibaren diğer canlılar gibi kendilerini yaşam mücadelesinin tam ortasında bulmuşlardır. Beslenmek, ısınmak ve uyumak gibi temel ihtiyaçlarının mücadelesini yapan ilk insanlardan bu yana, hem insanların yapısı değişikliğe uğramış hem de mücadele biçimi değişmiş ve dönüşmüştür. Bu dönüşüm her zaman insanları bir arada yaşamaya yöneltmiştir. İnsanları bir arada yaşamaya iten en önemli sebeplerden birinin doğaya karşı acizlikleri olduğu bilinmektedir. Birlikte daha güçlü ve hayatta kalmanın daha kolay olduğu düşüncesi, ortak yiyecek arayışı ve bir arada kalarak korunmak gibi nedenlerle insanlar birbirlerine destek olma zorunluğu hissetmiş ve sonuçta “sosyal ruh” bu şekilde ortaya çıkmıştır. Aslında tüm insanlıkta ortak olan duyguların başında, iyi yaşama, güvenlik, varlığını koruma ve sürdürme ihtiyacı gelmektedir. Nitekim bu ihtiyaçlar doğrultusunda insanların ilk bir araya gelerek örgütleniş klan çevresinde oluşturulmuştur (Ateş, 1976: 4-5). Bu örgütlenme ile ortaya çıkan klanlar, demokratik yönetim sisteminin bazı özelliklerini barındıran bir yönetim sistemi benimsemişlerdir. Henüz devletlerin ortaya çıkmadığı bu ilkel toplumlarda, demokratik yönetim sisteminde var olan üyelerin eşitliği, karar alma süreçlerine herkesin katılması gibi bazı unsurların ilkel toplumlarda olduğu gözlenmiştir. Henüz yöneten-yönetilen ilişkisinin ortaya çıkmadığı bu dönemlerde siyasal iktidar toplumun tüm kesimine verilmiştir. Ancak insanların ilkel toplumlardan devletli toplumlara dönüşmesiyle ortaya yöneten-yönetilen ilişkisi çıkmış ve bu unsurlar ortadan kaldırılmıştır. Ortaya çıkan yöneten-yönetilen ayrımından sonra toplumlar, kendi içlerinden çıkan küçük bir kesim tarafından yönetilmişlerdir (Uygun, 2017: 9).

Siyasi ilişkiler, yöneten ve yönetilen ilişkisinin ana ilişkisi olarak ortaya çıkmaktadır. Devletli toplumların hemen hemen hepsinde yöneten-yönetilen ilişkisinin olduğu görülmektedir. Bu yönetim sistemlerine bakıldığında, egemenlik erkini elinde bulunduran otorite yöneten, egemenlik erkini elinde bulunduramayanlar ise yönetilen konumda olduğu görülmektedir. Yönetim hakkını elinde bulunduran kişi ya da kurumlar farklılık göstermekte ve kimi zaman tek kişinin yönetimi kimi zamanda yönetim hakkının meclis gibi kurumlarla paylaşıldığı yönetim biçimleri karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın yakın tarihine bakıldığında uzun dönemde karşımıza çıkan genellikle tek kişinin ya da küçük bir azınlığın yönetim erkini elinde bulundurduğu yönetim sistemleridir. Ancak günümüzden asırlar önce uygulanan ve bugün nüfusun artmasından dolayı uygulanması imkânsız olarak görülen, doğrudan halkın yönetime katıldığı yönetim sistemlerinin var olduğu bilinmektedir.

Yönetim için alınan kararların doğrudan halkın katılımıyla alınması, tarihte bilinen ilk örneği ile günümüzden 2500 yıl önce Antik Yunan'da uygulanmıştır. Antik Yunan site devletlerinin uyguladığı bu yöntem, çok sayıda yetişkin yurttaşın kararların alınmasına doğrudan katılabilmesi hakkı tanımış ve böylelikle siyasal sistem olarak “doğrudan demokrasi” kurumsallaştırılmıştır. M.Ö. 5.yüzyılda uygulanan bu yeni sistemi tanımlamak için, eski Yunanlılar, demos (halk) ve kratos (yönetim) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan “demokratia” sözcüğünü kullanmışlardır (Uygun, 2017: 9-10).

Doğrudan halkın yönetiminin ilk örneği olarak kabul gören bu sistem hem tarih açısından hem de yönetim sistemlerin şekillenmesi ve günümüzde demokrasinin bu şekilde önemli bir argüman haline gelmesi açısından önemlidir. Ancak Antik Yunan site devletlerinde uygulanan bu sistem, günümüzde demokrasi olarak nitelendirilen yönetim sistemlerinden oldukça farklıdır. O dönemde kullanılan demokratik yönetim sisteminin günümüzde kullanılan demokrasi modelinin tam manada karşılığı olmadığı görülse de demokratik sistemlerin temellerinin o dönemlerde ortaya konulduğu yadsınamaz bir gerçektir. Antik Yunan'da uygulanan doğrudan demokrasi uygulamalarına sadece site devletlerinin yetişkin erkekleri katılabiliyordu. Köleler, kadınlar ve yabancılar yönetim kararlarına katılma hakkına sahip değillerdi (Güzel, 2018: 217). Bu yönetim sisteminde kararlar halkın katıldığı toplantılarla oy çokluğuna göre alınıyordu. Günümüzde doğrudan halkın bir mecliste bir araya gelerek her kararı oy çoğunluğu ile alması imkânsız olarak görülmektedir. Ancak Antik Yunan site devletlerinde nüfusun az olması bu uygulamaya imkân tanıyordu.

Antik Yunan'da uygulanan doğrudan demokrasi modeli uzun yıllar site devletlerinde uygulanmıştır. Ancak bu uygulamalar sonunda sona ermiş ve tekrar azınlığın aldığı kararlar doğrultusunda yönetimler şekillenmiştir. Antik Yunan'dan sonra Roma'da M.Ö. 509 yılında kurulan cumhuriyet döneminde uygulanan devlet sistemi, bazı demokratik özellikler etrafında şekillenmiştir. Ancak Roma'da uygulanan bu yöntemler doğrudan demokrasi modeline göre değil, temsili demokrasiye yakın bir nitelik taşıdığı görülmektedir (Dinçkol, 2017: 758-759).

Demokrasinin antik dönemi olarak nitelendirilen bu dönemlerden sonra demokrasinin gelişme sürecindeki en önemli olay Orta Çağda İngiltere'de kralın yetkilerini halk ve din adamları adına kısıtlayan Magna Carta Libertatum'un (Büyük Sözleşme) imzalanmasıdır. Bu belge ile birlikte kral, devletle ilgili tüm önemli sorunlarda buna vergi koymak da dâhil olmak üzere, baronlara danışmak ve onların rızalarını almak zorunda kalmıştır (Dereköy, 2018: 158-159). Bunun yanı sıra Orta

Çağda İskandinav ülkeleri, İrlanda, İtalyan Şehir devletleri gibi birçok devletin bazen yönetimlerinde demokrasiye benzer uygulamalara yer verdiği görülmektedir. Ancak bu yönetimlerde demokratik karar alma süreçlerine katılım, vatandaşların cinsiyet ayrımı veya ödedikleri vergiye göre bazı standartlara bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle de tam bir demokratik uygulama olarak kabul görmemektedir (Özdemir ve Nişancı, 2019: 78).

Orta Çağ ve önceki dönemlerde demokrasi, yalnızca nüfusu az olan küçük ölçekli topluluklarda uygulanan ve esas olarak doğrudan demokrasi olarak tanımlanan bir yönetim biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde demokrasi, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile yükselme dönemini yaşamış ve neticede demokrasi artık büyük ölçekli devletlerde kabul gören bir değer hâline gelmiştir. 4 Temmuz 1776 yılında ilan edilen, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nin ardından 1778 yılında kabul edilen Amerikan anayasası ile hükümetlerin kurulması seçimlere bağlanmış ve vatandaşların insani haklarının korunması sağlanmıştır. Amerika'da kurulan bu sistem ilk liberal demokrasi örneklerinden biri olarak kabul edilebilmektedir. Nitekim uygulanan bu demokratik sistemde 1960 yılına kadar siyahların oy kullanma hakkı bulunmuyordu ancak 1960 yılında yapılan değişiklikler ile demokrasinin ana ilkelerinden olan oy verme hakkı siyahi vatandaşlara da verilerek genişletilmiştir. Demokrasi kavramına yükseltme dönemi yaşatan bir diğer olay ise 1789 yılında Fransız Devrimi ile hazırlanması sağlanan anayasadır. Bu anayasa ile kralın hakları sınırlandırılmış ve iktidar hakkı, halkın seçtiği kişilerden oluşan parlamento ile kral arasında paylaşılmıştır. Fakat bu demokratik süreç çok uzun ömürlü olmamış Napolyon dönemine kadar sürmüştür. Napolyon'un başa geçmesinin ardından demokratik değerlerden oldukça uzaklaştığı bir dönem yaşanmıştır (Mankan, 2020: 124).

20. yüzyıla gelindiğinde ise demokrasi, hızlı bir gelişim göstermiş, I. Dünya Savaşı'ndan sonra yıkılan devletlerin yerine kurulan yeni devletler daha demokratik yönetimler benimsemişlerdir. Ancak 1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran döneminde dünya geneline yayılan ekonomik kriz ardından, Asya, Avrupa, Latin Amerika gibi birçok ülkede diktatörler iktidarı ele geçirmiş, Balkan ve Baltık ülkelerinde demokratik unsurları benimsemeyen yönetimler iktidara gelmiştir (Keleş, 2012: 33).

Yıllar geçtikçe gelişen dünyayla birlikte eşitlik, adalet ve insan hakları gibi değerler de gelişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Bu gelişimlerin ve dönüşümlerin neticesinde demokrasi, gelişim noktasındaki büyük sıçrayışını II. Dünya Savaşı'yla

birlikte yaşamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge egemenliklerinin son bulması ile birçok ülke bağımsızlığını kazanmış ve demokratikleşme hareketleri Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkede hızlanmış, Almanya ve Japonya'daki diktatörlükler sona ermiş ve demokrasi daha geniş coğrafyalarda benimsenen bir yönetim biçimi olarak kabul görmüştür (Haytoğlu, 1997: 50). II. Dünya Savaşı'ndan galibiyetle ayrılan Amerika Birleşik Devletleri kendi ülkesi başta olmak üzere tüm dünyada bireysel hak ve özgürlüklerin gelişmesi, demokrasinin güçlenmesi için öncü politikalar uygulamaya başlamıştır (Öztürk, 2012: 111). Nitekim II. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan bu gelişmeler, batılı ülkelerin yönetimlerinde demokratik unsurların güçlenmesine sebep olurken, Sovyet Bloğu ülkeleriyle bir çekişmeye dönüşmüştür. Bu çekişme liberal demokrasiyi yaymaya çalışan Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki batılı demokrasiler ile komünizmi yaymaya çalışan Sovyet Rusya liderliğindeki Sovyet Bloğu arasında meydana gelmiştir. 1989 yılında Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesi liberal demokrasinin zaferi olarak görülmektedir. Bu noktada Soğuk Savaş'ın sona ermesi demokratikleşmeye yönelik büyük bir fırsat olarak değerlendirilmektedir (Akgün ve Özşahin, 2011: 32).

21. yüzyılda hızla önem kazanan bireysel hak ve özgürlükler ülkelerin demokratikleşme hareketlerini iyice hızlandırmış ve insan haklarının korunması gibi değerler demokrasinin olmazsa olmazı haline gelmiştir (Şahin, 2010: 132).

2.3. Antik Yunan Demokrasisi

Günümüzde uygulanan ve tartışılan demokrasi teorilerinin kaynağı olarak gösterilen yer açısından Antik Yunan döneminde uygulanan demokrasi modelini incelemek çalışmamızın daha iyi anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Nitekim Antik Yunan demokrasisi, böylesine çalışmanın bir bölümü içerisinde elbette hakkıyla değerlendirilmekten yoksundur. Ancak çalışmamızın öznesi olan demokrasiyi incelerken, demokrasinin ana vatanı olarak nitelendirilen Yunan dünyasını incelemekten geçmek de mümkün değildir. İşte bu yüzden tam anlamıyla, her yönüyle incelenip değerlendirilmese de genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır. Ayrıca Antik Yunan demokrasisini incelerken, o dönemin şartları ve gereklikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Demokrasinin günümüz şartlarına göre daha dar çerçevede işlevsel olduğu o dönem, bugünün şartlarına göre uygun olmasa da, doğrudan oy kullanan vatandaşlarının geniş katılımına imkân sağlar düzeyde olması demokrasinin işlevselliğini arttırdığını göstermektedir (Schmidt, 2001: 36).

Demokrasinin ilk uygulama örneklerinden olan Antik Yunan sitelerinde uygulanan demokrasi, günümüzden yaklaşık 2500 yıl önce uygulanmıştır. Doğrudan demokrasi olarak uygulanan bu sistem, günümüzde uygulanan demokratik anlayıştan oldukça farklıdır. Ancak Antik Yunan Siyasal Düşüncesi demokrasiye bakışı, yönetimde insana verdiği yer ve değer bakımından günümüz demokrasi teorilerine ışık tutacak niteliktedir. Antik Yunan'ı diğer toplumlardan ayrı kılan özelliği, tarihte ilk kez insanı düşünen bir varlık olarak ele alan, ilk düşünce akımının burada ortaya çıkmasıdır. Antik Yunan'da kişi, akla sahip, bağımsız ve tanrısal ilişkinin dışında olan bir birey olarak değerlendirilmiştir. Nitekim kurulması planlanan ya da kurulan sosyal ve siyasal düzenler tanrısal değildir. İşte Eski Yunan düşüncesini önemli kılan yönü de tam olarak burada ortaya çıkmaktadır. (Ateş, 1976: 21-22).

M.Ö. 5. yüzyılda Antik Yunan dünyasındaki yerleşim bölgeleri 750 civarında siteden olmaktadır. Bu sitelerin çoğu bugünkü Batı Anadolu ve Yunanistan'ın olduğu Ege Denizi'nin iki kıyısında yer almaktadır. Trabzon'dan Marsilya'ya kadar uzanan geniş bir yerleşim yeri bulunan 300'den fazlada kolonisi bulunmaktaydı. Bu koloniler ile ana site arasındaki ilişki sömürüye değil, duygusal ve güçlü bir dostluk ilişkine dayanmaktaydı. Siyasal olarak tümüyle bağımsız olan bu koloniler kardeş site statüsünde görülmekteydi. Antik Yunan'da bulunan 1000'in üzerindeki kolonilerde, site halkları arasında kültür ve dil birliği olmasına rağmen siyasi açıdan bir birlik bulunmamaktaydı. Nitekim bu açıdan tam olarak bir Yunan demokrasisinden bahsetmek pek mümkün olmamaktadır. Bunun yerine Atina, Samos, Megara, Sirakuza, Milatus gibi siteler demokrasisi olarak ifade edilmektedir. Sitelerin içerisinde en gelişmiş demokrasi örneğine sahip olan ise Atina sitesidir (Uygun, 2017: 10). Atina sitesindeki sosyal ve siyasal durumlar incelenirken dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise; Atina'nın diğer Yunan sitelerine göre daha kapsamlı örnekler sunduğudur (Şenel, 1995: 115).

Antik Yunan demokrasisi kavram olarak, Antik Yunan'da sayıları birkaç yüze varan sitelerdeki demokratik yönetimleri ifade etmekle birlikte, bunlardan sadece Atina sitesinin demokratik yönetimi hakkında yeterli bilgi bulunmaktadır. Bunun nedeni ise eski Yunan'dan günümüze ulaşan o dönemdeki oyun yazarlarının, şairlerin, filozofların eserlerinin ve resmi belgelerin büyük bir kısmının Atina sitesi hakkında olmasıdır. Atina sitesi hakkındaki önemli eserlerden biri de 1891 yılında bulunan ve çevrisi yapılan Aristoteles'in *Atinalıların Devleti* adlı eseridir. Aristoteles'in Atina sitesinin siyasal kurumlarını anlattığı bu eserde, demokrasi hakkında ılımlı bir muhalif olmasına rağmen, Atina sitesinin siyasal yönetimini aktarırken oldukça objektif olmaya

çalıştığı görülmektedir. Aristoteles'in ilk çağda kaleme aldığı *Atinalıların Devleti* isimli derleme kitaptan günümüze sadece Atina sitesinin temel siyasal yapısını anlattığı bölüm kalmıştır. Aristoteles'in öğrencileriyle birlikte hazırladığı bu eser, büyük bir araştırmanın sonucu olarak 158 Yunan sitesinin siyasal yönetimlerini ve kurallarını anlatmaktaydı. Günümüze kadar sadece Atina sitesinin anlatıldığı bölüm kalması, Antik Yunan demokrasisinin tamamı hakkında fikir yürütülmesine ve sitelerin yönetim biçimlerinin karşılaştırılmasına imkân tanımamaktadır (Uygun, 2017: 11-12).

2.3.1. Demokrasinin Ortaya Çıkışı

M.Ö. 8.yüzyılın ilk çeyreklerine kadar krallıkla yönetilen Atina sitesi, bu dönemden sonra soyluların farklı yollardan zenginleşmesinin ardından kralın yönetimine son verip aristoklardan oluşan bir grup tarafından yönetilmeye başlandı (Uygun, 2017: 13). Aristokların yönetiminde, yasaların sadece kendileri tarafından bilinmesi ve yazılı olmaması baskıcı bir yönetim tarzını ortaya çıkarmış, bu keyfi ve baskıcı yönetim tarzı bir süre sonra halk arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Bu dönemde halk ile yönetim arasında ortaya çıkan bu gerilimleri gidermek amacıyla Drakon kanunları çıkartılmıştır. Çıkarılan bu yasalar ile Atina'da toplumsal düzenin sağlanması için, Atina halkının örf ve adetleri yazılı hale gelmiştir. Ancak bu yasalar toplumun düzenini sağlamaya yetmeyip aksine baskıcı yönetim, toplumda daha büyük huzursuzluklara neden olmuştur (Uygun, 2017: 14). Bu huzursuzluğa neden olan en önemli sebeplerden biri de Atina halkının borçlarını ödeyemediği zaman, borçlarına karşılık olarak kendilerini, çocuklarını veya eşlerini güvence olarak göstermesiydi. Uygulanan bu yöntem neticesinde borçlu durumdaki kişilerin, borçlarına karşılık köle olması söz konusu olabilmekteydi (Şenel, 1995: 116). Bütün bunların yanında Atina halkını öfkeli edilecek daha birçok haksızlık bulunmaktaydı. Aristoteles'e göre, bu dönemde halkın hiçbir hakkı yoktu (Aristoteles, 2013: 26). Neticede bütün bu yaşananlar, soyluların dışında kalan grupları bir araya getirerek, soyluları darbe ile indirmekle sonuçlanmıştır. Darbenin ardından kısa bir tiranlık dönemi yaşanmıştır. Bu dönem pek çok Yunan sitesinde aristokrasiden demokrasiye geçiş sürecinde ortaya çıkan bir rejim olarak kendini göstermiştir. Tiranların yoksul kesimlerin yararına politikalar izlemesi, zenginler ile orta sınıfın birlikte hareket etmelerine neden olmuş ve neticede bir araya gelerek tiranlığa son verilmiştir. Tiranlığın sona ermesinin ardından zenginler ve yoksullar arasındaki bu huzursuzluğun son bulması için ünlü şair Solon görevlendirilerek, Solon Yasaları çıkarılmıştır. Siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda büyük yenilikler barındıran Solon Yasaları ile soyluların tekelden yönetimi sona ermiş,

borçlar kaldırılmış, borç yüzünden köle olunması durumuna son verilmiş, genel af çıkarılmış, köle olarak tutulan Atinalılar site kaynakları kullanılarak özgürleştirilmiş, tüm yurttaşların yasama ve yargı faaliyetlerine katılmaları sağlanmıştır (Friedel, 1999: 94; Uygun, 2017: 16). Aristoteles, Solon'un reformlarıyla halkın egemenliğini; Atina halkının borçlarından dolayı köle olmaması, halktan biri, bir memurun verdiği karar neticesinde haksızlığa uğradığını düşündüğü zaman mahkemeye başvurabilmesi, Atina halkından bir kişiye herhangi bir şekilde haksızlık edildiği takdirde diğerlerinin onu koruyabilmesi gibi üç temel direk üzerine inşa edildiğini ifade etmektedir (Aristoteles, 2013: 35). Ayrıca Solon Yasaları ile Atina sitesinin köle işçilerine bağlı üretim tarzı, sadece dışardan gelen köleler tarafından yürütülmeye başlandı. Bu bakımdan Solon Yasaları ile Atina sitesinin sınıfsal özelliklerinin değiştiği söylenebilmektedir (Şenel, 1995: 117).

Solon reformlarının ardından çıkan yasaların üzerine inşa edilen, Kleisthenes reformları ile Atina M.Ö. 506'da demokratikleştirilmiştir (Yalçınkaya, 2015: 38; Uygun, 2017: 17). Kleisthenes, kendi sınıfındakileri ezerek halkın yanında oldu. Solon'un çıkardığı kanunlar çizgisinde olan, sınıfların seçme hakkına ve halkın egemenliğine dayanan bir anayasa oluşturdu (Friedel, 1999: 107). Kleisthenes, reformlarıyla, Atina'yı oluşturan yerleşim yerlerini 139 yerel siyasi birim (deme) hâlinde yeniden düzenledi. 18 yaşına gelen erkekler kendi bölgelerindeki yerlere kayıt yaptırarak 2 yıl süreyle bir eğitim almasının ardından "vatandaş" unvanına sahip olacağı sistemi oluşturdu. Akrabalık bağlarına dayalı kabile sistemini zayıflatılarak kaldırmış, bunun yerine Atina sitesinin merkez organlarında söz hakkı olan 17 yeni kabile kurulmuştur. Ayrıca bu kabilelere gelen, bazı şartları taşıyan birçok köleye ve yabancıya vatandaşlık hakkı tanındı. Kurulan bu kabileler kan bağı etrafında şekillenen yapılar değil, günümüz mahallelerine benzer bir yapılanmaya sahip olmuşlardır. Yapılan bu reformlar sayesinde kabilelerin, yargı ve yürütme organlarının karar alma süreçlerinde eşit olarak katılmaları sağlanmıştır. Tüm bunların yanı sıra daha önce çok önemli bir sorun hâlinde olan zenginler ile yoksulların arasındaki ayrımı yok edebilmek için kişilere, isim ve soy isim olarak değil isim ve ait oldukları yerel yerleşim yerinin (*deme*) adıyla hitap edilmesini zorunlu kılmıştır. Tüm bu reformlar sayesinde oluşturulan demokratik yönetimi yok etmek için eylemde bulunan kişilere 10 yıl süreyle "*ostrakismos*" adıyla adlandırılan, sürgüne gönderme cezası getirilmiştir (Yalçınkaya, 2015: 39; Uygun, 2017: 18). Kleisthenes, bu yeni siyasal düzeni, yasalar karşısında eşitlik anlamına gelen *isonomia* olarak adlandırmaktadır (Yalçınkaya, 2015: 38). Bu gelişmeler neticesinde Atina artık kadınlar, yabancılar ve köleler haricinde yetişkin olan

herkesin siyasal yönden eşit olduğu ilk doğrudan demokrasi örneği olarak tarihe geçmiştir (Uygun, 2017: 18). Aristoteles, demokrasiye Solon Yasaları ile geçildiğini, ama demokrasiyi güçlendiren yeniliklerin Kleisthenes reformları olduğunu belirtmektedir (Aristoteles, 2013: 76). Antik Yunan'da yaşanan bu gelişmeler, Yunan Aydınlik Çağı, Yunan Ortaçağı, Yunan İlkçağı gibi benzetmelere sebep olmuştur (Göze, 2009: 2).

2.3.2. Polisin Oluşumu ve Düzeni

Antik Yunan dünyası M.Ö. 12. ve 11. yüzyıl arasında *Karanlık Çağ* olarak adlandırılan dönemi yaşamıştır. Bu dönem hakkında yeterli düzeyde bilgi bulunmamaktadır. Ancak kabile düzeni içerisinde yaşayan bu toplulukların ilk önce monarşik, M.Ö. 8.yüzyılların başlarında ise aristokratik rejimler altında yaşandığı bilinmektedir. M.Ö. 8. ve 7.yüzyıllarda kabilelerin bir araya gelmesiyle “polis” oluşmuştur. *Polis* modern dillere *kent devleti* ya da *site* olarak çevrilmektedir (Yalçinkaya, 2015: 25; Uygun, 2017: 13). Nitekim *kent devleti* terimi günümüzde *site* ya da *polis* yerine daha yaygın olarak kullanılmakla birlikte günümüzdeki “kent” anlamına gelmemektedir. Siteler genellikle birden fazla kent merkezini ve kent merkezlerine bağlı kırsal alanları da kapsayan bağımsız bir yapıdadır. Siteler, genel olarak farklı kabilelerin takas için geldikleri pazarların etrafında birleşmesiyle oluşmaya başlamıştır. Pazar etrafında oluşan bu toplulukların güvenliği için çevresi surlarla çevrilmiştir. Zaman geçtikçe burada bulunan ve ticaretle uğraşan insanların sayısı arttığı için, yerleşim yerleri surların dışına kadar çıkmıştır. Surların içerisinde kalan yere *akropolis*, Pazaryerine ise *agora* denilirdi (Uygun, 2017: 13-14). Bazı kaynaklarda ise *agora* “toplanma meydanı” anlamında kullanılmıştır (Friedel, 1999: 102). *Agora*, hem ticaret merkezi hem de insanların bir araya gelerek konuştuğu meydandı (Yalçinkaya, 2015: 26). Zaman içerisinde *agora* alışverişin yanında siyasal olayların da tartışıldığı bir yer durumuna geldi. Bir araya gelerek siteyi oluşturan kabileler ortak bir din etrafında da birleşince, bu dinin tapınağını ve sembollerini *akropolise* yerleştirdiler. Antik yunan dünyasında gelişmiş site, etrafı surlarla çevrili, sur etrafına yayılan yerleşim yerleri ve tarımcılıkla uğraşan köylüleri olan, siyasal ve ekonomik olayların yaşandığı ve halkın toplanmak için kullandığı *agorası* olan ekonomik, dini ve askeri bakımdan bağımsız olan bir siyasal birlik durumundaydı (Uygun, 2017: 14).

Autarkeia (kendine yeterlik), *Autonomia* (özerklik), *Eleutheria* (bağımsızlık) bunlar *polisin* temel özellikleridir. Bir Yunan vatandaşı için *polis* her şey demektir. Her *polis* vatandaşı, devlet işlerinde yer almak, vatandaşlık haklarından yararlanmak için

yaşamaktadır. Yunan dünyasında vatandaşlık bağı çok kuvvetliydi. Öyle ki polis dışında bir yaşam onlar için düşünülmezdi. Friedel'e göre; tarihte tam manasıyla sağlam bir devlet yaşamı kurmuş olan yegâne millet Yunanlılardır. Zaten günümüzde kullanılan "politika" sözcüğü de *polisten* türemiş bir kelimedir (Friedel, 1999: 107-108)

2.3.3. Polislerin Sosyal Yapısı ve Ekonomik Düzen

Demokrasinin yeşermesine sebep olan toplumun koşulları incelenirken demokrasiyi ortaya çıkaran toplumun ekonomisinin, siyasal kültürünün ve sosyal yapısının incelenmesi gerekmektedir. Neticede siyasal rejimlerin şekillenmesi toplumsal yapılara, toplumsal yapıların şekillenmesi de ekonomik ilişkilerle bağlantılıdır.

Ekonomik acıdan kötü dönemler yaşayan Yunan dünyası, özellikle M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda sitelerin şekillenmesiyle hızlı bir toparlama içerisine girmiştir. Temel ekonomisi tarıma dayalı olan Yunan dünyasında topraklar bu dönemden önce herkesin eşit bir şekilde faydalanacağı bir düzen içerisindeydi fakat bu yüzyıllardan sonra gelişen para ekonomisinin canlanmasıyla toprak mülkiyet hakkı da değişmiştir. Örgütleniş esasları kabilelere benzer ufak topluluklarda şef gibi ayrıcalıklı konumda olanlar zamanla kendilerini soylu, aristokratik gibi ayrıcalıklı bir konumda örgütleyerek, toprakları kendi mülkleri haline getirmişlerdir. Topraklarını kaybeden köylüler, geçimlerini sağlamak için pazar yakınlarına giderek, buraları köylerden farklı kentsel alanlar şekline dönüştürdüler. Bu dönemden sonra, soy bağının üstünlüğüyle kendilerini farklı konumlandırarak örgütlenen soylular, bunun ötesinde ekonomik güç olarak da kendilerini belli eden bir sınıfa dönüşeceklerdir (Yalçinkaya, 2015: 25). Yunan dünyasında ticaret açısından üzüm, zeytin ve incirin büyük bir önemi vardı (Friedel, 1999: 34; Şenel, 1995: 116). Bu dönemde oldukça kıymetli olan zeytinyağı ve şarabın üretimine yoğunlaşmaları, deniz aşırı ticaretin gelişmesine hız kazandırmıştır. Deniz aşırı ticaretin artması, farklı yerlerden birçok kölenin Yunan dünyasına girmesine ve tüccar sınıfının köle ticareti sayesinde ekonomik yönden geliştirmelerine neden olmuştur. M.Ö. 6. yüzyıl itibarıyla bozuk paranın kullanılması ile pazar ilişkileri toplumun tüm katmanlarına yayılım göstermiş, farklı alanlarda pazara dönük bir üretim sürecine girilmesine sebep olmuştur. Yunanlıların ekonomik acıdan gelişim göstermeleri, birikim yapmalarına ve sanat ürünlerine dönük ilginin artmasına neden olmuştur. Bu durum, sanatçıların, tüccarların ve yabancı zanaatkarların gelişmiş kent merkezlerine akın etmesiyle sonuçlanmıştır (Ağaoğulları, 2013: 18-19).

M.Ö.5. yüzyılda Yunan dünyasındaki sitelerde yaşayan toplum, hukuksal olarak birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmış üç kesimden oluşmaktaydı. Bunlar, yurttaşlar,

köleler ve yabancılardı. Kesimler arasındaki ayrım, yasalarla belirlenmesi ve doğuştan gelmesi nedeniyle kast sistemine benzer nitelikteydi (Uygun, 2017: 19). Bu kesimlerden, Yurttaşlar (*politai*), sitenin “yerli” halk kitlesi olarak görülen, belirli ayrıcalıklara ve toprak edinme hakkına sahip, siyasal hakları bulunan kesimdi. Daha önceki yüzyıllarda toprak (*oikos*) sahibi olmayan kişiler yurttaş sayılamıyordu. Fakat daha sonraları yapılan reformlarla, silah kullanma ehliyetine sahip, yetişkin olan her erkek yurttaş sayılmıştır (Ağaoğulları, 2013: 19).

Yurttaşlar, farklı dönemlerde küçük değişiklikler olsa da genelde kendi içlerinde sosyal ve ekonomik yönden birbirlerinden farklı dört sınıfa ayrılmıştır. Bunlar, toprak bakımından zengin olan, kan bağlarından dolayı site içerisinde ayrıcalıklı konumda örgütlenen soylular (*eupatridler*), ticaret ve zanaatla uğraşarak zenginleşen orta sınıf kentiler (*demiurgoiler*), küçük topraklara sahip çiftçiler (*georgoiler*), topraksız, düzenli işe sahip olmayan ve genelde pazar merkezlerinde yaşayan emekçiler (*thetesler*) olarak ayrılmaktadır. Yunan demokrasisi bu dört sınıfın aralarında olan ilişkilere göre şekillenmiştir (Ağaoğulları, 2013: 19; Uygun, 2017: 19; Yalçinkaya, 2015: 43). Daha önceleri sitelerde, siyasal düzeyde tek erk sahibi olan, yurttaşlar sınıfında yer alan, soylulardı. Fakat yapılan demokratik reformlarla bu hak genişletilerek, zaman içerisinde tüm yurttaşların siyasal haklardan eşit düzeyde yararlanılması sağlandı (Ağaoğulları, 2013: 20). Yunan dünyasında yurttaş olmanın en temel koşulu ise özgür olmaktı (Yalçinkaya, 2015: 43). Bir diğer kesimi oluşturan köleler ise Yunan dünyasında ellerinde hiçbir hakkı bulunmayan, özgürlüğü bile olmayan kesimdi. Diğer kesimlere göre daha kalabalık bir grubu oluşturan kölelerin sayısı deniz aşırı ticaretin de gelişmesiyle hızla artmıştı. İnsan bile sayılmayan köleler, alıp satılabilen üretim aracı olarak görülmekteydi (Ağaoğulları, 2013: 21). Son kesimi oluşturan yabancılar ise site içerisinde yerleşik olarak yaşayan, özgür olmalarına rağmen siyasi haklardan mahrum olan ve genellikle ticaretle ve zanaatla uğraşan kesimdi (Yalçinkaya, 2015: 39). Nitekim zaman içerisinde ticaretle zenginleşen bu yabancılardan bazılarının, yurttaşlığın sağladığı maddi çıkarları elde etmek için çeşitli yollarla yurttaşlık statüsü kazandığı örnekler de bilinmektedir (Ağaoğulları, 2013: 20; Uygun, 2017: 20). Fakat zamanla yabancılardan yurttaş statüsüne geçmelerinden dolayı devlet harcamaları arttığı için 450 yılında Perikles Atina’da bir kanun çıkararak yurttaş olma koşulunu, Atinalı anne babadan doğmuş olma şartına bağladı. Bu zamandan sonra yurttaşlık, kalıtımsal olarak elde edilebilen bir hak halini aldı (Ağaoğulları, 2013: 20).

Yunan dünyasındaki sitelerin, nüfusları ve yüz ölçümleri birbirlerinden oldukça farklıdır. Birçoğunun yüz ölçümü 1.000 km² den küçüktür. Öyle ki en büyük site olan

Sparta'nın yüzölçümü 8.400 km², Atina'nın 2.650 Km², 22 sitenin içersin de yer aldığı Fokis bölgesinin 1615 km² ve bir ada sitesi olan Delos'un 5,5 km²dir. Öte yandan sitelerin nüfusu konusunda çok net bilgiler bulunmamakla birlikte, büyük bir kısmının 50.000'den daha az nüfusa sahip olduğu, 100.000'den fazla nüfusa sahip site sayısının yirmiyi bulmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca genel olarak sitelerdeki yurttaşların sayısı, toplam nüfusun 1/6 – 1/10'u arasında değiştiği, büyük nüfusa sahip olan sitelerden Sparta'nın nüfusunun ise Peloponnesos Savaşları öncesinde 280.000-300.000 civarlarında olduğu düşünülmektedir (Ağaoğulları, 2013: 15-16). Yunan dünyasındaki sitelerde köleler nüfus olarak sayılmadığından, yabancıların ve yurttaşların ise sadece ergin erkeklerinin kaydı alındığından, nüfusu hakkında kesin bilgiler verilememektedir. Ancak genel olarak araştırıldığında, en büyük nüfusa sahip olan Atina Sitesinin bazı dönemler değişiklik göstermekle birlikte 300.000-400.000 nüfusa sahip olduğu dönemlerinin olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun, yaklaşık olarak 30.000-40.000 arasındaki kısmını, siyasi erke sahip yurttaşların, 10.000-20.000 arasındaki kısmını, yabancıların kapsadığı, kayda alınmayan köleler ise toplam nüfusun nerdeyse yarısı kadar olduğu bilinmektedir (Uygun, 2017: 18).

2.3.4. Doğrudan Demokrasinin Uygulanmasına İmkân Sağlayan Koşullar

Antik Yunan demokrasisinin başarıya ulaşmasını kolaylaştıran, o dönem içerisinde bulunduğu durum ve sosyal yapıdır. Günümüzden asırlar önce işlevsel olan doğrudan demokrasinin yeşerdiği yerlerde günümüzde uygulanması kişilik haklarına aykırı olan kölelik bulunmaktaydı. Bu bakımdan Antik Yunan sitelerinde doğal olan köleliğin, kadınların ve yabancıların siyasi hayattan mahrum olmalarının, sitelerin küçük ölçekli ve nüfuslarının az olmasının doğrudan demokrasinin uygulanmasına farklı şekillerde katkı sağladığı görülmektedir.

Yunan dünyasındaki siteler, modern ulus devlet modellerine göre, çok daha küçük ölçekli devlet modelindeydiler. Nüfusları da yine günümüz devletlerinin nüfuslarına göre çok daha azdı. Bunun yanı sıra en büyük nüfusa sahip sitelerin bile yurttaş sayısı genel nüfusun onda biri kadardı (Ağaoğulları, 2013: 15-16). Nüfusun nerdeyse yarısını oluşturan köleler, yerleşik durumda bulunan yabancılar, kadınlar ve yetişkin sayılmayan erkekler, nüfusun büyük bir kısmını oluşturmalarına rağmen siyasi haklardan mahrumdu (Şenel, 1995: 118). Bu yapıda yönetim erkini elinde bulunduran yurttaş grubunun, genel nüfusa göre bu denli az olması, meclisin toplanmasını ve kararların alınmasını kolaylaştırıyordu. Tabii ki günümüzün demokratik bakış açısından bu şekilde bir eşitsizlikten yarar sağlanması düşünülemez. Ancak Yunan demokrasinin başarıya

ulaşmasında bu etki görmezden gelinemez. Siyasal hakların sadece yurttaşlar tarafından kullanılması ve nüfusun az oluşu, doğrudan demokrasinin uygulanmasına imkân veren en önemli etkenlerdir. Ayrıca teknolojik olarak günümüz şartlarına göre gelişim göstermemiş Yunan dünyası için yine karar alıcıların az olması, farklı bir avantaj daha sağlıyordu. Öyle ki zaten ses yükseltici ve dağıtıcı bir aracın olmadığı yerde kararların doğrudan, sağlıklı alınması için insanların birbirlerini duyabileceği bir ortama ihtiyaç vardı. Nitekim toplantılarda karar alıcı sayısının az olması da bu ihtiyacı gideriyordu. Ancak Atina sitesinin yurttaş nüfusu diğer sitelere göre çok daha fazla olduğundan, Halk Meclisi toplantıları, toplantı yeter sayısı olan 6.000 kişiyle sınırlandırılmıştır (Uygun, 2017: 48).

Sitelerde yaşamakta olan toplum günümüz toplumlarına göre daha küçük yapıda ve iç içe yaşadığından, yüz yüze toplum (*face-to-face society*) yapısındaydı. Bu yapıda olduklarından çarşıda, pazarda, günlük hayatlarında sürekli karşılaşmakta ve fikir ayrılıkları konusunda modern toplumlara göre daha az çatışma içerisine girmekteydiler (Schmidt, 2001: 33). Bu aynı dine inanan türdeş yapıdaki toplum yapısının, demokratik karar alıcılarının, bir tarafın tamamen kaybettiği ya da bir tarafın tamamen kazandığı (sıfır toplam) kararların almasını belirli bir kısımda engellediği ya da bu tarz kararlar alınsa bile, sonradan yumuşamasını sağladığı ifade edilmektedir. Zaten sürekli savaş tehlikesi içerisinde, ortak kadere sahip kişiler olduklarından, birbirlerinin desteklerine ihtiyacı olan bir durum içerisindeydiler (Uygun, 2017: 49). Ayrıca demokratik karar alıcıların öncelikli meseleleri yurtlarının çıkarlarıydı. Zaten Yunanlıların, yurt sevgisi çok güçlüydü ve site haricinde bir yaşam onlar için düşünülmezdi (Friedel, 1999: 108). Bu düşüncede, birbirlerine karşı daha hoş görülme olmalarını sağlıyor ve ortak çıkar etrafında birleştiriyordu. Bu da doğrudan demokrasinin uygulanabilirliğini kolaylaştırıyordu.

Yunan dünyasında, yasama, yürütme, yargı gibi kamu görevleri, günümüz devletlerindeki gibi bu işlerle özel görevli memurlar tarafından yürütülüyordu. Bizzat yurttaşların kendileri bu görevleri yerine getiriyorlardı. Bu görevleri yerine getirirken aynı zamanda ticaret ve ziraat faaliyetleri de yürütebiliyorlardı. Siteler, yurttaşlara özgürlük ve eşitlik üzerine temellendirilen bir yaşam alanı tanıyordu (Uygun, 2017: 74). İşte bu yüzden görevlerini aksatmadan yerine getirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Sitelerde, daha öncede değinildiği gibi özgür ve siyasal hakkı olmayan köleler, nüfusun büyük bir kısmını oluşturan kesimdi. Bu kesim atölyeler başta olmak üzere, madenler, taş ocakları, tarım, ev işleri ve devlet örgütlerindeki işlerde de dâhil olarak birçok alanda çalıştırılıyordu (Yalçınkaya, 2015: 39). Yani köleler, sitelerin iş

gücünü oldukça hafifletiyordu. Nitekim bu durum, yurttaşların demokratik faaliyetlerini yerine getirmede bir kolaylık sağlıyor ve devlet meselelerine yeterince vakit ayırabiliyorlardı. Ancak her dönem olduğu gibi o dönemde, siyasal yaşama katılma konusunda isteksiz olan kişilerin var olduğu görülmektedir. Öyle ki bir dönem meclis faaliyetlerine katılımı teşvik etmek için katılanlar maaşa bağlanmıştı (Parkinson, 1976: 159). Meclis çalışmalarına katılanlara maaş verilmesi, yoksul kesimin siyasal hayata ilgisinin artmasına neden olduğu da söylenebilmektedir.

2.3.5. Doğrudan Demokrasinin Kurumları

Antik Yunan demokrasisi, yasalar önünde eşitlik anlamına gelen (*isonomia*), her yurttaşın, tüm makamsal konuma gelebilme hakkı anlamına gelen (*isotimia*), bütün yurttaşların siyasal haklardan eşit olarak yararlanması ve mecliste eşit söz hakkına sahip olması anlamına gelen (*isegoria*) gibi temel ilkeler üzerinde yükselmiştir (Yalçinkaya, 2015: 38-40-41; Friedel, 1999: 184; Ağaoğulları, 2013: 45). Nitekim bu ilkelere de anlaşılabileceği üzere, Yunan dünyasında demokrasinin egemen olduğu dönemlerde yurttaşlar her bakımdan birbirlerine eşit şartlarda siyasal haklarını kullanabilme olanağına sahiptiler. Her ne kadar bu eşitlikten kadınlar, yabancılar ve köleler yararlanamamış olsa da yararlanan yurttaşların, kurumlarda doğrudan söz sahibi olması ve kararların, çoğunluğun oylarına göre alınması Antik Yunan demokrasisini dönemin diğer yönetimlerinden farklı kılan en temel özelliklerindendir.

Atina'da yaklaşık 200 yıl süren demokratik yönetim sisteminde pek çok kurumun görev ve yetki bakımından değişikliğe uğradığı görülmektedir. Ancak doğrudan demokrasinin en yetkin şekilde gerçekleştiği dönem, Perikles liderliğindeki dönem olduğu ifade edilmektedir (Kışlalı, 1984: 68; Uygun, 2017: 20). Bu bağlamda, Atina demokrasinde M.Ö.4. yüzyılda dört önemli kurum ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi yasama görevinin yerine getirildiği kurum olan Halk Meclisi (*Ekklesia*), ikincisi yürütme görevine sahip kurum olan Beşyüzler Konseyi (*Boule*), üçüncüsü yargıyla görevli kurum olan Halk Mahkemesi (*Dikasterion*), dördüncüsü ise Yüksek Memurluklardır (Schmidt, 2001: 30). Halk Meclis'i doğrudan demokrasi uygulamasının görüldüğü öncelikli alan olmakla birlikte, Beşyüzler Meclisi ve Halk Mahkemesi gibi kurumlar aracılığıyla da yurttaşların doğrudan siyasetin içerisinde yer almaları sağlanmaktaydı (Hüner, 2013: 4).

2.3.5.1. Halk Meclisi (Ekklesia)

Ekklesia, Atina demokrasisinin olağandışı bir durum olmadığı zaman yılda kırk defa olağan olarak toplanan Halk Meclisi'ydi (Kışlalı, 1984: 67). Atina'da yetişkinliğe ulaşan her erkek yurttaş bu Meclisi'nin doğal üyesi konumundaydı (Ateş, 1976: 23). Meclis'e katılım tüm yurttaşlara açıktı ve temsili bir organ değildi. Meclis'e bizzat katılım gösteren yurttaşlar, doğrudan karar alma süreçlerine dâhil olabilmekteydiler (Ağaoğulları, 2013: 33). Yasama organı olarak görev yapan bu mecliste herkesin eşit söz alma hakkı bulunmaktaydı (Şenel, 1995: 189). Meclis'in kaç üyeye sahip olduğu kesin rakamlarla ifade edilemese de genelde yurttaşların tamamının katılımıyla toplanmadığı ifade edilmektedir (Arblaster, 1999: 35; Aristoteles, 2013: 77; Friedel, 1999: 195) Yurttaşların kişisel işlerinin olması, siyasal hayata ilgisiz olmaları veya yaşadıkları yerin toplantıların yapıldığı yere uzaklığı gibi nedenlerle toplantılara katılamadıkları ve Atina'nın en yüksek nüfusa sahip olduğu dönemlerde bile toplantılara aktif katılım oranının oldukça düşük olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki siyasal katılımı arttırmak için oturumlara katılanlara karşılığında ödenek bile verilmekteydi (Aristoteles, 2013: 29; Ağaoğulları, 2013: 45; Hüner, 2013: 5).

Halk Meclisi, sitenin önemli sorunları ile dış politikalar hakkında kararların alındığı, devlet görevlilerinin seçildiği, vergilerin belirlendiği ve yürütmenin denetlendiği bir kurultaydı (Ağaoğulları, 2013: 33; Friedel, 1999: 194; Yalçinkaya, 2015: 40; Güzel, 2018: 221). Mecliste yiyecek durumundan, vatan savunmasına kadar birçok konu görüşülmekte ve karara bağlanmaktaydı. Üst düzey memurların seçiminden yöneticilerin denetimine, savaş gemilerin yapımından askeri teçhizat kullanımını öğretecek öğretmenlerin atamasına, devlet binalarından mimari projelerin denetlenmesine kadar birçok görevi bulunmaktaydı (Aristoteles, 2013: 78-81).

Meclis'in toplanma zamanı ve toplanma gündemi, toplantıdan günler önce yazılı olarak ilan edilmekteydi (Aristoteles, 2013: 80). Toplantılar şafak vaktiyle başkanın "Kim söz almak istiyor?" sorusuyla başlamaktaydı (Ağaoğulları, 2013: 45). Toplantı gündemi erken bitmezse toplantılar karanlık çökene kadar devam etmekte, karanlık çökünce el kaldırma usulü ile oylama yapıldığında oyları sayabilmek mümkün olamayacağından, toplantı sona ermekteydi (Uygun, 2017: 22). Ayrıca Deprem, güneş tutulması, gök gürlemesi hatta yağmur yağması gibi basit doğa olaylarında bile meclis toplantısı inançları gereği hemen ertelenmekteydi (Friedel, 1999: 194). Toplantılarda herkesin eşit söz alma hakkı (*isegoria*), gizli oylama ve her yurttaşın yasa taslağı sunma hakkı bulunmasına rağmen, genelde çoğu yurttaş bu haklardan yararlanmak yerine sadece dinlemekle yetinmekteydi. Ancak az sayıda bir yurttaş grubu aktif olarak söz

hakkı alıp, öneri vermekteydi (Uygun, 2017: 23; Ağaoğulları, 2013: 45). Bu gurubu oluşturan yurttaşlara halk öncüsü (*demegog*) denilmekte ve bu kişiler genelde iyi eğitim almış varlık sahibi kişiler olup üstün bir konuşma ve propaganda yapma yeteneğine sahiptiler. Halk adına konuşma yapan bu kişiler tarihçiler tarafından “politikacı” olarak nitelendirilse de günümüzdeki gibi temsili görev yapan kişiler değillerdi (Ağaoğulları, 2013: 49; Schmidt, 2001: 33).

Meclis’te kötü niyetli olduğu düşünülen yurttaşlar hakkında oylama yapılabilmekte ve 6.000 kişi bu oylamaya katılıp yurttaşın tehlikeli olduğu yönünde karar verirse, o yurttaş suçlu ilan edilip, polis dışına on yıllığına sürgüne gönderilmekteydi. Bu uygulamaya çanak çömlek anlamına gelen (*ostrakismos*) denilmekteydi. Bunun nedeni ise yurttaşların oy kullanmak için ufak çanak çömlek parçalarını kullanmalarıydı (Schmidt, 2001: 34; Yalçınkaya, 2015: 38). Meclis kararları, her oy eşit sayıldığından salt çoğunluğun oyuyla belirlenmekteydi. Oylamalar genelde el kaldırma yöntemiyle gerçekleştirilmekte birlikte midye, çakıl taşı, fasulye tanesi gibi nesnelerle de yapılabilmekteydi (Friedel, 1999: 194).

Meclis toplantılarına katılan yurttaşların yeni bir yasa üzerine karar alması kalabalıktan dolayı zor ve maliyetli olmaktaydı. Bu nedenle kararların daha hızlı bir şekilde alınması ve toplantı maliyetinin azaltılması için daha önceleri Meclis’in bizzat kendinde olan yasa yapma yetkisi, ilerleyen dönemlerde “nomothetai” adındaki yasama komisyona devredilmiştir. Bu komisyon, her senenin başında, 30 yaşını aşmış yurttaşlar içerisinde kura sonucu belirlenen ve yemin ederek göreve başlayan 6.000 kişinin oluşturduğu jüri içerisinde belirlenmekte ve bir gün görev yapmaktaydılar. Belirlenen komisyon, bazen 501 bazen 1001 bazen de 1501 kişiden oluşmaktaydı. Bu sayıyı, hazırlanılacak olan yasanın önem derecesi belirlemekteydi. Jüri içerisinde seçilerek oluşturulan bu komisyonlar, günümüzdeki gibi uzmanlaşmış ve az kişiden olan kadrolar değil, sayıları yukarıda belirtildiği gibi çok fazla olan ve kurayla belirlenmiş yurttaşlardan oluşmaktaydı (Uygun, 2017: 23-24).

Meclis bir ayda azami üç kez toplanmaktaydı. Bu nedenden dolayı meclis faaliyetlerinin aksamaması için memurlar görevlendirilirdi (Friedel, 1999: 195). Savaş ganimetleri, hazine, tören paraları, askeri görevler gibi teknik bilgi ve beceri gerektiren görevlerle sorumlu olacak memurlar Meclis toplantılarında el kaldırma yöntemiyle belirlenirken, uzmanlık gerektirmeyen işlerle görevli olacak memurlar, bu görevlere talip olacak yurttaşların, gönüllülük esasıyla listelere isimlerini yazdırmasının ardından kura çekme yöntemiyle belirlenmekteydi (Aristoteles, 2013: 79; Yalçınkaya, 2015: 41). Bu memuriyetler tüm yurttaşlara açık olmakla birlikte göreve gelen memurlar bir yıl

süreyle görev yapmakta ve daha önce memurluk yapmış kişiler bir daha memurluk yapamamaktaydılar (Arblaster, 1999: 35; Aristoteles, 2013: 29). Bu uygulama sayesinde hemen hemen tüm yurttaşlar hayatları boyunca bir kere de olsa devlet görevi yapabilmekteydiler (Ağaoğulları, 2013: 49). Atina demokrasisinde tüm yurttaşların eşit bir şekilde siyasi hayata dâhil olmaları (*isokratia*) ilke olarak benimsenmekteydi. Halk Meclisi toplantılarında yurttaşlar, devlet yönetimini sürekli bir biçimde denetleme ve memurları sorgulayıp görevlerine son verebilme hakkına sahiptiler (Yalçınkaya, 2015: 41). Ayrıca yolsuzluğu önlemek amaçlıyla görev süresi sona eren her memur, Meclis'e karşı hesap vermekle yükümlü tutulmaktaydı. Bu uygulamalar ile Atina'da yaşayan her kesimden yurttaşın devlet işleriyle yakından ilgilenmeleri ve bu konulardaki yeteneklerinin gelişmeleri sağlamaya çalışılmıştır. Uygulanan bu meclis yönetiminin günümüz demokratik anayasalarından en temel farkı ise bizzat katılım ile gerçekleşmesi yani temsile dayalı olmayışıdır (Friedel, 1999: 195).

2.3.5.2. Beşyüzler Meclisi (Boule)

Beşyüzler Meclisi, Atina'nın yürütme faaliyetlerini yerine getirmekle görevli olan kurumuydu. Sürekli görev yapmakla yükümlü olan ve anayasanın en önemli organı olarak kabul edilen bu kurum, 500 kişiden oluşmaktaydı (Ağaoğulları, 2013: 49; Ateş, 1976: 24; Hüner, 2013: 4). Bu kişiler, Atina sitesinin 10 mahalle (*deme*) ve 139 yerel birimi temsil edecek şekilde, her mahalleden 10 kişinin kura yoluyla seçilmesiyle oluşturulmaktaydı. Bu kişiler yemin ederek göreve başlamakta ve 1 yıl süreyle görev yapmaktaydılar (Aristoteles, 2013: 29; Kışlalı, 1984: 67). Üst üste olmamak koşuluyla, bir kişi, en fazla iki kere bu göreve gelebilmekteydi. Bu kural sayesinde Atina'da yaşayan birçok yurttaş, hayatları boyunca en az bir kere bu göreve gelme hakkına sahip olmaktaydı. Ayrıca Atina sitesinde yaşayan yurttaşların, üst düzey memurları ve idarecileri kura yöntemiyle seçmelerindeki asıl neden, kura yönteminin daha demokratik olduğu düşüncesi idi (Ağaoğulları, 2013: 49; Aristoteles, 1993: 134; Uygun, 2017: 26).

Beşyüzler Meclisi, hükümet etme görevinden ayrı olarak, Halk Meclisi'nde görüşülecek gündem konularını belirlemek, idareyle görevli kişileri ve silahlı kuvvetleri denetlemek, kamu mallarını ve mali kaynakları idare etmek gibi görevleri de bulunmaktaydı. Ayrıca yargılama ve yasama faaliyetleri noktasında Halk Mahkemesi ve Halk Meclisi'ne önemli katkıları bulunmaktaydı (Schmidt, 2001: 30; Kışlalı, 1984: 67).

Konseyi oluşturan 500 kişinin içerisinde, kurayla seçilen 1 kişi, 1 gün süreyle devlet başkanı (*epistates*) olarak atanmakta ve sitenin mührü seçilen kişiye bu verilmekteydi (Hüner, 2013: 6). *Epistates*, Diğer ülkelere karşı Atina'yı temsil etmekte

ve yabancı elçileri kabul etmekteydi. Kural olarak, daha önce başkanlık yapmış bir kişi, bir daha hayatı boyunca bu göreve gelememekteydi. Atina’da bu sayede her yurttaşa en üst makama gelme hakkı tanınmaktaydı. Bu kural ve düzen, Atina demokrasisinin, tarihin hiçbir yerinde bir daha karşılaşamayacağımız eşsiz özelliğini ortaya çıkarmaktaydı (Güzel, 2018: 221; Kışlalı, 1984: 67; Uygun, 2017: 27).

2.3.5.3. Halk Mahkemesi (Dikasterion)

Halk Mahkemesi, Atina’nın yargılama faaliyetlerini yerine getirmekle görevli olan kurumuydu. Yargılama faaliyetleri, günümüzdeki gibi bir alanda uzmanlaşmış kişiler tarafından değil, bizzat halk tarafından yürütülüyordu. Mahkemeleri oluşturan jüriler, her senenin başında yeniden seçilen 6.000 kişilik yurttaş grubundan meydana gelmekteydi (Arblaster, 1999: 35; Ateş, 1976: 24; Friedel, 1999: 195). Bir vatandaşın jüri üyesi olabilmek için, vatandaşlık haklarından mahrum olmaması, 30 yaşını doldurmuş olması ve siteye borçlu olmaması gerekmekteydi (Aristoteles, 2013: 106). Yılda 200 defa toplanan bu jüriler; bazen 201, bazen 401, bazen de 501 kişiden oluşmaktaydı. Bu sayıyı, davanın türü ve önem derecesi belirlemekteydi. Ancak çok önemli görülen siyasal davalarda daha kalabalık mahkemelerin oluşturulduğu da görülmektedir (Uygun, 2017: 31). Jüriler, alanında uzmanlaşmış ve az kişiden olan kadrolar değil, sayıları çok fazla olan ve kurayla belirlenmiş vatandaşlardan oluşmaktaydı (Schmidt, 2001: 31). Bu jürilerde görev yapan kişileri, günümüz yargı mensuplarıyla bir karşılaştırmada bulunursak en büyük farklardan biri, seçilen jüri üyeleri hem savcı, hem jüri, hem de yargıç görevini yerine getirmekteydiler. Ayrıca jürilerin, günümüz mahkemeleri gibi faaliyet alanları sadece yargılama ile sınırlı değildi. Yasama ve yürütme ile ilgili görevleri de bulunmaktaydı (Güzel, 2018: 221; Kışlalı, 1984: 67). Jüriye seçilecek vatandaşların, kura sistemi ile seçilmesi daha demokratik olarak görülmekte ve bu uygulama ile her yurttaşa eşit fırsat hakkı verilmesinin yanı sıra rüşvet ve yolsuzluk gibi olayların da önüne geçilmesi amaçlanmaktaydı (Uygun, 2017: 30). Atina halkının, birbirleri arasındaki anlaşmazlıklar genelde mahkemeye götürülmez, hakem aracılığıyla çözüme kavuşturulurdu. Bu yüzden Halk Mahkemeleri genelde siyasal davalarla ilgilenmekteydi (Hüner, 2013: 7).

Kışlalı’ya göre, Halk Mahkemesi, Atina demokrasisinde çok önemli bir işleve sahip olan ve bu noktada doğrudan demokrasinin yapı taşlarını oluşturan kurumdur (Kışlalı, 1984: 67). Mahkeme’nin asıl görevi, Beşyüzler Konseyi, Halk Meclisi ve yöneticileri denetlemesiydi (Uygun, 2017: 31). Meclis’te oluşturulan yasaların

anayasaya uygun olup olmadığını denetleyebilir, herhangi bir vatandaşın itirazı üzerine konuyu tartışıp, aldıkları ortak karar neticesinde, ilgili yasayı yürürlükten kaldırabilirlerdi. Mahkemelerin arasında alt-üst ilişkisi olmadığından, bir mahkemenin verdiği karar, diğer mahkemeyi etkilemezdi. Her anlamda bağımsız olan bu mahkemelerin verdiği kararlar da kesin hükmünde kararlardı. Yani kararlar en yüksek merci olan halk tarafından verildiği için temyiz edilemezdi. Ayrıca görev süresi sona eren yöneticilerin bu mahkemeler önünde yargılanmalarının yolu açıktı (Ateş, 1976: 25; Ağaoğulları, 2013: 34; Friedel, 1999: 195; Kışlalı, 1984: 68; Schmidt, 2001: 31).

Mahkeme davalarında davacı ya da davalı vatandaşların bizzat kendilerinin bulunması gerekiyordu. Bir kişinin ücret karşılığında kendini savunması için bir başkasını yetkilendirmesi (avukatlık) yasaktı. Ancak jürinin izni ile davalı ya da davacı vatandaş, kendisine konuşması için verilen süreyi, istediği bir yakını ile paylaşabilme hakkına sahipti (Uygun, 2017: 31). Vatandaşların kendi savunmalarını bizzat kendilerinin yapması gerektiğinden, vatandaşlardan ortalama bir hitabet yeteneğine sahip olmaları bekleniyordu. Nitekim bu yeteneğe sahip olmayanlar için ise hitabet yazarları (*logograflar*) bulunmaktaydı. Hitabet yazarlarının, vatandaşların savunması için yazmış oldukları bu metinlerin, mahkemede okunmasının herhangi bir engeli yoktu ve hitabet konusunda yetersiz olduklarını düşünen vatandaşlar, savunmalarını ücreti karşılığında bu kişilere yazdırabilmekteydiler. *Logograflar*, metin hazırlatmak için gelen vatandaşların, ufkunu, ifade biçimini ve karakterlerini iyice analiz edip, etkileyici bir savunma metni hazırlayabilirlerdi. Ancak bunun karşılığında vatandaşların yüksek ödemeler yapmaları gerekmekteydi (Friedel, 1999: 282). Bu işle uğraşan birçok ünlü hitabet yazarı bulunmaktaydı. Fakat Uygun'a göre, bu durum, sitenin her türlü işiyle vatandaşların bizzat ilgilendiği ve bu işlerin yürütülmesinde profesyonellik aranmayan Atina demokrasinin esaslarıyla çelişmektedir (Uygun, 2017: 31).

Mahkemelerde alınan kararların, oldukça kalabalık jüriler tarafından alınması ilk bakışta oldukça tarafsız görünmektedir. Ancak özellikle siyasi davalarda mahkemelerin duygusal kararlar aldıkları ifade edilmektedir (Hüner, 2013: 7). Karar verme konusunda uzmanlaşmaya ihtiyaç duyulan bir alanda, düz bir sınıfın karar verici olması da yanlış kararların alınmasına sebep olmaktaydı. Özellikle vatana ihanet, rüşvet ve anayasal düzeni yıkmaya teşebbüs gibi davalarda vatandaşlar, bir anlık ruh halleriyle, kışkırtmalar ve yönlendirmeler sonucu galeyana gelerek taraflı ya da yanlış kararlar verebilmekteydiler (Friedel, 1999: 195). Bu tarz davalara birçok örnek bulunmaktadır. Fakat bunlardan en ünlülerinden biri, M. Ö. 406 yılında gerçekleşmiştir. Atinalı amirallerin Sparta donanması karşısında zafer elde etmelerine rağmen, fırtına nedeniyle

denize düşen dört yüz civarında askerin kurtulamamalarından dolayı altı amiral suçlu bulunmuş ve yargılanarak usulsüz bir şekilde idam edilmişlerdir. Atinalıların verdikleri bu karara daha sonra pişman oldukları ifade edilmektedir (Uygun, 2017: 34). Ateş’e göre, mahkeme kararların bu şekilde alınması ve temyiz edilememesi ile adaletin yerini bulması pek mümkün olamamaktaydı (Ateş, 1976: 25). Ancak bazı olaylardan sonra Atinalılar, yanlış ve kızgınlıkla alınan kararları önlemek için yeni düzenlemeler getirmiş ve bu şekilde usulsüzlüğün ve yasalara aykırılığın önüne geçmeye çalışmışlardır (Uygun, 2017: 35).

2.3.5.4. Yüksek Memurluklar

Yüksek yönetici memurlar, Başkomutan (arkhon) ile Başkomutana yardım etmekle görevli on komutandan oluşmaktaydı. Arkhon, Atina’nın en nüfuslu sivil memurluk makamıydı (Friedel, 1999: 92). On komutan yardımcısı, her mahallenin bir komutan seçmesiyle göreve gelmekteydi. Başkomutan ise tüm Atina halkı tarafından, seçimle belirlenmekteydi. Diğer memurluklardan farklı olarak, yüksek memurluklara görev yapacak kişiler kurayla değil seçimle iş başına gelmekteydiler. Yine diğer memurluklardan farklı olarak, yüksek memurluklarda görev yapan kişiler bu görevlere üst üste gelebilme imkânına sahiptiler. Yüksek yönetici memurların, kurayla değil seçimle iş başına gelmeleri ve uzun süre aynı görevi yapma imkânlarına sahip olmaları, zaman içerisinde, bu görevde bulunan kişilere, önemli derecede güç kazandırdığı ifade edilmektedir. Nitekim Başkomutan görevinde güç kazanan biri, bu gücü sitenin çıkarları haricinde kullanırsa, Atina halkının “güvensizlik oyu” ile görevini sona erdirmeye hakkı da bulunmaktaydı (Kışlalı, 1984: 68). Yüksek yönetici memurlar, bu görevlerinin karşılığında herhangi bir ödeme almıyorlardı. Bu yüzden genelde bu memurluklara, maddi yönden durumu iyi olan büyük toprak sahipleri ve soylular gibi zengin vatandaşlar talip olmaktaydılar (Ağaoğulları, 2013: 34).

Antik Yunan site devletlerinde doğrudan demokrasinin uygulanmasına imkân sağlayan koşullar, küreselleşme, coğrafi gelişmeler, insan nüfusunun artması, düşünce çeşitliğinin ortaya çıkması ve tarihi gelişimler gibi nedenlerle artık büyük ölçekli devletlerde Antik Yunan site devletlerinde uygulanan, doğrudan demokrasi yöntemleri uygulanamaz hale gelmiştir. Demokrasinin karanlık dönemi olarak adlandırılan çağın ardından krallık yönetimlerinin sona ermesi, insan haklarının gelişmesi ve bireyselliğin ön plana çıkması sonucunda, çok uluslu devletler sadece belirli bir kesimin ya da erkeklerin değil, büyük coğrafyalarda bile çoğunluğun katılım gerçekleştirebileceği

temsili demokrasi modeli kullanmaya başlamışlardır (Haytoğlu, 1997: 50; Şahin, 2010: 131-136). Temsili demokrasi modelinde, büyük coğrafyalarda ve çok uluslu devletlerde, bireyler farklı araçla, yönetimlerde kendi iradelerini temsil ettirme fırsatı bulmuşlardır. Günümüzde demokratik rejimle yönetilen birçok devletin uyguladığı temsili demokrasi modeli çok fazla eleştiriye rağmen halen geniş bir uygulama alanı bulmaktadır.

3. TEMSİLİ DEMOKRASİ MODELİ VE TEMSİLİ DEMOKRASİNİN KRİZLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde; temsil kavramı, temsili demokrasi modelinin tanımı, özellikleri, tarihi, unsurları ve içerisinde bulunduğu krizlere yönelik eleştirilerin analiz edilmesi hedeflenmektedir.

3.1. Temsil Kavramı

Temsil, 12. yüzyılda hem bir kavram hem de bir kurum olarak ortaya çıkmış ve kavram olarak farklı dönemlerde çeşitli tanımlara sahip olmuştur. Bu noktada temsil sadece siyasi alanda kullanılan bir kavram olmaktan öteye geçmiştir. Hatta temsilin siyasal bir kavram olarak kullanılması oldukça yakın bir döneme aittir¹ (Örs, 2006: 1-2). Günümüzde temsil kavramı en basit şekilde “insanların bir diğer insanları temsil etmesi” yani “birinin adına bir başkasının hareket etmesi” biçiminde algılanmaktadır. Temsil kavramıyla ilgili literatürde pek fazla çalışma bulunmamaktadır. Yapılan çalışmalarda temsil tanımları ise birbirlerinden oldukça farklı anlamlara ve fikirlere sahiptir.

Bu sebeple temsilin kesin ve net bir tanımından söz etmek mümkün değildir. Bu yüzden temsil kavramının bağlamına göre farklı anlamlarda kullanılabileceği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Nitekim temsil kavramı başta dilbilim olmak üzere farklı alanların da üzerinde çalışmalar yaptığı disiplinler arası bir kavramdır (Pitkin, 2014: 8-9). Temsil ile ilgili en önemli literatür çalışmalarından biri Hanna Pitkin’in *Temsil Kavramı*² isimli eseridir. Bu eserde Pitkin, temsilin kesin ve doğru tanımını belirtmek yerine temsilin farklı bağlamlardaki kullanım biçimlerini belirlemeye çalışmıştır (Özkan, 2020: 69).

3.1.1. Biçimsel Temsil

Pitkin, temsil kavramını yetki verme ve yetki devretme olarak tanımlayan yorumcuları “yetkilendirme kuramcıları” olarak ifade etmektedir. Bu kuramcılara göre

¹ Temsil kavramı Antik Yunan'da hiç var olmazken, Antik Roma'da ise; soyut bir şeyin somut hale gelmesi anlamında kullanılmıştır. Bu bakımdan temsil kavramının ilk kullanımı ile günümüzde temsil kavramının bağdaştırıldığı seçim veya demokrasi ile aslında bir ilişkisi olmadığı görülmektedir (Örs, 2006: 2; Pitkin, 2014: 6-7).

² Pitkin, H. F. (1967). *The Concept of Representation*. University of California Press, Berkeley

temsilci, kendisine daha önce bulunmayan bir hareket yetkisinin verildiği kişi olarak ifade edilmektedir. Yetkilendirme kuramcılarına göre her ne kadar temsilciye hareket yetkisi verilmiş olsa da hareketin doğacak sonuçlarından temsil edilen kişi sorumlu tutulmalıdır. Böylece yetkilendirme kuramı, temsilci yetkilerinin artırıldığı fakat sorumluluklarının azaltıldığı bir kuramdır. Bu doğrultuda temsil edilenin ise hakları azaltılmakta fakat yeni sorumlulukları oluşmaktadır. Bu yüzden bu kuram, temsilci yararını gözeten bir yaklaşımdır (Birch, 1993: 71; Pitkin, 2014: 39-40; Örs, 2006: 7). Öte yandan yetkilendirme kuramcıları, temsil edilenlerin çıkarlarına odaklandıkları ve bu sebeple de ulusal çıkarları göz ardı ettikleri gerekçesiyle eleştirilmektedirler (Özkan, 2020: 70).

Temsili demokrasi kuramcıları da genel olarak yetkilendirme kuramcılarıyla benzer fikirlere sahiptir. Temsili demokrasilerde yetkilendirmeyi sağlayan en önemli araç seçimlerdir. Seçimler sayesinde yetkiler temsilci olarak seçilen kişilere devredilmektedir. Fakat bu yetki devrinin süresi kısıtlıdır. Seçimler tekrarlandığı sürece yetkilerin devredileceği temsilciler de değişmekte veya tekrar seçilerek yetkilere yeniden sahip olmaktadır. Bu yüzden temsili demokrasi kuramcıları için seçimler aslında yetki devretme hareketi olarak da tanımlanmaktadır (Pitkin, 2014: 43).

Yetkilendirme kuramcılarına göre temsilciler ve temsil edilenler arasında yetki devri gerçekleşirken, herhangi bir otorite söz konusu değildir. Aynı zamanda her otorite sahibi de otorite kurduğu kişinin veya grubun temsilcisi değildir. Temsili demokrasi kuramcılarına göre ise temsil edilenlerin, temsil eden üzerinde otorite sahibi olması söz konusudur. Bunun en somut ifadesi ise periyodik aralıklarla gerçekleştirilen seçimlerdir. Egemen güç olan seçmenler, seçim döneminde eski temsilciye yeniden rıza gösterme veya görevden geri çekme hakkına sahiptir. Bu hak da doğal olarak temsilcinin, seçmenlerin çıkarlarına göre hareket etmesini sağlaması açısından temsil edilenin otoritesini ortaya koymaktadır (Birch, 1993: 74; Landemore, 2015; Örs, 2006: 9; Pitkin, 2014: 52-55).

3.1.2. Siyasal Temsil

Siyasal temsil çok boyutlu bir kavramdır. Bu yüzden kavramın kapsamlı bir tanımını yapmak zordur. Fakat en temel anlamda siyasal temsil, temsil edilen ile temsilci arasında siyasi bir bağlamda ortaya çıkan ve talepler ile çıkarları konu alan siyasal bir ilişki olarak ifade edilebilir. Bu ilişki, birinin veya birilerinin diğerleri adına hareket etmesini, konuşmasını, siyasal bağlamda sembolize etmesini ve savunmasını kapsamaktadır (Özkan, 2020: 56-57).

Nadia Urbinati (2006)'a göre ise siyasal temsil, demokrasinin kendini yeniden yaratma ve kendini geliştirme aracı olarak ifade edilmektedir.

Temsil kavramının siyasal nitelik kazanması orta çağın dini ve siyasal sisteminin bir sonucudur. Bu çağa hakim olan Hristiyan teolojisindeki *teslis*³ düşüncesine göre oğulun, tanrının temsilcisi olarak yeryüzüne gönderildiği inancı yer almaktadır. Nitekim bu inanış, tek bir varlığın pek çok kişiyi temsil ettiği düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Landemore, 2015; 108; Özkan, 2020: 60; Yılmaz, 2000: 321).

Temsil kavramının siyasal nitelik kazanmaya başlaması ise yine orta çağda feodal düzene ve Roma hukukuna ait “korporasyon “universitas” ve “procurator” kavramlarının birbirleriyle ilişkilendirilmeleri sonucunda gerçekleşmiştir. Korporasyon, ortak çıkarlara sahip bireylerin oluşturduğu bir grup anlamına gelirken procurator ise başkası veya başkaları adına hareket eden kişi olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda procurator, korporasyon’un otoritesini devralarak hareket eden kişi yani temsilci olarak ifade edilmektedir. Siyasal temsil kavramının modern kullanımı ise toplumun, bütün bireylerin toplamı olarak algılanmasından sonra oluşan toplumu temsil etme fikriyle başlamıştır (Örs, 2006: 3-4).

Tarihsel süreç içinde siyasal temsil pratiği en fazla parlamento/meclis olarak isimlendirilen kurumlarda gerçekleştirilmiştir.⁴ Bu tarzda ilk meclis, 1188 yılında İspanya Krallığı’nda kurulmuştur. Fakat temsilin siyasal nitelikteki dönüm noktası 1215 yılında İngiltere’de yayımlanan “Magna Carta” isimli belgeyle gerçekleşmiştir. 14. yüzyıla gelindiğinde ise parlamentoya sahip Avrupa ülkelerinde temsilciler, parlamento aracılığıyla bölgelerini temsil ederek bölgelerindeki sorunları yöneticilere aktarma imkanı bulmuşlardır. Bu bakımdan parlamentolar, bir nevi yöneten ve yönetilenler arasındaki iletişim kanalını oluşturmuştur (Örs, 2006: 5-6; Schmitt, 2014: 51-52). Orta çağ siyasal sistemine ait meclislerde gerçekleştirilen bu temsil deneyimleri, devrimler dönemine kadar iktidarı kısıtlamaktan ziyade iktidarın onay mekanizması olarak faaliyet göstermişlerdir (Özkan, 2020: 60).

Modern çağda temsil kavramının en fazla ilişkilendirildiği alan siyasettir. Siyaset alanında temsil, genellikle bir başkası adına hareket etme olarak algılanmaktadır. Siyaset, rasyonelliğin kesin bir uzlaşmayı garanti etmediği bir alan olarak ifade edilmektedir. Bu alanda daha çok agonistik çatışmalar hakimdir. Siyasetin temsil ile

³ Teslis veya üçleme, Hristiyan teolojisinde Tanrı’nın Kutsal Ruh, Oğul ve Baba’dan oluşan üçlü doğası. Hristiyanlıktaki üç ilahî varlığı kapsayan bu görüş, üç ilahî varlığın birbiri yerine geçebildiği ve birbirlerini temsil ettikleri inanışını ifade etmektedir. <https://www.britannica.com/topic/TrinityChristianity> (Erişim tarihi: 03.12.2022).

⁴ İngiltere’de Magnum Concilium, Fransa’da ise Etats Généraux orta çağın önemli temsil pratikleridir.

ilişkilendiği nokta ise temsilcilerin siyasal nitelik kazanıp siyaset alanında bir kitleyi temsil etmeleriyle ilgilidir. Siyasal niteliğe sahip bir temsilci, genelde bu niteliğini seçim yoluyla kazanmaktadır ve bu temsilciler sadece bir veya birkaç kişiye değil, geniş bir seçmen kitlesine sahiptir. Benzer şekilde siyasal temsilci, bir veya birden fazla seçim bölgesine sahiptir ve pek çok seçmen tarafından seçilmektedir. Bu bağlamda siyasal temsilci, kurumsallaşmış bir idari yönetim altında başka siyasal temsilcilerle birlikte görev yaparak seçmen kitlelerini temsil etmektedirler (Pitkin, 2014: 205-208, 212).

Siyasal temsil kamusal niteliktedir ve karmaşık işleyiş şekillerine sahiptir. Bu yüzden siyasal temsilin mümkün kılınabilmesi için uygulandığı devlette kurumsallaştırılmış olması gereklidir. Çok sayıda farklı fikirlere sahip insanın hükümet faaliyetlerine katılması ve kendi adına hareket etmesi oldukça zor ve karmaşık bir durumdur. Kurumsal düzene sahip siyasal temsil sayesinde devlete mensup vatandaşlar, devletin faaliyetlerine katılma imkanı bulmaktadırlar. Temsili siyasal temsil yapan şey de budur (Pitkin, 2014: 212-214).

Siyasal temsil genelde bir hükümetteki meclisin varlığıyla veya yöneticilerin seçimle başa gelmesiyle bağdaştırılmaktadır. Fakat aslında bir hükümetin temsili niteliğe ve siyasal temsile sahip olduğunu gösteren en önemli unsur, yasa yapmada halkın söz sahibi olup olmaması durumudur. Siyasal alanda hükümetin yaptıkları üzerinde halkın kontrol gücü bulunması, o hükümetin temsili niteliğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte temsili bir hükümet, halkın isteklerini dile getirebilmesini sağlayacak araçlar yaratmalı ve bu isteklere cevap vermelidir. Bu noktada hükümet sadece popüler isteklere değil, yaygın isteklere de cevap verebilmeli ve bunu devam ettirebilmelidir. Ayrıca temsili hükümet, manipülasyon ve baskıdan da uzak olmalı, sistematik ve uzun vadeli faaliyetlerde bulunmalıdır. Bu koşullar doğrultusunda bir hükümetin temsili nitelikte olduğu ve siyasal temsilin doğru işlediği ifade edilebilir (Pitkin, 2014: 220-225).

Bununla birlikte siyasal temsil, temsil kuramlarının tümüyle yorumlanmaya uygundur. Örnek olarak siyasal temsilci niteliğine sahip devlet başkanları veya devlet yöneticileri, belirli sınırlar dahilinde çeşitli yetkilere sahiptirler. Bu da siyasal temsilin yetkilendirme kuramıyla olan ilişkisini gösterir. Bunun yanı sıra nispi temsil sisteminde milletvekillerinin farklı fikirleri ve görüşleri meclise taşıyarak bu fikirleri temsil etmeleri betimleyici temsil kuramını ifade etmektedir. Ayrıca siyasi törenler, bayrak ve marş gibi siyasi sembollerde de sembolik temsilin varlığından söz edilebilir. Böylelikle siyasal temsil, birden fazla temsil kuramını içinde barındıran bir temsil şekli olarak ifade edilmektedir. Nitekim siyasal temsili daha iyi anlamlandırabilmek için bağlamına

göre farklı boyutlarıyla ele alınması önem taşımaktadır (Özkan, 2020: 57; Pitkin, 2014: 218-219; Yayla, 2015: 150).

Siyasal temsildeki bir başka tartışma konusu da siyasal temsilin gerçekleşip gerçekleşmediği konusudur. Temsilin gerçekleştiğini anlamının kesin bir yolu veya net bir formülü bulunmamaktadır. Pek çok yazara göre bir kişi temsil edildiğini hissediyor ve buna inanıyorsa temsil ediliyordur. Bununla birlikte insanların temsil edildiklerini hissetmesi için somut bir şekilde temsil edilmeleri ve somut nitelikte faaliyet görmeleri gereklidir. Düzenli aralıklarla gerçekleşen seçimler, halkın çıkarlarına yönelik politikaların gerçekleştirilmesi, kitlelerin ve sivil toplumun sahip olduğu değerlerin ve farklı fikirlerin meclise taşınması, insanların temsil edildiklerine inanmalarını sağlayan unsurlardan birkaçıdır (Örs, 2006: 7).

3.1.3. Siyasal Temsilci

Siyasal temsilciler, profesyonel siyaset insanı olarak kabul edilirler ve genelde belirli bir siyasi partinin ve meclisin de üyesidirler. Siyasal bir temsilciden beklenen ise partisine, kamu kurumlarına, şahsi gruplara ve seçmen kitlesinin çıkarlarına karşı hassas davranması ve temsil görevinin yükümlülüklerini yasalar ve kurallar çerçevesinde yerine getirmesidir (Pitkin, 2014: 213). Urbinati (2006)'a göre bir kişinin temsilci seçilmesinde iki önemli kriter vardır. Bunlardan ilki; temsil edilenin seçeceği kişide benzersiz ve özgün nitelikler bulması, ikincisi ise temsil edilenin seçeceği kişide kendine benzer özellikler bulmasıdır.

Siyasal bir temsilcinin bölgesel çıkarlara mı yoksa ulusal çıkarlara mı yönelik faaliyetlerde bulunacağı ve siyasal temsilcinin temsil ettiği kitlenin çıkarlarını ne derece temsil edeceği konuları, siyasal temsil alanının temel tartışma konularını oluşturmaktadır. Yaygın görüşe göre ulus; devletteki bütün bölgelerin, grupların ve kitlelerin çıkarlarının toplamından oluşmaktadır. Bu sebeple ulusu oluşturan bu unsurların çıkarlarının temsil edilmesi, aynı zamanda ulus çıkarlarının temsil edilmesine de hizmet etmektedir. Böylelikle bir temsilci, bir bölgenin temsilcisi olduğu kadar ulusun da temsilcisidir. Bu sebeple siyasal temsilci hem bölgesel hem de ulusal çıkarları izlemelidir (Pitkin, 2014: 208-211).

Bununla birlikte temsilcilerle ilgili gerçekleştirilen bir başka tartışma ise siyasal temsilcinin bağımlılığı ya da bağımsızlığı konusudur. Kimi siyaset kuramcısına göre temsilci seçmenine bağımlı hareket etmelidir. Temsilcinin seçmenlerinin direktifleri doğrultusunda hareket etmesi ve temsilcinin karar alma sürecinde seçmenlerine danışması gerektiği ileri sürülmektedir (Örs, 2006: 14).

Bağımsızlığı savunan kuramcılara göre ise temsilci, karar alma sürecinde serbest olmalı ve temsilciye hareket serbestliği sağlanmalıdır. Çünkü onlara göre temsilci, alanının uzmanıdır ve seçmenleri adına en iyi şekilde hareket edebilecek niteliğe sahiptir. Bağımsızlığı destekleyen bazı siyaset bilimcilere göre temsilcilerin esnek şekilde eylemde bulunmaları anti-demokratik olarak değerlendirilmemektedir. Aksine temsilcilerin esnek karar alabilmeleri demokratik toplumlarda görülebilecek bir durumdur. Günümüz temsili demokrasilerinde ise ılımlı bağımlı temsilci anlayışı hakimdir. Bu anlayışta temsilci, seçmenleri tarafından aksi yönde bir talep gelmediği sürece karar verme sürecinde bağımsız hareket etmektedir (Örs, 2006: 15; Stokes, Przeworski ve Manin, 1999: 34).

3.2. Temsil ve Demokrasi

Temsil ve demokrasi ilişkisine bakıldığında temsilin, demokrasinin bir ürünü olarak ortaya çıkmadığı görülmektedir. Temsil, aslında orta çağda feodal ve aristokratik yönetimlerin bir kurumu yani idari bir sistemi olarak gelişmiştir (Bentzen vd., 2014: 7; Dahl, 1993: 35).

Temsil ve demokrasi arasında ilişki 19. ve 20. yüzyıllarda genellikle siyasal katılım, halk egemenliği ve demokratik iktidarla pek fazla bağdaştırılmamış, hatta temsil ve demokrasinin birlikteliğine kaygılı yaklaşmıştır. Bu durumun sebebi ise temsilin demokratik katılımı azalttığı, vatandaşları pasifleştirdiği ve aristokratik yönetimi desteklediği iddialarından kaynaklanmaktadır (Manin, 1997: 132).

Demokrasi ve temsil pratiklerinin tarihsel gelişim çizgileri birbirinden farklıdır. Fakat Pitkin'e göre temsil ve demokrasinin gelişim süreçleri farklı olmasına rağmen modern devletlerin demokratik olarak nitelendirilmesi, temsil kurumu sayesinde mümkün olmuştur. Pitkin bu durumu "temsilin demokratikleştirilmesi" olarak ifade etmektedir (Özkan, 2020: 58). Günümüzde modern ulus-devletlerin sahip olduğu kalabalık nüfus ve geniş sınırların, siyasal temsilin doğrudan yani halkın direkt olarak karar almaya katılımını imkansızlaştırması sebebiyle temsil kurumu, dolaylı temsil biçimiyle işlevini yerine getirmektedir. Demokrasi ve temsil arasındaki ilişki de bu şekilde ortaya çıkmaktadır (Örs, 2006: 7).

Pitkin'e göre demokrasi ve temsil farklı tarihsel çizgilerde geliştikleri için aralarındaki ilişki "huzursuz ittifak" olarak ifade edilmektedir. Ona göre temsil, demokrasinin modern devlet ve yurttaş arasındaki siyasi ve yönetsel bağını sağlayan bir araçtır. Bu noktada başta "yeniden var etme" olarak tanımlanan temsil, temsil edilenin siyasal alanda somut şekilde var olmadan iradesinin var kılındığı bir sistemdir. Bir

başka ifadeyle, temsil edilenin fiziksel olarak olmadığı fakat politik olarak mevcut olduğu bir sistem “kurum” olarak ifade edilmektedir (Özkan, 2020: 75, 80).

Demokrasi teorisinin güncel tartışmalarında ise demokrasi ve temsil arasındaki ilişki, temsilin demokratik niteliğinden demokrasinin temsili rolüne doğru ilerleyen tartışmaları gündeme getirmiştir. Nadia Urbinati ve Hanna Pitkin, temsili demokrasinin elitist veya popülist demokrasiye dönüşerek demokratik niteliğini kaybetme tehlikesi taşıdığını ifade ederek temsilin demokratikliğinden ziyade demokratik temsilin tartışmalarına kapı açmaktadırlar (Özkan, 2020: 76-78).

Bernard Manin ise temsil ve demokrasinin hem demokratik hem de demokratik olmayan durumları beraberinde taşıdığından bahsetmektedir. Ona göre seçimler, temsilcilerin performansları ve eylemleriyle ilgili seçmene karşı hesap vermelerine imkan sağlamaktadır. Bu bakımdan seçimler, temsilcilerin hesaba çekildikleri nesnel ve somut değerlendirmelerin gerçekleştiği önemli araçlardır. Bu durum, temsilin demokratik yönünü oluşturmaktadır. Fakat temsilcinin görevdeyken tamamen bağımsız ve serbest kararlar alabilme durumu da demokratik olmayan daha çok elitist ve aristokratik yönünü oluşturmaktadır (Landemore, 2015; Manin, 1997: 146). Urbinati, temsil ve demokrasi ilişkisindeki hesap verebilirlik unsurunu demokrasi ve yargı kavramı arasındaki ilişkiyle açıklar. Ona göre temsilin demokratikliği; temsilciyi yargılayabilme, etkileyebilme ve soruşturabilme gücünü kapsamalıdır. Bu noktada Urbinati, temsil ve demokrasinin etkili bir şekilde ilişki sürdürebilmesinin koşulu olarak katılımın gerekliliğinden bahseder (Urbinati, 2006: 26-46).

Bunların yanı sıra Urbinati, demokratik bir temsilde seçim ve oy verme unsurlarının yanı sıra kamusal müzakerenin de olması gerektiğini ifade etmektedir. Halkın karar alma sürecine katılım imkanını artıracak katılım platformlarının genişletilmesi, politik iletişim kanallarının artırılması ve temsil edileceklerin kamusal müzakere ortamına dâhil edilmesi, demokratik temsili geliştiren pratikler olarak gösterilmektedir (Runciman, 2007: 105). Bu anlamda demokratik temsil, katılım yoluyla farklı görüşlerin de temsil edilmesini ve vatandaşların sadece seçim zamanı değil, seçimler arası süreçlerde de söz hakkı sahibi olmasını gerektirir. Bu sayede temsilci ve temsil edilen arasında kopukluk yaşanması, temsilcinin serbest eylemlerde bulunması ve dolayısıyla demokrasinin aristokrasiye dönüşmesi kontrol altına alınmış olur (Landemore, 2015; Urbinati, 2006: 40-41).

3.3. Temsili Demokrasi

Temsili demokraside siyasal katılıma ilişkin olarak, siyasal alan ile toplumsal mutabakat arasındaki ilişki bakımından, siyasal katılımın nihai amacı yasama sürecinde karar almak olduğundan, sonuç olarak toplumsal uzlaşmanın gerekli olduğu düşünülebilir. Bu nedenle, kamusal ortaklıkların uygulandığı temsili demokrasinin katılımcı sürecinde, sivil toplumun çeşitli eğilimlerinin mevzuata ne ölçüde yansıdığı üzerinde büyük etkisi vardır. Başından beri içerme ve konsensüs arasındaki gerilim, demokratik teoride yeterince dikkate alınmayan en önemli konu olmuştur. Buradaki tartışma, temsilciler ile temsil edilenler arasındaki ilişki, neyi temsil ettikleri ve seçmenlerden ne ölçüde bağımsız hareket etme şansı olduğu tartışmaları yapılmıştır.

3.3.1. Erken Dönem Liberal Teoride Temsil

Hobbes, siyasal alandaki gerilimler ile kamusal alanın birliği arasındaki ilişkiyi kurmak için güçlendirme ve temsil arasında ayrım yaparak sorunu çözmeye çalışmıştır. Hobbes'a göre, bir bireye eylemlerini sahiplenmesi için "yetki vermek", başka bir deyişle o kişinin eylemleriyle bağlı olmak anlamına gelir. Bu nedenle bir kişinin bir başkasının yetkisi altında yapabileceklerine sınırlar koymak mümkün olabilir, ancak bu tür sözleşmeleri egemenler tarafından uygulanabildiği sivil toplum bağlamında değerlendirmek gerekir (Hobbes, 2001: 133).

Hobbes'a göre bu tanımlı gereği imkansız olan "egemen" tanıma sorununu gündeme getiriyor. Çünkü bu tür anlaşmaları uygulayabilecek üstün bir güç yoktur. Bir hükümdarın bireyler arasındaki sözleşmeleri uygulayabilmesi için, egemenliğin sınırsız ve dolayısıyla bağlayıcı olması gerekir. Bu nedenle Hobbes, hükümdarlara kendileri adına hareket etme yetkisi verenlerin, hükümdarların onlar adına yaptıkları her şeye sahip olmaları gerektiğini varsayar (Hobbes, 2001: 175).

Hobbes'a göre hükümdarın eylemi sınırsızdır. Çünkü sahip olmama eylemi beyhude veya anlamsızdır. Hobbes, siyasi yetkilendirmenin bireylere hükümdarlar tarafından onlar adına yapılan eylemlerde söz sahibi olma hakkı bırakmadığı görüşünü savunmaktadır. Hobbes, "Temsil, yalnızca bir hükümdar ve tebaası bir bütün olarak ele alındığında kullanılan bir kavramdır" der. Bireysel talepler, hükümdara yalnızca her bireyin otoritesine müdahale etme hakkını değil, aynı zamanda herkesi temsil etme hakkını da verir. Bu nedenle Hobbes için temsil, güçlendirme ile başlar. Ancak bununla sınırlı değildir. Çünkü temsil edilen hükümdarın bireysel yetkilendiricileri değil, onların ortaklıklarıdır (bu çalışmanın yaklaşımında bu, kamusal alandır). Hobbes'un yazılarında, söz konusu ortaklık, egemenlerin eylemlerinin ortak mülkiyetinden kaynaklanan bir

"devlet" olarak tercüme edilir. Böylece halk, hükümdarı yetkilendirir, fakat hükümdar halkı değil, devleti temsil eder (Hobbes, 2001: 238).

Sonuç olarak Hobbes'ta siyasal alanda yetkilendirme ve kamusal alanda temsil vardır. İlk durumda halkın ve çeşitli çıkarların temsili ile ilgili, ikinci durumda ise devletin temsili ve her bakımdan benzersizliği ile ilgilidir. Hobbes'un bu formülasyonu, temsilcilerin siyasi sürece katılımını geri plana iten yorumlardan biri olarak görülebilir. Ulusal temsil yoluyla, temsil sürecinde halkın siyasi tercihleri bastırılmaktadır (Urbinati, 2006: 43). Hobbes'un bu ifadeyi egemen bir devlet yaratmak için o zamanlar yeni ve önemli bir şekilde kullandığına dikkat çeker. Onun sisteminde temsil, mutlak egemenlere meşruiyet verirken halkı güçsüzleştirmenin bir yoluydu. Bu, mutlak egemenlik yaratmak için kurgu olarak temsille ilgilidir.

Edmund Burke'ün daha önce bahsedilen ünlü konuşması (1906), konuyu milletvekilleri ile seçmenlerin ilişkisi ve bağımsızlığı açısından ele alıyor. Burke, Birstall'daki seçmenlere, milletvekillerinin ülkeyi seçmenlerin beğendiklerine göre değil, beğenmediklerine göre yönetmeleri gerektiğini söyledi. Konuşmasında, seçmenlerin görüşlerine saygı gösterilmesinin esas olduğunu, ancak tarafsız görüşün başka bir şey için feda edilmemesi gerektiğini söyledi. Temsilciler ayrıca seçmenlere kendi kararlarını verme yükümlülüğüne sahiptir ve bunun yerine seçmenlerin görüşlerini savunurlarsa onlara hizmet etmek yerine onlara ihanet etmiş olurlar (Burke, 1906: 38).

Burke, parlamentonun, yerel çıkarların toplamına indirgenemeyecek olan "ulusal çıkarları" belirleyen forum olduğuna inanıyordu. Temsilcinin görevi, sadece yerelin değil, milletin refahını da düşündürmektir. Burke (1906), parlamentonun "yalnızca tek genel çıkarı olan bir ülkenin" parlamentosu olduğuna ve kısmi hedefler veya kısmi önyargılardan ziyade genel fikirden türetilen "kamu çıkarı" tarafından yönlendirilmesi gerektiğine inanıyor. Burke: "Bir milletvekili seçersiniz, evet, ama onu seçer seçmez o artık Bristol milletvekili değil, Parlamento üyesidir" (Burke, 1906: 98).

Burke, meşru hükümette temsilin merkeziliğini, toplumun çıkarlarının ve haklarının doğrudan belirli katmanlara (nüfus, bölge ve vergi yükü açısından) bağlı olmadığını ve Kongre'nin "ulusun duygularının ifadesi" olduğunu iddia ettiğini kabul eder. Bu, "farklı çıkarların temsilcilerinin bir toplantısı değil, bir kamu duyarlılığıdır. Bu nedenle, seçmenlerin doğrudan temsiline gerek yoktur." Delegeleler olarak değil, seçmenlerin "görüşlerinden" bağımsız karar verebilecek ve davranabilecek bir vekil olarak görür.

Burke'ün alternatifinin, ulusal temsilcileri kaotik ve çekişen yerel açılardan oluşan bir kaosa dönüştürmek olacağını savundu. Burke, yerel çıkarların yerel meselelerde savunulması gerektiğini, ancak ulusal siyasetin çok daha geniş bir perspektif gerektirdiğini söyledi. Burke'ün bağımsızlık bakanı olarak öne sürdüğü bir başka neden de Meclis müzakere sürecine katılmadan nihai bir karar verememesiydi. Zamanının diğer liberal düşünürlerinden farklı olarak Burke, temsilcilerine onlarda üstün nitelikler gördüğü için değil, pazarlık sürecinin katılımcıları oldukları için bağımsızlık verdi. Burke, müzakere odasında yalnızca gruptan kişilerin toplanabileceğini varsayarak, yalnızca bu kişilerin karar alabileceği sonucuna varır. Temsilcide gördüğü özel nitelikler sadece ahlaki niteliktedir. Bu nitelikler; yalnızca kamu yararına olan vicdani ve tarafsız ilgidir.

Siyasi temsilde yerel ve ulusal çıkarlar arasındaki ayrım da burada söz konusudur. Seçmenlerin isteklerini yansıtmamanın yanı sıra, rasyonel tartışma ortamında kararlar almak ve halkın kendiliğinden, histerik patlamalarına direnmek, Burke'ün yerel çıkarlara direnme gerekçesi ve temsili bağımsızlığa yaptığı vurguyu ortaya çıkarmıştır.

Hobbes'un temsil ve yetkilendirme arasındaki ayrımı ve Burke'ün temsili özerkliğe yaptığı vurgu, sivil toplumun yasama üzerine eksik düşünmesiyle sonuçlanmıştır. Bugün, temsili demokrasi pratiğinde siyasi katılıma getirilen kısıtlamalar, genellikle Hobbes ve Burke'ün yukarıda belirtilen argümanlarına dayanan "siyasi istikrar" veya "ulusal birlik" gibi nedenlerle motive edilmektedir.

Özellikle Hamilton ve Madison'ın yazılarında (1788), siyasi partiler, özel çıkarlar uğruna kamu çıkarlarını ihlal etmekle suçlanır. Her biri siyasi partilere üye oldu ama temsili demokrasiyi sonuna kadar savunan bu siyasetçiler partilerin siyasi katılımı sağlamak için gerekli olduğuna inanmadılar.

Madison'ın ünlü makalesi The Federalist Ten (1788), temsili demokrasinin "hizipler" den nasıl korunacağı sorusunu ele aldı. Madison, güçlü, büyük bir cumhuriyetin küçük bir cumhuriyetten daha tehlikeli olduğunu savundu ve ulusal gücü baltaladıklarına inanarak kongredeki gruplara karşı çıktı. Madison'ın fikirlerinin Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluş sürecinde liderler tarafından yaygın olarak paylaşıldığı ve siyasi partisiz bir demokrasi vizyonuna sahip olduğu bilinmektedir. Madison, "Kamuoyunu seçilmişlerin kurumları aracılığıyla besleyen ve geliştiren ve ülkenin gerçek çıkarlarını en iyi bilen temsili yasama organı, geçici veya kısmi görüş uğruna vatanseverliği ve adaleti aramalıdır. Bununla gelen değerlerden taviz vermeyeceğiz." Madison, doğrudan katılım yerine temsilin sistemin sürekliliğini ve istikrarını sağladığını açıkladı. Madison'ın yaklaşımı, Hobbes ve Burke'ünki gibi kamu

ortaklıklarını güvence altına almak için sivil toplumun siyasi arenaya katılımına kısıtlamalar getirmektedir (Cain ve Jones, 1987).

Her halükarda siyasal katılım sürecinin karar alma süreciyle sona erdiği ve sonunda halkın uzlaşmasına varılsa da, başladığı aşamanın ikincil önemde olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyişle, parlamenterlerin bağımsızlığı ve temsili bir organın sivil toplumu mu yoksa devleti mi temsil ettiği gibi tartışmaların, uzlaşma sonucunda siyasal katılım üzerinde yalnızca sınırlı bir etkisi olması muhtemeldir. Sivil toplumun siyasal alana daha fazla yansımalarının kamusal ortaklık olgusunu değiştirmeyebileceğini ancak bu ortaklığın gerçekleştiği anı etkileyen parametreleri tamamen belirleyebileceğini belirtmek gerekir. Spesifik olarak, yasama kararını nihai olarak meclis alsa bile, sivil toplumun daha güçlü bir şekilde yansıdığı mecliste gerçekleşen müzakere sürecinde kararların farklı olacağı açıktır.

Parlamentoda sivil toplum temsilinin sınırsız olması, parlamenterlerin bir dereceye kadar bağımsızlığa sahip olmalarını engellemez. Bu bağlamda John Stuart Mill, yasa koyucuların karar vermede bağımsız olma hakkına sahip olduğunu ve seçim sürecinde kamuoyunu tam olarak yansıtmamanın Kongre'nin görevi olduğunu savunur (Mill, 1958: 30). Ancak Mill'in yasa koyucuları bağımsızdır çünkü seçmenlerden daha yeteneklidirler. Mill, vatandaşların bu iyi ruhun farkında olup bunu savunabileceklerine, ancak diledikleri şartlara göre oy kullanabileceklerine de dikkat çekmektedir (Beetham, 2003:598). Bu nedenle, parlamentoda karar alma sorunu, bir anayasal teşri sorunu değil parlamenterlerin ahlaki duruşu, başka bir deyişle anayasal ahlak veya "temsili hükümet etiği" sorunudur. Temsil edilen kişiler bu kararları kabul etmezlerse temsilcilerini değiştirebilirler. Ama her halükarda temsilciler tasavvur ettikleri sivil toplumu ahlaki birliğe doğru taşımaya çalışırlar. Başka bir deyişle, akıllı parlamento kararları, seçmenlerin yasa koyucularının bilgeliğine saygı duymasını gerektirir. Seçmenler, parlamenterlerin kararlarına saygı göstermelidir, ancak önemli konularda farklı tutum sergilemeleri durumunda onları görevden alma hakkına da sahiptir.

John Stuart Mill, temsili demokrasinin yalnızca kamu yönetiminde uzmanlık ve uzmanlık sağlamakla kalmayan aynı zamanda kamu hesap verebilirliğini de sağlayan tek sistem olduğuna inanmaktadır (Urbinati, 2002: 44). Mill'e göre bu, ifade ve basın özgürlüğünün yanı sıra halk tarafından seçilmiş bir parlamento ile temsili demokrasinin kurumsallaşmasını sağlarken aynı zamanda hükümetin profesyonellik ve liderlik vasıflarından ödün vermeden gücünü kullanmasına olanak sağlayacaktır. Halk tarafından kontrol edilmesinin mümkün olduğu söylenmektedir. Bu nedenle siyasal

katılım, yalnızca oylama sürecinden ibaret olmayıp kamu ortaklıklarını güvence altına alan temsil ve yönetimin kurumsallaşması yoluyla ortaya çıkan profesyonelleşmedir.

Mill, seçmenlerin hükümet üzerinde tam kontrole sahip olması gerektiğini, ancak seçmenlerin hükümetin işleyişine doğrudan dâhil olmasının uygun olmadığını ve bunun bilgili ve yetenekli profesyoneller tarafından yapılması gerektiğini söylemiştir. Mill, insanların devlet yönetiminin ayrıntılarına girmediklerinde daha etkili ve daha iyi kararlar aldıklarını söylemektedir. Mill'e göre temsili bir hükümet, bir ulusun gelişmesi için gerekli temel mekanizmaları sağlar. Mill, Kongre'nin sivil toplumu tam olarak yansıtabilmesi için orantılı temsil edilmesi gerektiğini savunur (Urbinati, 2000).

3.3.2. Savaş Sonrası Literatürde Çoğulcu Yaklaşım

Erken dönem liberallerin kamusal birlik kavramına aşırı vurgu yapması ve çağdaş temsili demokratik pratiklerin katılım açısından sınırlandırılması, temsil sürecinin demokratik olmaktan çok aristokratik özellikler sergilemesine yol açmıştır. Temsili demokrasiye yönelik yeni yaklaşımlar, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, temsilin demokratikleşmesi nedeniyle sivil toplumun yasama sürecine daha fazla dâhil olmasına yol açmıştır (Pateman, 1976: 92). Ancak bu süreç bile temsili demokrasilerde karar alma mekanizmalarına yalnızca belirli elitlerin hâkim olduğunun keşfedilmesine engel olmadı.

Schumpeter, demokratik teoriye savaş sonrası önemli bir katkıdır. Geniş ölçüde etkili olan demokrasi tanımında ekonomi benzeri bir sistemi tanımlamıştır (Schumpeter, 1968). Tanımlanan bu sistemde, halkın hükümeti imkansız bir idealdir ve temsili demokrasi esasen rekabet halindeki seçkinler arasında bir seçimdir. Bu bulgu, tartışmalı bir şekilde, sivil toplumun siyasi arenadaki yansımasının sınırlarını göstermektedir. Sivil toplumun siyasi arenada ancak seçkinler tarafından temsil edilebileceği teorisi, seçkinlerin belli bir düzeyde de olsa sivil toplumun diğer kesimlerini temsil etme kapasitesine sahip olduğunu varsayar. Vatandaşların buradaki siyasi katılımı, oylama sürecinde seçkinler arasında oy kullanmaktan ve pazardan alışveriş yapıp yapmamaya karar vermekten ibarettir. Bu yaklaşımda, halkın siyasi katılımı büyük ölçüde seçim süreciyle ve en iyi ihtimalle rekabet halindeki çeşitli seçkinler hakkında daha fazla bilgi toplamakla sınırlıdır. Siyasal katılım açısından temsil sürecinin bağlamını ele alırken Pitkin (1967)'nin taksonomisini dikkate almak önemli olacaktır. Siyasi temsilleri; 1) Bıçımci temsiller, 2) sembolik temsiller, 3) tanımlayıcı temsiller ve 4) bağımsız temsiller olarak sınıflandıran Pitkin; siyasi temsillerin çağdaş tartışması için standart bir temel sağlar.

Pitkin taksonomisindeki biçimsel temsil başlıkları, bu çalışmada ele alınan kurumsal ve meşru temsiller açısından önemlidir. Pitkin, formalist hesap verebilirliği yetkilendirme ve hesap verebilirlik olarak ikiye ayırır. Yetkilendirme aracı statüsü, statü ve yetki elde etmek için gerekli araçları ve süreçleri içerir. Seçimler ve siyasi partiler bu nedenle şekilci temsilin güçlendirilmesi başlığı altında değerlendirilebilir. Hesap verebilirlik, seçmenlerin kendi isteklerine karşı hareket etmeyen (örneğin, seçilmiş yetkilileri görevden almak için oy kullanmak) olmayan temsilcileri "cezalandırma" veya temsilcilerin seçmenlere yanıt verme yeteneğidir. Hesap verebilirlik kavramı, seçim sürecinin kendisi ile birlikte, seçmenler ve yasa koyucular arasındaki ilişkiyi düşünürken önemli bir faktör haline geldi. Erken dönem liberal yazarların daha çok "Özgürlük ve Haklar" başlığı altında ele aldıkları bu süreç, Pitkin'in bu katkısıyla daha net bir kavramsallaştırmaya kavuşmuştur.

Siyasal katılım açısından vatandaşların siyasi arenada temsilinde, temsilin bağımsızlığı tartışması da Pitkin tarafından konu edinilmiştir. Pitkin konuyu yurttaşların çıkarları ile istekleri arasındaki gerilim üzerinden tarif etmektedir. Pitkin, sorunu ulusal çıkarlar ve arzular arasındaki gerilim açısından açıklıyor. Pitkin'in yaklaşımına göre, yurttaşların çıkarlarını kendi iradeleri dışında savunmanın en uç örneği bir tür teknokrasidir. Bir Temsilci, başkalarının çıkarlarını temsil ederken, Temsilcinin isteklerini veya fikirlerini dikkate almaz. Bu, en açık şekilde Burke'de ifade edilen bir tür aristokrat tasvirdir. Ancak, nüfusun temsilcilerinin kendi çıkarları için konuşmaları bekleniyor. Az bilinen "gerçek" çıkarlar söz konusu olduğunda, milletvekilleri, temsilcilerinin isteklerine bakılmaksızın seçmenlerin çıkarlarını savunabilir. Burke burada uç bir örnek verir (Urbinati, 2006: 89). Ancak en uç deyimıyla ifade ortadan kalkıyor ve teknokratik eğilimler ön plana çıkıyor. Temsilciler, toplumun en uzlaşmaz muhalefetini yasama organına borçludur. Urbinati, güncel temsili demokrasi teorisine en önemli katkılardan birini yaptı ve daha katılımcı bir temsili demokrasi teorisi geliştirmeye çalıştı. Urbinati, temsili demokrasinin devlet, ulus ve ulusun birliği gibi önceki olguları görselleştirmeyi amaçlamadığını vurgular (Urbinati, Landemore'dan alıntı yapar, 2007). Siyasal temsil daha çok aktörlerin kendileri, seçmenler tarafından yaratılan bir siyasal varoluş biçimidir (Manin, 1997: 152). Bu yaklaşım, siyasi temsilin diğer özel ve sözleşmeye bağlı yükümlülük biçimleri üzerindeki benzersizliğini vurgular. Temsil sadece devlet kurumlarıyla ilgili değildir. Kurumlar ve toplum arasındaki etkileşimle ilgilidir ve yasama organındaki müzakereler ve karar alma ile sınırlı değildir. Bu nedenle, bunun talep ettiği birlik, temsilcilerin birliğinin mantıksal sonucundan ziyade, dinamik bir siyasi eylem süreci aracılığıyla yeniden kurulmalıdır.

Bu erken yaklaşıma en yakın formülasyon, genel oy hakkını ve orantılı temsili savunan John Stuart Mill'in yazılarında bulunur.

Burada temsil, temsil edenin çıkarlarına göre hareket etmek anlamına gelmektedir (Mill, 1910). Temsilin siyasal kavramsallaştırması, hükümetin meşruiyetinin özgür ve düzenli seçimlere sivil toplum ile siyasal toplum arasındaki iletişim akışını canlandırmaya dayandığı fikrine dayanmaktadır (Beetham, 2003: 601). Hukukun evrenselliği ve ulusal birlik halkın siyasi varlığı pahasına sağlanamaz. Bir ulusun "sosyal" ve "politik" kimliği arasındaki ayrım burada önemlidir.

Urbinati (2000)'nin temsili demokrasi yaklaşımına göre, basın ve toplumsal hareketlerin kurduğu iletişim ve etkileme biçimleri toplumu politize ederek temsil sürecine yön vermektedir. Yardımcı unsurlar değil, ifade sürecinin bileşenleridir. Burada irade, karar, oy hakkı, iletişim ve örgütlenme hakkı el ele gider. Bu yaklaşıma göre, siyasi yetkilendirme yalnızca belirli bir yasa tasarısına lehte veya aleyhte oy vermek yerine, farklı rakip fikirlerin rekabet ettiği ve doğrulanabilir kararların alındığı ortak bir alan anlamına gelir. Bu yaklaşımda dil, siyasi ifadenin en olumlu ve ilgili göstergesidir, adalet veya adaletsizlik yasasına ilişkin kararlar siyasi ifadenin içeriğidir. Burada meşruiyetin siyasi temsil yoluyla sürekli ve düzenli olarak yeniden tesis edilmesi, egemenliğin yaygınlaşmasına yol açar.

Urbinati (2000), temsili demokraside siyasi temsili iki kategoriye ayırır: Biri partizanlık, diğeri temsildir (Urbinati 2000'den, aktaran Landemore, 2008). Temsilciler, siyasi örgütler aracılığıyla sivil toplumla ilişkiler kurmalıdır. Başka bir deyişle, siyasal temsil, devlet kurumlarının içi ve dışı arasındaki ilişkilerin akışını ifade edebilen, kontrol edebilen, sahiplenebilen ve yaratabilen topluluklardan oluşan bir biçim gerektirir. Bu ilişki şüphesiz enformel siyaseti de içerecektir. Otoriter iradenin ötesine geçer.

Bu nedenle temsili hükümet için siyasi parti ve örgütlerin kurulması önemlidir. Temsilciler Kongresi, bireysel temsilciler topluluğu değil bir temsilciler topluluğudur. Yalnızca ideolojik bölünmelere ve ittifaklara ait bireylerdir. Siyasi temsil, özel ve yasal temsil biçimlerinden tamamen farklıdır (Rehfeld, 2006: 3). Temsilciler sadece kendileri ve bireyler için değil, tüm ulusların eşit bir parçası olan bireyler için vardır.

Siyasi partiler aracılığıyla, bireysel temsilciler hem halkla hem de daha geniş kamu çıkarlarıyla bağlantı kurar (Urbinati, 2006: 24). Diğer bir deyişle siyasi partiler o dönemde Madison'ın sözünü ettiği hizipler gibi işlev görmezler. Bireysel çıkarlar ile kamu çıkarları arasında bir köprü görevi görürler. Öte yandan hizipler, özel çıkarları kamu çıkarlarıyla değiştirir.

Urbinati (2000), tanımladığı temsil sürecinde, kongrenin rolünü en etkin şekilde oynayabilmesi için orantılı temsilin kullanılması gerektiğini vurgular. Bu tartışma daha sonraki bir bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Çoğulcu demokrasi teorisi, dışlanma olasılığını azaltmak için kamu ortaklığını sürecin sonuna koymayı amaçlayan temsili demokrasi teorisine yakın zamanda yapılan önemli bir katkıdır (Webler ve Tuler, 2000: 573). Bu nedenle kamu yararı verili bir bakış açısı değil, yasama organı da dâhil olmak üzere çeşitli düzeylerdeki müzakereler sonucunda ulaşılabilecek bir konudur. Çoğulcu bir demokraside, karmaşık grup süreçlerinin bir sonucu olarak ortak çıkarlar ortaya çıkar (Welzel, 2008: 132). Kimliğe dayalı demokrasilerin aksine ortak çıkarlar apriori olarak var olmazlar. Bu sürecin işlemesi için bir ön koşul, siyasi katılımın ortak iyiye ulaşmak için uygun süreçler ve hedefler aracılığıyla çalışmasıdır.

İlk liberal düşünürler için kamusal ortaklıklar çoğunlukla apriori bir olgudur. Son zamanlardaki çoğulcu demokrasi teorileri bunu çok önemli bir gerçek haline getiriyor (Dahl, 1971). Kamu ortaklıklarının çok erken bir aşamada getirilmesi, sivil toplumun mevzuatta dikkate alınmasının önünde bir engeldir. Ancak çoğulcu demokrasinin yalnızca yasal unsurlara dayanmadığı belirtilmelidir. Siyasal kültürün oluşması için gerekli koşullar yeterli değilse ve tartışma ortamı oluşturulmazsa, toplumda ırk ayrımcılığı riski vardır. Çoğulcu bir demokraside, sürecin kurallarına uyulduğu sürece açık çatışma tercih edilir (Dahl, 1971).

Çoğulcu demokratik yaklaşım, toplumda bir tartışma ve müzakere sürecini ve yasama sürecini öngörmekte, ancak ulusal uzlaşma uğruna sivil toplumdaki farklılıkların ortadan kaldırılmasını öngörmemekte daha ileri bir demokratik teori olarak kabul edilmektedir.

Ancak çoğulcu demokraside farklılıkların gereğinden fazla vurgulanması, sivil toplumun siyaset alanındaki yansımaları olduğundan daha fazla öne çıkarmakta ve dolayısıyla sivil toplumun devlet üzerindeki kısıtlayıcı etkisini zayıflatmaktadır. Bu bağlamda, temsil sürecinde birleşebilecek her türlü sınırlı çıkar ve kimlik farklılığı büyütülmekte ve siyaset arenasına olduğundan daha fazla yansıtılmaktadır. Ortaya çıkan oldukça parçalanmış yapı, sivil toplumun kendi içinde yaygın dışlayıcı eğilimlerin yolunu açıyor. Çoğul demokrasi, iktidar sürecinde çeşitli seçkin grupların ürettiği çoğulculuğu da ifade eder (Dahl, 1971: 94). Bunun mükemmel bir demokrasi olmadığını vurgulamış, “polimerizm” terimini kullanmış ve Schumpeter (1968)’in rekabet halindeki elitler hakkındaki yaklaşımına benzer bir teori geliştirmiştir. Yurttaş

katılımının belirli sınırları aşamayacağını ifade eden “poliarki” siyasal katılımın doğal sınırlarını işaret eden ve bu anlamda dışlayıcı unsurlar içeren bir yaklaşımdır.

Temsili demokraside siyasi katılıma gelince, analizin odak noktasının temsil sürecinin kendisi olması gerektiğini söylemeye gerek yok. Ancak temsili bir demokraside siyasal katılım sürecinde dışlayıcı unsurun önemli bir kısmı, katılımcı sürecin başlangıç noktası ve yasama organının katılımcı siyasetin amaçlarını temsil ettiği yer olan sivil toplumun iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu dinamiklerin bu süreçte ayakta durması güç bir süreçtir. Bu iki nokta aşağıda açıklanmıştır.

Temsili bir demokraside, en önemli sivil haklardan biri olan anayasal eşitlik, sivil toplumun heterojen yapılarında siyasi katılımın araç ve süreçlerine eşit erişimi garanti etmek için tek başına yeterli değildir. Bu bağlamda literatürde en sık dile getirilen konulardan ve müzakereci demokratik yaklaşımın ortaya çıkma nedenlerinden biri de ekonomik güce sahip olanların temsil sürecinde daha etkin olmaları sorunudur. Sivil toplumu siyasal alana yansıtan mekanizmalar ne kadar katılımcı olursa olsun, dışlanma süreci sivil toplumun kendi içindeki gerilimlerden kaynaklanmaktadır. Temsili demokraside bu soru ne normatif ne de tanımlayıcı literatürde çözülmemiştir.

Temsili demokrasinin ikinci bir ayrıcalıklı unsuru, temsili sürecin dışında yer alması ve katılım ile yasama süreçlerinin hedefleriyle ilgili olmasıdır. Orta Çağ'dan itibaren zaman içinde gelişen günümüz parlamenter sisteminin, iktidar sürecinde kuvvetler ayrılığına ilişkin olarak sadece yasama sürecini ilgilendirmesi siyasal katılımı etkilemektedir. Başlangıçta monarşiye danışma organı olarak işlev gören parlamento, liberal demokrasinin gelişmesiyle birlikte gücün merkezlerinden biri haline geldi (Manin, 1997: 52).

Monarşiye karşı çıkan parlamentoya belirli güvenceler verebilmek için burada kuvvetler ayrılığı ilkesi önemlidir. Yürütme organını temsil eden monarşi parlamentosuna müdahalenin sınırlandırılması, yasama sürecine temsilci katılımını sağlamak için çok önemliydi. Ancak aynı ilke uygulayıcılara özerklik vermesi ve onları katılımcı süreçlerin dışında tutması bakımından ayrıcalıklı bir işlev kazanmıştır. Günümüzde kuvvetler ayrılığının siyasal katılımın yürütmeye doğrudan etkisinin önünde büyük bir engel olduğu, iktidar sürecinin en önemli karar alma unsurlarından biri olan yürütmenin vatandaşların siyasi katılımı karşısında daha özgür hareket ettiği ve siyasi olarak ayrıcalıklı bir konum aldığı görülmektedir.

3.3.3. Siyasal Katılımın Dayanakları Açısından Temsili Demokrasi: Ekonomiden Ahlaka

İlk liberal yazarlarda, siyasal katılımın temeli halk tarafından iş etiği düzeyinde ve devletle ilişkisi ise gücün meşruiyeti düzeyinde tartışılırdı (Locke, 2002; Mill, 1958). Diğer bir ifadeyle, temsil sürecine halkın katılımının siyasi nedenleri ekonomik çıkarlar tarafından belirlense de temsil sürecinin asıl amacı bu çıkarları ahlaki bir bakış açısıyla yasama organına aktarmaktır. Daha sonra açıklayacağım gibi bu düzeydeki ekonomik etik, son dönem yazarları tarafından siyaseti dışlamakla eleştirildi. Devlet ile ilgili olarak, artan siyasal katılımın temel dayanağının siyasal alanda iktidarın meşruiyetini artırmak olduğu açıklanmıştır (Urbinati, 2006). Bu yaklaşım son yazılarda devletin idari işleyişinin tüm siyasi alanı kapsaması ve içerdiği münhasır unsurların toplumun bütününe yayılmasıyla da eleştirilmiştir. Temsili demokrasilerde bireysel siyasi katılım hedefi konusunda, erken dönem liberal yazarlar arasında, bireylerin siyasete özgürlüklerini korumak için katıldıkları konusunda yaygın bir fikir birliği vardı (Locke, 2002). Bu özgürlüklerin en önemlisi mülk sahibi olma özgürlüğüdür ve bu nedenle vatandaşların siyasal katılımı ekonomik bir temele sahiptir.

Aynı yazarlar, dar bir ekonomik temelle yetinen bir siyasal sürecin parçalayıcı ve yıkıcı etkilerini de kabul etmektedirler. Bu nedenle başta parlamento olmak üzere devletin temsili organları ülkenin birliğini şekillendirme ve temsil etme görevine sahiptir (Hobbes, 2001). Bu yükümlülükler, siyasi katılım sürecinin temsili yönlerinin, özellikle parlamenterlerin, ahlaki nedenlerle sürece katılmasını gerektirir. Ancak bu durumda çeşitli sektörlerin ekonomik çıkarlarının çatışması çöküşe ve iç savaşa yol açabilir.

Temsili organların ve temsilcilerin ahlaki temellerini tanımlama ve birliği sağlamak için ekonomik çıkarları yasama sürecinden dışlama eğilimi, liberal yazarları elitist sonuçlara götürdü. Dolayısıyla, siyasete katılmak için “mali bağımsızlığa” sahip olmayanlar, yalnızca kendi kişisel siyasi çıkarlarını düşünürler. Bu da kamu ortaklıklarını baltalar (Tocqueville, 1998). Bu nedenle siyasal katılımın her gerekçesinde mülkiyetin korunmasına yapılan vurgunun göz ardı edilmesi ve kamu yararı ile tanımlanan rasyonelliğe göre ele alınması gerektiği belirlenmiştir. Bu madde dolaylı olarak seçkinlerin siyasi katılımının daha geniş alanını tanımlar. Bu fikir erken liberal düşünürler arasında yaygındı ve ekonomik olarak zayıf vatandaşların dışlanma sürecinin nedeniydi. Bu gruplara o dönemde oy kullanma hakkının verilmemiş olması, bu değerlendirmeler temelinde gerekçelendirildi.

Bu görüş, mülk sahibi olmayanların siyasi katılımı için hiçbir gerekçe sağlamamakta ve bu nedenle onlara özel ayrımcı bir anlayışın ortaya çıkmasına imkan vermektedir.

Öte yandan, ferdi iktisadi menfaatlerin siyasi katılımındaki baskınlığının siyasi ve hükümete çatışmaya ve istikrarsızlığa yol açtığı, ferdi/grup çıkarlarının kamu çıkarlarını karartması gibi neticelerle sonuçlanması liberal düşünürlerin çoğunun ilk keşfinde bilinen bir gerçektir (Madison, 1948).

Tüm bu katkıların bir sonucu olarak erken dönem liberal bakış açıları, siyasi temsil sürecinde ekonomik temelin aşılabileceğini ve yerini ahlaki temelin alacağını öngörmektedir (Tocquville, 1998). Bu nedenle milletvekilleri siyasi temsil görevlerini ahlaki ilkeler temelinde kamu yararını ön planda tutarak yerine getirmelidir.

Siyasal katılım bu ahlaki temellere ulaşmadığı takdirde, çatışma ve parçalanma süreçlerinin despotizme yol açacağı ileri sürülmektedir. Yine isyan tehdidi, vatandaşlarının özgürlüklerine tecavüz eden devletler için en önemli caydırıcılardan biri olduğu için vatandaşların bir siyasi katılım biçimi olarak tanımlanan despotizme karşı isyan etme hakları vardır (Rock, 2002).

Bu fikrin en önemli savunucularından biri olan Locke, siyasal katılımın özel mülkün korunması rasyonelliğini sorgulayan siyasal katılım beklentilerinden kaynaklanan bu tür sorunları telafi etmek için elitlerin siyasal katılımına katılması gerektiğinden bahsetmiştir. Bu da halkın siyasete katılımını kısıtlayıcı bir bakış açısına yol açmaktadır.

Mill'in yazılarında, devletin birleştirici unsurları ahlaki düzeyde tarif edilmelidir. Böylece, ekonomik çıkarların neden olabileceği sorunları telafi etmenin birincil temeli olan parlamentonun ahlaki temelleri, bir müzakere süreciyle tanımlanır (Mill, 1910: 68). Mill, Kongre'yi sadece bir iç oylama organı değil, bir danışma organı olarak tanımlar. Temsili demokrasiyi dolaylı olarak halk tarafından yönetilen bir sistem olarak değil, siyasi eylemlerin kamusal eleştiri ve incelemeye tabi olduğu bir sistem olarak tanımlıyor. Çoğunluk yasa koyduğunda, tartışma ve müzakere süreci çoğunluğa ahlaki meşruiyet sağlar ve çoğunluk ve azınlık aynı yasama sürecine katkıda bulunduğu için halk kendini daha güvende hisseder. Parlamenter pazarlık süreci sayesinde halkın ortak çıkarı, toplumun bir bütün olarak ortaklaşa oluşturduğu bir yapı ve sürekli bir ikna süreci olarak görülmektedir (Urbinati, 2000).

Temsili demokrasiye yapılan bu erken katkılardan sonra, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, literatürde siyasal katılımı dayalı çeşitli ayrımlar gelişti.

Schumpeter (1968) ve Anthony Downs (1957) gibi yazarlar tarafından geliştirilen demokrasiye ilişkin ekonomik bakış açısı, normatif teoriye katkıda bulunmaktan çok tanımlayıcı bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu yaklaşıma göre, 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan koşullarda “ortak çıkar” ve “genel irade” gibi kavramlar terk edilmiş, “halk” kavramına ek olarak çoğulculuk anlayışı benimsenmiştir. Çoğunluğun çıkarları ve değerleri dikkate alınmıştır. Schumpeter'in demokrasi anlayışı, ilk yazarların vurguladığı ahlaki hedeflere de meydan okumuştur.

Bu yaklaşıma göre, bireyleri siyasi eyleme sevk eden şey, bir bütün olarak toplumun çıkarına hareket etmeye yönelik ahlaki inançlardan ziyade kişisel çıkardır. Dolayısıyla siyasi partilerin örgütlenmesi, müzakere ve oylama süreçlerinin şekillendirileceği zemin de, çıkar ve tercihlerden oluşmalıdır.

Bu ekonomik rekabet teorisine göre, karar verme sürecine halkın katılmaması teşvik edilmelidir, zira sistemin işleyişinde yalnızca olumsuz etkiler görülebilir. İstikrar ve düzen, ortak iyi hakkındaki gerçekçi olmayan anlaşmalardan değil, çıkarlar arasındaki uzlaşmalardan doğar (McBride, 2007).

Sonuç olarak, demokrasi tamamen araçsal bir temele oturtulmuş ve normatif yönlerden kurtulmuştur.

Temsili demokrasinin temellerine ilişkin bu normatif değerlendirmeleri betimsel değerlendirmelerle karşılaştırmak, yasama organının işleyişinin ahlaki temelleri hakkında soru işaretleri uyandırır. Parlamento işlevlerinde farklı seçkin gruplar arasındaki pazarlık sürecinin ve uzlaşmanın çoğu durumda halkın lehine çalışmayabileceğini gösteren araştırmalar vardır (Mill, 1958). Bugün temsili demokrasinin uygulandığı hemen hemen tüm ülkelerde parlamentolar çeşitli çıkar grupları için kanunlar çıkarıyor. Bu yasaların özelliği, genel olarak topluma hiçbir fayda veya zarar getirmemesi, ancak belirli küçük gruplara büyük faydalar sağlamasıdır. Özel çıkar gruplarının yasama sürecindeki etkisi ve ortak çıkara yönelik tutumları, yasama sürecinde ahlaki normların oluşmasını engeller. İlk olarak, temsilcilerin temsil ettikleri insanlardan ahlaki ve rasyonel olarak üstün olduğu şeklindeki erken dönem liberal görüşü geçersiz kılar.

Nüfus temsilcilerinin kullandığı oyların, ekonomik açıdan zengin seçmenlerin tercihleriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Bu da göstermektedir ki ekonomik ilişkiler sadece seçim sürecinde değil, sivil toplumun siyasi alanı etkileme fırsatı bulduğu seçimler arası dönemde de parlamentolar üzerinde büyük etkiye sahiptir (Hill, 1998).

Buradan çıkarılacak önemli bir sonuç, siyasal katılımı ekonomik temelden ahlaki temele geçişin normatif teorinin öne sürdüğü şekilde yaşanmadığıdır. Ancak bu

durum, kitle iletişim araçları aracılığıyla topluma yansımadağı için düzenin meşruiyetinden taviz verilmemektedir.

Ekonomik-ahlaki ilişkinin bu şekilde bozulması, siyasi katılım için önemli sonuçlar doğurur. Schumpeter ve Downes tarafından kurulan ampirik teori, daha gerçekçi ve rekabetçi bir elit yaklaşımında, siyasi katılımın belirli sınırları olduğunu baştan belirtmektedir.

Öte yandan, toplumda siyasi katılıma ve siyasi elitlerin manipölasyonuna yönelik yaygın önyargı ve kayıtsızlığa dayalı araştırmalar da mevcuttur (Manin, 1997). Bu nedenle yoğun anketler yürüten seçkinler, siyasi desteğı sürdürmek için hangi önyargıların ele alınması gerektiğini belirler.

Ahlaki nedenlerin yanı sıra, politik ifadede rasyonelliğın önemi de önemlidir. Siyasi temsilcilerin karar alma sürecindeki rasyonelitesini, siyasi temsilcilerin ne ölçüde seçmene, ne ölçüde kendi tercihlerine bağı olduğunu tartışmıştır (Pitkin, 1967). Dolayısıyla demokratik temsilde delegeler, temsilcilerinden bağımsız olarak karar alamazlar. Politik kararların rasyonel bir temeli olmadığı ve tamamen zevk meselesi olduğu durumlarda kârdan söz edemeyiz. Öte yandan siyasi tercihlerin sadece teknik bilgiye dayandığı söylenemez. Pitkin'in işaret ettiği gibi, siyasi kararlar bir zevk veya bilgi meselesi değildir. Siyasi kararlar, yapılacak eylemlerle ilgilidir ve bu nedenle, her ikisi de siyasi yaşamda iç içe geçmiş olan, hem gerçeklere hem de değer yargılarına dayanmaktadır.

Bu yaklaşıma göre siyaset, insanların rasyonel tartışmaya açık olmayan şekillerde sürekli olarak dâhil olduğu konuları içerir ve bu görüşlerin bir ömür boyunca değişmesine izin verilmeyebilir. Politik arenada akılcılık fikir birliğini garanti etmez. Ancak akılcılık da siyasi bir unsur haline gelebilir ve bu durumda fikir birliğine varılabilir. Politika alanında, sadece keyfi kararlar almak veya sadece özel çıkarlar arasında müzakere etmekle ilgili değildir. Her zaman müzakere ve uzlaşmanın bir birleşimidir. Bu nedenle kamu politikası oluşturma sürecinin rasyonel tartışmayı içermesi her zaman gereklidir. Siyasal temsil tam da bu tür durumlarda uygun ve gereklidir (Pitkin, 1967).

Neticede, temsili demokraside siyasi katılımın rasyonel bir yönü vardır. Ancak rasyonellik uzlaşmayı garanti etmemektedir. Mutlak bir rasyonellik eksikliği, tamamen keyfi kararlara yol açar. Öte yandan, tamamen rasyonel olarak ilerleyen süreçlerin teknokrasiye yönelmesi de mümkündür. Her ikisi de siyasi katılımı sınırlama eğilimindedir.

3.3.4. Siyasal Katılımın Kurumsallığı ve Süreçleri Açısından Temsili Demokrasi: Parlamento ve Seçimler

Temsili demokraside parlamento ve seçimler, siyasi katılım sürecinin işleyişi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Seçimler kurumsallaştıktan sonra, vatandaşların beklentileri kamusal karar alma sürecinde merkezi bir rol oynar. Aksine, Schumpeter'in yaklaşımı, seçimlerin esasen karar vericilerin seçilmesinden oluştuğunu varsaymaktadır (Manin, 1997).

Seçmenlerin mevcut hükümetin politikalarını etkilemesinin birincil yolu, hükümetler hakkındaki görüşlerini seçim sırasında siyasi katılım sürecine dâhil etmektir. Ancak seçmenlerin hükümet algısı her zaman geçmişle ilişkilidir. Hükümetler seçimleri kazanmak için kamuoyunu etkilemeye çalışır. Ancak bu süreç her zaman geçmişe yöneliktir (Manin, 1997). Bu, seçmenlerin kararlarını yalnızca geçmişe dayandırdıkları anlamına gelmez; Gelecekle ilgili vaatler ve tahminler siyasette önemli bir rol oynar, fakat kararlar her zaman geçmiş sonuçlara dayanır.

Temsili demokrasi, seçmenlerin sonuçları gelecekte görülecek seçimlerde geçmişe dönük değerlendirmelerle oy kullanmasına neden olur. Seçmenler geleceği göz önünde bulundurmakla birlikte, seçim vaatlerinin bağlayıcı olmadığı ve bu sözleri verenlerin çoğu durumda verilen sözleri tutamayacakları bilinmektedir. Temsil eden kişilerin gelecek vaatlerini tam anlamıyla dikkate alsalar bile bu vaatlerin güvenilirliği belirsizdir.

Bugün, hükümetler tamamen özgürdür çünkü bir kez seçildikten sonra seçmenlerin müteakip seçim kampanyasında, seçmenlerin yeniden kendilerini tercih etmelerine yönelik zamanları mevcuttur. Geçmişe dönük değerlendirme, hükümete inisiyatif alma yetkisi verir. Seçmen geleceğe dair seçimlerini kullanmak zorunda kalırlarsa daha kısıtlı olacaklar.

Tek seferlik bir seçimde yapılan bir tercihe geriye dönük itiraz hakkı yoktur. Her seçim bununla birlikte gelecek için bir seçimdir. Bu bağlamda temsili demokrasi demokratik değildir, çünkü seçmenlerin yöneticileri kendilerinden yürütmelerini istedikleri politikaları uygulamaya zorlamaları imkansızdır.

Seçimlerin tartışılması, temsili demokrasinin temel bir sürecidir ve siyasi katılım üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Sivil toplumun siyasi arenada nasıl temsil edildiği konusunda hangi seçim sisteminin kullanıldığı büyük bir etkiye sahiptir.

Çalışmalar, orantısız sistemlerde seçime katılımın daha düşük olduğunu göstermiştir (Kostadinova ve Power, 2007). Nispi seçim sistemi, temsili demokrasiyi daha eşit hâle getirmenin en önemli adımıdır ve en önemli eleştirisi, temsili

demokraside sivil toplum ile siyasal alan arasındaki devasa uçurumu kapatamamasıdır. Pitkin, nisbi temsili "tanımlayıcı temsil" bağlamında ele almış ve parlamentoyu hareket etmek yerine konuşan, yönetmek yerine müzakere eden bir organa dönüştürdüğünü söylemiştir.

Ayrıca nispi temsilin maliyetinin, diğer bir deyişle hükümetin istikrarsızlığının ve dağınık yapısının seçmenlere getirdiği fırsatlardan daha ağır bastığı iddia edilmiştir (Monroe, 1995).

Nisbi temsil, siyasi eşitlik ve katılımı sağlamaktadır. Aynı zamanda montajda polifoni kullanımına izin verir. Nisbi temsil, dar seçim bölgesi seçim sistemlerinden daha fazla siyasi eşitlik sağlar (McAllister, 2008). Nisbi temsil, tercihten ziyade temsili vurgular. Tüm seçmenlerin temsil edilmesini sağlamaktadır. Demokratik müzakere, müzakere sürecine tüm vatandaşların katılımını gerektirir. Orantılı temsil, demokratik müzakere sürecine daha fazla katkıda bulunur çünkü daha geniş bir kamuoyu tartışmasına izin verir ve seçmenlere daha fazla seçenek sunar.

Nisbi temsilde bireyler temsil edilmez. Nisbi temsil, farklı bakış açılarının savunulduğu parlamentoda bir müzakere sürecini kolaylaştırdığı için bir ayna görevi görmekten daha fazlasını yapmaktadır. Seçmenler ve temsilcileri arasında güçlü bağlar oluşturur. Delegeler, belirli toplumsal taleplerin doğrudan sesi haline gelir ve seçimler sırasında seçmenlerle dinamik bir ilişki kurar.

Parlamentonun işleyişine ilişkin olarak Mueller, bir demokrasi için temsil ve müzakere arasında güçlü bir ilişki olması gerektiğini söylemiştir. Parlamentoda tüm vatandaşların sesi duyulmalıdır. Muller'e göre Genel Kurul'un iki ana işlevi vardır; kontrol ve tartışma. Denetim altında parlamento, yürütmenin eylemlerini teşhir ederek ve kamuoyunun dikkatini çekerek denetler. Böylece onların iyi bilgilendirilmesini ve yeterince açıklanmasını sağlar (Mill, 1958: 70). Bu durumda gerekirse siyasetçilerin görevine son verir.

Temsili organlar, halkın taleplerini karşılama aracı olmalı ve kamuyu ilgilendiren konularda tartışabilmeli ve muhalefeti ifade edebilmelidir. Mill'e göre denetim ilkesi vatandaşların özgürlüklerini korumayı amaçlar.

Mill, bir parlamento hükümeti destekleyen bir çoğunluk ile ne kadar özdeşleşirse, bu gücün o kadar az olacağına işaret etmiştir. Kontrolü sürdürmek için parlamentolar yalnızca devletin genel görüşünü ifade eden kurumlar değil, sivil toplumun tüm farklı çıkarlarını yansıtan gerçek kamusal forumlar olarak işlev görmelidir. Mill, nisbi temsil yoluyla siyasi eşitlik ilkesini siyasi özgürlük ilkesine dönüştürmüştür.

Nisbi temsil, toplumun çıkarlarını ortalayan bir siyasi hesaplama yöntemi değildir. Genel oy hakkı tüm vatandaşlara eşit hakları garanti ederken, siyasi temsil her vatandaşın özel koşullarının göz ardı edilmemesini sağlamaya çalışır. Genel oy, farklılıkları görmezden gelirken orantılı temsil onları hesaba katar.

Nisbi temsil, azınlıklara ayrıcalık tanımaz ve herkes için eşitlik sağlar. Herkesin temsilci seçme konusunda eşit hakka sahip olmasını sağlamaya çalışır. Tazminat mekanizmaları sağlamaz. Orantılı temsil önce çeşitliliği tanır. Çoğunluk sistemi ise önce çoğunluğu tanır ardından telafi mekanizmalarıyla çoğulculuğu sağlamaya çalışır (Urbinati, 2000: 761).

Çoğunluk kararlarının meşruiyeti, her bireyin kendi görüşünü ifade etme ve yasama organını etkileme gücünden kaynaklanır. Nispi temsil, siyasi kurumları çoğunluk ve azınlık açısından değerlendirmekte ve nihai sonuca tüm yurttaşların sesine kulak veren ve toplumdaki tüm görüşleri içeren bir müzakere süreciyle ulaşılacağını varsaymaktadır. Mill, çoğunluk sistemini "çoğunluğun köleliği" olarak nitelendirerek eleştirdi. Çoğunluğun devletin bütün imkanlarına sahip olduğu bir sistemde sadece çoğunluk söz sahibidir.

Nisbi temsil, temsilleri kişisizleştirdiği için organik temsillerin algılanmasını engeller. Dolayısıyla sadece bir kopya veya ayna görüntüsü değildir, apolitik bir kimlik de yaratmaz. nisbi temsil, toplumun bir gruplar birliği olduğu fikrini de engeller.

Nisbi temsil aynı zamanda katılımcı olarak temsilciler ile vekil olarak temsilciler arasındaki uçurumu kapatmaya yardımcı olur. Her şeyden önce, bu ortam sadece belirli grupların çıkarlarını korumaktadır. Bu nedenle yolsuzluğun üremesi kolaydır. Tam orantılı temsilde, tüm ülke bir seçim bölgesi olduğu için hiçbir oy boşa gitmez. Aynı zamanda organik temsilin yokluğunda delegeler, temsil etmekten sorumlu oldukları iddia ve fikirler için belirli muhakeme ve eylem yolları seçme fırsatına sahiptir. Bu görecelidir, mutlak özerklik değildir.

Seçim sistemlerine ilişkin tartışmalar 1990'larda yoğunlaşmıştır (Doğan, 1997: 14). Bu tartışmaların bir sonucu olarak seçim yasalarının adaletsiz olduğuna dair artan bir inanç oluştuğu kanısı hakimdir. Diğer bir deyişle, oyların parlamentoya nasıl yansıdığı sorusunun siyasi açıdan tarafsız olmadığı giderek daha açık hale gelmektedir.

Azınlıkların, dar seçim bölgesi seçim sisteminde çok az temsil edildiği saptanmıştır. Öte yandan nisbi temsilde kadınların yasama organlarında daha fazla temsil edildiğini gösteren araştırmalar da mevcuttur.

Kadınlar ve azınlıklar, çoğunluk sistemlerinde oldukça olumsuz bir şekilde temsil edilmektedir. Tartışmanın merkezinde, daha verimli, istikrarlı ve hesap verebilir bir

hükümete olanak sağlayacağı ve hangi nispi temsil sisteminin daha adil ve eşit olacağı temelinde çoğunluk sistemine yer verilmiştir (Sartori, 1987).

Çoğunluk sisteminin savunucuları, hükümetin etkinliğini en önemli kıstas olarak görmektedir. Bu yaklaşıma göre, güçlü bir hükümetin oluşumu, seçmenlerin hükümetin görev süresinin sonunda daha fazla sorumluluk almasına ve hükümetin popüler olmaması durumunda değiştirilmelerine olanak sağlamaktadır (Bevir, 2006: 433). Yerel düzeyde özellikle dar seçim bölgesi sistemlerinde, her seçim bölgesinde seçmenleri temsil eden parlamenterler açıkça tanımlanmıştır, bu da yerel düzeyde hesap verebilirliği yalnızca yerel gündem yoluyla değil, aynı zamanda ulusal gündem aracılığıyla da sağlamaktadır.

Tartışılan çoğunluk kurumlarının savunulmasına yönelik tüm argümanlar, halk dayanışması ile siyasi katılım arasındaki gerilimde halk dayanışmasına daha fazla vurgu yapan yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Burke ve Hobbes'un yaklaşımlarının izlerini çoğunluk sisteminde tespit etmek mümkündür.

Nisbi temsilin daha katılımcı olduğu ve çoğulcu demokrasinin katılımın cazibesine değil; istikrar, verimlilik vb. iddialarla savunulur (Norris, 1997: 303). Bu sebeple bu çalışmanın bağlamı siyasal katılımın değerlendirilmesi olduğundan iki rejim arasındaki ayrıntılı farklılıklar tartışılmayacaktır.

Siyasi partilerin bir siyasi katılım aracı olarak kurumsallaşmasını araştıran ve siyasi katılım üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan geniş bir literatür vardır (Michels, 1959). İtalyan elit teorisi ekolünden başlayarak siyasi partilerde gelişen bürokratik yapıların partileri katılım araçlarından mahrum bıraktığı ve onları ayrıcalıklı kıldığı iddia edilmektedir (Pareto, 2005; Dalton, 1985).

Öte yandan siyasi partilerin sadece tek yönlü siyasal katılım sağladığı, ekonomik çıkarlara dayalı siyasal katılımın yanı sıra özellikle farklı kimliklere sahip kişilerin siyasi partiler aracılığıyla katılım sağlayamadığı yönünde eleştiriler de bulunmaktadır (Arendt, 1994).

3.3.5. Temsili Demokrasi Tanım ve Tarihçesi

Temsili demokrasi en basit ifadeyle, egemenlik hakkının halkın düzenli aralıklarla kendi seçtiği temsilcileri vasıtasıyla kullanıldığı demokrasi türüdür. M.Ö. 4.yy. bitimine doğru Antik Yunandaki site biçimli devletlerin artık Makedonyalıların hakimiyeti altına girmeleriyle birlikte var olan site devlet düzeni ve doğrudan demokrasi uygulaması son bulmuştur. Avrupa'da demokrasi düşüncesinin 17.yüzyılda tekrar ortaya çıkmasına kadar yaklaşık 13 yüzyıl vardı. Fakat bu sefer ortaya çıkacak olan bu yeni demokrasi

Antik Yunan'daki şeklinden çok daha farklı bir şekilde ortaya çıkacaktı. Antik Yunan döneminde site devletlerinin artık yıkılmaya başladığı o dönemlerde Avrupa'da çok daha farklı bir sistem olan imparatorluklar dönemi başlamaktaydı. Roma imparatorluğunun da yıkılıp dağılması ile birlikte feodal dönem olarak adlandırılan feodalite rejimleri Avrupa boyunca gün yüzüne çıktı. Modern dönemlerin ve ulus devletlerin gün yüzüne çıkmaya başladığı 16 ve 17.yüzyıllarda demokrasi düşüncesi de tekrar ortaya çıkma imkanına kavuştu. Ancak bu modern ulus devletlerin yeni demokrasi anlayışları her ne kadar Antik Yunan demokrasilerinden ilham almış olsalar da o dönemin demokrasi anlayışından büyük ölçüde uzaklaşarak çağın getirdiği yeniliklere ve kurumlara uyumlu yeni bir demokrasi anlayışını ortaya çıkarmışlardır.

Zamanla artan nüfustan dolayı başta nüfus yoğunluğu olmak üzere bireylerin toplumsal rollerindeki değişimler ve toplumsal alanda meydana gelen farklılaşmalar nedeniyle yeni demokrasi anlayışında Antik Yunan'da olduğu gibi doğrudan bir modelin uygulanması mümkün olmamıştır ve yeni demokrasi anlayışında temsili bir model izlenmiştir (Topukçu, 2011: 9-11). Bu temsili modelin aslında doğrudan demokrasinin bir temsili modeli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira vatandaşlar seçecekleri vekillerini parlamentoya göndermek suretiyle egemenlik haklarını kullanmaktadırlar. Örnekle ifade etmek gerekirse buradaki olay aslında doğrudan demokrasiyi küçültülmüş bir şekilde uygulamaktır. Parlamento ülke, vekiller de toplum olarak düşünülebilir.

Bu yeni demokrasi anlayışındaki “temsili”, bireylerin soyut olan iradeleri etrafında şekillenmekte ve yeni oluşturulan temsilcilik ise soyut hâlde bulunan bireylerin iradesinin somut hâle getirilmesine ilişkindir. 18.yüzyıla dek halkın bizzat değil de seçtiği temsilcileri vasıtasıyla karar alma süreçlerine ve yönetime dâhil olduğu bir yasama anlayışı bulunmamaktaydı aksine Antik Yunan örneğinde olduğu üzere doğrudan katılım göstererek iradelerini aracısız bir şekilde yansıtabiliyorlardı. Ancak zamanla devletlerin büyümesi ve nüfusların da artmasıyla birlikte görüldü ki halkın eskiden olduğu gibi doğrudan bir şekilde parlamentoda yer alması artık mümkün değildi. Fakat demokrasi düşüncesinden de vazgeçilmek istenmiyordu. Bu nedenle demokrasinin tamamen ortadan kalkmaması için onun temsili bir modeli olan temsili demokrasi anlayışı geniş çevrelerce kabul gördü. Temsil düşüncesi birçok yazar tarafından büyük devletlerin idare edilmesinde başat bir faktör olarak kaleme alındı.

J.S. Mill “Temsili Hükümet Üzerine Düşünceler” isimli kitabında en ideal yönetim biçiminin halkının tamamının katılımı ile gerçekleştirilebileceğini, ancak ölçek bakımından büyük olan yeni modern ulus devletlerde doğrudan demokrasinin

uygulanmasının mümkün olmadığını ve bunun yerine temsili demokrasinin daha uygulanabilir bir model olduğunu ifade etmektedir (Topukçu, 2011: 16-19). J.S. Mill halkın ancak temsili demokrasi aracılığıyla egemenliğini etkili bir şekilde gerçekleştirebileceğini savunmaktadır (Mill, 1910: 52)

Bugün dünyanın her yerinde en fazla uygulama alanı bulan demokratik sistemin temsili demokrasi modeli olduğu bilinmektedir. Örnek vermek gerekirse ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya temsili demokrasi modelinin uygulandığı demokratik ülkeler arasında sayılabilir. Temsili demokrasilerde sistemin işlerlik kazanabilmesi için bazı unsurları da içerisinde barındırması gerekmektedir. Bunlardan biri temsili demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olan siyasi partilerdir. Temsili demokrasi ile idare edilen yerlerde temsil sisteminin etkili ve verimli bir şekilde işleyebilmesi bugün siyasi partilerin varlığı ve işlerliği ile mümkün olabilmektedir. Temsili demokrasi modelinde demokrasinin doğru bir şekilde çalışabilmesi için siyasi partiler çok önemli bir pozisyonadılar. Zira partiler halk egemenliğinin bir nevi vücut bulmuş halidirler. Temsili demokrasi modeli içerisinde siyasi partileri vazgeçilmez kılan özelliklerin başında siyasi partiler, seçimle belirlenen ve halk iradesini yansıtan vekiller ve parlamento vardır (Sarıbay, 2001: 15). Siyasi partilerin olmadığı bir sistemde vatandaşların da kendi fikir ve görüşlerini etkili bir şekilde kamusal alana yansıtabilmelerinin olanağı yoktur. Zira temsili demokrasilerin bel kemiği niteliğindeki siyasi partiler ideolojik bir fikir etrafında birleşen ve o fikri temsil eden örgütlü yapılardır. Bu yapıyı var eden ve ayakta tutan ise o fikre ortak olan seçmenlerdir. Dolayısıyla siyasi partiler aslında bireylerin fikir ve görüşlerinin somutlaşmış ve siyasi arenaya çıkmış örgütlü birer hâlidirler. Demokrasinin doğrudan ya da temsili modellerinin ayrımında egemenliğin kullanılma biçimi önem arz etmektedir. Halkın bizzat katıldığı sisteme doğrudan demokrasi; vekilleri aracılığıyla katıldığı sisteme ise temsili demokrasi demek kısaca bu ayrımı yapmamıza olanak tanır

3.3.6. Temsili Demokrasinin Unsurları

Egemenliğin doğrudan mı yoksa seçilmiş vekiller aracılığıyla mı kullanıldığına göre yapılan doğrudan-temsili demokrasi ayrımı, ortaya bazı unsurları çıkarmaktadır. Bu unsurlar demokrasinin farklı çeşitleri (modelleri) arasında ayrım yaparken kullanılan kriterler olarak da düşünülebilir. Temsili demokrasinin sahip olduğu birtakım unsurlar onu demokrasinin diğer modellerinden ayırmaktadır. Bu unsurlar şu şekilde ifade edilebilir;

- Seçimle iş başına gelen temsilciler,

- Ulusal parlamentonun varlığı,
- Halk tarafından belirli periyodlarla seçilen yerel yönetimler (İsbir, 2009: 1577-1579).

Yukarıdaki temsili demokrasi unsurları aslında modern demokrasilerin de unsurlarıdır. Bu sayılan üç unsur halkın egemenliğinin temsil edilmesi ortak zemininde buluşurlar. Vatandaşların seçim zamanlarında oy kullanma yoluyla siyasete ve yönetime katılmaları, modern demokratik sistemlerde demokratik siyaset kavramının kullanımını ortaya çıkarmaktadır. Demokrasilerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve meşrutiyetlerini sağlayabilmeleri için seçimle göreve gelen yöneticilerin ve vekillerin varlığı elzemdir. Aksi durumda demokrasiden bahsetmek pek mümkün olmayacaktır. Demokrasi rejimlerindeki seçimler seçmenlerin yani bireylerin “seçme” iradelerini sandığa ve siyasete yansıttıkları bir süreçtir. Seçimler ile birlikte bireyler kendilerini kimlerin temsil etmesini istiyorlarsa seçebilirler. Oy verme ve seçim araçları Batı demokrasilerince temsili demokrasinin birer uygulama ilkesi olarak kabul edilir (İsbir, 2009: 1577-1579).

Dünyada seçim yapılan ülkelerde demokrasi adına bir ışığın var olduğu söylenebilse de her seçim yapılan ülkenin de demokratik bir ülke olduğunu söylemek doğru bir tespit olmayacaktır. Bu meseleye dair en iyi örnek Hitler dönemindeki Almanya’dır. Hitler ülkenin başına her ne kadar seçim ile gelmiş olsa da neticede ülkede diktatörlük rejimini kurmuş ve sürdürmüştür. Ülkede demokrasinin bir unsuru olan seçimin gerçekleşmiş olması Almanya’nın diktatörlük rejimine esir olmasına engel olamamıştır. Bu ifadelerden ve verdiğimiz örnekten de anlaşılabilceği üzere bir ülkede seçim yapılıyor olması o ülkede muhakkak demokratik bir rejimin varlığından söz etmemizi gerekli kılmaz. Bir diğer deyişle tek başına seçim olgusu temsili demokrasiyi mümkün kılmaz. Bu yüzden temsili demokrasiyi tanımlarken seçim dışında başka unsurların varlığından da söz etmemiz gerekir. Bu bağlamda bir diğer temsili demokrasi unsuru ulusal parlamentoların varlığıdır. Parlamentolar, soyut halde mevcut olan temsili demokrasi olgusunun somutlaşarak ortaya çıktığı ve içerisinde demokratik kararların alınmasına olanak tanıdığı fiziki yapılardır (Toktamış, 1994: 167-168). Parlamento, belirli periyodlarla ve belirli bir zaman dilimi için seçmenlerin oylarıyla iş başına gelen milletvekillerinden oluşan, o ülkede yasa ve kanunları yapan, devlet bütçesini onaylayan, hükümetini kontrol eden ve daha farklı görevleri de bünyesinde barındıran önemli bir temsili demokrasi unsuru olarak karşımıza çıkar.

Bu meclislerde yani parlamentolarda seçmenlerin seçtiği vekiller (temsalciler) bir araya gelerek yönetime dair kararlar alırlar ve kanunlar hazırlarlar. Bir parlamentonun

bulunmadığı yerde karar alma, kural koyma, kanun yapma vb. gibi yetkiler genellikle tek bir kişi ya da bir zümrenin elinde toplanır. Demokrasi ile kesinlikle bağdaştıramayacağımız bu husus ise tek kişi olma durumunda monarşi; bir zümrenin varlığı durumunda ise aristokrasi olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan da anlaşılabilir ki temsili demokrasinin varlığının en önemli gereklerinden biri parlamentodur. Zira parlamentonun varlığından söz edilemeyen yerlerde farklı yönetimlerin varlığı kaçınılmaz olacaktır. Temsili demokrasinin üçüncü bir unsuru ise görevlilerinin seçmenler tarafından seçilerek iş başına getirildiği yerel yönetimlerdir. Yerel yönetimler temsili demokrasiyi diğer demokrasi türlerinden ayırmada kullanılan ölçütlerden biridir. Zira yerel yönetimin bulunmadığı bir yerde demokrasinin de doğru bir şekilde var olması pek mümkün olmayacaktır (Dahl, 1996: 273). Yerel yönetimler vatandaşın siyasilerle ve siyasi idare ile en yakın temas kurabildiği ve doğrudan etkileyip etkilenebildiği siyasi yönetim mekanizmalarıdır. Ayrıca merkezi idareyi de dolaylı yollardan etkileyebilecek potansiyele sahiptirler. Halkın da siyasi iradesini en kolay ve doğrudan iletebildiği, talepte bulunabildiği ve sahip olduğu seçim/oy gücü sayesinde taleplerini en kolay karşılatırabildiği yerler yerel yönetim kurumları ve yöneticileridir.

Yerel yönetimlerin katılımcı ve özgürlükçü bir yapıları da vardır. Bu anlamda da demokrasi ile yerel yönetimler ayrılmaz bir bütün olarak görülebilirler. Tocqueville, Brick, Keith-Panther ve Fabian gibi sosyalist düşünürler de yerelde kurulacak bir halk yönetiminin temsili demokrasi açısından önemini vurgulamışlardır (Yıldırım, 1990: 12, Keleş, 1992: 45-48). Yerel yönetimler ile ilgili günümüzdeki söylemler ve ifadeler de birbirinden çok farklı değildir. Yerel yönetimler ile demokrasi arasındaki ilişkiyi üç ana başlıkta özetleyebiliriz:

Yerel yönetimler; bulundukları yerleşim yerlerinde halka siyasete ve karar alma süreçlerine katılım hakkı sunarlar. Tam olarak doğru bir ifade olmasa da aktif yurttaşlığa yakın bir tablo çizerler.

Yerel yönetimler; temsili demokrasi aracılığı ile en uzak köşelere kadar vatandaşa demokrasinin ne olduğunu öğreten, demokrasiye katılımlarını sağlayan yapılardır. Bu özelliği ile demokrasinin ayrılmaz bir parçasıdır yerel yönetimler.

Yerel yönetimler, demokrasinin temelini oluştururlar. Zira geleneksel bir süreç dayanan yerel yönetimlerin varlığı demokrasiyi oluşturan unsurlar arasındadır (Yıldırım, 1990: 14).

Yukarıda sayılan temsili demokrasi unsurları birbirlerinden bağımsız olarak değerlendirilemezler. Aksine her biri birbiri ile bağlantılı unsurlar olarak karşımıza çıkarlar. Unsurlardan sadece birinin bile eksik olması durumunda, temsili demokrasinin

varlığından söz etmek çok mümkün olmayacaktır. Bu sebeple bu unsurlar aslında bir küme halinde bir arada bulundukları takdirde temsili demokrasiyi var edebilirler. Diğer bir deyişle, bu unsurlardan yalnızca birinin bile bulunmaması durumunda temsili demokrasinin varlığı tehlikeye girecektir denilebilir.

3.3.6.1. Birey, Saygı ve Özgürlük

Temsili modern demokrasinin en temel değerlerinden biri, bireye ve bireyin kişiliğine olan saygıdır. Liberal kökene sahip bu anlayışa göre hiçbir amaç, bireyin kendisinden daha değerli veya önemli değildir. Birey, bütün değerlerden üstündür. Böylece bireye, bireyin kişiliğine ve bireye ait fıkirlere saygı, temsili modern demokrasilerde en yüksek demokratik değer olarak kabul edilmektedir. Demokratik bir yönetim ve siyaset bireylerin kişisel tercihlerinde özgür olduğunu ve toplumda birbirinden farklı tercihlerin ve fikirlerin olduğunu kabul etmek zorundadır (Erdoğan, 2017: 159; Yılmaz, 2000: 82-83). Bu açıdan modern demokrasilerde birey, kendi çıkarlarının ve kendi iyi anlayışının tek karar vericisidir (Mill, 2017: 104). Hiç kimse, bir başkasının sahip olduğu iyi anlayışı ve çıkarları hakkında eylemde bulunmak ve hüküm vermek açısından daha üstün konuma sahip değildir. Aksi bir zorunluluk olmadığı sürece erkek veya kadın herkes, kendi çıkarları ve iyi anlayışları konusunda hüküm verecek en iyi yargıdır (Dahl, 1993: 125, 131).

3.3.6.2. Eşitlik, Adalet ve Rasyonellik

Bireysel özgürlüğün yanında bir diğer önemli demokratik unsur da eşitlik ilkesidir. Eşitlik çok genel bir kavramdır ve eşitliğin hangi boyutta ve düzeyde olduğu, demokrasinin gerçek anlamda varlığı açısından önemlidir. Temsili modern demokrasinin erken dönemlerinde, vatandaşların tümünün siyasal açıdan eşitliği söz konusu olmamıştır. Bu durumun belirleyici unsuru ise vatandaşların sosyal ve ekonomik statüleri olmuştur. Bu dönemde yine vatandaşların kanun önünde eşitliği ön plana çıkmış olsa bile oy verme eşitliği yani genel ve eşit oy hakkı, 21. yüzyılın başlarına kadar kademeli bir şekilde yayılarak günümüzdeki genel ve eşit oy hakkı düzeyine ulaşmıştır. 21. yüzyılın temsili modern demokrasilerinde siyasal eşitliğin yanı sıra kanun önünde eşitlik, sosyal ve ekonomik eşitlik gibi diğer eşitlik boyutları da öne çıkan konular arasındadır (Heywood, 2016: 125; Yılmaz, 2000: 85). Farklı eşitlik türleri olmasına karşın demokrasiler için önemli olan eşitlik anlayışı doğal eşitlikten ziyade yasalar önünde eşitlik ve eşit haklar anlayışıdır. Dahl (1993)'a göre ise demokrasiyi ilgilendiren eşitlik anlayışı “çıklarların eşit şekilde değerlendirilmesi” anlayışıdır. Buna

göre eşitlik, tüm bireylerin sahip olduğu iyi anlayışının ve çıkarlarının eşit şekilde dikkate alınması ve eşit derecede önem verilmesi şeklindedir. Bu anlayış, kolektif karar alma sürecinde, sürece dâhil olan tüm bireylerin sahip olduğu çıkarların eşit derecede dikkate alınmasını gerektirmektedir (Dahl, 1993: 106-108; Heywood, 2016: 126). Aksi takdirde herhangi bir yönetimde sistem dışı bırakılan bireyler, kendi çıkarlarının ve iyi anlayışlarının peşinden koşabilme noktasında sisteme dâhil edilen bireylere göre dezavantajlı bir konuma düşmektedirler. Bununla birlikte dışarıda bırakılan bu bireyler kendi iyileri ve toplumun iyiliği için çaba sarf etme konusunda isteksizleşmektedirler. Bu da doğrudan toplumun genel refahını ve yönetimin istikrarını etkilemektedir (Mill, 2017: 107).

Bunun yanı sıra temsili demokrasilerde tüm yetişkin kadın ve erkeklerin yasal olarak eşit siyasal haklara sahip olması ve çıkarlarının eşit bir şekilde temsil edilmesi, vatandaşların kendilerine olan güvenini artırmakta ve vatandaş olarak yerine getirmesi gereken sorumluluklarının bilincinde olmasına katkı sağlamaktadır (Arblaster, 1999: 70).

Adalet ise eşitlik gibi tartışmalı ve net bir boyutu olmayan bir kavramdır. Temsili modern demokrasilerde seçilmiş iktidarın toplumu oluşturan bütün bireylere karşı siyasal, yasal, sosyal ve ekonomik açıdan adaletli davranması beklenir. Sosyal, siyasal ve ekonomik eşitlik bu bakımdan adaletle de yakından ilgilidir. Bunun yanı sıra demokratik iktidardan, siyasi partilere ve özellikle muhalefete karşı adaletli davranması , seçimlerin ve seçim kampanyalarının eşit ve adil bir şekilde yürütülmesi de beklenen uygulamalar arasındadır (Yılmaz, 2000: 85).

3.3.6.3. Rıza, Meşruiyet

Modern demokratik yönetimlerde siyasal iktidarın varlığı meşru bir temele dayanmalıdır. İktidar ancak bu meşrutiyet temeli sayesinde yönetilen bireyler üzerinde kararlar alabilmekte ve gerekli müdahalelerde bulunabilmektedir (Candan, 2015: 23). Modern demokrasilerde halkın yönetime katılımı, direkt katılım formundan temsili/dolaylı forma dönüşmüş olsa bile demokratik bir devletin meşruluğu egemenliğin halka ait olmasına dayanmaktadır. Temsili demokrasilerde egemenliğin halk pratiği, yönetici kişilerin halk tarafından seçilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan halkın rızası, yönetimin demokratikliği ve meşruluğu açısından temel dayanaktır (Yılmaz, 2000: 87). Rızaya dayalı yönetim şekli olan demokrasi, halkın desteğini ve onayını alan meşru bir yönetimin varlığını ifade etmektedir (Arblaster, 1999: 127).

3.3.6.4. Anayasacılık, Hukuk Devleti ve Kuvvetler Ayrılığı

Modern temsili demokratik yönetimlerde görülen bütün ilke ve değerlerin uygulanması, güvence altına alınması ve sürdürülebilmesi için demokratik bir anayasa hayati önem taşımaktadır. Özellikle bireyin temel hak ve özgürlüklerinin iktidara karşı korunması, seçimle iktidara gelmiş yönetimin otoriter ya da totaliter rejime dönüşmemesi, kuvvetler ayrılığı ilkesinin işlevsel ve etkili biçimde çalışabilmesi, seçim sisteminin işleyişi, seçmenlerin ve temsilcilerin sorumluluklarının ifade edilmesi ve hukukun üstünlüğünün benimsenmesi bakımından anayasalar demokratik bir rejimin kalbini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2000: 86; Yayla, 2015: 154-155).

Demokratik rejimlerde anayasanın katı nitelikte olması, anayasanın üstünlüğünün benimsenmesi ve denetleyici mekanizmaların kurulması, demokratik değerlerin korunması bakımından önemlidir (Erdoğan, 2017: 36). Bunun yanı sıra anayasanın sınırlayıcı özelliği sayesinde halk hem iktidarın tehlikelerinden hem de çoğunluğun despotizmi tehlikesinden korunmaktadır. Bu bağlamda anayasanın sınırlayıcılığı hem iktidarın hem de halkın sınırsız eylemlerini kısıtlamaya yöneliktir (Erdoğan, 2017: 24). Ayrıca hukuk devleti anlayışıyla ortaya koyulan anayasal temsili demokrasi anlayışında anayasa, iktidarı oluşturanların sahip oldukları güçleri kötüye kullanmayacaklarını değil, kullanamayacaklarının teminatı olarak kabul edilir ve işlev görür (Mill, 2017: 211).

3.3.6.5. Çoğunluğun Yönetimi

Temsili demokrasilerin temel gerilim alanı çatışma ve uzlaşma unsurları arasındadır. Modern demokratik toplumlarda ve örgütlerde; farklılık, çeşitlilik ve çoğulculuk kaçınılmaz olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olgular temsili demokrasilerde çatışma, rekabet, alternatif bilgi ve seçenekler gibi unsurları da beraberinde getirmektedir. Nitekim çatışma ve rekabet, modern temsili liberal demokrasilerde istenen ve beklenen bir durumdur. Fakat sistemin istikrarı ve devamlılığı için rekabetin ölçülü; çatışmaların ise uzlaşmaya elverişli olması gerektiği ifade edilmektedir. Bu anlamda temsili demokrasilerde çoğunluk iktidarının farklılıklara, azınlık gruplarına ve muhalefete karşı hoşgörülü ve uzlaşmacı olması beklenmektedir. Nitekim çoğu temsili demokrasilerde hoşgörünün ve uzlaşmanın sağlanamadığı, çatışmaların sürekli devam ederek topluma ve demokrasiye zarar verecek düzeye ulaştığı belirtilmektedir. Bu bakımdan temsili demokrasilerin çatışma-uzlaşma dengesini kuramadığı ifade edilmektedir (Diamond, 1995: 136).

Temsili demokrasi; adil ve eşit değerler üzerine kurulu olması gereken bir yönetim biçimidir. Bu değerlerin olmadığı, benimsenmediği, çoğunluk iktidarının tüm yönetim organlarını, kurumlarını ve yayın organlarını kontrol ettiği durumlarda azınlıklar, kendilerini sistem dışında bırakılmış hissetmektedirler. Bunun yanı sıra temsili demokrasilerde sistem gereği, azınlıklara bir sonraki seçimlerde çoğunluk olabilme imkanı tanınmaktadır. Fakat çoğunluk iktidarının tüm yayın ve medya organlarını elinde bulundurması, zor gücünü dilediği gibi kullanması ve azınlıklara eşit fırsatlar ve imkanlar tanınamaması, azınlıkların çoğunluk olabilme şansını ciddi ölçüde etkilemekte hatta ortadan kaldırmaktadır. Bu tür durumlarda demokrasi meşruiyet kaybederek otokrasiye dönüşmektedir (Arblaster, 1999: 136; Sitembölükbaşı, 2005: 141).

Temsili demokrasilerin yaşadığı bir başka önemli sorun da herkesin temsil edilememesiyle ilgilidir. Modern çağda iletişim teknolojileri ve küreselleşme alanında yaşanan büyük gelişmeler, toplumlarda alt kültür gruplarının da giderek çoğalmasını sağlamıştır. Giderek farklılaşan fikirler, düşünceler ve çıkarlar doğrultusunda temsili demokrasilerde temsil edilme anlayışı güçlenirken bu kadar farklılığı ve çeşitliliği temsil edecek temsilcilerin veya siyasi partilerin mevcut olmaması ve parlamentolarda bulunan temsilci sayısının sınırı pek çok alt grubun temsil edilememesine sebep olmaktadır. Sınırlı sayıdaki temsilcilerin siyasal süreç içinde de sınırlı şekilde yer almaları sebebiyle her alt grup temsil edilememekte, temsil edilseler bile genel kararları etkileyecek güce sahip olamamaktadırlar (De Greiff, 2000: 403).

Bunun yanı sıra seçimlere katılım ve oy verme eylemi, temsili demokrasinin olmazsa olmaz bir unsurudur. Oy kullanma eylemi farklı ülkelere ve örgütlere göre çeşitli biçimlerde uygulanma imkanı bulmaktadır. Fakat tüm seçmenlerin eşit bir şekilde sandığa gitmemesi ve oy kullanmaması, seçimle göreve gelen temsilcilerin ve iktidarın meşruiyetine zarar vermektedir. Eşit katılımın sağlanmaması, seçimin sonucunu etkilemekte ve seçimlerde çeşitli eşitsizlik sorunlarına yol açarak demokrasinin işlevselliğine zarar vermektedir. Nitekim oy eşitsizliğinin giderilmesi amacıyla çeşitli ülkelerde uygulanan “zorunlu oy kullanma” uygulaması, seçim sonuçlarının daha eşit ve meşru olmasını sağlamaya yönelik olsa da bu politika, bireylerin özerklik ve özgür tercih alanına müdahale etmek anlamına gelmesi sebebiyle ve siyasete karşı ilgisi olmayan bireylerin siyasetten daha da soğuyacağı düşüncesiyle pek çok siyaset bilimci tarafından eleştirilmektedir (Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 4-5).

Temsili demokrasilerde var olan çoğulcu yapının, temsili kurumlarda ve yönetim kurumlarında temsil edilmeleri oldukça önemlidir. Bu durum demokrasinin

işlevselliğine olumlu katkılar sağlamaktadır. Fakat seçimlerde çoğulcu anlayışın benimsenmesi ve farklılıkların temsil edilmeye çalışılması bazı durumlarda yönetim süreci için sıkıntılar yaratabilmektedir. Nitekim çoğulcu sistemde iktidarı elde edebilecek düzeyde oy oranlarının olmaması, toplumun iktidarsız kalmasına ve “yönetemeyen demokrasi” olarak tanımlanan durumun ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu durum yönetimde farklı görüşlerin yer almasını sağlamaya çalışırken kararların alınmadığı bir sistem yaratmaktadır (Akıncı, 2011: 23; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 13).

Bununla birlikte son yıllarda artmaya başlayan küreselleşme süreci, kimlik siyaseti ve çok kültürlülük anlayışı; ulus-devletlerde görülen ulusçu kimlik anlayışını zayıflatmakta, makro ve mikro kimliklerden oluşan daha karmaşık bir toplum yapısını ortaya çıkarmaktadır. Böylece etnik köken anlayışı doğrultusunda şekillenmiş olan temsili liberal demokrasilerin, modern çağın yeni tartışmalarına ve yeniliklerine yanıt verememeye başladığı ifade edilmektedir (Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 16).

3.3.6.6. Genel ve Eşit Oy

Liberal söylemde eşitlik ilkesi, daha çok yasalar önünde eşitliği temel alarak bireyler arasında ayrımcılık yapılmaksızın her bireyin eşit olması gerektiğini ifade etmektedir. Genel ve eşit oy hakkı da yetişkin her bireyin sosyal, ekonomik, etnik, dini ve cinsiyet farklılığına bakılmaksızın seçimlere özgürce katılabilmesi, oy verebilmesi ve böylelikle siyasete ve karar alma süreçlerine dâhil olabilmesi anlamına gelmektedir. Bu anlayışa göre bireylerin fiziksel, kişisel ve toplumsal eşitsizlikleri göz önünde bulundurulmaksızın hümanizm ilkesi doğrultusunda sadece insan oldukları için temel hak ve özgürlüklerin yanı sıra siyasal alanda da eşit haklara sahip olmaları gerektiği ifade edilir (Yayla, 2015: 156-157; Şaylan, 2008: 234-237). Halkın yönetimi⁵ anlamına gelen demokrasi, halkı oluşturan tüm yetişkin bireylerin karar alma sürecine katılımını gerektirdiğinden, genel ve eşit oy ilkesi bu bakımdan demokrasinin işlevini ve etkililiğini güçlendirmektedir (Erdoğan, 2017: 273; Şaylan, 2008: 238).

Temsili demokrasilerde bağlayıcı kolektif kararların alınma sürecinde tüm vatandaşlar tercihlerini eşit ölçüde belirtme hakkına sahip olmalıdır. Bu bakımdan oy verme eylemi, temsili demokrasilerde vatandaşların tercihlerini en iyi ifade ettikleri

⁵ Demokrasi tarihinde halk kelimesinin içine hiçbir zaman herkes dâhil edilmemiştir. Çalışmamızın ilk bölümünde değinildiği gibi, Atina demokrasisinde de halkı oluşturan demos; kadınları, çocukları, yabancıları ve köleleri kapsamamıştır. Günümüz modern temsili demokrasilerinde de çocuklar ve akıl hastaları gibi bireyler vatandaş olmalarına karşın siyasal haklara sahip değildirler. Bu yüzden halk herkeştir yorumu hatalı bir yorum olarak kabul edilmektedir. (Sartori, 2017: 39-45).

yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle oy kullanma eşitliği, adil ve eşit seçimler için ve bireyler arasındaki eşitlik anlayışının sağlanması için oldukça önemli ve gereklidir (Dahl, 1993: 137). Özellikle modern çağda demokrasinin bir yönetim biçiminden ziyade bir insan hakkı olduğu anlayışı önem kazanmıştır. Bu bakımdan demokratik bir kurum olan oy kullanma eyleminin de eşit bir biçimde milliyete, cinsiyete, mesleğe ve dine bakılmaksızın tüm yetişkin⁶ vatandaşlara tanınması gerekmektedir (Heywood, 2016: 130; Yayla, 2015: 195).

Bununla birlikte oy kullanmak, temsili demokrasilerde bir ödev ve görev meselesidir. Oyun, seçmenin kişisel istekleriyle ilgisi oldukça yüksektir. Nitekim temsili demokrasilerde halk, egemenliğini ve iradesini oy kullanarak ifade edebilmektedir. Seçmen, oy kullanarak hem kararını bildirmekte hem de bireysel hayatını ve iyi anlayışını güvence altına almaya çalışmaktadır. Bu sebeple genel oy ilkesi, bireylerin kendi kaderlerini tayin etmeleri ve tercihlerini belirtebilmeleri açısından oldukça önemlidir (Mill, 2017: 248-249).

Yönetim ve karar alma sürecinde oy hakkı olmayan vatandaşlar, başka insanların yasalarına itaat etmek zorunda kaldıklarından toplumdan ve vatandaşlık duygusundan gitgide uzaklaşarak dışlanmışlık duygusuyla toplumsal meselelere ilgisiz ve kayıtsız kalmaktadırlar. Mill'e göre de savaşa zorunlu olarak dâhil edilen ve zorunlu biçimde vergilerini ödeyen hiç kimse, karar verme ve yönetim sürecinden kendi hatası haricinde sistem dışında bırakılmamalıdır⁷ (Mill, 2017: 215).

3.3.6.7. Seçim, Yarışma ve Rekabet

Temsili demokrasilerde rıza, seçim, yetkilendirme, hesap verme gibi uygulamalar seçimler yoluyla gerçekleştirilir. Bu anlamda seçimler temsili demokrasinin en temel unsuru ve önemli araçlarıdır. Bu noktada temsili demokrasinin iki temel aktörü bulunmaktadır. Birincisi vatandaşların seçmen olarak temsilci seçip temsil edilmeleridir. İkincisi ise vatandaşın rızasıyla seçilip atanan temsilcilerdir (Şaylan, 2008:205-206). Ayrıca seçimler, halkın iktidarı belirlediği ve karar alma süreçlerini gerçekleştirdiği en ehemmiyetli demokratik mekanizmadır. Seçimlerin demokratik

⁶ Ülkeden ülkeye bireyin yetişkinlik yaş ölçütü ve kriterleri değişmekle birlikte, Dahl'a göre zihinsel bir rahatsızlığı bulunmayan, devletin hukuki ceza muamelesine tabi olan, yaptığı eylemlerden dolayı sorumlu tutulabilen bireyler yetişkin olarak kabul edilmektedirler (Dahl, 1993: 162-163).

⁷ Kadın-erkek herkesin yönetim ve karar alma sürecinde oy hakkına sahip olması gerektiği fikrini savunan Mill'e göre bu durum bazı istisnaları taşımaktadır. Mill'e göre evrensel eğitim evrensel oydan önce gelmektedir. Ona göre bir vatandaşın oy hakkına sahip olabilmesi için okuma-yazma ve kolay aritmetik hesapları yapabilme bilgisi olmalıdır. Okuma-yazma bilmeyen bireyler oy kullanmak için ehliyetli kabul edilmeyen çocuklardan farklı değildir. Üstelik çocukların ehliyet durumu zorunlu biyolojik sebeplere dayanırken, yetişkin bir bireyin okuma-yazma bilmemesi kendi tembelliği ile ilişkilendirilmektedir (Heywood, 2016: 134; Mill, 2017: 215-217).

temelde yapılabilmesi için özgür ve liberal bir etnik ortamın varlığı şarttır (Erdoğan, 2017: 306).

Temsili demokrasilerde periyodik olarak yapılan rekabetçi seçimler, halkın temsilcileri üzerindeki denetiminin en önemli mekanizmalarından biridir. Seçimlerin yardımıyla yönetenler ile yönetilenler arasındaki çıkarların uyumu garanti altına alınmaktadır (Arblaster, 1999: 72). Seçimler; temsili demokrasinin hesap verme ve karar alma mekanizması olduğu için aynı zamanda demokrasinin de teminatıdır. Hükümetlerin ve politikacıların en büyük korkusu yeniden seçilmemektir. Bu, iktidarın seçmenler tarafından bir şekilde cezalandırıldığı manasını taşımaktadır. Dolayısıyla iktidar halkın çıkarına göre hareket ederek yeniden seçilmeyi amaçlamaktadır

Demokratik sürecin özü seçim yönetimi ve seçimlerde yatmaktadır. Seçimler her şeyden önce halkın onayının ve rızasının kanıtıdır. Bu sayede varsayımlar veya sahte rızalar ortadan kaldırılır. Seçimler, temsilcilerin sesinin hükümete ve iktidara iletilmesi sürecidir. Dolayısıyla temsili demokraside seçimler, kamuoyuna karşı duyarlı ve bu görüşlere göre hesap verebilir olan hükümete görüş ve fikirleri aktarmanın bir aracıdır ve temsili demokrasi bunun içindir. Bütün bunların gerçekleşebilmesi ve temsili demokrasilerde seçimlerin etkin ve doğru işleyebilmesi için gerçek düşünce özgürlüğü şarttır. Fikir ve düşünceler özgür değilse seçimlerin hiçbir anlamı yoktur (Sartori, 2017: 117-118). Ancak seçimler politika oluşturma veya sorun çözme aracı değildir. Seçimler basitçe insanların politika oluşturma ve sorun çözme konusunda karar vermelerini sağlayan araçlardır.

Aynı zamanda seçim dönemi çeşitli seçim kampanyalarının ve faaliyetlerinin yürütüldüğü aktif bir süreçtir. Bu bağlamda seçim zamanlarının toplumda oluşan gerilimi azaltabileceğine de dikkat çekilmiştir (Yayla, 2015: 194-195). Seçimler, modern temsili demokrasilerde düşünce ve düşünceleri ifade etmenin en iyi yoludur. Seçimlerin yanı sıra baskı grupları, düşünce kuruluşları, sivil toplum örgütleri, medya ve iletişim araçları da insanların, kitlelerin ve grupların fikirlerinin siyasal ve idari alana aktarılmasında önemli araçlardır (Sartori, 2017: 120).

Modern ulus devletlerin, uluslararası ve uluslar üstü kuruluşların heterojen yapısı demokratik ilke ve kurumların farklı biçimlerde uygulanmasına yol açmaktadır. Her ülke veya kuruluş, çeşitliliğinin büyüklüğüne göre kendi temsili demokrasi sistemini uygulamaktadır. Ancak dünya genelindeki temsili demokrasiler çoğu zaman bunu iki farklı şekilde uygulama olanağına sahiptir. Birincisi, karar alma ve hükümet oluşumunda çoğunluğun iradesini ön planda tutan "çoğunluk yaklaşımı" olarak adlandırılan yaklaşımdır. İkincisi ise karar alma sürecinde çoğunluğun değil, toplumsal

yapıyı oluşturan tüm grupların oy birliğiyle oluşturulan “uzlaş/ortaklık/çoğulluk” yaklaşımıdır (Uygun, 2017: 215).

Ancak temsili demokraside, bir halkı veya milleti oluşturan rasyonel bireyler kendilerine en uygun olanı seçme olanağına sahiptir ve başka seçenekler de mevcuttur. Ancak o zaman seçmenler özgürce seçim yapabilir. Bu bağlamda çoğulculuk; iktidarı elinde tutmak isteyen adaylar ve siyasi gruplar adına farklı programların, kimliklerin, ideolojilerin ve önerilerin seçmenlere sunulması, sosyal konular ve yönetim konularında seçmenlere farklı seçenekler sunulması pratiğinde ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan çeşitlilik ve çoğulculuk Atina demokrasisi için tehlikeli görülürken modern demokrasinin besleyici kaynağı haline gelmiştir. Böylece modern demokrasilerde çoğulculuk ve çatışma; düzenin bir parçası ve siyasetin normal bir unsuru haline gelmiştir. Bütün bu toplumsal yapıların farkı da buradan kaynaklanmaktadır; görevleri örgütlenerek, ses vererek ve iktidar mücadelelerine katılarak modern demokrasinin devamlılığını sağlamaktır (Uygun, 2017: 214).

3.3.6.8. Siyasi Katılım ve Partiler

Siyasi partiler temsili demokrasinin en önemli ve vazgeçilmez kurumlarından biridir. Siyasi partiler, Sanayi Devrimi'nden bu yana yaşanan değişimin ürünlerinden biri olan modern demokratik ulus devletlerin kurumlarıdır. Temsili demokrasilerde siyasi partilerin temel amacı; güç elde etmek, gücü kontrol etmek ve komuta etmek demektir. Bunu yapmak için siyasi elitler kendi aralarında örgütlenerek siyasi partiler kurar ve güç kazanmak için diğer partilere karşı rekabetçi seçimler düzenlemektedir. Siyasi partiler, temsili demokrasinin öznesi olan seçmenler ile temsilciler arasındaki ilişkileri ve iletişim kanallarını sağlayan önemli demokratik kurumlardır. Bu bağlamda siyasi partiler de seçmenlere iktidarın kullanımına ilişkin farklı seçenekler sunan organize alternatifler olarak karşımıza çıkmaktadır (Şaylan, 2008: 215; Özbudun, 1977: 33).

Mill'e göre siyasi partiler arasındaki rekabet, iktidarı elinde tutma gücünün küçük bir gruba mı, bir sınıfa mı, yoksa büyük bir çıkar grubuna mı ait olduğu konusundaki mücadele olarak ortaya çıkmaktadır. Bu rekabet nedeniyle otoriteler azınlıklardan ziyade tüm nüfusun rekabetine açıktır. Temsili demokrasi, rekabetin meşru ve açık olduğu bir siyasal sistemdir. Rekabetçi ve çekişmeli seçimlerin yapılabilmesi için çok partili sistemin varlığı gerekmektedir. Diğer düşmüş partiler temsili demokraside muhalefette ve bir sonraki seçimde iktidara gelmeye çalışıyor. Bu bakımdan etkin ve fonksiyonel temsili demokrasi birden fazla siyasi partinin varlığını

gerektirmektedir. Temsili demokrasi, siyasi partiler olmadan işleyemez (Yayla, 2015: 156-157).

Ülkeyi nasıl yöneteceğine dair kamuoyuna seçenekler sunan her siyasi partinin kendine has söylemi, ideolojisi ve platformu vardır. Seçmenler, bu farklılıkları göz önünde bulundurarak iktidara getirmek istedikleri siyasi partiyi ve temsilcilerini seçim yoluyla seçmekte ve demokratik sürece katılmaktadırlar. Bir başka deyişle halk, farklı iktidar seçenekleri sunan partiler arasından seçim yaparak egemenliğini kullanmaktadır (Şaylan, 2008: 217). Siyasi partiler geniş ve yaygın bir örgütlenmeye sahiptir. Ekseriyetle ülke genelindeki tüm yerleşim yerlerinde temsil edilmekte veya temsilcilik açılmaktadır. Temsili demokrasilerde ise partilerin birden fazla işlevi vardır. Bunlardan bazıları; seçmen çıkarlarını ve taleplerini iktidara iletmek, seçmenleri siyasal olarak sosyalleştirmek ve bilgilendirmek, seçmenlere kimlik kazandırmak, oyları en üst düzeye çıkarmak ve harekete geçirmek, seçmenleri siyasal sistemlere ve karar alma süreçlerine entegre etmek olarak sıralanabilir (Erdoğan, 2017: 318-320).

Her siyasi parti; programı, ideolojisi, yönetim planı ve benimsediği ilkeler bakımından farklılık gösterir. Bu, temsili demokraside seçmenler için alternatif bir güç seçeneği gibi görünmektedir. Bu nedenle temsili demokrasiye dayalı çok partili siyasal sistemin varlığı bireysel özgürlük ve demokratik meşruiyet açısından önemlidir. Bu bakımdan demokratik bir rejimin tüm siyasi partilerin seçimlere katılımını içermesi ve buna izin vermesi gerekmektedir (Şaylan, 2008: 242-253). Ancak siyasi partiler arasındaki güç rekabeti aşırıya kaçılmamalı, barışçıl bir şekilde yürütülmelidir. Aksi takdirde toplum kargaşaya ve istikrarsızlığa düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir (Diamond, 1995: 128).

3.3.6.9. Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik

Temsili demokraside açık ve şeffaf yönetim çok önemli bir konudur. Yönetim ve karar alma vetiresinde yapılan tüm eylemlerin anayasa dâhilinde olup olmadığı; adaletsizlik, eşitsizlik vb. durumlar, yasa dışı eylemlerin işlenip işlenmediği, muhalefetin yanı sıra kamuoyu tarafından da bilinmeli ve anlaşılmalıdır. Sonuç olarak modern ve küreselleşen dünyada bilgi ve iletişim teknolojilerinin sürekli gelişmesi nedeniyle hükümeti kontrol etmek ve yasama kararlarını kamuoyuna iletmek kolaylaşmıştır. Bu doğrultuda temsili demokrasi modelini uygulayan bir yönetimde bireylerin her işlem ve eylemden haberdar olması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Karkın ve Sezer, 2002: 223).

Şeffaflık anlayışı aynı zamanda hükümetlerin ve yöneticilerin halka karşı hesap verebilirliğini sağlayan ve kolaylık sağlayan bir anlayıştır. Seçmenler, devletin faaliyetlerine dayalı olarak doğru ve eksiksiz bilgi almakta , tercihlerini ve seçimlerini buna göre yapmaktadır. Şeffaflık ve hesap verebilirlik anlayışı devletin bireylere bir hediyesi olarak görülmemelidir. Tam tersine şeffaflık ve hesap verebilirlik temsili demokrasinin gerekli koşullarıdır ve idare hukukunun temel ilkelerinden birini oluşturmaktadır (Beetham ve Boyle, 1998: 69).

Bu bakımdan devletin iyi ve muntazam bir şekilde denetlenebilmesi amacıyla vatandaşların resmi belge ve bilgilere ulaşabilmesi, idari faaliyetleri takip edebilmesi ve idari faaliyetlere ilişkin raporlar alabilmesi gerekmektedir. Aslında şeffaflık ilkesi; tarafsızlığın, kamuoyunun bilgilendirilmesini ve yürütme organlarının objektifliğinin sağlamakla birlikte kayırmacılığı ve yolsuzluğu azaltır, yürütülen işten kimin sorumlu olduğunu ortaya koyar, politika ve faaliyetlerin daha dikkatli ve hukuka uygun yürütülmesini sağlar, böylece hizmetin kalitesi artar (Yılmaz, 2000: 336).

3.3.6.10. İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü

İnsan hakları ve özgürlükleri, Aydınlanma döneminden bu güne kadar özellikle liberal söylemle birlikte ortaya çıkan ve gelişen birçok değeri kapsamaktadır. Tanımı gereği insan hak ve özgürlükleri tüm zamanlarda ve mekânlarda geçerlidir; bu yönüyle evrenseldir. Toplumun her ferdi bu hak ve özgürlüklere doğuştan sahiptir ve bu nedenle devredilemez ve vazgeçilmezlerdir. Aynı zamanda bu hak ve özgürlükler döngüsel ve kültüre özgüdür. Bu bakımdan farklı toplumlarda farklı anlaşılıp uygulanabilmektedir. Ancak dünya genelinde belirli standart ve tanımlara sahip insan hakları beyannameleri mevcut olup birçok ülke ve kuruluş bu standartları şartlı olarak kabul etmektedir. Bunların en önemlileri arasında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi yer almaktadır. Bu bildiriler birçok ülkede temel insan hak ve özgürlüklerinin korunması, ulusların demokrasisinin ve uluslararası alanda tanınmasının ve prestijinin sağlanması açısından önemlidir. Bu bağlamda birçok ülke veya kuruluş, temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak için anayasalarını veya temel standartlarını bu bildirgelere dayandırmaktadır.

Tarihsel tecrübeye göre insan hak ve özgürlükleri birinci nesil hak ve özgürlükler ile nesil kuşak hak ve özgürlükler olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci nesil haklar genel itibari ile liberal söylemdeki olumsuz özgürlük kavramına dayanmaktadır. Bu anlayış biçimine göre özel hayata, hak ve özgürlüklere müdahalenin minimum düzeyde tutulması gerekmektedir. Özel hayatın gizliliği, özel mülkiyetin ve konutun

dokunulmazlığı, seyahat, yerleşme, haberleşme, ifade, düşünce, din ve vicdan hürriyeti bu konuda birinci kuşak özgürlükler olarak ifade edilmektedir (Butler, 2018: 58; Şaylan, 2008: 275; Yayla, 2015: 246-247).

İkinci nesil hak ve özgürlükler ise liberal söylemin pozitif özgürlük anlayışına dayanmaktadır. Bu anlayışa göre bireyin hak ve özgürlüklerinin geçerli ve kullanılabilir olması için dışarıdan müdahaleye ihtiyaç vardır. Bu müdahaleler, bireyin tam olarak özgürleşmesini amaçlayan meşru ve gerekli müdahaleler olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda devlet, ekonomik kapasitesi yetersiz olan bireylere sosyal refah düzeyinin artırılması amacıyla eğitim, tıbbi bakım ve sigorta gibi hizmetler sunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası refah devleti anlayışıyla önem kazanan ikinci nesil haklar; sendikalaşma, çalışma, örgütlenme, eğitim, sağlık, sosyal haklar gibi kamudan kaynaklanan hak ve özgürlükleri kapsamaktadır. Sosyal güvenlik ve barınma hakkı yalnızca vatandaşlık gerektiren hak ve özgürlüklerdir (Şaylan, 2008: 280-281; Yayla, 2015: 249-254).

Temel insan hakları ve özgürlükler toplumdan topluma farklılık gösterir ancak evrensel standartlara sahiptir ve demokratik siyasal sistemlerin işleyişi için gereklidir. Demokratik siyasal sistemlerde bu hak ve özgürlükler genellikle hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü telakkisi çerçevesinde anayasal güvence altına alınmaktadır (Şaylan, 2008: 281; Yayla, 2015: 156).

İfade özgürlüğü ise genel olarak fertlerin duygu ve düşüncelerini barışçıl yöntemlerle ifade edebilmesi, yayabilmesi ve başkalarıyla paylaşabilmesini ifade eder; evrensel ve temel insan hakları kapsamına girer. İfade özgürlüğünün sağlanabilmesi için bireylerin farklı bilgilere ulaşabilmesi gerekmektedir. Fertler bu bilgiler ışığında oluşturduğu fikir ve düşünceleri; yazılı, sözlü, sanatsal olarak toplantı, gösteri, yürüyüş ve örgütlenme gibi yöntemler aracılığıyla dile getirmektedir. Bu, dile getirme aynı zamanda "ifade" olarak da tanımlanır. Modern çoğulcu toplum yapılarında düşünceleri ifade etmek, yeni bilgi ve fikirleri ortaya koymak evrensel bir hak olarak kabul edilmektedir (Akıncı, 2011: 15; Bağçeci, 2020: 63-64).

Özgür konuşma girişimi öncelikle bilgiye ve haberlere erişimle başlamaktadır. Bilgiye erişimi olan bireyler daha sonra fikir ve algı oluştururlar. Son aşamada ise fert oluşturduğu kanaati ifade etme eylemini gerçekleştirir. Bu bakımdan, ilk aşama olan ifade eyleminin başlatılmasını sağlamak için, modern temsili demokrasilerde nesnel, tarafsız ve baskısız iletişim ve bilgiye erişim araçlarının sağlanması gerekmektedir. Bu bakımdan ifade özgürlüğünün her aşamada insan haklarına uygun olarak korunması ve güvence altına alınması gerekmektedir (Bağçeci, 2020: 65; Yüksek, 2016: 118).

Buna bağı olarak ifade özgürlüğünün kısıtlandığı nesnel durumlar da bulunmaktadır. Bu örnekler arasında saldırganlık, kimlik, ırk ve dinler arası nefret söylemi, ayrımcılık ve düşmanlık, suça teşvik ve tahrik, hakaret, küfür ve hakaret içeren ifadeler ifade özgürlüğü kapsamına girmemektedir (Akıncı, 2011: 24). Bu söz ve eylemlerin ötesinde modern temsili demokrasilerde seçmenlerin kendilerini korku ve baskıya maruz kalmadan özgürce ifade edebilmeleri ve kararları başkalarıyla rasyonel bir şekilde müzakere edebilmeleri de önemlidir. Rekabetçi seçimlere katılan siyasi partiler aynı zamanda reklam ve kampanya yapma olanağına da sahip olmalıdır. Seçmenlerin bireysel olarak seçim yapabilmeleri için her siyasi parti, aday veya grupla müzakere etmeleri gerekmektedir. Rasyonel seçimler yapabilmeleri için tercihlerini özgürce müzakere edebilmek çok önemlidir. Bu ancak ifade ve düşünce özgürlüğünün var olmasıyla mümkündür (Arblaster, 1999: 132-134; Yayla, 2015 :248).

3.3.7. Temsili Demokrasi ve Siyasal Katılım

Siyasal katılım kavramı, Antik Yunan uygarlığından bu güne siyaset felsefesinde önemli bir yere sahip olmuş; doğrudan demokrasi modelinden günümüzün modern katılımcı demokrasi anlayışına kadar biçimleri, düzeyleri, koşulları ve yapılarında birçok değişiklik yaşanmıştır (Kışlalı, 2003: 218). Siyasal katılımın kökenleri çok eskilere dayanmakla birlikte, katılımın ilk olarak 18. yüzyılda İsveç'te yasal bir hak olarak ortaya çıktığı ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bir araçtan demokratik bir hedefe dönüştüğü görülmektedir (Şener, 2005:3; DPT, 2007:15). Günümüzde siyasal katılım, bir rejimin demokrasi derecesini ölçen en önemli kıstaslardan biri olarak kabul edilmiş, tüm siyasal hareketler tarafından memnuniyetle karşılanmış ve siyasal sistemin meşruiyetini garanti altına alan temel faktörlerden biri haline gelmiştir (Kışlalı, 2003: 221). Daha da önemlisi günümüzde pek çok düşünür, toplumdaki tüm aktörlerin yönetime katılımının devlet ve toplum açısından olumlu sonuçlar yaratacağına inanmaktadır (Kapucu, 2012: 38).

Siyasal katılım, dar anlamda oy verme eylemi ya da yönetim sürecinin çeşitli aşamalarına doğrudan ya da dolaylı olarak katılma eylemi olarak tanımlanabilir (Çukurçayır, 2002: 30). Bir başka deyişle siyasal katılım bireylerin iktidarı paylaşmaya, karar vericileri etkilemeye ve onları karar almada işbirliği yapmaya veya siyasi ilişkileri etkilemeye teşvik etmeye çalışan çeşitli meşru eylemler olarak da tanımlanabilir. Üçüncüsü, Dünya Bankası siyasal katılımı sosyal aktörlerin kendi çıkarlarını daha iyi yansıtabilmeleri için teknik bir yöntem olarak tanımlarken, OECD siyasal katılımı vatandaşların kamu hizmetlerine yönelik tercihlerini ve beklentilerini yansıtan bir araç

olarak belirtmektedir. Siyasal katılım, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, aslında yönetenler ile yönetilenler arasında kamu gücünü elinde bulunduranları etkilemek amacıyla etkileşim ve iletişimi ifade etmektedir (Kalaycıoğlu, 1995: 539).

Bu tanıma göre siyasal katılımın davranış ve eylemlerden oluştuğu söylenebilir. Bir eylemin siyasal katılımcı olabilmesi için bireyin kendi çıkarları ve beklentileri doğrultusunda hareket etmesi ve bu eylemin yöneticinin kararını etkilemesi gerekmektedir. Dolayısıyla siyasal katılım, yönetenleri ve yönetilenleri bir araya getiren ve ortak karar alabilen eylemleri içermektedir (Kalaycıoğlu, 1984: 200). Siyasal katılım yoluyla toplumsal hedefler, alınan kararlar ve politikalar karşılıklı işbirliği içinde ortaklaşa belirlenir (Öner, 2001: 52). Halkla bilgi alışverişinde bulunmak ve karşılıklı işbirliğinden mümkün olduğu kadar yararlanmak, demokratik yönetimin temel hedeflerinden biridir (Tortop, 1992: 60-63). Günümüzün modern demokrasi anlayışı, halkın siyasal katılım yoluyla yöneticileri etkileyip kontrol edebilmesini, diğer yandan hükümetin de bu etki ve denetime açık olmasını gerektirmektedir (Görmez, 1997: 54).

Ülkeler arasında bazı farklılıklar olsa da siyasi katılımın yararları ve hedefleri genel olarak benzerdir. Siyasi katılım, karar alıcılar ve karar vericiler halkın önceliklerini ön planda tutar, toplumun tüm kesimlerini karar alma süreçlerine dâhil eder, karar alma ve politikaların adil ve eşitlikçi olması, karar alma ve politikaların yasal ve kaliteli olması güçlü bir sivil toplumun varlığı toplumsal sorunların çözülmesini kolaylaştırıyor ve sonuç odaklı hale getirmektedir. Siyasi katılımın daha esnek, şeffaf ve dinamik bir şekilde çözmek, problem çözmede daha esnek, şeffaf ve dinamik olmak gibi hedeflere ulaşmaya yönelik bir takım faydalar sağladığı veya amaçladığı görülebilir. Sonuç olarak, özellikle son dönemde katılıma dayalı yönetim yaklaşımlarının yaygınlaştırılmasına yönelik çabaların oldukça arttığı görülmektedir (Genç, 2012: 49-54). Katılımcı demokrasi bölümünde siyasal katılım konuları ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.3.8. Temsili Demokrasinin İçerisinde Bulunduğu Krizler ve Yöneltilen Eleştiriler

3.3.8.1. Temsili Demokrasinin “Temsil” Krizi

20. yüzyılın son 25 yılı ve 21. yüzyılın başlarında birçok ülkede temsili liberal demokrasi uygulandıkça, temsili demokrasinin ilke ve sistemleri dünya çapında yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak modern dönem gelişip ilerledikçe yeni tartışma alanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tartışma alanları; kimlik politikaları, çok

kültürlülük, ifade, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün artması, kitle iletişim araçlarının ve medyanın yaygınlaşması, bilgi ve bilgiye kolay erişim, teknolojik gelişmeler, küresel değişimler gibi oldukça yeni ve karmaşık tartışmaları içermektedir. Böylece temsili liberal demokrasinin ilke ve kurumlarının bu yeni tartışma ve çatışmalarla baş edemediğini, temsili demokratik kurumlara ve karar alma mekanizmalarına olan güvenin sarsıldığını, temsili demokrasiye yönelik güçlü bir memnuniyetsizliğin başladığı belirtilmektedir (Alkan, 2018: 24; Dahl, 2000: 35-36).

Bu tartışmaların çözüme yönelik bir ilerleme sağlanamadan giderek artması, temsili demokrasinin dünya genelinde durgunluğuna, gerilemesine ve yeni dünya düzeninde sorunları çözmede yetersiz kalmasına işaret etmektedir. Demokrasi talebinin yeni yeni oluşmaya başladığı, gelişmekte olan ülkelerin bile bugün demokratik bir durgunluk sürecine girdiği ifade edilmektedir. Bu durgunluk ve gerileme, otoriter yönetimin derinleşmesine ve kazanılmış demokratik değerlerin giderek kaybolmasına yol açmakla birlikte demokrasiyi artık teşvik edemeyen Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa gibi olgun ve ileri demokrasilerde bile demokratik performansın kötüleştiğine dikkat çekilmiştir (Diamond, 2015: 102).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında otoriter ve totaliter yönetimlerin sona ermesi ve Soğuk Savaş dönemi sonrasında temsili demokrasilerin sayısının arttığı gözlemlenmiştir. Komünist rejimlerin çöküşüyle birlikte demokratik rejimlere sahip ülkelerin sayısında büyük bir artış yaşanmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın son 25 yılında demokrasiye yönelik talepler ve demokrasiye sempati artmaya devam ettikçe temsili liberal demokrasi batı ülkeleri dışında da yaygınlaşmıştır (Nacak, 2014: 197). Özellikle Soğuk Savaş döneminden sonra birçok siyaset bilimci ve teorisyen temsili liberal demokrasinin iyi bir siyasi yönetim sistemi olduğuna inanmaktaydı. Bu insanlar temsili liberal demokrasiyi bugün mevcut olan en iyi ve tek hükümet biçimi olarak görme eğilimindedir. Ayrıca pek çok teorisyen temsili demokrasinin yapısının kusurlu olduğuna, sosyal ve politik sorunların çözülmek yerine örtbas edildiğine ve gerçek demokrasinin olmadığı bir demokrasi imajının var olduğuna inanmaktadır (Holden, 2007: 14).

Francis Fukuyama, "*Tarihin Sonu ve Son İnsan*" adlı kitabında; temsili liberal demokrasinin insan ve devlet yönetimi açısından nihai ve en ideal yönetim biçimi olduğunu savunmaktadır. Ona göre temsili liberal demokratik devlet; insan gelişiminin nihai, eşsiz ve evrensel biçimini oluşturur. Ancak Fukuyama'nın bu iddiası, 21. yüzyılın başlarında ulus-devlet, etnik, dini çatışmalar ve çok kültürlülük, insan hakları ve kimlik

politikaları tartışmalarıyla birlikte temsili liberal demokrasilerin mükemmel, karşılaştırılmaz, evrensel olmadığını göstermiştir (Tok, 2008: 66).

Temsili liberal demokrasilerin bu tür toplumsal, siyasal ve kültürel sorunlarla baş edememesi ve bunların yükünü taşıyamaması, bireyin demokrasiye olan güvenini zedelemekte, kişisel tatminsizliğe ve inanç kaybına yol açmaktadır (Sitembölükbaşı, 2005: 140). Aslında temsili liberal demokrasilerin bu tehlikelere ve sorunlara hazırlıklı olduğunu söylemek zordur. Bu nedenle temsili liberal demokrasilerde ahlaki, ontolojik, kurumsal ve politik kusurların bulunduğu dikkat çekilmiştir (İspir, 2011: 8). Söz konusu durumda temsili demokrasilerde seçmenler; sistemden memnun olmamakta, temsili demokrasilerin kurum ve süreçlerine ilgisiz kalmakta ve karar alma sürecinden giderek uzaklaşmaktadırlar. Aynı şekilde seçmenler de partiler ve temsilciler tarafından temsil edildiklerini düşünmemekte ve bunun sonu olarak siyasal sinizm ve toplumsal güvensizlik giderek artmaktadır (Saward, 2008: 1000-1001).

Macpherson bunun ötesinde genel oy hakkı kavramının piyasa ekonomisinin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Nitekim liberalizmin refah devletinin getirdiği bireysel hak eşitliği ve fırsat eşitliği anlayışı liberal devlet sisteminde bireylerin oy kullanma hakkının elinden alınmasını ve sistemden dışlanmasını engellemektedir. Birlikte ele alındığında demokrasinin aslında eşitlikten başka temel bir değeri yoktur, temsili demokrasinin diğer temel ilkeleri de rekabetçi piyasa toplumunda demokrasiye uyarlanmıştır ve temsili demokrasi aslında liberal kurumları desteklemenin bir yoludur. Bundan dolayı günümüzün modern sanayi toplumunda temsili demokrasi liberal değerlere dayanmaktadır. Dolayısıyla temsili demokrasiye yönelik eleştiriler aslında bazı liberal değerlerin eleştirilerini de içermektedir (Keyman ve Üstüner, 1995: 33). Benzer şekilde Benjamin Barber, temsili liberal demokrasiyi, kendisine göre doğası gereği antidemokratik nitelikler içeren "zayıf demokrasi" olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda temsili liberal demokrasinin birey ve bireysel çıkar anlayışının doğası gereği demokratik değerleri baltaladığını ileri sürmektedir. Liberal demokrasi aşırı derecede bireye odaklıdır ve değerlerinin çoğunu kapitalist faktörler şekillendirir. Aynı zamanda kamu yararını, vatandaşlık anlayışını, kamusal alan ve süreçlere katılımı sınırlandırır ve geliştiremez. Bu nedenle bazıları liberal demokrasinin içerdiği demokratik değerlerin yalnızca bireylerin ve piyasa ekonomisinin çıkarlarına hizmet ettiğini dile getirmektedir. Böylece temsili liberal demokrasinin, kamu yararı ve adaletten ziyade yalnızca bireysel çıkarları ve bireysel özgürlükleri güçlendirdiği, bireyleri bir araya getirmekten ziyade bireyleri güvenli bir şekilde ayrı tutmayı ve bireyler arasında rekabet yaratmayı amaçladığı ileri sürülmüştür (Barber, 1995: 32-33).

3.3.9. Temsili Demokrasinin Uygulamaya Yönelik Yaşadığı Sorunlar

3.3.9.1. Demokrasiden Uzaklaşma ve Elit Yönetim Sorunu

Temsili liberal demokrasilerin pek çok pratik sorunu vardır. Bu sorunların en önemlisi; demokrasinin gerçek manasından ve gerçekleşmesinden saparak şekil değişikliğine uğramasıdır. Sonuç olarak temsili demokrasilerde egemenlik, halkı oluşturan yurttaşlar tarafından değil, halkın seçilmiş temsilcileri tarafından kullanılır. Başka bir deyişle halk, egemenliği belirli bir süre için seçilmiş temsilcilere devretmektedir. Bu durum iki sorun yaratmaktadır: Birincisi demokrasinin gerçek anlamından uzaklaşması, halk egemenliği anlayışının geçerliliğini kaybetmesi, ikincisi ise karar alma ve yönetim süreçlerinde halktan daha çok seçilmiş temsilcilerin söz sahibi olması temsilciler aracılığıyla sağlanmaktadır.

Bazıları temsili demokrasinin halkın egemenliğini yansıtmadığını savunuyor. Bu doğrultuda temsili demokrasi; bir grup seçkinin çoğunluk adına kararlar aldığı, çeşitli yetki ve yetkilere sahip olduğu ve halkın kaderinin bu elit grubun kararları tarafından belirlendiği bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda temsili demokrasi; aristokrasinin yumuşatılmış ve meşrulaştırılmış bir biçimi olarak görülmektedir (Reiter, 2017: 58).

Ancak elit kadroların oligarşik eğilimlerle aynı hataları tekrarlamaya devam ettiği söylenmektedir. Elit kadroların sürekli tekrarı, yönetim ve karar alma süreçlerinde yer alan kitlelerin yatıştırılmasına (Alkan, 2018: 26; Pitkin, 2004: 339-340), seçmenlerin karar alma sürecinden uzaklaşmasına ve yönetime yabancılaşmasına yol açmaktadır. Süreçte aktif vatandaşlık rolleri pasif vatandaş rolünden çıkarıldı. Bu anlamda demokrasi, yani halk egemenliği seçim dönemine indirgenmekte ve seçmenlerin niteliği egemen yurttaşlardan ziyade seçilmiş yetkililerin temsilcisi haline gelmektedir (Nacak, 2014: 197; Öner, 2001: 52; Üskul, 1993: 334). Temsili demokrasilerde vatandaşların 3-5 yılda bir yönetime katılması, buna bağlı olarak siyasi ve toplumsal konulara olan ilgilerini azaltmaktadır. Mill'e göre eylem duygunun gıdasıdır. Siyasi alana katılmayan veya katılamayan vatandaşların ülkeye ve ülkeye karşı duyguları da bu yönde geriliyor. Vatandaşların katılım fırsatı bulması, kendilerine olan güvenlerinin yanı sıra ülkeye olan sorumluluklarını ve saygılarını da arttırıyor. Sorumlu, bilinçli, aktif ve demokratik vatandaşlık imajı böylece tekamül eder (Barber, 1995: 32-33; Uygun, 2017: 192-193).

Ancak günümüz modern toplumunun gelişmesine bağlı olarak bireylerin entelektüel kalitesi de sürekli olarak gelişmektedir. Aydınların çoğalması aydın grupların oluşmasına ve bu gruplar arasında çoklu anlayışlara göre çeşitli mücadelelerin oluşmasına yol açmıştır. Temsili demokrasilerin “teknokratik” eğilimleri, entelektüel, donanımlı, bilgili bireylerin idari alanda çeşitli roller üstlenmesiyle büyümeye başladı. Bu doğrultuda temsili demokrasi ile halk arasındaki mesafe artmaya başlamıştır. Bu durum yine temsili yönetimde halktan ziyade elitlerin ve uzmanların bulunmasına yol açmıştır.

3.3.9.2. Çıkarların Temsil Edilememesi

Temsili demokrasinin bir diğer sorunu ise temsilcilerin seçmenlerin çıkarlarını ve beklentilerini dikkate almaması, temsilcilerin seçmenlerden ve onların taleplerinden bağımsız hareket etmesidir. Temsili demokraside vatandaşların ancak karar alma sürecine katılabileceği, temsilcilere ve temsilci adaylarına ancak seçimler sırasında söz hakkı tanınabileceği belirtilmektedir. Seçim süreci sonrasında temsilciler ile seçmenler arasındaki bağ ve iletişim kanalları genel olarak kopmaktadır (Arblaster, 1999: 121; Nacak, 2014: 197; Simbölükbaşı, 2005: 140-141; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 10).

Söz konusu durum delegelerin daha gizli ve şeffaf davranmasına yol açmaktadır. Hatta seçmenler çoğu zaman temsilcilerin faaliyetlerinden ve kararlarından habersiz olmakta, temsilciler ve partiler bir sonraki seçim dönemine kadar sorumlu tutulamamaktadır. İdari açıklık ve şeffaflık ilkesi idare hukukunun temel ilkelerinden biri olmasına rağmen temsili hükümet vatandaşlarla bilgi paylaşmamakta ve devlet işleri giderek daha fazla kapalı kapılar ardında yürütülmektedir. Bu durum aynı zamanda devletin aşırı merkeziyetçi, kapalı ve bürokratik bir devlet haline gelmesine de yol açmaktadır (Nacak, 2014: 202; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 17-18).

Bir başka yönden temsili demokrasilerde devletin merkezi olmayan yapısı ve sivil toplum örgütlerinin yaygınlaşması, bireylerin karar alma süreçlerine etkin katılımının sağlanması, konu ve taleplerin ilgili temsilci ve yöneticilere kolaylıkla iletilmesi açısından önem taşımaktadır. Yerel ve bölgesel birimlerin varlığı, ilgili bölgede yaşayanların karar alma ve yönetim süreçlerine daha sık ve kolay katılımını sağlamakta, vatandaşların temsilci ve yöneticilerle birebir iletişim kurmasına olanak sağlamaktadır. Ancak günümüz temsili demokrasilerindeki aşırı merkezi ve bürokratik yapılar, temsili demokrasilerin işleyişi ve etkinliği açısından büyük sorunlar oluşturmaktadır. Merkezi yönetim yapılarında vatandaşlar; temsilcilerle iletişim kurmakta zorluk yaşamakta, endişelerini ve taleplerini temsilcilere ve yönetime

iletememekte, yerel ve bölgesel sorunların çözümüne yönelik yeterli hizmetlere erişememektedirler.

Oy vermenin, temsili bir demokratik hükümeti bu tür konularda etkilemenin en etkili yolu olduğuna yaygın olarak inanılıyor. İnsanlar genellikle memnun olmadıkları bir politika veya duruma ilişkin hoşnutsuzluklarını dile getirmek için bir sonraki seçim dönemine kadar beklemektedir. Temsili demokrasi, günümüzde karar alma süreçlerine ve siyasal alana bireysel katılımı seçim dönemleriyle sınırlandırmaktadır. Bu kadar sınırlı siyasi kanallar, soruların ve taleplerin yeterince yanıtlanmamasına yol açarak toplumsal huzursuzluklara yol açabilmektedir (Dalton, 2017: 25).

Ayrıca seçmenlerin beklentileri ile seçmen adına alınan siyasi karar ve politikalar arasında da farklılık bulunmaktadır. Bunun nedeni, siyasi temsilcilerin ve partilerin kararları seçmenin beklentilerinden ziyade kendi amaçları doğrultusunda almalarıdır. Temsili demokraside seçimlerden sonra seçmenlerin karar alma sürecindeki rolü ve kontrolü azalmakta, temsilcilere özgürce karar verme fırsatı tanınmaktadır. Bu durumun giderek yoğunlaşması, demokrasiye dair beklenti ve çıkarlarının gerçekleşeceğine olan güvenini kaybetmiş, kendisini sistemden dışlanmış hisseden ve siyaseten duyarsızlaşan seçmenlerde memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Temsili demokrasilerde periyodik olarak yapılan seçimler temsilciler ve partiler için kontrol ve hesap verme mekanizmaları olarak görülse de temsilcilerin seçmen beklentilerinden farklı kararlar alması sorunu devam etmektedir (Reiter, 2017: 42; Smith ve Wales, 2000: 51). Bu durum aynı zamanda seçmenlerin siyasi ve idari alanda kendilerini yetersiz, bilgisiz ve beceriksiz hissetmelerine yol açmakta, bu da aynı zamanda idari ve siyasi alanda teknokratik ve hiyerarşik yapıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan teknokratik ve hiyerarşik yapılara sahip temsili hükümetlerde seçimler ve oy vermeler salt sayım haline gelerek elitlerin yönetimini meşrulaştırma amacına hizmet etmektedir (Alkan, 2018: 27).

Diğer taraftan temsili demokrasinin temel ilkesi olan temsil faktörü; vatandaşların sorumluluklarını temsilcilere kaydırarak tembel, atıl ve pasif vatandaş tiplerinin oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Ancak temsil unsuru, temsili seçmenlerin sesinin seçim dönemleri dışında iktidar ve karar alma mekanizmaları tarafından duyulmasına izin vermemektedir. Özellikle azınlıkların veya grupların sorunlarının karar alma mekanizmalarına iletilmesi oldukça güçleşmektedir (Smith ve Wales, 2000: 51).

3.3.9.3. Çoğulculuğun İşleyememesi

Temsili demokraside asıl gerilim alanı çatışma ve uzlaşma faktörleri arasındadır. Modern demokratik toplum ve örgütlerde farklılık, çeşitlilik ve çoğulculuk kaçınılmaz bir olgudur. Aslında çatışma ve rekabet, modern temsili liberal demokrasilerin istediği ve beklediği şeydir. Ancak sistemin istikrarı ve devamlılığı için rekabetin ılımlı olması ve çatışmaların uzlaştırılması gerektiğini dile getirilmektedir. Bu anlamda temsili demokrasilerde çoğunluk iktidarının farklılıklara, azınlıklara ve muhalefete karşı hoşgörülü ve uzlaşmacı olması gerekir. Aslında çoğu temsili demokraside hoşgörü ve uzlaşma başarısız olmuş, çatışmalar toplumlara ve demokrasilere zarar verecek boyutlara ulaşmaya devam etmektedir. Bu bağlamda temsili demokrasinin çatışma ve uzlaşma dengesini kuramayacağına dikkat çekilmiştir.

Temsili demokrasi; adalet ve eşitlik değerlerine dayanması gereken bir yönetim biçimidir. Bu değerler yok sayıldığı ve benimsenmediği; çoğunluk iktidarı tüm yönetim organlarını, kurumları ve medyayı kontrol ettiğinde azınlıklar kendilerini sistemden dışlanmış hissetmektedir. Ayrıca temsili demokrasilerde sisteme göre azınlığın bir sonraki seçimde çoğunluk olma imkanı verilmektedir. Ancak çoğunluk iktidarı tüm yayın ve medya kuruluşlarını kontrol etmekte, istediği gibi güç kullanmakta, azınlıklara eşit fırsat ve fırsatlar vermemekte, azınlıkların çoğunluk olma şanslarını ciddi şekilde etkilemekte, hatta ortadan kaldırmaktadır. Böyle durumlarda demokrasi meşruiyetini kaybetmekle beraber otokratik hale bürünmektedir (Arblaster, 1999: 136; Simbölükbaşı, 2005: 141).

Temsili demokrasilerin karşılaştığı bir diğer önemli sorun da herkesin temsil edilememesidir. Modern iletişim teknolojileri ve küreselleşme alanındaki büyük gelişmeler toplumda alt kültür gruplarının çoğalmasına yol açmıştır. Temsili demokrasilerde temsil anlayışı, algı, fikir ve çıkar çeşitliliğinin artması, bu çeşitliliği ve çeşitliliği temsil eden temsilci veya partilerin bulunmaması ve parlamentodaki temsilci sayısının sınırlandırılmasıyla birlikte güçlenirken, birçok grubun parlamentoda temsil edilememesi sonucunu doğurmaktadır. Siyasi sürece katılan temsilci sayısının sınırlı olması nedeniyle her grup temsil edilememekte, temsil edilse dahi genel karar alma sürecini etkileme gücüne sahip değildir.

Ayrıca seçimlere katılım ve oy kullanma eylemi temsili demokrasinin ayrılmaz unsurlarıdır. Oy verme eylemi farklı ülke ve kuruluşlara bağlı olarak farklı şekillerde uygulanma olanağına sahiptir. Ancak tüm seçmenlerin eşit şekilde sandık başına gitmemesi ve oy kullanmaması, seçilmiş temsilcilerin ve hükümetlerin meşruiyetini

zedelemektedir. Eşit katılımın sağlanamaması, seçim sonuçlarını etkilemekte ve seçimlerde çeşitli eşitsizlikler yaratarak demokrasinin işleyişini baltalamaktadır (Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 4-5).

Temsili demokrasilerde var olan çoğulcu yapıların temsili ve yürütme kurumlarında temsil edildiğini belirtmek önemlidir. Bu durum demokrasinin işleyişine olumlu katkı sağlamaktadır. Ancak çoğulcu bir yaklaşımla seçimlerdeki farklılıkları yansıtmaya çalışmak bazı durumlarda yönetim süreci açısından zorluklar yaratabilmektedir. Aslında çoğulcu bir sistemde katılımın azlığı, toplumsal güçsüzlüğe ve demokrasinin yönetemeyeceği bir duruma yol açabilir. Bu durum yönetimin farklı bakış açılarını içermesi sağlanmaya çalışılırken karar alınamayan bir sistem yaratmaktadır (Akıncı, 2011: 23; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 13).

Temsili demokrasilerle ilgili bir diğer sorun da ulus-devletlerle olan ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Ulus-devlet bilincinin gelişmesiyle birlikte temsili liberal demokrasi de ulus-devletler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Ulus-devlet anlayışının temel amacı, ulusal olgudan ve milliyetçi ideolojiden yola çıkarak homojen bir toplum yaratmaktır. Temsili demokrasi ise çoğulculuk, çok partililik, alternatif düşünce ve çeşitlilik, heterojen toplumsal yapılar ilkelerine dayanan bir yönetim biçimi olarak kendini göstermektedir. Bu bakımdan ulus devletin temel ilke ve politikaları, temsili demokrasinin çoğulculuk ve çeşitlilik ilkeleriyle çelişmektedir. Temsili demokraside farklılıkların temsiline sağlanması bu nedenle sorun haline gelmektedir (Yılmaz, 2000: 279). Başka bir deyişle ulus devletlerin vatandaşları ulusal bir kimliğe sahiptir. Vatandaşlık, bireyin homojen bir bütün olarak görülmesini sağlamakta dolayısıyla dil, din, ırk, cinsiyet, kimlik gibi bireysel farklılıklar vatandaşlık kapsamı dışında tutulmakta bu da bu farklılıkların kamusal alandan dışlanması sonucunu doğurmaktadır (Akıncı, 2011: 24).

3.3.9.4. Siyasi Parti Sorunları ve Eşitsizlik

Temsili demokrasiyle ilgili bir başka sorun da siyasi partilerle ilgilidir. Siyasi partiler; Temsili demokrasilerde seçmen katılımının ve çeşitliliğinin sağlanmasında siyasi temsil en önemli araçlardan biridir. Ancak günümüzde siyasi partilerin artan önemi ve yönetişimde ön sıralara yükselmeleri, onların araç olmaktan çıkıp hedefe dönüştüğü anlamına gelmektedir. Aslında günümüz siyasi temsilcilerinin çoğunun siyasi partilere üye olması, temsilcilerin davranışlarının parti politikalarıyla uyumlu olduğunu ve halkın çıkarlarından ziyade partinin ve üyelerinin çıkarlarını temsil ettiğini göstermektedir.

Diğer taraftan siyasi partilerin giderek bürokratik hâle gelen organizasyon yapısı da seçmenlerin karar alma süreçlerine katılımına imkan sağlayacak şekilde tasarlanmakta, bu da seçmenlerin siyasi partilere entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Parti içinde çalışanlar büyüyor. Bu da doğal olarak seçmen katılımında düşüş eğilimine yol açmaktadır. Ayrıca temsili demokrasinin demokratik sistemleri olarak kabul edilen siyasi partilerde aynı liderlik kadroları nedeniyle parti içi demokrasinin giderek azaldığı ve demokratik değerlerin giderek uzaklaştığı dile getirilmektedir. Siyasi partilerin kadrolarını yenilememeleri, parlamentoda aynı temsilcileri birden çok kez kullanmaları ve temsilcilerin temsilcilik kariyeri yapması, katılım ve rekabet temel değerlerine aykırı durumlar olarak değerlendirilmektedir. Bu durum siyasal literatürde de "yasama hırsı" olarak ifade edilmekte ve bunu önlemek için çeşitli ülke ve kuruluşlar "dönem sınırlaması" politikaları uygulamaktadır (Nacak, 2014: 198-199; Simbölükbaşı, 2005: 146).

Siyasi parti temsilcileri, yasama hırsı doğrultusunda halkın beklenti ve taleplerini karşılamaktan ziyade parlamentodaki koltuklarını korumanın yollarını aramakta ve bu amaçla faaliyetler yürütmektedir. Bu durumda seçmenler temsili demokratik kurum ve prosedürlere olan güven ve inançlarını kaybederek karar alma sürecinden uzaklaşmaktadır (Nacak, 2014: 200; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 10-11).

Siyasi partilerle ilgili bir diğer konu da parti içindeki demokrasi düzeyiyle ilgilidir. Michels'in "Oligarşik Bronz Yasası" teorisine göre parti içi demokrasi olmadan sosyal demokrasi sağlanamaz ve demokratik kurumlara olan güvensizlik ortadan kalkmayacaktır. Aslında bir partinin güven kazanması, güç kazanması, faaliyetlerini inandırıcı bir şekilde yürütmesi ve kamuoyunda demokratik olarak anılması için öncelikle kendi partisi içinde demokratik değerleri benimsemesi gerekmektedir. Kendisinde demokrasi olmayan bir partinin ülke ve toplum genelinde demokrasiyi uygulaması daha az inandırıcıdır (Castells, 2019: 11; Erdoğan, 2017: 330; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 11).

Temsili demokrasilerde siyasi partilerin karşılaştığı bir diğer sorun da seçimlerde temsilcilerin belirlenmesinin iki aşamalı sürecidir. Seçimler sırasında halk temsilcilerini seçer ve egemenliği belirli bir süre için kendisine devreder. Ancak halk bu temsilcilere doğrudan halk arasından karar verememektedir. Seçimlerde halkın seçtiği temsilci adayları öncelikle siyasi partiler tarafından belirlenmektedir. Daha sonra her siyasi partinin belirlediği temsilci adayları seçmenlere sunulur ve seçmenler her siyasi partinin önerdiği temsilci adayları arasından seçim yapar. Dolayısıyla temsile doğrudan

halk değil, siyasi partiler karar vermektedir. Bugün siyaset literatüründe bu durum "parti siyaseti" yani demokrasi değil, parti demokrasisi olarak da ifade edilmektedir. Parti siyaseti anlayışı, halkın egemenliğini ve seçmenlerin kendi temsilcilerini seçme özgürlüğünü sınırlaması ve egemenlik yetkisini belirli gruplara vermesi nedeniyle katılımcı ve radikal demokrasinin savunucuları tarafından oldukça eleştirilmiştir (Mill, 2017: 183-184; Nacak, 2014: 198; Üskü, 1993: 335).

Ancak ifade ve düşünce özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü gibi ilkeler temsili demokrasinin temel ilkeleridir; siyasal katılım, farklılık ve çeşitlilik çok partili ve rekabetçi bir seçim sistemi için önemlidir. Ancak temsili demokrasilerde siyasi parti ve grupların çoğu zaman anti-demokratik karakteri nedeniyle parti ve grupların örgütlenme özgürlüğünün engellenmesi ve rekabetçi seçimlerden dışlanması temsili demokrasilerde demokratik meşruiyet konusunda ciddi soru işaretleri doğurmaktadır.

Aslında birçok temsili demokraside anayasa, antidemokratik özelliklere sahip örgütlerin kurulmasını yasaklamaktadır. Ancak uygulamanın bu şekilde engellenmesi ve devre dışı bırakılması; tarafların şiddete başvurulması, şiddet ve zor siyasi araç olarak kullanılması; ayrımcılık, dışlama ve diğer gruplara yönelik nefret söylemi vb. yoluyla toplumda nefret yaratması meşruiyet kazanmaktadır. Ancak bazı temsili hükümetlerde parti ve kuruluşların yalnızca savundukları farklı ideoloji ve fikirler nedeniyle kapatıldığı dile getirilmektedir. Başka bir ifadeyle bir siyasi partinin kapatılması, savunduğu görüşlerin çeşitli propaganda ve yayın araçlarıyla açıklanması suç teşkil etmez; demokrasinin niteliğini, çoğulculuğunu ve temsiliyetini ortadan kaldırır. Bu tür operasyonların amacının, seçimde muhalifleri ortadan kaldırarak iktidar tekeli yaratmak olduğu söyleniyor. Bunun sonucunda temsili demokrasiye ve kurumlarına olan güveni sarsmaktadır.

3.3.9.5. Çoğunluğun Yönetimi, Rasyonellik ve Demokratik Bilinç Eksikliği

Temsili demokrasinin karşılaştığı bir diğer önemli sorun çoğunluk yönetimi anlayışıyla alakalıdır. Temsili demokrasilerde sistem, seçimde çoğunluğu kazanan grubun aynı zamanda iktidara sahip olmasını gerektirir. Çoğunluğun iradesinin anlaşılması doğal olarak azınlıkları sistemden dışlamakta ve bu grupları karar alma sürecinin dışında bırakmaktadır. Dolayısıyla çoğulculuk anlayışı, yani temsili demokrasinin temel değerlerinin çeşitliliği ve farklılığı anlayışı, çoğunluk yönetimi anlayışıyla örtüşmekte ve temsilcilik işlevi oynanamamaktadır. Dolayısıyla çoğunluğun kararları ve uygulamaları azınlığın sorunlarına çözüm getirememektedir. Bu sorun

temsili demokrasinin kurum ve yöntemlerinden kaynaklanmaktadır (Dahl, 1993: 110; Nacak, 2014: 200; Ökmen, 2005: 43-45; Sitembölükbaşı, 2005: 139-141).

Temsili demokrasilerde karşılaşılabilecek çoğunluk despotizmi tehlikesinin yanı sıra azınlık yönetimi tehlikesi de bulunmaktadır. Bunun temel nedeni ise düzenli olarak yapılan seçimlere katılımın düşük olmasıdır. Çoğu insan seçimler sırasında oy kullanmaya gitmez, azınlık sayıca çoğunluktan üstündür ve bu, demokratik değerleri paylaşmayan herhangi bir radikal azınlığın, azınlık da olsa çoğunluk ve dolayısıyla güç kazanmasına yol açabilmektedir. Ayrıca seçimlere katılımın düşük olması, gücün düşük katılımı belirlemesine ve dolayısıyla çoğunluk kararlarına dayanmamasına yol açarak meşruiyet sorunları yaratmaktadır. Bu nedenle temsili demokraside hükümetin çoğunlukla seçilmesi önemli ve gereklidir (Mill, 2017: 121-122; Nacak, 2014: 201-202; Reiter, 2017: 37; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 6-7).

Temsili demokrasilerde yasama ve yürütme yetkisini tek bir partiye vermek yerine çoğunluk yönetimi anlayışını kolaylaştırmak için uygulanan nispi/çoğulcu seçim sistemlerinin de kendi sorunları mevcuttur. Dolayısıyla birden fazla partiyi parlamentoya getirmeye yönelik bu seçim yaklaşımı, sistemin kilitlenmesine ve karar alma sürecinin tıkanmasına yol açabilmektedir. Ayrıca partilerin çoğunluğu sağlayamayacak kadar az oy aldığı, hatta koalisyon hükümeti kuramayacak kadar az oy aldığı dönemler de mümkün olabilmektedir. Aslında kurulacağı söylenen koalisyon hükümetinin ömrü kısa ve istikrarsız olma ihtimali yüksektir. Bu sorunlara ilişkin olarak farklı ülke ve kuruluşlar, iki türlü seçim sistemi ve seçim barajı gibi yöntemleri benimsemiştir. Ancak bu yaklaşımların bazı açılardan sorunlu olduğu söylenmektedir. Örneğin, seçim barajları, belirli bir yüzdeden daha az oy alan siyasi parti adaylarının veya bağımsız temsilcilerin seçim dışı bırakıldığı nispi bir seçim sisteminde uygulanmaktadır. Bu durum, barajın yüksek olması nedeniyle oyları büyük oranda sistem dışında kalan seçmenlerin bu oyların geçersiz sayılmasına ve seçmenlerin isteklerinin dikkate alınmamasına neden olmuştur (Nacak, 2014: 201; Sitembölükbaşı, 2005: 143). Ancak pek çok seçmen, destekledikleri partinin barajı geçemeyeceğini düşündükleri için kendilerine en yakın partiye oy verebilmektedir. Dolayısıyla bireyler gerçekte istedikleri gibi seçimler yapamamaktadır.

Öte yandan, temsili demokraside karşılaşılan sorunların azaltılması ve daha geniş halk katılımı ve karar alma sürecine başvurulması amacıyla doğrudan demokratik referandum sistemi uygulanmaktadır. Ancak referandumlar, partilerin yarıştığı rekabetçi seçimlerden farklı olmakla birlikte, aynı zamanda demokratik olmayan unsurlar da içermektedir. Aslında referanduma sunulan yasa tasarıları ve politika önerileri, temsili

demokrasilerde ve yasama organlarında temel aktörler olan siyasi partiler tarafından hazırlanmaktadır. Bu yasa veya politika taslakları referandum yoluyla kamuoyunun bilgisine sunulmakta ve halkın yanıtı "evet" veya "hayır" olmaktadır. Referandumda herhangi bir parti etiketi bulunmamasına rağmen kamuoyuna sunulan öneriler yine siyasi partiler ve temsilcileri tarafından formüle ediliyor. Bu durum kamuoyunu yalnızca “evet” veya “hayır” kararıyla baş başa bırakarak referandumun gerçek işlevini kaybetmesine neden oluyor. Temsili demokrasinin ortaya çıkardığı bu sorun parti listesi sorununa benzemektedir. Bir referandumun gerçekten işe yaraması için hükümet tarafından kontrol edilmesi mümkün değildir. Referandumun doğru uygulanmasının vatandaşların referandum prosedürünü başlatması, referandumun konusunu belirlemesi ve soru sormasıyla sağlanabileceği söylenmektedir.

Diğer taraftan temsili demokrasinin rasyonellik, bireysel özerklik, çoğulculuk ve ifade özgürlüğü gibi temel değerleri, bireylerin alternatif kararları rasyonel bir şekilde müzakere etmelerini ve bir bütün olarak özerk seçimler yapmalarını sağlayan değerler olarak kabul görmektedir. Temsili demokrasilerde çoğunluğun azınlığa karşı tutumu bu bakımdan oldukça önemlidir. Nitekim azınlıkların kendilerini ifade etme olanağının engellenmesi, azınlıklar üzerinde baskı oluşturmakta, bireysel ifade özgürlüğünü, müzakere ve eleştiri kültürünü zayıflatmakta ve bireysel özgürlüklere zarar vermektedir. Bu durum aynı zamanda bireylerin toplumdan uzaklaşmalarına, kendilerini soyutlamalarına ve bilgilerinin korunmasına yol açarak demokratik kültürün zarar görmesine de yol açmaktadır.

Ayrıca temsili demokrasinin karşılaştığı bir diğer sorun da rıza ve geçerlilik arasındaki paradokstur. Demokrasi, yöneticilerin ve iktidarın halkın rızasına dayalı olmasını gerektirmektedir. Buna göre ilgili yetki ve yönetim meşru kabul edilmektedir. Ancak temsili demokrasilerde, yasal olarak rızaya (yani çoğunluk oyuna) dayanarak iktidara gelen hükümetlerin ve yöneticilerin, halkın sorunları ve talepleri ile karşılaştıklarında her zaman etkili bir şekilde görev yapacaklarının garantisi bulunmamaktadır. Tam aksine, bazı durumlarda gayri meşru, hükümetler ve bunların çoğunluğa sahip olmayan yöneticileri, halkın sorunları ve talepleri karşısında çok etkili bir şekilde çalışmaktadır. Bu durumda halkın rızasının alınması mı yoksa halkın sorunlarının etkili çalışmayla çözülmesi mi öncelik kazanmalıdır suali temsili demokrasi açısından bir paradokstur. Bu bağlamda Diamond, rıza uğruna verimlilik ve etkililiğin feda edilmesi gerektiğini, her durumda rızaya öncelik verilmesi gerektiğini belirtmektedir (Diamond, 1995: 129; Öztoprak Sağır ve Karkin, 2005: 14).

Temsili demokrasilerde ortaya çıkan bir diğer sorun ise bireylerin her zaman rasyonel seçimler ve kararlar vermesi fikriyle alakalıdır. Günümüzde bir bireyi rasyonel olarak kabul etmeye yönelik hemen hemen her karar yoğun bir şekilde eleştirilmekte ve münakaşa edilmektedir. Ayrıca bireyin sorunlarla karşılaşmaktan kaçınma, sorunlardan zararsız bir şekilde uzaklaşma eğiliminin de arttığı söylenmektedir. Giderek karmaşıklaşan toplumsal yaşam ve yaşam koşullarıyla karşı karşıya kalan bireyler, sorunu çözmekten ziyade artık sorunun ne olduğunu bile anlayamamaktadır. Temsili demokrasinin karmaşık meselelerle baş edememesi, bireylerin sorunlarla mücadele edememesine yol açarak, sorunlar ve süreçler karşısında pasif ve kayıtsız bireyler tipine yol açmaktadır. Aslında oy verme eylemi, seçmen açısından rasyonelliğini yitirmekte ve anlamsız hale gelmektedir. Özellikle gelişmiş ve ileri demokrasilerde kişisel siyasal ilgisizliğin yaygınlaşma eğiliminde olduğu belirtilmektedir

Bu anlamda demokrasinin bir toplum veya kuruluştaki benimsenmesi ve etkili bir şekilde işleyebilmesi için o toplum veya kuruluştaki bireylerin demokratik bilince ve siyasi sorumluluğa sahip olması gerekmektedir. Bireyler karar alma ve yönetim süreçlerine aktif olarak katıldıkça demokratik farkındalık ve siyasi sorumluluk düzeylerinin geliştiği söylenmektedir. Temsili demokraside ise temsili demokrasinin en temel sorunlarından biri, bireylerin yalnızca seçim dönemlerinde karar alma ve yönetim sürecine katılmaları, seçim dönemleri dışında ise siyasal alanda pasif bir rol oynamalarıdır. Aslında siyasal alanın ve karar alma sürecinin dışında kalan bireylerin demokratik bilinçlerini, siyasal sorumluluklarını ve yeterliliklerini geliştirmeleri ve artırmaları mümkün değildir (Çoşkun, 1999: 98; Nacak, 2014: 199).

Bununla birlikte modern bilgi ve bilişim teknolojileri alanında yaşanan hızlı gelişme ve ilerlemeyle birlikte bireylerin bilgi ve hizmetlere ulaşma olanakları da artmış ve kolaylaşmıştır. İletişim teknolojisinin gelişmesi ve bilgiye erişimin kolaylaşması nedeniyle çeşitlilik ve çok kültürlülük tartışması giderek önem kazanmış ve pek çok yeni tartışma siyaset alanına taşınmıştır. İletişim teknolojilerinin de yardımıyla ortaya çıkan bu tartışma alanları, bireylerin birbirleriyle kolaylıkla bağlantı kurmasına, etkileşime girmesine ve bir araya gelmesine olanak sağlamaktadır. Tüm bu koşulların eş zamanlı yaşanması, bu konularda yeni tartışmaların ortaya çıkması ve örgütlü kitlelerin oluşması, temsili demokrasilerin karar alma ve işleyiş mekanizmalarına da aşırı bir yük ve toplumsal baskı yüklemiştir. Aslında kitleleri örgütlemek o kadar kolaydır ki, en ufak bir çatışma ve tartışma konusu bile devletin meselesi haline gelebilmektedir. Bu durum bireylerin yönetim ve karar alma süreçlerine katılımı açısından olumlu olarak

değerlendirilmekte ancak temsili demokrasi bu yoğunlukla baş etmede yetersiz kalmaktadır.

Ancak, bilgi iletişim teknolojilerindeki mevcut gelişmeler temsili demokrasilerde bireylerin alternatif seçimlere ve bilgiye erişimleri ve karar alma süreçlerine daha sık katılımları üzerinde artan bir etki yaratmamıştır. Bu duruma bağlı olarak hükümetler; bireylere karşı daha müdahaleci, kapsayıcı ve kısıtlayıcı davranmaktadırlar. Devletin özellikle bilgi ve iletişim araçları aracılığıyla bireyler üzerindeki etkisi bireysel özgürlüğü ve tercihi kısıtladığından, bireysel özgürlüğü ve alternatifleri de sınırlamaya başlar. Aslında iktidarın birey üzerindeki etkisi; bireyin sosyal, kültürel ve ideolojik olarak homojenleşmesine, diğer bir ifadeyle bireyi homojenleştirmesine yol açmaktadır. Bu durum temsili demokrasinin temel değerleri olan çatışma, uzlaşma, çoğulculuk ve çeşitlilik anlayışını zayıflatmakta, bireyin eleştiri kültürünü, müzakere becerisini ve muhalefet duygusunu zayıflatmaktadır (Nacak, 2014: 199; Öztoprak Sağır ve Karkın, 2005: 13).

Bilgi ve iletişim teknolojisinin ilerlemesiyle birlikte kamusal ve özel alan ayrımı giderek ortadan kalkmakta, bireylerin özel hayatlarının kamusal alan tarafından kontrol edildiği algısı da giderek artmaktadır. Teknolojik gelişmelerin ve politikaların çoğunun halka danışılmadan uygulanması, özgürlükçülüğün temel amacı olan bireyin ve bireysel özgürlüğün devlet müdahalesinden korunması düşüncesinin teknolojik ilerlemeyle ihlal edilmeye başlandığını göstermektedir. Demokrasinin temsilcileri ve yöneticileri; teknoloji, bilgi ve kontrol politikalarının vatandaşlardan bağımsız olarak uygulanması, vatandaşların özel alanlarını ihlal etmekte, temel hak ve tercih özgürlüklerini tehdit etmektedir. Ayrıca vatandaşların kişisel bilgilerinin kendilerine danışılmadan devlet sistemlerinde saklanması, parmak izi ve yüz tanıma sistemlerinin kullanılmaya başlanması gibi politika kararlarının demokratik olarak müzakere edilmemesi demokrasinin elektronik faşizme dönüşme riskini ortaya çıkarmaktadır.

3.3.9.6. Demokrasinin İthal Edilmesi

Temsili demokrasiyle ilgili bir diğer sorun da "*ithal demokrasi*" sorunudur. Literatürde demokrasi ve temsili demokrasi Batılı ülkelerin ürünleri olarak temsil edilmektedir. Nitekim demokrasi kavramı ve temsili demokrasi anlayışı Batılı ülkelerin tarihsel sürecinde üretilmiş ve köklü bir şekilde yerleşmiştir. Ancak demokratik fikirler ve temsili demokrasi modelleri Batılı ülkelere sonra birçok ülke tarafından farklı şekillerde benimsenmiş ve kullanılmıştır ancak bunun belirli bir temeli ve tarihsel süreci

yoktur. Bu aynı zamanda "ithal demokrasi" olarak da bilinmektedir. Demokrasinin devreye girmesi çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir (Yılmaz, 2000: 280, 284).

Demokratik değerlerin, demokratik anayasaların ve demokratik yöntemlerin başka bir siyasal kültüre ve topluma kopyalanması veya uyarlanması, demokrasinin yerleşmemesine, insanların demokrasiyi benimsememesine, hatta kamuoyunun demokrasiye karşı olumsuz olmasına neden olmaktadır. Bu sorunla ilgili olarak Lipson: “Elbette ülkeler birbirlerinin deneyimlerinden ve yöntemlerinden öğrenebilirler ancak demokratik bir yönetim sistemi doğrudan başka bir topluma verilir uygulanamaz. Her toplum kendi demokrasisi için mücadele etmeli ve kazanmalıdır. Bu koşullar altında demokrasi bilincinin ve kültürünün oluşması mümkündür. Demokrasi edinilmiş veya uyarlanabilir bir yönetim şekli değildir.” sözleriyle demokrasinin ithal edilmesini eleştirmektedir. Aslında temsili demokrasinin işleyememesinin nedeni, yabancı temsili demokrasinin demokratik değerlerinin ve demokratik sistemlerinin tam olarak benimsenmemiş olması ve demokratik farkındalık olmadan idari yönetimin elitist ve otoriter olma eğiliminde olmasıdır (Dalton ve Welzel, 2014: 61-62; Yılmaz, 2000: 294). Yani demokrasinin her yerde, her zaman kolaylıkla kurulabileceği, düzenin anında kurulabileceği düşüncesi gerçeklikten o kadar uzaktır ki itiraz edilebilir bir düşüncedir. Aslında ABD; Irak'ta ve Afganistan'da sosyal, kültürel ve toplumsal değer ve farklılıklara bakılmaksızın demokrasiyi kurmaya çalışmış ve bu durum her iki ülkenin de kaosa sürüklenmesine neden olmuştur (Inglehart, 2018: 114; Fukuyama, 2015: 15).

Bu durum sosyal demokrasinin yeterince kurumsallaşmamasında da kendini göstermektedir. Demokratik rejimler siyasi alanla sınırlı değildir. Demokratik bir toplumun istikrarını sağlamak için demokrasinin toplumun her alanında uygulanması gereklidir. İnsanların hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yerler olan özellikle okullar ve evler; dernekler, sivil toplum örgütleri, siyasi partiler, ekonomik işletmeler gibi kuruluşların demokratik yapısının sağlanması demokrasilerin istikrarı açısından önemlidir. Bir başka deyişle demokrasinin tüm kurumlara ve toplumsal ilişkilere yayılması gerekmektedir.

Ancak temsili demokrasilerde demokrasinin bu ölçüde kurumsallaşamayacağına dikkat çekilmiştir. Anne Phillips; demokrasinin tüm kamu ve özel kurum ve toplumsal ilişkilere yayılmamasının nedeninin, liberal teorinin toplumsal yaşamı kamusal ve özel yaşam olarak ikiye ayırması olduğunu ileri sürmektedir. Demokrasinin kamusal alana ait siyasal bir pratik olduğuna inanıldığından demokratik uygulamaların özel alanda geniş çapta yayılması mümkün değildir (Phillips, 1995: 58). Demokratik ilke ve kurumları tam olarak benimsemeyen veya bu ilkeleri ihlal eden eylemlerde bulunan bir

toplum veya kuruluş, demokratik ilkeleri baltalar ve sorunları çözümsüz bırakmaktadır. Nitekim temsili demokraside hesap verebilirlik, şeffaflık, hukukun üstünlüğü ve anayasa, kuvvetler ayrılığı ve ifade özgürlüğü ilkelerinden biri kurumsallaşmazsa temsili demokrasi krize girecektir (Fukuyama, 2015: 12-13).

3.3.9.7. Parlamento Sorunları, Manipölasyon ve Çözümsüzlük

Temsili demokrasilerde krizin bir diğer nedeni de temsilcilerin temsil edildiği parlamentodur. Bunlar arasında; mecliste tek parti hâkimiyeti, meclis partilerinin sübjektif politikası, milletvekillerinin amaçsız ve basmakalıp konuşmaları, muhalefet partilerinin istismarı ve engellenmesi, milletvekillerinin meclis tartışmalarına katılımının düşük olması, katılımın azalması, hizipleşmelerin artması, milletvekillerinin dokunulmazlığı, ayrıcalıklar, üye olmayanların parlamento tartışmalarına katılması, talimat alması ve diğer nedenlerle kamuya açık olmaması ve çeşitli konular yer almaktadır (Schmidt, 2014: 11).

Temsili demokrasilerde parlamentolar; kamusal tartışmaların yürütülmesi, kamunun bütününe etkileyen kamu adına kararların alınması ve temsil görevinin yerine getirilmesinde temel kurumlardır. Parlamentonun en önemli işlevlerinden biri temsili tartışmalar yoluyla kamusal kararlar almaktır. Buradaki tartışma, delegelerin halk adına savundukları görüşlerin gerekli, adil ve doğru olduğunu rasyonel argümanlarla diğer delegelere aktarmaya ve ikna etmeye çalıştıkları basit bir müzakere değildir. Bu tür müzakere ortamı, rasyonel argümanların, ikna çabasının, görüş alışverişinin ve uzlaşmanın hakim olduğu bir ortam olarak kendini göstermektedir (Schmitt, 2014: 20). Ancak parlamentoda (günümüz temsili demokrasilerin temel kurumunda) yürütülen müzakereler; basit tartışmanın ötesine geçemez, rasyonellikten uzaktır, halkın çıkar ve beklentilerini dikkate almaz, partilerin ve temsilcilerin kişisel çıkarlarını yansıtır, muhalefette bulunmaz, ikna aramaz. Farklı siyasi gruplar eşit tartışma fırsatlarına sahip olamamış, ekonomik ve ticari konular hakim olmuştur (Schmitt, 2014: 21).

Öte yandan temsili demokraside ortaya çıkan bir diğer sorun da kitlelerin siyasi partiler tarafından manipüle edilmesiyle alakalıdır. Günümüzde bazı kişiler, siyasi partilerin iktidara gelme amacının gerçekten halkın sorunlarını çözmek için iktidara gelmekten ziyade sosyal ve ticari güç kazanmak ve partinin çıkarlarını gözetmek olduğunu söylemektedir. Aslında siyasi partilerin hepsi bu yönde ilerlemekte; gerçek anlamda rasyonel bir müzakere ortamıyla kitleleri etkilemek için seçmene doğru şekilde ulaşmaktan uzaktırlar. Bunun yerine siyasi partiler; boş vaat ve önerilerle, yazılı ve görsel afişlerle kitleleri manipüle ederek, aldatarak seçmen toplamaya çalışmaktadırlar.

İşte her iki tarafın da temel amacı şudur; seçmeni neyin doğru, neyin yanlış ve adaletsiz olduğuna ikna etmek yerine, yalnızca çoğunluğun iktidara gelebileceğini söylemektedir (Reiter, 2017: 37; Schmitt, 2014: 21-22).

Öte yandan temsili demokrasilerin yaşadığı sorunlar ve temsili demokrasilerin bu sorunlarla baş edememesi daha radikal ve daha geniş sorunlara yol açabilmektedir. Öte yandan sorunların artması demokratik olmayan ortamlara ve yöntemlere başvurma yolunu açmaktadır. Bu gibi durumlarda istikrarı sağlamak ve düzeni sağlamak için sıklıkla olağanüstü hal (OHAL) devreye girmektedir. Olağanüstü hallerde yasama organının yetkileri sınırlandırılır, yürütme organının yetkileri artırılmaktadır. Aslında böyle dönemlerde demokratik karar alma yerine güç kullanımı ve otoriter politikalar ön plana çıkmakta ve uygulanmaktadır.

Temsili demokrasinin eleştirildiği konulardan biri de küreselleşmeyle beraber artan uluslararası ve uluslar üstü formlardaki temsili demokrasi uygulamalarının doğruluğu ve yeterliliğidir. Aslında temsili demokrasinin de ulus-devlet ölçeğinde pek çok sorunu olmasına rağmen bu ölçekte sorunlarını ve paradokslarını çözememiştir. Peki uluslararası ve uluslar üstü bağlamlarda rolü ve etkisi nedir? Günümüzde de devam eden küreselleşme sürecinde birçok ulus-devletin yer aldığı örgütler halen tartışılmaktadır (Kalfa ve Atay, 2012: 310-312; Keyman ve Üstüner, 1995: 34; Öztoprak, Sağır ve Karkın, 2005: 17). Nitekim Avrupa Birliği gibi uluslar üstü kuruluşların temsili demokrasiyi ve kurumlarını pratik ve etkili bir şekilde uygulayabilme becerisi şüpheli görülmektedir. Dahl (1993)'e göre bir ülke veya kuruluş büyüdükçe hesap verebilirlik, katılım, yönetim ve sistem etkinliği arasında bir seçim yapılması gerekmektedir. Aynı etkiyi elde etmek için bu yöntemlerin tamamının uygulanması mümkün değildir.

Yukarıda genişçe ele alınan temsili demokrasi modelinde; halkın siyasi hayata katılımı, kendilerinin seçtikleri ve kendilerine karşı sorumlu olan, temsilciler aracılığıyla sağlanmaktadır. Günümüz toplumlarında yaygın olarak uygulanan bu model toplumlarda farklı görüşlere sahip bireylerin, bireysel çıkar ve çatışmaları içerisinde huzur içinde yaşayabilmeleri için kuralların oluşturulmasında, toplum düzeninin sağlanmasında ve toplumsal sorunların çözülmesinde izlenen esas yol olmuştur. Ancak günümüzde yaşanan son gelişmeler sonucunda ortaya çıkan yeni toplum yapısı, çok sesli ve daha heterojen bir yapıya sahip olduğundan, temsili demokrasi modelinin ilke ve kurumlarının bu yeni toplum yapısının sorunlarına cevap vermede yetersiz kaldığı görülmekte ve işlevselliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Daha öncede değildiği

gibi temsili demokrasi uygulamalarında ortaya çıkan birçok pratik sorun olduğu görülmektedir. Ancak, bu sorunların en önemlisi; demokrasinin gerçek manasından saparak şekil değişikliğine uğramasıdır. Sonuç olarak temsili demokrasilerde egemenlik, halkı oluşturan yurttaşlar tarafından değil, halkın seçilmiş temsilcileri tarafından kullanılmaktadır. Neticede bireyler bu sistemden memnun olmamakta, temsili demokrasilerin kurum ve süreçlerine ilgisiz kalmakta ve karar alma sürecinden giderek uzaklaşmaktadırlar. Bireyler seçim dönemlerinin dışında kalan süreçte çoğunlukla pasif bir role bürünmekte ve siyasal alana katılım gösterememektedir. Kısacası temsili demokrasilerdeki temsil esasına dayalı siyaset, artık modern dönemin yeni toplumlarının siyasi ihtiyaçlarını karşılayamadığı görülmektedir. Toplumlarda görülen bu siyaset ve katılım krizinin atlatılabilmesi için yapılan çalışmalar genelde demokrasinin kendisinin de demokratikleştirilmesi hususunda toplanmaktadır. Bu noktada katılımcı demokrasi ise bu demokratikleştirmeye hizmet edecek bir demokrasi modeli olarak öne çıkmaktadır.

4. KATILIMCI DEMOKRASİ MODELİ

Çalışmamızın bu bölümünde; demokrasi teorileri, katılımcı demokrasi modelinin tanımı, özellikleri, unsurları ve temsili demokrasinin içerisinde bulunduğu krizlere yönelik çözüm önerilerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

4.1. Demokrasi Teorileri

Demokrasinin temsil sisteminin ve insanların siyasal katılımdan uzaklaşmalarının yarattığı krizlere birer yanıt olarak çeşitli demokrasi teorileri ortaya atılmıştır. Demokrasi kavramını yalnız başına anlamlandırmaya çalıştığımızda, alinyazında en basit düzeylerde ve demokrasinin başta tanımı olmak üzere köklerinde dahi birbirinden farklı açıklamalar ve çelişkilerin olduğu görülebilir. Demokrasinin tüm toplumun siyasal hayata katılmasını sağlaması ve tüm toplumun bir ifadesi olması beklenirken, Antik Yunan demokrasisi örneğinde de görüldüğü üzere bu beklenti karşılanamamış olup aksine toplumun belirli kesimlere arasında bir ayrışma meydana gelmiştir (Karaoğlu, 2009: 11). Bu durum ise demokrasinin kendi içerisinde bir krize girmesine ve sorgulanmasına yol açmıştır. Bu sorgulama çeşitli düşünürler tarafından müzakereci demokrasi, agonistik demokrasi ve katılımcı demokrasi gibi birçok alternatif teorinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

4.1.1. Müzakereci Demokrasi

Son yıllarda kendisine geniş tartışma alanı bulan müzakereci demokrasi teorisi, kavramı ilk defa kullanan Joshua Cohen'den bu yana çok kez dönüşüm yaşamıştır. Tanımlamak gerekirse müzakereci demokrasi teorisi “toplamacı” demokrasi modeline yönelik eleştirileriyle ortaya çıkar. Bu eleştirileri ahlaki anlamda bir zeminin olmadığı, çıkar ilişkilerine odaklandığı, katılımı teşvik etmediği ve rasyonel olmadığı şeklinde sıralamak mümkündür (Crowder, 2006). Müzakereci demokrasi teorisi sadece birbirleriyle rekabet içinde olan farklı çıkarlar arasında bir uzlaşma temin etmeyi değil, ortak bir iyunin üzerinde uzlaşabilmeyi, uygun ve karşılıklı bir şekilde herkesçe kabul edilebilir olan sebeplere dayanan kararların ortaya çıkarılabilmesini amaçlar (Gutmann, 2004).

Müzakereci demokrasi anlayışına göre kriz içerisinde olan temsili demokrasi modeli, “temsil edilen kişilerin” ve “temsilcilerin” birbirlerinden farklı olan çıkar ve hedeflerini tek bir alanda toplayarak ortalamalarını çıkarmaktadır. Müzakereci

demokrasi teorisi ise, temsili demokrasi anlayışındaki “toplama” ve “ortalamasını alma” doğasının artık aşılmasının gerekli olduğunu vurgular. Müzakereci demokraside siyasal alana katılan bireyler, yasalar, kurumlar, kısacası siyasal alandaki tüm aktörler kamu politikaları ve yönetim konusunda fikirlerini gerekçeli olarak ifade etmektedirler. Fakat bu fikir ifade etme işi, bireysel istek ve çıkarlardan ziyade kamusal bir niteliğe haiz olmalıdır. Ayrıca hesap verilebilirlikte, müzakereci demokrasi sürecinin başat unsurlarındandır. Yani temsil edilenler adına ve faydasına hareket eden temsilciler yine temsil edilenlere hesap verebilir olmalıdırlar (Barker, 2002: 138-139). Bu şekildeki bir karar alma mekanizmasının meşruiyeti ise, bir konu üzerinde yapılan müzakereler neticesinde ulaşılan bir ortak iyinin mevcudiyetidir. Doğru, kabul edilebilir ve hakkaniyetli sonuçlara ulaşılabilmesi için bir konsensüsün varlığı önemlidir. Sadece bir uzlaşmaya varmaktan ziyade, rasyonel bir konsensüsün sağlanabilmesi asıl önemi taşımaktadır (Karaoğlu, 2009: 11-13). Habermas’ın da iletişime dayalı demokrasi olarak adlandırdığı bu müzakereci demokrasinin uygulanmasına yönelik varsaydığı bazı normlar her konuşmacının;

- Söylediği şeylerin anlamlı ve akıl yoluyla kavranabilir olması,
- Söylediklerinin, ifadelerin savladıkları anlamında doğru olması,
- Hakiki niyetini ortaya koyarak konuşması,
- Söylediklerinin akıl yoluyla gerekçelendirilebilir olmasıdır (Coşkun, 2007: 38-41).

Müzakereci demokrasi, salt ekonomi ve hükümet hakkında konuşmaktan ziyade bu alanların dışında da bir iletişim kurabilmeyi amaçlamaktadır ve bu iletişim sürecinin de akılcı ve ahlaki bir zeminde uzlaşılma yoluyla ilerlemesini önermektedir. Müzakereci demokrasi anlayışı kamusal iyi ve doğruyu bulabilmek için geniş katılımlı müzakerelerin yapılmasının şart olduğunu varsayar. Öngörülen varsayım doğrultusunda politikaların, idarenin ve iktidarın, herhangi bir vatandaşın anlayabileceği seviyeye indirgenmesi ve bu bağlamda iletişimin, yani müzakere etmenin ve katılımın özendirilmesi hedeflenir. Bu hedefle birlikte vatandaşların doğru bilgilendirilip daha akla dayalı kararlar alması ve çıkar odaklı ilişkilerin azaltılıp kamusal iyinin ortaya çıkarılmaya çalışılması amaçlanır. Tüm bu hususlar, siyasal alana ve siyasi iktidara bir meşruiyet olanağı sağlar ve tekelci bir güç-yoğun ilişkiden ziyade ortak bir iyiyi bulmak için çabalayan siyasi katılımı yüksek bir demokratik ortam sağlayabilir (Karaoğlu, 2009: 15).

Müzakereye dayalı bir demokrasi anlayışı, toplumun devlet içerisinde merkezi bir hâl almış şekliyle değil, merkezi olmayan bir toplum modeli ile mümkün olabilir.

Müzakereci demokrasi anlayışı değerlerin çoğulculuğuna rağmen ortak bir iyiye ve ortak faydaya dayanan makul formüllere ulaşmayı hedefler. Bunun yanı sıra toplumda var olan çeşitli çıkar ilişkilerine ve çatışmalarına rağmen insanlar kendini bir iş birliği içerisinde çalışmaya, uzlaşmaya ve ortak bir faydanın olabileceğine inandırmalıdır. Müzakere sayesinde toplumdaki mağdur ya da azınlık olan grupların da kendi sahip oldukları fikir ve düşüncelerini dile getirerek kendilerini ifade edebilmelerine olanak tanımaktadır (Coşkun, 2007: 47-50). Bu da müzakereci demokrasiyi temsili demokrasinin pasif yurttaşına üstün kılar. Zira müzakereci demokratik anlayışta yurttaşlar her daim fikirlerini siyasete katılımda bulunarak açıklayabilmekte ve siyasi karar alma mekanizmalarına dâhil olabilmektedirler. Fakat temsili modelde yurttaşlar kendilerine tanınan seçme hakkı ile seçim gününden sonra ne kendi seçmiş oldukları temsilcileri ile ne de karar mekanizmaları ile görüşme imkanını çok fazla bulamamaktadır. Kamusal alan salt devlet ve ekonomiden ayrılmış ve yurttaşların müzakere edebilme imkânı bulduğu bir siyaset alanı mevcuttur.

En temelde bir iletişime dayalı olan bu demokrasi türünün, siyasete katılımın temelinde, yani müzakereci demokrasinin odağında vatandaşların etkin bir şekilde dâhil olması vardır. Her türlü dinsel, ideolojik, kimlikli vb. farklılıkların bu müzakere sırasında birbirleriyle uzlaştırılması sağlanmaya çalışılır. Müzakereci demokrasinin yurttaşları, kendi ilke, değer ve düşünceleri ekseninde müzakereye açık bireyler olarak tanımlanırlar. Bu sayede ise farklılıklar korunmaktadır. Siyasete katılım ve karar alma süreçleri de bu sayede daha etkili işleyip sonuç verebilmektedir (Cohen, 1989: 21-24).

4.1.1.1. Siyasete Katılımın Bağlamı Açısından Müzakereci Demokrasi: Kamusal Alandan İletişimsel İktidara

Temsili demokrasi teorisinde olduğu gibi, müzakereci demokrasi teorisinde de çeşitli yaklaşımlar vardır. Bir yanda tanımlayıcı teorilerimiz varken diğer yanda aday ideal teorilerimiz var. Ayrıca, kamusal alanda siyasete katılıma odaklanan makro ölçekli yaklaşımlar ve ideal konuşma durumlarına odaklanan mikro ölçekli müzakereci demokratik teoriler vardır (Tucker, 2009).

Mikro ölçekli müzakereci demokrasi teorileri, sınırlı sayıda katılımcı için özgür, baskıdan uzak, rasyonel tartışma ve müzakere ortamının dinamiklerine dayanırken makro ölçekli müzakereci demokrasi teorileri ortamın dinamiklerine dayanmaktadır. Müzakereci demokrasi teorisi, temsili demokrasiye yönelik önceden geliştirilmiş bazı eleştirileri benimser. Bu bağlamda müzakereci demokrasi kuramında, temsili demokrasinin devlet/bürokratik ve ekonomik/piyasa etkilere açık olmasının “politik”

olanı boğduğunu savunan Hannah Arendt (1994)'in eleştirilerine rastlayabiliriz. Arendt, siyasal alan tanımını tamamen iktidar sürecinin dışında görmüş ve yalıtılmış bir tartışma ortamının kurulmasını siyasal katılımın ön koşulu haline getirmiştir.

Burada, temsili demokrasiyle karşılaştırılabilmesi için makro düzeyde müzakereci demokrasi yaklaşımını ele alıyoruz. İdeal bir söylem durumunun makroekonomik eşdeğeri, kamusal iletişim kanallarına eşit erişim ve resmi temsili kurumlar ile gayriresmi halk arasındaki yakın bağlarıdır.

Arendt müzakereci demokrasiyi bu şekilde tanımlamada etkili olmuştur. Bu yaklaşıma göre, temsili demokraside "halkın" siyasal karar alma sürecine katılması için anlamlı bir fırsat yoktur. Bu süreçler büyük ölçüde profesyonellerin, kurumsal çıkarların ve seçilmiş görevlilerin işi olarak kabul edilir. Bu süreci hızlandırmak için “vatandaşlar cahil, yetersiz ve demokratik özerkliğe katılma konusunda isteksizdir” gibi fikirler kullanılmaktadır (Bravo, 2009).

Müzakereci demokraside, kamusal alan katılım sürecinin başlangıç noktasıdır ve katılım sürecinin birincil işlevi ekonomik çıkarları yansıtmak değildir. Aksine, katılım sürecine ekonomik alanları yansıtmaya işlevi verilmesi, işlevselci bir yaklaşım olarak reddedilir (Arendt, 1994). Farklı kimliklere ve ilgi alanlarına sahip yurttaşlar katılım sürecine kuşkusuz dâhil olurlar ancak bu sürecin asıl amacı bu bütünü siyaset alanına yansıtmak değil, özneler arası iletişim sürecini keşfetmek ve sonuçta evrensel bir uzlaşmaya varmaktır.

Siyasal alandan ve ekonomiden ayrı kamusal alanlarda diyalğa dayalı mzakerelelere halkın katılımı, demokrasiye yönelik makro düzeyde müzakereci bir yaklaşımın ilk adımını temsil eder (Bravo, 2009). Hükümetler ve işletmeler üzerindeki kısıtlamalar, durumsal olmaktan çok prosedürel ve ahlakidir ve katılımcıları herhangi bir sorunu çözme konusunda zgr bırakır.

Müzakereci demokraside siyaseti oluşturan tartışma süreci, meşru kurallara ve rasyonel diyalğa dayalıdır. Bu süreçte demokratik karar verme, gerekli gücünü çeşitli müzakere biçimleri aracılığıyla daha iyi tartışmayı mümkün kılan iletişimsel öncüllerden ve adil bir pazarlık sürecini sağlayan prosedürlerden alır. Bu nedenle Habermas, usulclğ nedeniyle sıklıkla eleştirilmiştir (Kapoor, 2004: 523-534). Bu prosedürler, katılımcılar arasında belirli bir düzeyde sosyoekonomik eşitlik gerektirir. Bu eşitliği gerçeğe dönüştürmenin zor olduğu gerekçesiyle söz konusu yaklaşımın tanımlayıcı olmaktan çok kuralcı olduğu vurgulanıyor.

İdeolojisi “siyasal” olanı devlet ve şirket angajmanı yoluyla bastırarak kalan boşluğu doldurmaktır (Kapoor, 2004: 539-540). Müzakereci demokrasi, ideolojiyi

azaltmayı ve "kamu karar alma" sürecini vurgulamayı amaçlar. Makro düzeyde müzakereci demokrasi ve kamusal müzakerenin yasal düzeyde kurumsallaşacağı, temsili kurumlar üzerinde daha fazla etkiye sahip olacağı ve kamusal alanı genişleteceği öngörülmektedir.

Kamusal alanda mutabakat sağlandığı anda başta devlet olmak üzere siyasi alandaki diğer kurumlara aktarılabilir. Yasal meşruiyet, devletlerin ve bürokrasilerin kamu malı anlaşmalarına duyarlı olmasını sağlamada önemli bir faktördür (Habermas, 1998). Kamu pazarlık sürecinde varılan mutabakatlara saygı duymayan ve aksi yönde hareket eden bir bürokrasi, kabul edilemez ve meşruiyetini hızla kaybeder.

Habermas (1998), kamusal alanın rasyonel tartışma ve fikir birliği alanından şirketler ve seçkinler tarafından kontrol edilen popüler kültür tüketim alanına dönüştüğüne işaret eder. Bu yaklaşım, on dokuzuncu yüzyılda piyasa kapitalizmi ve liberal demokrasiden devlet kapitalizmine ve tekelci kapitalizme geçişe ilişkin Frankfurt Okulu modeline de yakındır. Bu nedenle özel çıkarlar doğrudan siyasi işlevleri devralmış ve güçlü şirketler medyayı ve devleti doğrudan kontrol etmeye ve manipüle etmeye başlamıştır.

Aynı zamanda devlet, özel alanda da daha köklü bir rol üstlenmiş, sivil toplum ile devlet ve kamusal ile özel alan arasındaki ayrımı daraltmıştır. Kamusal alanın gerilemesi ile birlikte vatandaşlar, kamu yararı ve demokratik katılım için çalışmak yerine daha pasif bir tüketim duruşu sergileyerek tüketici konumuna gelmiştir.

Bu yaklaşıma göre refah devleti kapitalizminde, kamuoyu sistem yönetimi ve sosyal kontrol çerçevesinde kamuoyunu yöneten politikacılar, girişimciler ve medya elitleri tarafından yönetilmektedir. Demokrasi, gündelik yaşam ve sivil toplumdaki tartışma alanıyla sınırlıdır. Halka uygun bilgilerin nasıl sağlanacağını açıklamaz. Bu yaklaşımda medya, siyasi alanın diğer unsurlarını dengeleyen ve demokratik siyasete aktif olarak katılabilecek halka bilgi aktarmada rol oynayan yapısal bir güç dengesinin parçasıdır. Medya bu rolü oynamasaydı demokrasi olurdu (Yoldaş, 2009). Habermas'a göre, medya ve genel halk, orijinal kurumsal siyasi sistemin dışında bir tartışma forumu işlevi görür ve siyasi örgütlenme ve değişimin merkezleri değildir (Leib ve David, 2009). Ancak bugünün medyası genellikle şirketlere ve hükümetlere bağlıdır. Kamusal alanda bir ortaklık kurulduktan sonra siyasi alana aktarılır. Bu aşamanın ötesinde, müzakereci demokrasiye katılım yalnızca "siyasete katılım" anlamına gelir. Bunu mümkün kılan ise müzakere sürecinde uzlaşma noktası olarak ortaya çıkan "iletişim becerisi"dir.

Habermas, bu sürecin amacını şu şekilde ifade etmiştir: "Gayri resmi kamuoyu oluşturma süreci 'etkiler' üretir; siyasi seçimler yoluyla etki, 'iletişim gücüne', iletişim gücü de yasama yoluyla 'yürütme gücüne' dönüşür. İletişimsel güç tarafından sürekli olarak sürdürülen bu etki, hukuka meşruiyet sağlamakta, böylece ülkenin siyasi gücüne bağlayıcı bir güç kazandırmaktadır" (Habermas, 1994: 7-8).

4.1.1.2. Siyasal Katılımın Dayanakları Açısından Müzakereci Demokrasi: Rasyoneliteden Ahlaka

Temsili demokraside siyasal katılım sürecinde ekonomik çıkarlardan ahlaki ve rasyonel çıkarlara geçilememesi, müzakereci demokrasi kuramının temsili demokrasi eleştirisinin çıkış noktasıdır. Müzakereci demokrasi, demokrasiyi ekonomik rekabet olarak gören ve ahlaki boyutu tamamen göz ardı eden Schumpeter'in temsili demokrasi teorisine yönelik temel bir eleştiriye yol açmıştır (Gutman ve Thompson, 2004).

Temsili demokrasinin siyasi katılımının çıkış noktası olarak “kârı” görmesi, müzakereci demokrasi kuramında ahlaki çöküş olarak görülmektedir. Temsili bir demokraside, ortak iyiyi belirlemek için bireyler ve gruplar arasında makul bir anlaşmaya varılması normatif olarak tanımlanmamıştır. Aksine, özel çıkarları savunan gruplar arasındaki mücadeleler mevcut siyasi iklimi şekillendirmektedir.

Bu yaklaşıma göre, çoğulcu toplumlarda ahlaki çatışmaların ortaya çıkmaması için temsili demokrasilerde adalet gibi ağır basan ilkeler savunulmaktadır (Crowder, 2006). Bu şekilde somut siyasette anlaşmazlıkların önüne geçilmelidir. Siyasi bir konuda ahlaki çatışmayı engelleyecek makul gerekçelerin bulunmadığı durumlarda, bu ilkeler devletin o alanda harekete geçmesini engeller ve her yurttaş o konudaki ahlaki duruşuna göre serbest bırakılır. Bu nedenle, bu tür ilkeler üzerinde anlaşmanın, siyasi süreci temel ahlaki çatışmalardan koruduğuna inanılmaktadır.

Müzakereci demokrasi teorisi ise bu yaklaşımı reddeder. Öncelikle ilgili kapsayıcı ilkelerde varılacak tavizlerin siyasetteki manevi çatışmaları engelleyemeyeceği belirtilmektedir. Ayrıca, baskın olan çatışma önleme ilkesinin izlenecek politikalar üzerinde daha da büyük ahlaki anlaşmazlığa neden olduğuna dikkat edilmelidir. Müzakereci demokrasi, temsili demokrasinin hiçbir zaman ahlaki bir temele sahip olmadığını ileri sürerek bir alternatif yaratmaya çalışır.

Müzakereci demokratik teori, siyasi katılım sürecinde ahlak eksikliğini eleştirir ve alternatif yaklaşımlar geliştirir, ancak siyasette geleneksel ahlak anlayışlarını savunmamaya özen gösterir. Yazarlar, geleneksel ahlaktaki sabit ve mutlak ahlakçılıktan kaynaklanan dışlama eğilimlerini kabul ederek müzakereci demokrasiye

bağlıydılar. Siyasi katılım süreci boyunca iletişim yoluyla nihai ahlaki anlayışın oluşturulmasını önerdi (Gutmann ve Thompson, 2004). Bu yaklaşım, toplumun çoğulcu yapısını dikkate alan ve prosedürlerle tanımlanan bir pazarlık sürecinin sonucu olan ahlaki bir yaklaşımdır. Müzakereci demokrasi, bu iletişimsel ahlakın evrensel bir değere sahip olabileceğini savunur.

Müzakereci yaklaşımlar, temsili demokrasilerde demokratik karar vermenin temeli olarak yalnızca ifade edilmiş tercihleri kullanmakla eleştirilir (Gutmann ve Thompson, 2004). Temsili bir demokraside alınan siyasi kararların gerekçelendirilmesi gerekmez, ancak halkın ve temsilcilerinin gerekçe gösterip göstermemesi önemli değildir. Gerekçelendirme, yalnızca tercihlerin tahmin edilebildiği veya değiştirilebildiği ölçüde önemlidir. Ancak karar verme sürecini yönlendirmek için farklı tercihleri birleştirirken tercihlerle ilgili nedenler ve çıkarımlar işe yaramaz. Temsili demokrasinin bu yönü müzakereci demokrasi kuramında da akılcılığa ve karşılıklı saygıya dayalı ahlaki anlayış eksikliği olarak görülmektedir (Mouffe, 1999).

Ahlak ve akıl yoksunluğuna alternatifler geliştirmek amacıyla, iletişimsel ahlaka ulaşma sürecinin demokratik bir şekilde işlemesi için müzakere sürecinin akılcılık temeline oturtulması gerektiği ifade edildi. Kararlar, ancak tüm katılımcılar açıklamaları ve kararları “makul” buluyorsa verilir (Cohen, 1989). Ancak bu rasyonalite de apriori olarak sabitlenmemiştir. İletişimsel süreçten ortaya çıkan ve müzakere sürecine dahil olan tüm unsurları kapsayan ortaklığı ifade eden iletişimsel rasyonalitedir. Bu nedenle fikir birliğine, bazı katılımcıların gücü veya ayrıcalıklı ekonomik düzeyi yerine tartışma yoluyla ulaşılır.

Bu rasyonalitenin 'apriori' olarak tanımlanabilecek tek unsuru, müzakere sürecinin her türlü baskıyı önleme ve sürecin ortak bir iletişimsel ahlaki yönde ilerlemesini sağlama amacını taşımasıdır. Müzakereci demokraside akılcılık müzakere sürecine bağlıdır, ancak genel olarak uygulanabilir demokratik yargılar üretmeyi amaçlar. Vatandaşlar sürece mantıklı olduğu için katılırlar ve aynı zamanda sürecin sonucu üzerinde anlaşmaya varmaya çalışırlar.

Müzakereci demokraside bu sürecin bir başka özelliği de “rasyonel çoğulculuk” denilen bir özelliktir (Gutman ve Thompson, 2004). Vatandaşlar, ancak diğer vatandaşlar tarafından kabul edilebilir nedenlerle kendi siyasi kurumlarını kurabilirler. Böylelikle süreç, hem rasyonel kitlelerin üretebileceği farklılıkları dışlayan tutumları hem de farklılıklar adına çıkarıcılığa dayalı siyasal katılım anlayışlarını bertaraf edebilmektedir. Bu sürecin, temel fikirler üzerinde uzlaşmadan politika kararlarına geçmeyi içerdiği ileri sürülmüştür (Gutmann ve Thompson, 2004).

Bu demokrasi teorisinde vatandaşlar, ahlaki inançlarını kamusal müzakerelerde test eder ve karşılaştıkları argümanlara dayalı olarak görüşlerini pekiştirir veya değiştirir. Siyasetin ahlaki içeriğini hafife alan teorilerin aksine, karşılıklı saygıya dayalı teoriler, siyasette temel ahlaki ilkeleri uygulama ihtiyacını kabul eder. Bu ilkeler toplum çapında kamu etiğinin bir parçası haline gelebilir (Hartz vd., 2009). Böyle bir yaklaşım siyasette ahlaki anlaşmazlığı beslerken, vatandaşları ve yetkilileri ortak iyiye ulaşmak için müzakere etmeye teşvik eder. Bu ortak fayda, paylaşılan bir ahlaki yaklaşımdan doğar.

Hem liberal hakların temsil ettiği rasyonaliteyi hem de halk egemenliğinin temsil ettiği demokrasinin meşruiyetini takdir eden bir birlik biçimine ulaşmak mümkündür. Müzakereci demokrasi, halk egemenliğine ilişkin demokratik ilkelerin, liberal değerlere yönelik oluşturabilecekleri tehlikeleri ortadan kaldıracak şekilde yeniden tesis edilmesidir. Pek çok durumda, bu tehlikeler liberalleri halk egemenliğinden dolayısıyla siyasi katılım noktasında sınırlamaya itmektedir. Müzakereci demokrasi, bu tehlikelerden kaçınmanın liberalleri demokratik idealler hakkında daha tutkulu hâle getireceğini savunur (Crowder, 2006).

Müzakereci demokrasi, halk egemenliğini öznelar arası bir bağlamda yorumlayarak “iletişim gücü” olarak yeniden tanımlamayı önerir (Habermas, 1998). Müzakereci demokratik yaklaşıma göre, herkesin çıkarlarını gözetken ve geçici anlaşmalara yol açan uzlaşmalara varmak için demokratik prosedürler yeterli değildir. Müzakereci demokrasi teorisi, modern parlamenter demokrasi biçimlerinin, farklı düzeylerde de olsa, çatışan çıkarlar arasında bir uzlaşma arayışıyla, otoriter korporatizm biçimlerine dönüştüğünü belirtir (Habermas, 1998).

Müzakereci demokrasi, anlaşmazlıkları teknik olmayan, yeniden dağıtımcı, katılımcı ve iletişimsel yöntemlerle çözmeyi amaçlar. Amaç, yalnızca tüm ilgili ve ahlaki açıdan tarafsız prosedürlerin rızası varsa elde edilebilecek iletişim gücü oluşturmaktır. Ancak bu durumda sadece bir anlaşma değil, makul bir anlaşma vardır. Bu nedenle, müzakere sürecine katılımın içeriği, prosedürleri ve gerekçelerine odaklanılmaktadır.

Müzakereci demokrasiye göre, tüm hükümet biçimlerinin toplu karar alma sürecinde meşruiyet ve akılcılığa ulaşmak için, buradaki kurumlar arası anlaşmalar herkesin çıkarına olacak şekilde yapılmalıdır. Habermas, argümanların ve karşı argümanların karşılıklı iletişimine dayalı yaklaşımının rasyonel karar verme için en uygun yöntem olduğunu savunmaktadır. Kamu yararı bu iradedden kaynaklanmaktadır. Yasama sürecinde iletişimsel gücün etkisinden doğan hukuki rasyonalite sayesinde

uyuşmazlıklar üzerinde evrensel bir yargı biçimi ortaya çıkmakta ve modern devletlerin vatandaşları, hayatlarını düzenleyen yasaların kendilerinin yazarları olduğunu düşünmektedir (Habermas, 1998). Vatandaşların birbirlerini bu şekilde anlaması, ancak kökleri kamusal alanda ve genel olarak sivil toplumda bulunan müzakereci demokrasi aracılığıyla mümkündür.

4.1.1.3. Siyasal Katılımın Kurumsallığı ve Süreçleri Açısından Müzakereci Demokrasi: Prosedürlerden Yönetişime

Müzakereci demokratik teoride normatif araştırmanın, tanımlayıcı veya kurumsal araştırmaya göre daha az sıklıkta olduğunu daha önce belirtmiştik. Ancak bu fasıllarda ilerleme sağlanırsa, müzakereci demokrasinin pratikte uygulanması için daha somut adımların atılabileceği açıktır.

Müzakereci demokrasiyi kurumsallaştırma çabalarının merkezinde, vatandaşların siyasi meseleler üzerine tartışmalara katılabilecekleri ve önerebilecekleri alanların yaratılması yer alır (Gutmann ve Thompson, 2004: 50). Ancak böyle bir alan oluşturmak için kamu fonlarının gerekli olması gibi bir sorun bulunmaktadır. Bu finansmanın özel sektör veya devlet tarafından sağlanmaması için kamu niteliğindeki sivil toplum kuruluşlarının bu sürece dâhil olması gerekmektedir. Ayrıca müzakereci demokrasi teorisi, temsili demokratik kurumlarda katılımcı sürecin temelinde yatan uzlaşma ve müzakere süreçlerinin adil sonuçlar vermediğini savunur. Bu nedenle fikir birliği, oyların sayılmasıyla belirlenen çeşitli çıkarların toplamıdır. Bu tür karar verme süreçleri tamamen çoğunluk veya azınlık tarafından kazanıldığı veya kaybedildiği için kutuplaştırıcıdır (Gutmann ve Thompson, 2004: 49). Müzakere, güçlü ve zayıf yönlerin değiş tokuşudur. Bununla birlikte genellikle oyların, nüfuz ve güç için fırsatların alınıp satılmasına yol açar. Bu süreç, genellikle en düşük ortak paydanın bulunduğu uzlaşmalara yol açar ve düşük kaliteli demokratik anlaşmalarla sonuçlanır.

Müzakereci demokrasi, burada açıklanan tavizlerin ve karar verme süreçlerinin adil sonuçlar vermediğini savunarak “makul anlaşmaya” ulaşmayı amaçlayan alternatif karar alma süreçlerini savunur. Bu süreç, evrensel ahlaki ilkeleri içerir ve ilgili herkes tarafından benimsenir (Kapoor, 2004: 525)

Müzakereci demokrasi teorisine göre temsili demokrasi burada iki yol önerir. Bunlardan biri oy çokluğudur. Yani referandum ve oylama ile halkın karar vermesini sağlamaktır. Bu genellikle bir temsilci aracılığıyla yapılır. Bu seçim süreci, piyasanın işleyişine benzer şekilde çalışır. Siyasi kampanyalar, reklam kampanyalarıyla aynı şekilde tasarlanır. Burada rasyonel argümanlar bulunmamaktadır. Bunun yerine, farklı

seçeneklerin karşılaştırmalı avantajları vardır. İkinci modelde, milletvekilleri halkın tercihlerini kaydeder, ancak bunları analitik filtrelerden yasama sürecine geçirir. Bu modellerin modern karşılıkları refah ekonomisindedir. Ancak demokratik olmaları gerekmez (Gutmann ve Thompson, 2004: 55).

Müzakereci demokraside ulaşılan iletişimsel mutabakatı kurumsallaştırma çabaları, genellikle sivil toplum kuruluşlarını ve kamu kurumlarını temsil eden yetkililerin ortak bir temelde müzakere edip karar alabilecekleri bir alan yaratılmasını içerir. Bu çabalar üzerine yapılan çalışmalar, literatürde yönetim kavramına önemli tepkiler göstermektedir (Gutmann ve Thompson, 2004; Hartz vd., 2009).

Müzakereci demokrasinin kurumsallaşmasıyla ilgili farklı deneyimleri araştıran bu çalışmanın bazı sonuçları, siyasi katılım perspektifiyle ilgilidir. Bu çabalar yerel düzeyde uygulanabilir, ancak müzakereci demokrasinin iyi uygulamaları bölgesel, ulusal ve uluslararası başlıklarda ve düzeylerde oluşturulmamıştır.

Müzakereci demokrasinin kurumsallaştığı durumlarda, dar çıkarlarla hareket eden grupların bu kurumsallaşmalara daha fazla katıldığı ve müzakere sürecinde kamu çıkarlarıyla çatışan dar çıkarları aktif olarak savunduğu gözlemlenmektedir. Önceden belirlenmiş siyasi pozisyonları savunmada daha etkili olan bu kurumlar, süreçle daha az ilgilenen vatandaşların çok az örgütsel katılımı anlamına gelir. Kamu yararının diğer çıkarlar olarak değil, tüm bireylerin çıkarlarını kapsayıcı olarak tanımlandığı durumlarda, bu tür yönetim organları, devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iştişare hâlinde, faaliyetlerinin hedeflerine ulaşmasını sağlamalıdır. Aksine tüm farklı çıkarları kapsayan ortak iyi algısı çoğu zaman anlaşılmaz bir kavramdır.

4.1.2. Agonistik Demokrasi

Sübjektif demokraside siyasal katılımın bağlamı ele alındığında, katılım için siyasal arenada çatışmanın kaçınılmazlığını, nihai rasyonel ve adil bir karar alma sürecinin imkansızlığını ele almak gerekir. İktidar ilişkileri toplumun kurucularıdır, dolayısıyla demokrasinin asıl sorunu iktidarın nasıl ortadan kaldırılacağı değil, demokratik değerlerle daha uyumlu iktidar biçimlerinin nasıl kurulacağıdır (Mouffe, 1999: 756).

Gücün yapıcı doğasını kucaklamak için, mükemmel uyum ve şeffaflığa dayalı demokratik bir toplum ideallerinden vazgeçmeliyiz (Mouffe, 1999: 752) Bir toplumun demokratik karakteri, ancak sınırlı sosyal faillerin topluma bütünün temsilcilerini atfetmemesi durumunda gelişebilir. Bu nedenle demokrasi, gücün meşruiyet

kaynaklarına yanıt bulmak için toplumsal ilişkilere ihtiyaç duyar. Dolayısıyla iktidar ile meşruiyet arasında kapatılamayacak bir boşluk yoktur.

Agonistik demokrasilerde güç, yalnızca sosyal kimliğin bir bileşeni olarak tanımlanır. Ama aynı zamanda siyasi katılımın da amacı olmalıdır. Bu nedenle, siyasi katılım sürecinin sonucu olarak eylemin gerçekleşmesi için bir noktada uzlaşma olması gerekir. Aksi takdirde, siyasal katılım yine sadece bir farklılık ifadesidir ve çoğulcu yaklaşımlar bu yönde güçlü bir eğilim göstermektedir (Crowder, 2006).

Agonistik demokraside çoğulculukta çatışmanın dâhil edilmesi ve sürdürülmesine yapılan vurgu, kamusal alan olgusunun teorik olarak önemsiz olduğu anlamına geliyordu. Siyasetin çatışmacı doğasına rağmen toplumda ortak kamusal alanlar ve kamu çıkarlarını tanımlamak ve bu tanımlamaları siyasi katılımın temel unsurları olarak görmek mümkün ve gereklidir. Kederli demokrasi, kamusal alanın daralmasına yol açar.

Mouffun “siyaset” ile “politik olan” arasında yaptığı ayrım da bu, toplumun her unsurunun temel özelliği ve iktidar sürecinin bir bileşenidir. Sübjektif demokrasi çatışma ve farklılık bağlamında birlik yaratmayı amaçlarken çoğulcu demokrasi bağlamında “biz” ve “onlar” bağlamını kurmayı amaçlar. Sübjektif demokrasi açısından bakıldığında çoğulcu demokratik idealin amacı, kamusal alanda rasyonel uzlaşmaya varmak olamaz. Çünkü böyle bir anlaşma mümkün değildir. Herhangi bir mutabakat, geçici bir hegemonyanın parçası olarak var olur ve her zaman güç sürecinin bir parçası olarak bir tür ortadan kaldırmayı içerir.

4.1.2.1. Siyasal Katılımın Dayanakları Açısından Agonistik Demokrasi: İktidardan Çoğulculuğa

Agonistik demokrasi, katılım periyodunu bir karar almayla sonuçlanmaya zorlamanın her durumda bir dışlamaya sebep olacağı düşüncesine dayanarak, tüm farklılıkların beraber ve agonistik bir biçimde var olmasını öngören “agonistik çoğulculuk” yaklaşımını geliştirmiştir.

Agonistik demokrasi, siyasi katılımı etik değerlerin, çıkarların ya da iktidar ilişkilerini sakladığını belirterek bunun demokrasi açısından büyük vahamet barındırdığını, bundan dolayı terbiye düzleminde siyasetin süratli bir biçimde çatışan etik normlara ve dolayısıyla siyasi çatışmalara ve antagonizmaya dönüştüğünü anlatmaktadır (Mouffe, 1999).

Agonistik demokrasi teorisinin savunduğu kıymet çoğulculuğu yaklaşımı, yurttaşların kendi kıymet yargılarını seçtiğini dolayısıyla bunların nesnel bir rasyonalite

zemininde ele alınamayacağını ve aynı zamanda, etik değerlerinin de sübjektif tercihler tarafınca belirlendiğini anlatmaktadır.

Agonistik demokraside, demokrasinin olmazsa olmaz unsurları içinde yer edinen ve sübjektif bir bağlamda ele alınan “karar verme”, siyasi çatışmaların hiç bir vakit nihai olarak çözülemeyeceğini gösterir. Müzakere döneminin gerçekte siyasetin dayanağı olamayacak kadar fazla rasyonalist bulunduğunu iddia eden bu yaklaşım, çatışmaların ne biçimde çözüleceği mevzusunda hiç bir vakit nihai bir yanıtı ulaşılamayacağını bu mevzuda her vakit ihtilaf olacağını belirtmektedir (Crowder, 2006).

Düşmanca demokrasinin temel önermesi, düşmanlığı düşmanlığa dönüştürmektir. Siyasetin temelinde yatan ve düşmanca kutuplaşmayı ifade eden husumetin, birbirinin var olma hakkına saygı duyan bir hâle dönüştürülmesi siyasete katılımın sağlanmasındaki en önemli unsurdur. Öte yandan, bu dönüşüm süreci ne ahlaki ne de rasyoneldir. Bu değişiklik daha doğru olduğu ya da yapılması gerektiği için değil, daha demokratik siyasetin bekası için gerekli olduğu için yapılmalıdır.

Sübjektif demokraside, temsili demokrasi ve müzakereci demokrasi teorilerinin “tarafsız” iddiaları doğru değildir. Çatışmanın tarafları arasında “tarafsız” kabul edilebilecek bazı temel iddiaların bulunduğu ve bunlara dayanarak, ortak bir iyinin oluşturulabileceği yerleşik olan fikri reddeder. Çatışma ve değerlerin çoğulculuğu nedeniyle, siyasi arenada tarafsız bir bölge yoktur.

Adalet ve temel haklar gibi en temel konularda bile anlaşmaya varılamayacağına işaret eden agonist demokrasi; rasyonel değer çoğulculuğundan yalıtılmış ve evrensel sonuçlar üretebilecek iddialardan yalıtılmış tarafsız bir bölgedir. Bunun üstesinden gelmeye yönelik herhangi bir girişim pratik değildir ve siyasi çatışmanın daha şiddetli bir şekilde tırmanmasıyla sonuçlanabilir (Mouffe, 1999).

Militan bir demokraside siyasi katılımın en önemli temeli, değerlerin çoğulculuğudur. Farklılığın varlığı ve bu farklılığın sürdürülmesi, militan demokrasinin altında yatan çatışmacı ve militan siyasi katılım sürecine bağlıdır.

Agonistik bir demokraside mücadele başlı başına bir değerdir. Çünkü bu gerçek demokrasinin şartıdır. Politik alan ancak mücadelenin olduğu yerde gerçekten canlıdır. Agonistik demokrasi, müzakereci demokrasinin ahlakçılığının daha fazla düşmanlığa davetiye çıkardığını, uzlaşma arayışının çatışmayı reddettiğini ve nihai cevaplar aramanın çoğulculukla çeliştiğini savunmaktadır (Mouffe, 1999).

Agonist demokrasi, çoğulcu bir demokraside belirli bir uzlaşma düzeyine ulaşılması gerektiğini de kabul eder. Öte yandan anlaşmanın gerektirdiği ahlaki ve

siyasi ilkeler çok farklı ve çelişkili şekillerde yorumlanabilmektedir. Bu nedenle varılacak uzlaşma “çatışma uzlaşması” olur.

Agonist demokrasi, mükemmel bir demokrasinin asla kurulamayacağını belirtir. Sübjektif bir demokrasi için çatışmaya yer vermek çok önemlidir. Çünkü onsuz toplum olmaz. Kederli yaklaşım kendi sınırlamalarının farkındadır ve bunları akılcılığın veya ahlakın altına saklamaya çalışmaz.

4.1.3. Katılımcı Demokrasi

4.1.3.1 Katılımcı Demokrasinin Tanım ve Tarihçesi

Gündelik hayatlarımızda kullandığımız “katılım” kavramı çoğu zaman bir şeyden pay almak, bir şeyin içine girmek, bir şeye ortak olmak, bir şeyin aktörleri arasında yer almak gibi farklı anlamları ifade etmesi nedeniyle birden fazla anlamı olan bir terim olarak karşımıza çıkar (Kalabalık, 2005: 674). Katılımcı demokrasi modeli, oy kullanabilen kişi sayısını artırmayı ve oy kullanan bireylerin siyasal konular üzerinde söz söyleme, irade ve baskı oluşturma ve karar süreçlerine katılım oranını artırmayı hedef edinmektedir (Yaman, 2017: 140).

Katılımcı demokrasi kavramı aslında yeni ortaya çıkmış bir ifade değildir ve temel olarak bireylerin çeşitli yollar aracılığıyla siyasete, kamusal alana en geniş bir şekilde katılabilmeleri durumudur. Katılımcı demokrasinin kökenleri Antik Yunan site devletlerinde uygulanan ve doğrudan/gerçek demokrasiyi ifade eden siyasi bir yapıdır. Günümüzde uygulanan farklı demokrasi model ve teorilerinin aslında yapmaya çalıştıkları şey, mevcut demokratik yapıları o dönemin sistemine en çok yaklaştırabilmektir. Temsili demokraside halk, eşit oy ve genel oy ilkeleri doğrultusunda oy kullanarak temsilcilerini seçer ve onlar aracılığıyla egemenliklerini kullanırlar. Katılımcı demokraside ise doğrudan demokrasinin araçları da işin içine girer. Katılımcı demokraside temel amaç temsili demokrasinin aksine bireylerin sürekli ve düzenli olarak kendileri ile ilgili kararların alınmasında söz sahibi olmalarıdır (Çukurçayır, 2012: 24).

Bireylerin kendileri ile ilgili politikalara sürekli katılabilmeleri fikri son zamanlarda oldukça yaygınlaşmış ve kabul görmeye başlamıştır. Demokrasi kavramının içerisinde insanların neredeyse tamamını ilgilendiren veya bağlayan karar alım süreçlerine dâhil olabilmeleri anlayışı yatar. Siyasal katılım, demokrasinin kendisiyle özdeşleştirilen kilit bir kavramdır. Demokrasi insanlardan ve insanların katılımından ayrı düşünülebilecek bir olgu değildir. Ayrıca demokrasiyi üstün kılan da bireylerin

siyasi sisteme etkin bir şekilde katılabilmelerini ve denetleyebilmelerini sağlamasıdır. Katılımdaki amaç yönetimi ve politikaları etkileyebilmektir. Siyasi gücün temelini oluşturan birey karar süreçlerine katılarak etkin ve kolektif karar üretilebilmesini sağlar (Çukurçayır, 2012: 25).

Klasik liberal demokrasilerdeki temsil esasına dayalı siyaset artık modern dönemin yeni toplumlarının siyasi ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Toplumda görülen bu siyaset ve katılım krizinin atlatılabilmesi için yapılan çalışmalar genelde demokrasinin kendisinin de demokratikleştirilmesi hususunda toplanmaktadır. Katılımcı demokrasi ise bu demokratikleştirmeye hizmet edecek bir demokrasi modeli olarak öne sürülmektedir. Katılımcı demokrasi, sivil toplum, sivil ağlar, STK'lar ve inisiyatifler aracılığıyla etkileşimi mümkün kılan bir katılımcı devlete geçmeyi vadetmektedir (Tekeli, 2004: 113-114).

Katılımcı demokrasi ile temsili demokrasiyi birbirlerinden ayıran genel özellikleri şu şekilde ifade edebiliriz (Çukurçayır, 2012: 26):

- Bireylere kendileri ile ilgili alınacak kararlara katılabileme hakkı sağlar,
- Ortak karar almayı ve seçim dışındaki katılım yöntemlerini de kullanmayı gerektirir,
- Siyaset dışı konulara katılım, bireyleri eğitici bir işlev görür.

Katılımcı demokrasi yaklaşımı temsili demokrasiden kaynaklanan birtakım sorunları ortadan kaldırmak ve doğrudan demokrasinin araçlarını etkin kullanabilmek için geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre bireylerin kendileri ile ilgili kararlara katılabilmelerinin yolu katılımcı demokrasi modelinin etkinleştirilmesinden geçmektedir. Eski kent devletlerinden modern ulus devletlere geçiş süreci ile birlikte demokrasinin de sınırları değişmiş ve demokrasiye yönelik beklentiler de bu süreçte etkilenecek değişmiştir. Küreselleşme süreci ile birlikte yaşanan dönüşümler temsili demokrasi anlayışındaki “temsili” algısını önemli derecede etkilemiş ve işlevsiz kılmaya başlamıştır. Bu durum ise bireylerin yönetime katılma isteklerinin artması ile sonuçlanmıştır (Toprak, 2014: 408).

Gelişmekte olan teknolojik ve demokratik standartların da etkisi ile bireyler artık siyasi arenada daha çok söz sahibi olma arzusu ve siyasete katılma talepleri ile hareket etmeye başlamışlardır. Bununla birlikte artık bireylerin devletlerden ve siyasetten refah ve kaliteli yaşam sunma beklentileri de artmıştır (Yalçın, 2015: 311-312). Bireylerin erişim imkânlarının arttığı iletişim, eğitim, sosyal/basılı ve görsel medya gibi imkânlar aracılığıyla elde ettikleri yeni bilgi ve deneyimler artık siyasete, devletlere ve siyasilere olan güveni etkilemeye ve düşürmeye başlamıştır. Bu mesele seçimlere katılım oranı,

siyasete ve siyasilere güven gibi konular üzerinde olumsuz etki bırakırken bireylerin siyasal alana katılma istek ve hedefleri üzerinde ise olumlu bir etki bırakmaktadır.

Katılımcı demokrasi modelinde temel meselelerden biri “birlikte karar alabilme” unsurudur. Katılımcı demokraside beklenen, bireylerin yaşadıkları şehir ve mahallelerinin yönetimlerinde vergilendirme, bütçe planlama gibi meseleler üzerinde ortak karar alma ve güç sahibi olma hakkına sahip olmalarıdır. Denilebilir ki, katılımcı demokrasi modeli, bireylere yalnızca belirli periyodlarla seçim dönemlerinde ve sandıkta bir günlüğüne söz hakkı tanıyan temsili demokrasi modelinden daha üstün bir demokratik yönetim biçimidir. Katılımcı demokrasideki en önemli meselelerden biri, bireylerin içerisinde bulundukları toplum ve kendileri ile ilgili kararlara katılabilmeleri aracılığıyla bir aidiyet hissine kapılmalarıdır (Görücü, 2019: 25-26).

Toplumu meydana getiren bütün bileşenlerin/bireylerin kendi iradeleri ile görüşlerini ifade edebilmesi, karşıt görüşlere eleştiriler yöneltebilmesi ve kendini açıkça ve özgürce savunabilmesi için eşitlikçi ve özgürlükçü bir atmosferin olması şarttır. Katılımcı demokrasi işte bunun için vardır ve bu ortamı hazırlamayı amaç edinir. Katılımcı demokrasi modelinde toplumun karar veren pozisyonda olabilmesi için gerekli düzenleme ve çalışmalar yapılmalıdır (Şentürk, 2008: 55). Modern dünyada siyasal sistemlerin demokratik kabul edilip meşruiyet kazanabilmeleri ancak otoritelerini halktan alarak ve halk gözünde kabul edilebilirlik sağlayarak mümkün olabilmektedir. Meşru kabul edilmek için otorite halk onayına sunularak kabulleri alınır. Kabul alabilmek için ise siyasal katılım meselesi ile son derece yoğun bir şekilde ilgilenilmeli ve siyasal katılımın alanları genişletilerek kanuni güvence verilmesi gerekmektedir (Yaman, 2017: 137-138).

İleride de ele alınacağı üzere bireylerin siyasete katılımlarını etkileyen birtakım unsurlar vardır. Bunlar; aidiyet, kişisel bağlılık, eğitim, cinsiyet, yaş, çıkar ilişkileri, dayanışma, yurttaşlık bilinci vb. şeklinde ifade edilebilir. Bu hususlar bireyleri siyasal katılıma yönlendiren itici faktörlerdir. Bireyler; arkadaş çevresi, aile büyükleri ya da bir siyasi liderin etkisiyle siyasi katılımda bulunabilirler. Bireyin içerisinde bulunduğu ve aidiyet hissettiği grupla ilişkisi onun siyasete nasıl katılacağı ya da katılıp katılmayacağı üzerinde önemli bir belirleyici faktördür.

4.1.3.2. Katılımcı Demokrasinin Özellikleri

Katılımcı demokraside üzerinde durulan ve en önemsenen hususlardan biri oy kullanan seçmenlerin sayısını artırmak ve siyasal konularda insanların daha fazla fikir belirtmelerini sağlama ve karar süreçlerine daha istekli ve yoğun katılmalarını

sağlayabilmektir (Schmidt, 2002: 165). Bu ise yalnızca katılımın ve demokrasinin demokratikleştirilmesi ile mümkün olacaktır. Demokrasinin demokratikleştirilmesi ve katılımcı demokrasinin etkin kılınabilmesi için bazı koşulların da varlığı gereklidir. Siyasal katılım bireylerin aracısız bir şekilde siyasete katılabilmelerini gerekli kılar. Farklı bir deyişle, bireylere karar süreçlerine katılma ve bu kararların uygulanıp denetlenmesi süreçlerinde aktif rol alma imkânı tanınmalıdır. Bireylere herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın tartışma fırsatı sunulmalı, bu tartışma ortamından doğru kararın alınabilmesi sağlanmalıdır (Yaman, 2017: 140).

Katılımcı demokrasi siyasette alınacak kararlarda bireylerin yalnızca sürece dâhil olmalarını değil çıktılara, yani sonuçlara da dahil olabilmelerini ve etkide bulunabilmelerini hedefler. Siyasal katılımlar bir defaya mahsus değil sürekli ve sürdürülebilir nitelikte olmalıdır. Bireylere eşit haklar verilmeli, özgürce düşüncelerini ifade edebilmeleri için uygun zemin hazırlanmalı ve katılım yalnızca göstermelik olmamalıdır. Katılımcı demokratik düzende bireylerin özel ya da kamusal meselelerde kendi kendilerine harekete geçerek süreçlere dahil olmaları beklenir. Bu yüzden katılımın yoğun ve etkili olabilmesi bireylerin kendilerinin de katılmayı istemelerinden geçmektedir. Birey istemedikçe siyasete katılması da mümkün olmayacak, dolayısıyla katılımcı demokrasinin en önemli unsuru olan “katılım” unsuru zarar görecektir (Denhart, 1972: 92-101).

Katılımcı demokrasinin bir diğer özelliği de bireylerin katılım için zorlanmaması ancak teşvik edilmesidir. Bireylerin tamamen özgür seçimlerinin ve arzularının bir sonucu olarak siyasete katılmaları demokratiklik açısından daha uygun olacaktır (Dahl, 1963:57). Katılım isteğinin siyasi idare tarafından gelmesi, bireyin katılıma davet edilmesi de zaman zaman olumlu sonuçlar doğurabilir, fakat bu, siyasi idarenin ne kadar samimi olduğu ile de bağlantılı olacaktır. Sembolik bir katılımı gerçekleştirmeyi amaç edinen siyasi idareler katılımı olması gerektiği gibi yönlendiremeyeceği gibi siyasal katılımdan da gerekli verimi alamayacaklardır. Katılımcı demokraside önemli bir unsurda eylemin ne kadar yaygın olduğu ile alakalıdır. Yani siyasal katılımda mesele, bütün toplumu az ya da çok ilgilendiren bir mesele olmalı ve bireylerin bu meseleye ilgi duymaları katılımı etkileyen bir unsurdur. Bu yaygınlığın var olması ile katılımın çoğulculuğu sağlanacak ve kararların kolektif alınabilmesi sağlanacaktır (Yaman, 2017: 151). Katılımın geniş kitlelere yayılması ile birlikte toplumun her kesiminden insanlar seslerini duyurabilme imkânına sahip olacaklar ve siyasete etki edebileceklerdir. Bu sayede farklılıklar ortaya çıkacak ve bu farklılıklardan doğan çatışmalar üzerinde bireyler ortak bir uzlaşmaya varabilecek ve birbirlerinin farklılıklarına saygı duyarak

ortak iş birliği yapma eğilimine girebileceklerdir (Bilgin ve Göregenli, 1996: 61). Bu doğrultuda baktığımızda bireylerin siyasal yaşama katılımları yönünde bir baskıdan ziyade teşvik önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar fikirlerini ifade etmek ve ortak görüşler etrafında birleşerek uzlaşmaya teşvik edilebilirler. Siyasette etkin olabilme duygusunu harekete geçirici çalışmalar ile de bu katılım artırılmaya çalışılmalıdır.

Sonuç olarak siyasi katılım bireylerin demokrasi ve siyasi kültür seviyelerinin artmasına yardımcı olacaktır. Yöneticilere ulaşmaları kolaylaştırılacak ve etkin olabilme arzuları karşılanacaktır. Katılımcı demokrasi modelinde hedeflenen en önemli meselelerden biri de toplumun en altından en üstüne, siyasetle en az ilgisi olandan en çok ilgisi olana kadar tüm kesimlerin siyasal yaşamdaki katılım ve etki düzeylerinin maksimize edilerek daha kolektif ve akıl ürünün kararların alınabilmesini sağlamaktır. Ancak bu sayede istenilen demokratik toplum düzeyine ulaşabilmek mümkün olacaktır.

Günümüzde katılımcı demokrasinin hedeflediği bir diğer önemli mesele, katılımın siyaset dışı unsurlar tarafından etkilenmesinin önüne geçilmesidir. Yaygın görüş katılımın siyaset dışı unsurlardan etkileneceği ve verimli bir siyasal katılım sağlanamayacağı yönündedir. Bu nedenle siyasal katılım karar süreçlerinde “aktif yurttaş” olgusunu öne sürmekte ve desteklemektedir. Asıl amaç herhangi bir aracı şahıs ya da kurum olmadan, temsilciye ihtiyaç kalmadan bireylerin kendi kendilerini idare edebilmelerini sağlamaktır (Yaman, 2017: 158).

Katılımcı demokrasi kendi kaderini tayin hakkını etkin kılmak isterken diğer yandan da siyasi sürecin realist olmaktan uzaklaşmaması ve belirsizleşmemesi için yöneten ve yönetilen kesimin beraber karar sürecinde bulup ortak karar almalarını savunur (Birch, 1993: 86). Aksi takdirde bireyin siyasete katılımı sağlanırken siyasiler katılımdan uzaklaştırılmış olacaktır. Karar alma sürecinde zaman zaman uzmanlık bilgisi gerektiren meseleler de olacaktır ve bu konularda en doğru kararın alınabilmesi için ilgili uzman görüşlerinin de dinlenip değerlendirilmesi demokrasi açısından daha isabetli olacaktır. Zira bireyler her ne kadar karar sürecinde etkin olmalı ise de uzmanlık gerektiren konularda ilgili kişilerin görüş ve önerilerini de hesaba katarak karar almalıdırlar. Katılımcı demokrasi modeli siyaseti kısır tartışmalardan çıkarabilecek potansiyele sahiptir. Sürekli tartışma ve karar/eylem süreçlerine bireyleri dâhil eder. Zayıf demokrasilerde görülen “çatışmanın yok sayılması” gibi durumlar katılımcı demokrasi de görülmez. Aksine bu çatışmaların köküne inilerek soruna kolektif çözümler üretilmeye çalışılır. Farklılıkları ve uyuşmazlıkları tartışma konusu yapar ve müzakereye açar (Barber, 1995: 196). Katılımcı demokrasi eşitlik, adalet ve özgürlük

başta olmak üzere demokratik ilkelerden taviz vermeden “temsil” sisteminin ortaya çıkardığı sınırlama ve sorunları ortadan kaldıracak bir niteliği haizdir.

Katılımcı demokrasinin diğer demokrasi türlerinden ayırabilmeyi sağlayan bir özelliği de onun “yetki” konusudur. Katılımcı demokraside karar alma süreçlerinde yetki bakımından bireylere eşit haklar ve imkânlar sunulmaktadır. Buradan anlaşılabılır ki kararların alınış süreçlerindeki eşitlikler kararların sonuçlarına da yansıtacak ve daha eşitlikçi kararların alınmış olmasına katkı sağlayacaktır. Karar süreçlerinde bireylerin eşit katılım ve söz hakkına sahip olmaları hususu göz önüne alındığında katılımcı demokrasi hakkında daha yakın fikir sahibi olunabilir. Karar süreçlerine katılım imkânı bireylere kendi iradelerini etkili bir şekilde yansıtabilme imkânı tanımaktadır. Aynı zamanda katılımcı demokrasi toplumsal gerçeklik olgusu ile de bağlantılıdır. Toplumsal gerçeklik bazı kararların alınmasında ve politikaların üretilmesinde belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin katılımcı demokrasi kapsamında alınacak kararlarda etkili olmaları, irade ve tercihlerini ortaya koymaları siyasi kurumlara da alacakları kararlarda ışık tutabilecektir (Zengin, 2019: 28). Katılımcı demokrasinin özellikleri arasında en önemlisi bireylerin siyasete aktif katılımlarını sağlayan ve iradelerini yansıtabilmelerine olanak sağlayan katılımcı demokratik modelin temel özelliği “siyasal katılımdır.”

4.1.3.3. Siyasal Katılım Kavramı

Katılım kavramı, hepimizin günlük hayatta birçok kez kullandığı fakat anlamının tam olarak bilmediği bir ifadedir. Kimin, neye, nerede, ne zaman ve nasıl katılacağına dair sorulara verilecek yanıtlara göre kavramın taşıyacağı anlam ve içeriği de bu yanıtlara göre değişecektir. Örneğin; özel sektörde bir şirkette çalışan insanların yönetimin alacağı kararların oluşmasında ne derece etkili oldukları meselesi katılım konusuna girmektedir. Herhangi bir siyasi parti teşkilatında, sivil toplum kuruluşlarında, vakıflarda, yerel ve genel düzeydeki karar süreçlerinde aktif olmak bir “katılım” meselesidir.

Demokrasilerin, özellikle de katılımcı demokrasinin en vazgeçilmez unsurlarından birisi “katılım” unsurudur. Katılımın bir hak ve imkân olarak sunulmasının yanı sıra katılımın işlevselliği ve ne ölçüde uygulama alanına sahip olduğu da önem arz etmektedir. Siyasal katılım kavramı ile ilgili literatürde çeşitli tartışmalar mevcuttur. Söz konusu tartışmalar genel hatlarıyla üç noktada ifade edilebilir: Birincisi siyasal katılımın eylemlerle beraber tutumları da kapsayıp kapsamadığı konusudur. Özbudun siyasal katılım sadece eylemleri kapsamakta ve tutumları dâhil etmemektedir. Fakat

tutumların eyleme dönüşmediği sürece tam bir katılımın gerçekleşmeyeceğini de ifade etmektedir. Özbudun gibi Kalaycıoğlu da siyasal katılımın bir eylem olduğunu ifade etmekte ve bireyin siyasal hayattaki rollerinin katılım için önemli olduğunu belirtmektedir. Siyasal katılım ile ilgili ikinci konu hukuka aykırı nitelikteki eylemlerin siyasal katılım kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusudur (Görücü, 2019:76). Özbudun (1975)'a göre isyan, yasadışı gösteri ve siyasi gayelerle zor kullanma gibi eylemler siyasal katılımın kapsamına girmektedir. Siyasal katılım ile ilgili üçüncü tartışma konusu, irade ve niyet sorunudur. Özbudun, siyasi katılım ile ilgili eylemlerin kapsamına yalnızca bireyin kendisinin özgür iradesi mi yoksa dışarıdan dayatılan iradeye konu olmayan eylemlerin de mi gireceği sorusuna yanıt olarak her ikisinin de katılımın konusu olabileceğini ifade eder (Özbudun, 1975: 4).

Siyasal katılma, demokrasilerde anayasal bir zemine sahip olan, siyasi ve toplumsal bir sürecin sonunda elde edilen bir demokratik kurumdur. Katılma, siyasal sistemlerin oluşma türüne ve oluşma geleneğine göre ya vardır ya da yoktur. Eğer var olan sistemde yönetilenlerin lehine yöneticiler kısıtlanıyorsa demokratik; yöneticiler lehine yönetilenler kısıtlanıyor ise otokratik bir sistem var demektir. Çağdaş demokrasilerde bireyler siyasal alana katılmakla kalmayıp gerçekleştirdikleri eylemler aracılığı ile de siyaseti etkiyebilir ve siyasetten etkilenebilirler. Çağdaş ve katılımcı siyasetin en belirgin yanı bireylerin kendileri ile ilgili alınacak kararlara kendi lehlerine etkide bulunabilmeleri, bu karar süreçlerine dâhil olabilmeleri ve her an yönetimi etkileme gücüne sahip olabilmeleridir (Görücü, 2019: 78). Görüldüğü üzere temsili demokrasi modelinde yalnızca belirli periyodlarla oy kullanmak ile sınırlı bireylerin olduğu sistemden sürecin tümünde aktif olan bireylerin var olduğu bir sisteme doğru yöneliş söz konusudur. Bunu daha açık şekilde yarı zamanlı vatandaşlıktan tam zamanlı vatandaşlığa geçiş şeklinde ifade edebiliriz.

Siyasal katılma kavramı ile ilgili literatürde daha çeşitli tanımlar ve ifadeler de mevcuttur. Katılma kavramı dar anlamda bireylerin seçimlere katılması şeklinde ifade edilirken geniş anlamda katılma kavramı ise gerek bürokratik gerek siyasal süreçlerin her aşamasına sürekli katılabilmeyi ifade eder. Katılma eylemi özel kişilerin, bireylerin siyasileri ve kamu otoritesini etkilemek için giriştikleri eylemler bütünüdür. Bu tanım yetersiz olsa da siyasal katılma kavramının tanımı ve kapsamı ile ilgili önemli ölçüde fikir sunmaktadır. Bu tanıma göre siyasetle hali hazırda ilgilenmekte olan politikacılar dışarıda tutulmakta ve yalnızca siyasetin dışından bireylerin eylemleri katılma olarak nitelendirilmektedir. Huntington'da benzer bir tanımla kabul ederek, siyasal katılmanın karışık taraflarına karşılık basit bir tanımını yapar. Ona göre siyasal katılma,

siyasetçilerin dışında kalan vatandaşların siyasi kararları etkilemeye yönelik giriştikleri eylemlerin bütününe verilen addır (Huntington ve Nelson, 1976: 4-6).

Katılmanın temel amaçlarından birisi hiyerarşik bakımdan üstün olanın bireyler tarafından etkilenebilmesidir. Demokrasilerde bir tarafta otorite bir tarafta da bu otoritenin aldığı kararlardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen ve etkilendikleri kararları kendi çıkarları doğrultusunda etkilemek için uğraşan taraflar vardır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde katılmanın bir otorite ilişkisi olduğu söylenebilir. Denilebilir ki, katılma olgusu yalnızca otoriteyi ortadan kaldırma değil otoriteye katılma ve paylaşma anlamı taşımaktadır. Katılım, bireylerin karar mercilerini yasal yollarla etkileyebilmeyi hedefleyen eylemlerden oluşan bir süreci ifade eder. Bu bağlamda siyasi katılım, yönetsel kararlardan kaynaklanan sıkıntıların ve demokrasi sorunlarının yönetime yansması temsilden kaynaklanan sorunların giderilmesi yönündeki çalışmalar ve eylemlerdir. Katılma eylemi günümüz modern toplumlarını geleneksel toplumlardan ayıran en önemli kıstaslardan birisidir. Bu kıstas, siyasi otoritenin alacağı kararlara ve etki gücüne katılma hakkının bireyler ile siyasi yönetim arasında karşılıklı olarak paylaşılması esasına dayanmaktadır. Katılım faktörünün bir diğer önemli işlevi ise siyasi sistemin sahip olduğu değerler aracılığıyla bireylere siyasi otoriteyi ve sistemi etkileme imkânı vermesidir. Burada dikkate değer olan mesele bireylerin, devlet ve kamusal alan ile ilgili alınacak karar ve eylemlere katılıp sürece aktif olarak etki edebilmesidir (Görücü, 2019: 80-82).

Demokrasinin daha kurumsal bir yapı olarak evrilebilmesi ve meşruiyetinin güçlendirilebilmesi için bu katılma önemli ve göz ardı edilemez bir unsurdur. Temsili olan demokrasiler aslında bireyleri ciddi anlamda kısırlaştıran ve etkisizleştirerek saf dışı bırakan bir sisteme dayanmaktadır. Dolayısıyla demokratik bir rejimde önemli olan temsili demokrasiden katılımcı bir demokrasiye geçiştir. Yani bir yetki devri meselesi değil de tüm sürece katılarak ortak bir tavır ve kontrol mekanizmasına dayanan bir demokrasiye geçiş bu anlamda önem taşımaktadır.

Yönetimlerin bireyleri etkili hizmet sunabilmeleri için öncelikle hizmet sunacağı bireylerin ihtiyaçlarının ne olduğunu doğru tespit etmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçlara göre de politika belirlemeli, plan yapmalı, harekete geçmeli ve gerekli önlemleri almalıdır. Bu ihtiyaçların en doğru şekilde tespit edilebilmesi ise yönetimin tek başına başarabileceği bir mesele olmayıp bireylerin kendi ihtiyaçlarının belirlenmesinde kendilerinin sürece dahil olmaları gerekmektedir. Birey ancak bizzat sürece katıldığı takdirde ihtiyaçlarını siyasi sisteme iletip bunların karşılanması için politika üretilmesine katkı sağlayabilir (Çukurçayır, 2012: 52-53).

Katılma kavramının taşıdığı nitelikler önemlidir. Katılma eyleminin zamanı veya hangi davranışların bir katılım konusu olacağı hangilerinin olmayacağı meselesi netleştirilmesi gereken bir meseledir. Katılma ne zaman başlamaktadır? Katılma, bireylerin siyasi veya idari kurum ve kuruluşların emir, talimat, yasa, yönetmelik, tüzük, yapılacak planlar ve eyleme geçirilecek politikalar üzerinde söz söylemeye başladıkları anda başlar. Bunları etkileme amacı ile örgütlü veya örgütsüz, devamlı veya devamsız, bilinçli veya bilinçli olmayan, girişilen eylemler bütünüdür katılım. Siyasal katılımın her geçen gün artmakta olan önemi, toplumsal sistemdeki değişimlerin bir sonucu olarak, bireylerin çıkarlarının ifade edilebilmesi ve bu çıkarların strateji haline getirilerek siyasi planlara yönelik olarak ortaya çıkabilecek sorunların çözülmek istenmesinden ileri gelmektedir (Kalaycıoğlu, 1984: 199).

Siyasal katılımın yeni ve sürekli güçlenerek gündeme gelen bir olgu olmasının arkasında yatan bir diğer sebep, bireylerin siyasi ve kamusal alandan gittikçe uzaklaşmaya başlamasının engellenmesi, yani yabancılaşmanın önüne geçebilme arzusudur (Çukurçayır, 2012: 49). Katılımcı demokrasinin de temsili demokrasiyi en çok eleştirdiği noktalardan biri bu yabancılaşma meselesidir. Temsili demokrasilerdeki bireye bir kez söz verilip ardından onu “izleyici” pozisyonuna düşüren anlayışın aksine katılımcı demokraside en temel amaç bireylerin sürekli sahada olup her konuda her an söz söyleyebilme imkânına sahip olmasıdır. Böylece hem daha birey odaklı bir siyaset anlayışı topluma hâkim olacak ve bireylerin denetiminden sakınan siyasiler daha özenli, doğru ve birey çıkarlarını esas alan politikalar üretmek için çalışacaklardır. Kısacası kamusal hizmetin üretilmesinde kamusal ihtiyaçlar daha çok göz önünde bulundurulacak ve siyaset küçük bir zümreye ve bu zümrenin çıkarlarını sağlamaya yönelik bir eylem olmaktan çıkarak tüm toplumun çıkarına hizmet eden bir mekanizma haline gelebilecektir.

4.1.3.3.1. Siyasal Katılımı Etkileyen Unsurlar

Katılım, çeşitli unsurlar tarafından etkilenmeye açıktır. Katılım her ne kadar katılımcı demokrasi tezinin en önemli unsuru ise de her zaman tam anlamıyla olması gereken bir katılım düzeyine erişmek kolay olmamaktadır. Zira siyaset yapma, siyasete katılma, politikalara yön verme gibi eylemler bireylerin içlerinde bulundukları durumlar ve sahip oldukları kaynaklarla doğrudan ilişki içerisinde. Örnek vermek gerekirse Maslow (1943)’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde sözünü ettiği aşamalardan fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını henüz tamamlamamış, kendi kendine yetemeyen ve toplumsal meselelere eğilmeye durumu elverişli olmayan bireylerin siyasi alana girmeleri de zor

olacaktır. Bunun yanı sıra bireylerin eğitim, gelir, cinsiyet ve yaş durumları ile siyasal kültür, kitle iletişim araçlarının kullanımı ve kentleşme faktörleri de katılmayı etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Eğitim siyasal katılmanın en önemli unsurlarından biridir. Eğitim unsuru bireylerin dünyayı ve siyaseti algılama biçimlerini etkileyerek onların siyasal alana katılımlarına zemin hazırlar. Bireylerin sahip oldukları eğitim seviyesi, onların siyasi seçimlerini normalden daha bilinçli bir şekilde yapmalarında önemli bir rol üstlenir ve bireylerin diğer çevresel etmenlerin etkisi altında kalma risklerini azaltarak siyasal içeriklerin daha objektif olarak kavranmasını, yorumlanmasını ve anlaşılmasını sağlar (Görücü, 2019: 103).

Kentlerde yaşayan insanlar kırsalda yaşayanlara göre daha fazla eğitim ve sosyal faaliyetlere katılma fırsatına sahip olduklarından dolayı siyasal alandaki gelişmeleri izleme ve takip etme imkanına sahiptirler (Kalaycıoğlu, 1983: 24). Kent toplumları genel olarak kırsal alanlara nazaran nispeten daha eğitilmiş toplumlardır. Eğitim bireye tanıdığı farklı düşünce perspektifleri ile katılmaya teşvik edici bir niteliğe sahiptir. Eğitim düzeyi arttıkça siyasal katılıma yönelik ilgi de doğru orantılı olarak artacaktır. Bireyin eğitim ve kent ortamında edindiği fırsatlar, beceri ve kaynaklar arttıkça siyasal alana ilgisi de o ölçüde artacaktır.

Eğitim yoluyla bireylerin siyasi olaylara karşı bilgi edinebilme düzeyleri, edindikleri bilgileri yorumlayabilme kapasiteleri ve içinde bulundukları toplumsal sorunları daha iyi idrak edebilme kabiliyetleri de artacaktır. Birey bu sorunlara eğilmeye başladığında siyasal alana katılmaya adım atmış olacaktır. Eğitimin katılıma yönelik birden çok işlevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte bireyin katılma eylemini bir vatandaşlık görevi olarak görmeye başlamasıdır. İkincisi, eğitim bireylere içinde bulundukları çevre ve toplumu değiştirebilme yeteneği kazandırır. Üçüncüsü, bireylere sosyal bir statü, saygı ve gelir sağlar. Dördüncü olarak bireylerin daha analitik ve soyut düşünebilmelerine katkı sağlar. Bir diğer önemli işlevi de eğitilmiş olan bireyler çevreleri ve dış dünya ile ilgili meseleleri ve farklı yaşamları daha iyi anlayıp analiz etme ve onlarla daha basit iletişim kurabilmelerini sağlayacaktır. Ayrıca sadece içinde bulunduğu toplum özelinde değil farklı görüşler ve toplumların üyeleriyle de daha rahat iletişim kurulabilmesine katkı sağlayacaktır (Çukurçayır, 2012: 86-87).

Gelir faktörü siyasal katılım için önemli belirleyici faktörlerden biridir. Çoğu zaman eğitim düzeyi yüksek olmasa da ekonomik bakımdan güçlü bireylerin siyasette genel olarak daha aktif oldukları görülmektedir. Gelir ve katılma arasındaki ilişkiye

bakıldığında kırsal alanlarda seçimlere katılım oranı kentsel alanlara göre daha yüksektir. Gelir bakımından kendi kendine yeterli olmayan köylerdeki mevcut durum, gelir ile katılım arasındaki ilişkinin çok belirleyici olmadığını göstermektedir (Kalaycıoğlu, 1983: 108). Köy seçimlerine katılım en düşük seviyede ve “pasif” durumdadır. Gelir seviyeleri yükseldikçe katılım da artmaktadır. Eşitsizlik piramitleri tüm toplumlarda mevcuttur ve bu yapının sonucu, en çok kaynağa sahip olanların en çok katılanlar olmasıdır (Çitçi, 1994: 101). Bu kararlar, yüksek gelirli vatandaşların siyasete hâkim olduğunu gösteriyor. Ancak siyasetin tabana yayılması ve siyasallaşma sürecinin sağlıklı işlemesi bu sağlıklı yapıyı ortadan kaldıracak ve daha geniş kesimlerin siyasete ve yönetime etkin katılımını sağlayacaktır (Çukurçayır, 2012: 92).

Siyasal katılım üzerine yapılan araştırmalar, erkeklerin kadınlara göre siyasal yaşama daha aktif olarak katıldığını göstermektedir (Kalaycıoğlu, 1984: 205). Kalaycıoğlu (1983), toplumsal cinsiyet ve siyasal katılım arasındaki ilişkiyi ifade etmek için üç hipotezin formüle edilebileceğini belirtir: “Birincisi, toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal statü ve sosyoekonomik durum üzerindeki etkileri nedeniyle siyasal katılımı belirler. Başka bir deyişle, Kadınların erkeklere göre daha düşük sosyoekonomik statüleri nedeniyle siyasal yaşama daha az katılmalarıdır. İkincisi, kadınların sosyoekonomik düzeylerinin düşük olması nedeniyle siyasal yaşama katılmaları, kitle iletişim araçlarından yararlanmaları, siyasi ilgileri, siyasi bilgileri, siyasi Faaliyetler ve organizasyon üyeliği için daha az fırsat vardır. Üçüncüsü, özellikle toplum onlardan "aile rolleri" oynamalarını bekliyorsa, kadınlar için sosyal açıdan olumsuz davranışlar gerektirebilecek aile dışı davranışlarla (siyasi katılım gibi) dolu bir yaşam tarzına sahip olmaları kadınlar için daha zor olacaktır ve ev hayatında çok fazla zaman ve enerji gerektiren pek çok faaliyet yoktur. Bu nedenle, oy kullanmak gibi çok fazla zaman ve enerji gerektirmeyen ve aile ile yapılabilecek siyasi katılım türüdür. Üyeler daha çok kadınlar tarafından kullanılmaktadır. Kadınlar devlet ve bürokrasi ile ilişkilerinde daha muhafazakar davranışlar sergilemektedir (Kalaycıoğlu, 1983: 19-20).

Kışlalı (1994), kadınların siyasete olan ilgilerinin düşüklüğünü, kadınların çocuk sahibi olma işlevine sahip olmasına bağlamış ve siyasi konularda yapılan anketlerde "bilmiyorum" gibi yanıtların çoğunlukla kadınlardan geldiğini vurgulamıştır. Kadınlar siyasi hayata ve onun etkisine daha az ilgi duyarlar. Siyasi alana katılım, özellikle ekonomik olarak bağımsız olmayan ve başkalarına (koca, baba vb.) bağımlı olmayan kadınlar için çok zor bir iştir (Kışlalı, 1994 :159).

Siyasal katılmayı etkileyen faktörlerden olan cinsiyet ile ilgili bir diğer önemli husus şudur; insanlığın bugün geldiği noktaya rağmen hala “kadın siyasal alana dâhil

olmak istememektedir” gibi bir anlayış hâkimdir. Bunun da sebebi “siyaset erkek işidir” anlayışının toplumun genlerine yerleşmiş olmasıdır. Kadın, kamusal alanda çalışabilir fakat karar alma süreçlerine dâhil olamaz ve dahi siyaset yapamaz. Bu düşünceler ise genel anlamda kadınlar tarafından kabul edilmiş durumdadır ve bu kabullenme durumu da kadınların siyasete ilgi duymaları önünde bir engel oluşturabilmektedir (Kalaycıoğlu, 1984: 97).

Siyasal alana katılmakta olan kadınlar ise genel olarak güçlü erkekler ile birlikte ve onların gölgesinde bunu yapmaktadırlar. Yani bu işi arka planda yürütmektedirler. Bu sayede de siyasetin en büyük meselesi olan “risk” faktörünü kendileri için kaldırmış olmaktadır. Bu aslında içgüsel bir güvenlik ihtiyacının dışa vurumu olarak değerlendirilebilir. Arka planda siyasete katılım göstermeleri aslında kadınların siyasette etkin olmadıkları anlamına da gelmemektedir. Kadınlar bu sayede işin arka planında, mutfağında kalarak siyasi süreçleri idare ve tanzim edebilmektedirler. Ayrıca günümüzde artan eğitim seviyeleri ve fırsatlar ile birlikte kadınlar arasında siyasete aktif ve ön planda katılımların oranı artmakta ve “arka planda siyasal alana katılan kadın” imajı değişim göstermeye başlamaktadır.

Siyasal katılımı etkileyen önemli unsurlardan bir diğeri “yaş” faktörüdür. Esasen birbirinde farklı inanç, tutum, değer, eğilim ve beklentilere sahip olmak ve siyasal alanda bir etki gücüne kavuşabilmek için belirli bir yaş seviyesine erişmek gerekmektedir (Çukurçayır, 2012: 82). Yaş faktörünün önemi farklı yaş gruplarından bireylerin yine farklı sosyalleşme/toplumsallaşma koşulları altında ve farklı olayların meydana geldiği dünyanın farklı yerlerinde farklı tepkilere yönelmelerinde yatmaktadır:

Gençlerin geleneksel siyasi katılım biçimlerine daha az ilgi göstermeleri beklenmektedir. Ayrıca gençlerin güçlü ve geleneksel yapılara karşı ideolojilere daha yakın oldukları gözlemlenmiştir.

Yaşlandıkça kişinin siyasi tercihleri belirlenir ve savunmasızlığı azalır. Böylece siyasal katılım yaşla birlikte artmaktadır. Yaş, diğer siyasi kaynaklardan gelen mesleki durumu ve sosyoekonomik durumu da etkileyebilir. Yaş, siyasal katılımı doğrudan etkilediği için, siyasal katılımı etkileyebilecek diğer siyaset kaynakları aracılığıyla da siyasal katılımı etkileyebilmektedir (Çukurçayır, 2012: 283).

İnsanların içinde yaşadıkları toplumun kültürü onların siyasal yaşama katılım biçimleri ve tavırları üzerinde etkili olmaktadır. Bireylerin siyasal alana yaklaşımları karar alma sürecine katılma veya alınmış olan kararlar doğrultusunda hareket etme şeklinde gerçekleşmektedir. Bu da o bireyin içerisinde bulunduğu toplumun sahip olduğu kültürün, bireyin davranışları üzerindeki etkisi ve belirleyiciliği ile ilişkilidir.

Duverger (1984), kültürü; belirli bir toplumu niteleyen kurumların, tekniklerin, davranışların, hayat tarzlarının, kolektif tasarımların, inanç ve değerlerin bir bütünü olarak tanımlamaktadır. Zamanı ve yeri somut olan her türlü birleşmenin değerlerin ve inançların birleşmesi ile kültür oluşturulur. Diğer taraftan her kültür de kendi tarihinin bir yansıması ve ürünüdür. Geçmişin yükünü şimdiki zamana getirir. Görüleceği üzere kültür dediğimiz kavram esasında çok geniş bir kavramdır. Bu genişliğin kapsadığı unsurlar tartışmaya açıktır. Ancak tartışmaya açık olmayan bir şey varsa o da kültürün insanlardan toplum olarak ya da bireylerden tek tek beklenenleri tayin ettiği meselesidir.

Siyasal kültür kavramı en geniş tabirle “bir toplumun ya da ulusun siyasal yaşamına dair, o toplumu oluşturan bireylerin tutum, inanç ve duygularının bütünüdür.” Katılımcı siyasal kültür denildiğinde ise bireylerin siyasal alanda aktif oldukları ve siyasal hayata etki edebilen bir pozisyonda olmaya da istekli oldukları anlaşılmaktadır. Yani bireyler katılım konusunda ellerine geçirdikleri fırsatları değerlendirme ve siyasette aktif olma bilincine sahiptirler. Topumdaki bireyler içerisindeki yaşadıkları siyasal alan üzerinde kendilerinin de etkide bulunabileceklerine inanırlar ve bu bilinç ile seçimler, siyasi baskı kurma, sivil örgütlenmeler, sivil toplum kuruluşları vb. aracılığıyla siyasete müdahalede bulunma arzusu içerisinde olurlar (Sarıbay, 1998: 19). Siyasal kültürün gelişmiş olduğu bir toplumda ve kendisinin yok sayılmadığı ve kendisini önemli hissettiği ortamda birey siyasal yaşam alanına daha istekli olarak katılmak ve süreci etkilemek ister. Eğitim ve gelir düzeyi penceresinden bakıldığında ise eğitim düzeyi daha yüksek olan bireylerin daha düşük bireylere göre; gelir seviyesi yüksek olanların ise daha az gelire sahip bireylere göre siyasal alana katılmaya yönelik girişimleri fazladır.

Kitle iletişim araçları, geniş yığınlara ulaşılmasını ve onlarla kolay ve hızlı bir şekilde iletişim kurabilme fırsatı sağlayan, televizyon, sinema, dergi, gazete, internet yayınları ve sosyal medya platformları gibi yaygın kullanılan iletişim kanallarına verilen bir çatı isimdir. Günümüzde toplumsallaşma sürecinde kitle iletişim araçlarının bireyler üzerindeki etkileri oldukça fazladır. Dünya üzerinde gün geçtikçe daha fazla kullanıcı potansiyeline ulaşan kitle iletişim araçları, sosyal medya platformları gibi mecralar artık insan yaşamının normal bir parçası olmuş durumdadır. Kitle iletişim araçları ile bireyler içerisinde bulundukları topluma, siyasal alana ve politikalara çok kolay bir şekilde ulaşabilmekte, hoşnutsuzluklarını ifade edebilmekte ve kendileri ile aynı görüşe sahip bireylere çok rahat bir şekilde ulaşarak ortak bir zeminde birbirleriyle

örgütlenebilmektedir. Bu sayede de düşünceleri kabul ettirme, politika oluşum süreçlerine dâhil olabilme gibi imkanlara sahip olabilmektedirler.

Kitle iletişim araçları sayesinde bireyler çevrelerinde olup biten, gerek gündelik gerek siyasal olaylarla ilgili bilgi sahibi olurlar. Bilgi sahibi oldukları konular üzerinde ise değerlendirmelerde bulunabilirler. Birey kitle iletişim araçları yoluyla edindiğı bilgileri kendi çevresinde kullanarak insanları ikna etme çabasına girebilir ve böyle bir durumda da siyasal yaşama aslında katılmış olur. Bu durum sosyal medyanın, kitle iletişim araçlarının birey üzerindeki en önemli katılımcı etkilerinden biridir. Çevresindeki olaylar hakkında bilgi sahibi olan insan öyle ya da böyle bu olaylar üzerine bir fikir sahibi olacak ve bu fikrini insanlarla paylaşacaktır. Başka insanların da kendi fikirlerini ifade etmeleri ile birlikte artık katılım dediğimiz olgu gündeme gelecektir. Ayrıca kitle iletişim araçları çoğı zaman bireyler üzerinde doğrudan etkilere de sahip olabilmektedir. Örneğın, kitle iletişim araçları birer propaganda aracı olarak işlev görebilmektedirler. Özellikle seçim dönemlerinde bireylere en kolay ulaşmak ve onların oylarına talip olmak için kitle iletişim araçları (sosyal medya, televizyon, gazete, basın, radyo vb.) en etkili bir araçtır. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında da görölmektedir ki, bireyin kitle iletişim araçlarını takip etme yoğunluğu ile siyasal alana dâhil olması arasında doğrudan bir bağlantı vardır (Kalaycıoğlu, 2015: 171).

Kitle iletişim araçları, toplumda bireylerin sosyalleşme süreçleri üzerinde de etki gücüne sahiptirler. Kitle iletişim araçları, girift olan bir toplum yapısında, bireylerin içinde bulundukları çevreyi bir bütün olarak algılama ve şekillendirmelerini kolaylaştırmaktadır. Kitle iletişim araçları siyasal toplumsallaşma sürecinde bir taraftan bireyleri bilgilendirirken, diğeri taraftan da siyasal olanla nasıl iletişim kurulacağının yollarını tarif etmekte ve siyasal kontrol mekanizmasına ve eleştiri kültürüne katkı sunmaktadırlar (Gökçe, 1993: 90).

Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından tarım dışı etkinliklerin, özellikle sanayinin gelişmesine dayalı olarak nüfusun kentlerde yoğunlaşması ve kent alanlarının genişlemesi durumu ve süreci olarak tanımlanan kentleşme, insanlığın ilerlemesindeki en önemli kilometre taşlarından biridir. Kentleşme genel olarak bir bölgede (özellikle de kırsal alanın dışında kalan bölgelerde) nüfusun yoğunlaşması süreci olarak ifade edilse de bu, nüfus yoğunlaşmasından daha fazla bir anlamı içinde barındıran sosyal, ekonomik ve siyasal değışim ve dönüşümleri de kapsayan bir süreçtir. Bu pencereden bakıldığında kentleşme olgusu, toplumların sanayileşmesinin ve ekonomik olarak gelişmelerinin bir sonucu olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin ortaya

ıkmasını sağlayan ve toplum yapısında modernleşme sürecinin de etkisiyle ortaya çıkan örgütlenme, işbölümü yapma ve belirli bir alanda uzmanlaşma sağlayan, bireylerin davranışlarında kentlere özgü farklılıklar ortaya çıkaran nüfus yoğunlaşması sürecidir (Keleş, 1997: 19).

Bireyin içerisinde doğup büyüdüğü ve yaşadığı toplumun birey üzerinde onun siyasal tercih ve davranışlarına olumlu veya olumsuz etkide bulunduğu bir gerçektir. Gerek kırsal gerek kentsel yaşam tarzları içindeki bireylerin siyasal hayatları üzerinde farklı etkilere sahiptir. Ülkelere göre bu durum değişse de kent-köy ayrımının hem orada yaşayanların kişisel nitelikleri bakımından, hem de onları çevreleyen şartlar bakımından siyasal davranışlara yansıdığını söyleyebiliriz. Genel olarak köy-kırsal bölgede yaşayan bireylerin eğitim seviyeleri kentte yaşayanlarla kıyaslandığında daha düşük olduğundan dolayı kendilerinden yüksek bir katılım sergilemeleri beklenmemektedir. Zaten köy yaşamının sahip olduğu nitelikler bireylerin siyasal katılıma yönelmelerini teşvik edecek koşullara da sahip değildir. Ayrıca kitle iletişim araçlarından faydalanma, sivil toplum faaliyetlerinde bulunma, kitle örgütlerine üye olabilme gibi hususlar konusunda da köy hayatında yaşamakta olan bireyler kentte yaşayanlara göre daha dezavantajlı bir konumda bulunmaktadır (Keleş, 1997: 21).

Kentleşme unsuru siyasal alana katılmayı büyük ölçüde etkileyen faktörlerden biridir. Örgütlü bir demokratik yönetim tarzı kentlerin bir ürünü olarak ilk defa karşımıza çıkmıştır. Antik Yunan döneminden bu yana yurttaş kavramının ortaya çıkması ve demokrasi olgusu, Antik Yunan kentleriyle beraber görölmüştür. Kentleşme ve siyasal katılma arasındaki ilişkiyi açıklamada, merkez-kenar ve kent-kır ayrımları önemlidir. Kentlerde yoğunlaşma seviyesi kırsala göre fazladır. Toplumsal etkileşimin farklılaşması, yoğun iletişim ve grup dinamikleri kente özgü niteliklerdir ve bu nitelikler kentlilerin siyasal yaşama daha fazla katılımına imkân sağlarlar (Kalaycıoğlu, 1983: 25).

Kent kültürü, siyasal katılım kültürünün bireylerde gelişmesinde önemli bir işleve sahiptir. Kent kültürü, bir coğrafyada yaşayan bireylerin siyasal, sosyal ekonomik ve ideolojik fikirlerinin toplamından oluşmaktadır. Kente özgü olan ve bireysel özelliklerin ağır bastığı bir kültür, demokrasinin gelişmesine de katkı sunan bir kültürdür. Bu katkının ortaya çıkması, bireyselleşmenin yanı sıra, bireylerin bir araya gelip örgütlenmelerine ve kentsel yaşama katkı sağlamalarına da bağlıdır (Görücü, 2019: 102-103).

4.1.3.4. Katılımcı Demokrasinin Unsurları

Katılımcı demokrasi modelinden verim alınabilmesi ve modelin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesine olanak sağlayan bazı unsurların varlığı daha demokratik ve daha katılımcı bir demokrasiyi pratikte uygulayabilmek için gereklidir. Bu unsurlar arasında aktif yurttaşlık, sivil toplum kuruluşları, yerellik ve siyasi partilerin örgüt içi demokrasilerinin güçlenmesi sayılabilir.

4.1.3.4.1. Aktif Yurttaşlık ve Aktif Katılım

Aktif yurttaşlık, genel bir tanım ile toplum içinde yaşamakta olan bireylerin o toplumun, kentin veya ülkenin sorun alanları tespit etme, bu sorunlara karşı mücadele verme ve hayat standartlarını artırma konusunda siyasal alana katılım imkanına sahip olunması durumudur. Aktif yurttaşlığa yönelik olarak yapılan bir başka vurgunun ise toplumdan dışlanmanın engellenmesi ve toplumsal birliğin ve beraberliğin tesis edilmesi hâlidir. Toplumun doğrudan veya dolaylı yollarla kendisini ilgilendiren meselelerde sorumluluk almak, sivil toplum faaliyetlerinde bulunmak, gönüllülük faaliyetlerine katılmak aktif yurttaşlığın temelini teşkil etmektedir.

Yurttaşlık, bireylerin siyasal sistemde doğrudan etkili olup olmayacaklarına bakılmaksızın siyasal alana dâhil olmasıdır. Yurttaşlık bilinci ile siyasal katılma olgusu arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Katılımcı topluma veya yoğun siyasi katılıma dayanan demokratik bir sistem temelde aktif yurttaşlık olgusu üzerine inşa edilmiştir. Siyasal alanı bir yaşam biçimi olarak gören ve bu bilinçle hareket eden bireyler demokratik toplumun temelini oluştururlar (Çukurçayır, 2012: 75).

Katılımcı demokrasiye ulaşabilmek için en önemli meselelerden biri, bireylerin kendilerini azimli ve istekli görmeleri ve siyasete aktif katılımı istemeleri gerekmektedir (Macpherson, 1977: 98). Bireylerin siyasal kapasitelerinin farkına varmaları ve bu kapasiteyi siyasal alana yansıtmaya dönüş girişimlerinde bulunmaları da demokrasi açısından önemli bir beklentiyi meydana getirmektedir. Bireyin içerisinde bulunduğu toplumun siyasal bilinci bireyin siyasal kültürünü de etkileyecektir. Bu durum da çoğunlukla bireylerin siyasal alana ilgilerini ve katılımlarını önemli ölçüde artırmaktadır. Özetle ifade etmek gerekirse katılımcı demokrasi açısından bireylerin aktif katılımları çağdaş demokrasinin bir gereğidir. Aktif yurttaşlık bilinci zayıf demokrasilerin ortaya çıkardığı yabancılaşma ve siyasal olana yönelik ilgisiz tutum gibi sorunların bertaraf edilmesine ya da değiştirilerek dönüşmesine katkı sunacaktır (Schmidt, 2002: 168). Aktif yurttaşlık aslında bir bilinç meselesidir ve siyasal alana katılmaya istekli olmak veya en azından ilgi duymak için bu bilince sahip olmak gereklidir. Bu ise bir aktif yurttaşlık eğitimi ile mümkün olabilir. Örnek vermek

gerekirse bir deniz kenarında öylece oturup yüzmeyi öğrenmek ne ölçüde kolaysa siyasal alana katılmadan siyasal süreçleri yönlendirebilme, kararlara etki edebilme fırsatına sahip olmak da o ölçüde mümkün olacaktır.

Aktif yurttaşlık kavramı üzerinde herkes tarafından uzlaşmış olan genel bir tanım bulunmamakla birlikte farklı siyasi geleneklere mensup olan birbirinden farklı gruplar, aktif yurttaşlık kavramını farklı şekillerde ifade etmektedirler. Örneğin, liberal bireyci görüşe göre, bireyler devletin dışında tutulurken, toplumcu görüşte vatandaşlar bir bütünün parçaları gibi politik alana dâhil olmuşlardır ve ortak gelenekler etrafında kendi kişisel ve sosyal kimliklerini biçimlendirebilirler. Aktif vatandaşlık bu nedenle farklı geleneklerden gelen bireyler tarafından birbirinden farklı şekillerde algılanmaktadır ve tek bir ortak tanıma sahip değildir. Bununla birlikte, günümüzde aktif yurttaşlık denildiği zaman genel ve baskın olarak “yurttaşların siyasal alana katılımının” anlaşıldığı rahatlıkla söylenebilir. Buradan yola çıkarak aktif yurttaşlığın genel ve üzerinde uzlaşmış bir tanımı, yurttaşların içerisinde yaşadıkları toplumdaki sorunları belirleme, tanımlamada ve bu sorunlarla başa çıkabilme , aynı zamanda yaşam standartlarını önemli ölçüde yükseltmede aktif biçimde rol almalarını sağlayan fırsatlara sahip olmaları şeklinde ifade edilebilir. Diğer taraftan ise çağdaş demokrasiler için yurttaşlarını aktif olmaya ve toplumla ve siyasi süreçlerle bütünleşmeye motive etmek gün geçtikçe çok daha zor bir hâle gelmektedir. Demokratik toplumlar devam etmek için, politik ve ortak süreçlere katılan yurttaşlara ihtiyaç duymaktadırlar. İşte aktif yurttaşlık kavramı da zaten burada önem kazanmaktadır. Ayrıca aktif vatandaşlığın önemi, bireylerin yaşadıkları topluma doğrudan ve olumlu katkı sunmak suretiyle daha iyi bir toplum oluşturma gücüne ve potansiyeline sahip olmalarından da kaynaklanmaktadır (Saripek, 2006: 21-22).

Aktif yurttaşlık üzerine son zamanlarda söylenenlerin artması ve bu kavramın önem kazanması aslında toplumsal bir dışlanmışlık ile karşı karşıya gelmekten kaçınılması ile ilgilidir. Bakıldığında gerçekten çoğu demokratik ülkelerde bu dışlanma sorununu giderebilmek için toplumda yaşayan bireylerin kendi aralarındaki yardımlaşma mekanizmaları, gönüllü faaliyetlere katılma ve aktif yurttaşlık olgusu teşvik edilmektedir. Bu sosyal dışlanma kavramı yoksulluk, işsizlik, marjinalleşme gibi birçok sosyoekonomik sorunları da kapsayacak bir kavram olarak kullanılmaktadır. Saripek (2006)’a göre ise aktif vatandaş kendi yerel toplumunda depolitize olmuş gönüllü işçidir. Böyle bir kişi, piyasadaki işletmesi sebebiyle piyasadan aldığı ödülün sosyal hizmetlere katkı sağlayan yüce gönüllü kişi olarak betimlenir.

4.1.3.4.1.1. Aktif Katılım Araçları ve Yöntemleri

Aktif katılım yöntemleri, vatandaşların siyasi katılım haklarına dayalı olarak var olan veya oluşturulan yöntemlerdir. Siyasal katılım hakkı; vatandaşların yönetime ve karar alma süreçlerine aktif ve özgür bir şekilde katılma haklarının tümü olarak ifade edilmektedir. Bu haklar, bireylerin idari işlemlere katılmasına ve özgürlüklerini koruması için hükümeti etkilemesine ve bu hakları vatandaşlıklarıyla tutarlı bir şekilde kullanmasına olanak tanır. Siyasal katılım hakkıyla uyumlu aktif katılım araç ve yöntemlerinin temel amacı, vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını artırmak, güçlendirmek ve geliştirmektir. Ayrıca aktif katılımcı bir yaklaşım; karar almanın meşrutiyetini artırmayı, katılımcı uygulamaları geliştirmeyi, siyasi süreçlere ve yöneticilere olan güvensizliği azaltmayı, hükümetleri hesap verebilir tutmayı, vatandaşların siyasi kararları etkilemesini sağlamayı ve vatandaş verimliliğini artırmayı hedeflemektedir. Aktif katılımın ana araç ve yöntemleri şunlardır: seçimler, oy verme, siyasi faaliyetlere katılım ve referandumlar. Ayrıca proaktif ve katılımcı olan ancak daha çok yerel düzeyde uygulanan bazı yöntemler de vardır. Bunlar; kamu denetimi, kamu girişimi, kamu vetosu, halk toplantıları ve belediye meclisidir (Bağçeci, 2020: 25-29).

4.1.3.4.1.1.1. Seçimler ve Oy Verme

Seçimlere katılmak ve oy vermek, karar alma ve yönetim süreçlerine katılmanın en temel yoludur. Oy verme eylemi, bireylerin hükümete ve ülkeye ilişkin kişisel tercihlerini ifade ettikleri ve oy kullanmayarak mevcut hükümeti sorumlu tutabilecekleri katılımcı bir araç olarak tanımlanmaktadır. Oy vermek seçim yoluyla sağlanabilecek bir yöntemdir (Bağçeci, 2020: 29).

Oy verme hakkı, seçilme hakkı ve siyasi faaliyetlerde bulunma hakkı, temel siyasi katılım hakkıdır. Ancak bu hakların kullanılması, vatandaşların karar alma ve yönetim süreçlerine katılımını gerektirdiğinden araç ve yöntem olarak da tanımlanmaktadır. Seçme ve oy verme hakkı vatandaşlara kimin yönetilmek istediklerine karar verme hakkı tanır; oy kullanma hakkı vatandaşlara ülke veya kuruluşun yönetimine katılma hakkı tanır. Siyasi faaliyetlere katılım vatandaşlara siyasi parti kurma, siyasi partilere katılma ve seçim yapma, dilekçeler vermek, imza toplamak, gösteriler düzenlemek, yürüyüşler, grevler ve savunuculuk yapmak, vatandaşları yönetim ve karar alma süreçlerine çeşitli şekillerde dâhil etme imkânı sunmaktadır (Gören, 2016: 312-315).

4.1.3.4.1.1.2. Referandum

Referandumlar, vatandaşlara karar alma sürecine doğrudan katılma fırsatı veren, temsili demokrasilerde sıklıkla kullanılan bir doğrudan demokrasi aracıdır. Referandum, vatandaşların bir konu hakkında görüşlerini almak için yapılan oylama olarak tasvir edilmektedir. Referandum aynı zamanda hükümetin vatandaşlara tanıdığı bir siyasi katılım hakkıdır. Bu yaklaşım, vatandaşın yalnızca seçimler sırasında karar alma sürecine katılımını ortadan kaldırarak bireyleri pasif vatandaştan aktif vatandaşa dönüştürmektedir. Referandumlar aracılığıyla vatandaşlar, kararları etkileyerek egemenliklerini büyük ölçüde kullanabilirler. Katılımcı demokrasi bağlamında referandumlar yaygın olarak kullanılan aktif bir katılım aracıdır (Aslan, 2020: 177; Aydın, 2019: 398; Zengin, 2019: 32).

4.1.3.4.1.1.3. Halk Denetimi ve Halk Vetosu

Kamu kontrolü, vatandaşların idari kurumlar ve yöneticiler üzerindeki kontrolü olarak kendini göstermektedir. Kamu kontrolü bireysel bir eylem değildir. Denetimin etkili olabilmesi için denetim genellikle baskı grupları, STK'lar ve çeşitli kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda halk kontrolü, devlet kurumlarına ve yöneticilerine karşı organize bir tepki olarak da tasvir edilmektedir. Tepkilere neden olan durumlar genellikle şeffaf olmayan ve sorumsuz yönetim uygulamalarının varlığıdır (Aydın, 2019: 399; Çevikbaş, 2008: 81).

Kamu vetosu, genellikle referandum olarak kabul edilen katılımcı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım farklı yönetim koşulları altında uygulanabilir. Halkın veto yetkisi; karar verici organlar tarafından oluşturulan politikaların veya yasaların kamuoyunun bilgisine sunulmasını ve halkın (varsa) itirazlarını belirli bir süre içinde ifade etmesine olanak sağlayan bir katılım biçimidir. Halkın çoğunluğunun talebe karşı çıkması durumunda, politika veya yasa yürütme organı tarafından durdurulacak ve tüm vatandaşların katılımıyla referanduma sunulacaktır. Bu anlamda halk vetosu da referandum öncesinde bir ara yöntem olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşımda bir politikanın veya kanunun kamuoyuna ne zaman açıklanacağı ve referandumun hangi hızda yapılacağına ilişkin koşullar ilgili hükümet tarafından belirlenmektedir (Aydın, 2019: 399; Zengin, 2019: 31-32).

4.1.3.4.1.1.4. Halk Girişimi

Kamu inisiyatifi vatandaşlar tarafından başlatılan bir aktif katılım biçimidir. Bu yaklaşım sayesinde vatandaşlar, yönetim otoritelerine yönelik mevcut veya yeni politika

veya yasaları değiştirme veya ortadan kaldırma iradesini geliştirmektedir. Burada vatandaşlar belli sayıda imza toplayarak istedikleri yasaları oluşturma veya değiştirme konusunda inisiyatif kullanmaktadır. Kamu girişimleri doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayrılır. Doğrudan halk tarafından başlatılan yeni yasa talebi, doğrudan referanduma sunulmasını gerektirmektedir. Dolaylı kamu girişimlerinde halkın hazırladığı yeni kanun teklifleri yürütmenin onayına sunulur ve yürütme bu önerileri kabul etmeye zorlanılmaktadır. Bu yöntem; bireylerin pasif vatandaştan üretken ve aktif vatandaşa dönüştürülmesinde oldukça etkilidir (Aydın, 2019: 400; Zengin, 2019: 30).

4.1.3.4.1.1.5. Halk Toplantıları / Kent Konseyleri

Kent konseyleri genel olarak yerel yönetimlere uygulanabilecek aktif katılımcı bir yaklaşımdır. Bu yöntem genel olarak yerel düzeyde uygulanabilir olup, ilgili yerel birimlerin politika, karar ve girişimlerine ilişkin istişare ve tartişmaların yapılmasını, sorunların çözümüne yönelik görüş alışverişinde bulunulmasını amaçlamaktadır. Ayrıca belediye meclisinde ilgili yerel yönetim; yürüttüğü uygulama ve faaliyetler hakkında vatandaşlara bilgi vermekte, soruları yanıtlar ve talepleri almaktadır. Bu sayede daha şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim mümkün hâle gelmektedir (Aslan, 2020: 177; Çevikbaş, 2008: 81).

4.1.3.4.1.1.6. Halk Çalıştayı

Kamu seminerleri katılımcı demokrasiye katılımın yeni, ortaya çıkan, modern ve aktif yollarından biridir. Bu yaklaşım, gelecekteki demokratik katılım süreçlerine yönelik ön hazırlık ve ön bilgi sağlamak amacıyla yürütölmüştür. Buna göre, 4-14 günlük bir süre boyunca toplumun farklı kesimlerinden 50 ila 1000 kişi bir araya gelerek müzakere etmekte ve fikir birliği sağlamak arayışlarına girmektedir. Tartışmalar sırasında gruplar düzenli olarak raporlar hazırlayarak bu raporları gruplara sunarak geri bildirim alırlar. Bu sayede bireyler ve gruplar, uzlaşı kararları alınana kadar ilgili konularda detaylı bilgi sahibi olabilir ve gelecekteki demokratik süreçlerde daha bilinçli ve doğru kararlar alabilirler (Zengin, 2019: 35).

4.1.3.4.1.1.7. Geri Çağırma

Geri çağırma yöntemi; vatandaşlar tarafından bir kamu organı ya da kamu yetkilisinin görev süresi dolmadan görevinden alınması olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntemde göre seçmenler tarafından temsilcilere verilen yetki ve görevler, imza ve dilekçe yoluyla seçmenler tarafından geri alınabilmektedir. Her ne kadar görevden

alınan kamu görevlilerinin yerine yeni görevlilerle yapılacak seçimler yoluyla seçmenler getirilse de bu koşulların uygulanması ülkeler arasında farklılık gösterebilmektedir (Aslan, 2020: 179; Erol, 2019: 44).

4.1.3.4.1.1.8. E- Katılım

Elektronik katılım veya e-katılım, bireylerin bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla karar alma süreçlerine katıldığı, doğrudan etkileşim ve iletişim kurma fırsatına sahip olduğu yeni nesil katılımı temsil etmektedir. Elektronik katılım yöntemlerini benimseyen karar alma ve yönetim süreçleri çevrimiçi ve dijital olup e-demokrasi, e-devlet, e-seçim, e-oylama, e-kampanya gibi elektronik uygulamalar aracılığıyla gerçekleştirilme fırsatları bulmaktadır (Demirhan, 2019: 62; Dinçkol ve Işık, 2019: 717-718).

4.1.3.4.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum ifadesi toplumun en basit haliyle askeri olmayan, sivil olanı ifade eden ve Latince “civilis” kelime kökünden diğer dillere aktarılmayla türemiş olan bir kavramdır. Civilis kelimesi genel olarak uygar şehir halkı anlamına gelmektedir. İngilizce ve Fransızca dillerinde ise dini ve askeri gruplara ait olmayan yurttaşlar olarak ifade edilmiştir. Türkçe ’de de İngilizce ve Fransızca dillerindekine benzer olarak askeri veya herhangi bir resmi üniformaya sahip olmayanlara ait olan yurttaşlar topluluğu olarak ifade edilmiştir (Seyfi, 2016: 22).

Sivil toplum kuruluşları (STK), “sivil toplum tarafından oluşturulan, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren, ulusal siyasi ve idari yapılardan bağımsız, kendi bütçeleri ve karar alma organlarına sahip kuruluşlar” olarak tanımlanmaktadır. Karar alma süreçlerine katılımın sağlanması ve artırılmasında STK'lar önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde STK'lar kamu ve özel sektörden sonra bağımsız bir üçüncü sektör olarak kabul edilmektedir. STK'lar, alınan kararları etkilemeye yönelik bireysel çabalardan ziyade, karar alma sürecine katılma ve organize etkileşim ve baskı oluşturma olanağı sağlamaktadır. STK'lar, örgütsel yapıları nedeniyle, hükümetler üzerinde baskı kurabilen, karar alma süreçlerini etkileyebilen ve katılımı teşvik edebilen önemli bir katılımcı araç olarak görülmektedir (Kaypak, 2012: 181-183; Nacak, 2014: 207).

Sivil toplum kuruluşlarının (STK) ne kadar önemli olduklarını daha iyi anlayabilmek için uluslararası alanda karar aldırıp karar bozduran örneklerine bakmak bile yeterli fikri sağlayacaktır. STK’lar sahip oldukları kamuoyu oluşturma gücü sayesinde herhangi bir konuda bireyleri örgütleyerek bir konu üzerinde ortak tavır

almaya ve yönetici mekanizmaları bu karara uygun hareket etmeye zorlayabilmektedirler. Öyle ki, çok taraflı yatırım anlaşmalarını sabote etmekten tutalım da çevresel felaket haberlerine kadar pek çok konuda uluslararası antlaşma ve uzlaşmalarda istedikleri sonucu aldırarak kadar başat bir konum elde edebilmektedirler. Bununla birlikte zaman zaman bu gücü suistimal ederek oluşturuşları kamuoyunu kendi hedefleri ve çıkarları doğrultusunda yönlendirerek genel iyiye ulaşılmasına da engel olabilmektedirler (Rugman 2000: 63-66).

Sivil toplum kuruluşları ayrıca sosyal-toplumsal yapıyı güçlendiren bir itici güç olarak da düşünülebilir. Sivil toplum kuruluşları çağdaş ve demokratik toplumlarda devlet eliyle oluşturulması teşvik edilen özerk sivil kuruluşlar olarak da ifade edilebilir. Zira demokrasinin ve katılımcı demokrasinin en gerekli unsurlarından biridir sivil toplum kuruluşları. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri arasında baskı grubu kurmak, bir konu üzerine kamuoyunun dikkatini çekmek, hükümetler tarafından gerçekleştirilen politika oluşturma süreçlerinde etkileyici bir rol oynamak vb. faaliyetler sayılabilir. Sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak dernekler, sosyal hareketler, vatandaşlık grupları, azınlık grupları, tüketici dernekleri, küçük üretici dernek ve kooperatifleri, taraftar grupları, kadın örgütleri, yerli halk örgütleri ve çeşitli başka kuruluşlar verilebilir (Lewis 2001: 45).

Sivil toplum kuruluşlarının bir başka önemli niteliği ise bireylerin yurttaşlık bilinçlerinin gelişimine siyasal katılım anlamında olumlu bir katkı sunmaktır (Talas, 2011: 392). Bugün dünyada Non-Governmental Organization (NGO) olarak bilinen sivil toplum kuruluşları çağdaş demokratik devletlerde oldukça yaygınlaşmış birer kamuoyu temsilcileri olarak da ifade edilebilir. Herhangi bir konuda bir sivil örgütlenmeye gidilerek o konu ile ilgili yurttaşlar seslerini daha gür duyurabilme fırsatını yakalamaktadırlar. Etkili ve verimli kullanıldığı takdirde birçok sivil toplum kuruluşu ülkelerin politika oluşturma süreçlerinde önemli etkilerde bulunabilirler. Dolayısıyla gerek siyasal katılım için gerek katılımcı demokrasi için olsun sivil toplum ve STK'lar bugün vazgeçilmez bir demokrasi unsurudur.

4.1.3.4.3. Yerellik: Halka Yakın Yönetim

Yerellik kavramı modern demokrasilerde oldukça değer ve ilgi gören bir kavramdır. Yerel yönetim kavramı 1992 Maastricht Avrupa Birliği Anlaşması ile önem kazanmıştır ve yerel yönetim birimlerinin (köy, belediye, il özel idaresi) olabildiğince halka yakın olması ve bu birimlerce alınacak kararlara vatandaşların da yerel düzeylerde aktif katılımlarını öngörmektedir. Bu anlaşma ile hedeflenen, alınacak kararların

mümkün olduğunca alt seviyelerde alınması, bunun mümkün olmadığı durumlarda üst seviyelere aktarılmasıdır. Yerel yönetim anlayışının hedefleri arasında; devletin görev alanını daraltmak, demokrasi çabalarını geliştirmek ve yurttaşın katılım şansını artırmak, yurttaşın yakın yönetim anlayışını artırmak, kuralcılık ve bürokrasiyi mümkün olduğunca azaltmak, yerelleşmeye önem vermek ve görev alanlarını yeniden tanımlamaktır (Mengi, 1998:38). Yönetim işlevi gerek örgüt gerek yürütülen hizmetler bakımından halka yakın olmalıdır. Çünkü modern yönetim anlayışı bunu gerekli kılmaktadır.

Günümüzde yerel yönetimler demokrasinin temel kurumu olarak görülmektedir. Yerel yönetimler, halkın yönetime katılması ve özyönetim ile halkın güçlendirilmesi için en önemli kurumdur ve demokrasinin en etkin şekilde uygulanmasını sağlayan kurumdur. Yerel yönetim düzeyindeki temsilciler ile seçmenler arasındaki coğrafi ve sosyal mesafenin, teorinin öngördüğü gibi, gerçek seçim süreçlerinin ve etkili halk kontrolünün gerçekleştirilmesini sağlayan ulusal düzeydekenden daha küçük olduğu ileri sürülmüştür (Çiftçi, 1996: 6).

Demokratik bir yerel yönetim, ancak demokratik bir toplum içinde var olabilir. Yerel yönetim birimleri demokrasinin en alttan en üste kadar yayılmasını sağlayan aracı kurumlardır. Yerel yönetim birimlerinde yöneten ve yönetilen arasındaki coğrafi ve toplumsal mesafe en aza indiği için yönetilenler yönetenleri daha verimli ve aracısız olarak denetleyebilmektedir. Demokrasi en temel şekilde halkın kendi kendini yönetmesi olarak ifade edilir. Yerel yönetimler halkın bu imkânı bulabilecekleri ve kullanabilecekleri kuruluşlar olarak demokrasinin tabandan tavana yayılmasını sağlamaktadırlar (Pustu, 2005:125).

Yerel yönetim yaklaşımlarının önemini vurgulayan unsurlar şu şekilde özetlenebilir;

- Devletin yetki alanı daraltılır,
- Demokratik çabalar geliştirilir, vatandaş katılımının fırsatları artar, vatandaş dostu yönetişim ortaya çıkar,
- Kurallar ve bürokrasi en aza indirgenir (Çukurçayır, 2012: 106).

4.1.3.4.4. Siyasi Partilerde Örgüt İçi Demokrasinin Güçlenmesi

1982 Anayasasına göre siyasi partiler modern demokratik siyasi yaşamın vazgeçilmez unsurlarıdır (Anayasa, 1982: Md. 68). Kapani, siyasi partileri; demokratik düzenin zeminini oluşturan örgütler olarak ifade etmektedir (Kapani , 1993: 273). Zaten demokratik yönetimler aslında bir partiler demokrasisi, partilerin yönetimi

işidir. Demokratik bir rejimde rekabet halinde olan bütün siyasi partiler programlarında ve söylemlerinde demokrasi vurgusu yapmaktadırlar. İktidar olmak isteyen her siyasi parti -ki her siyasi partinin yegâne amacı iktidara gelmektir- programında demokrasiye ve seçim kampanyasına yer vermek zorundadır. Bu nedenledir ki halkın önüne çıkarken “demokrasi” vurgusu yapan siyasi örgütlerin kendi iç işleyişleri konusunda da aynı demokratik hassasiyete sahip olmaları ve parti içerisinde demokratik bir yönetimi tesis edip buna göre hareket etmeleri beklenmektedir. Kendi içerisinde bile demokrasiye inanmayan ya da demokratik düzenin gereklerini yerine getirmeyen siyasi partilerin halkın karşısında demokrasi nutukları atmalarının çok bir işlevi olmayacağı gibi bu partilerin iktidara gelmeleri ya da iktidarda kalabilmeleri de mümkün olmayacaktır.

Parti içi demokrasi konusundaki genel konsensüs partilerin kendi içlerinde bir demokratik rejimi kurabilme ve uygulayabilmeleri üzerinedir. Tuncay’a göre parti içi demokrasi, "demokratik ilkelere göre, parti teşkilat düzeninin sınırlarını yasal hükümlerle belirlemek ve parti içindeki oligarşik eğilimleri ve baskıları ortadan kaldırmak; lider kuruluş, Organlar ve adaylar, aşağıdan yukarıya bir karar alma mekanizması kurma sürecidir” (Tuncay, 1996: 50). Burns ise parti içi demokrasiyi, demokrasinin bir siyasi partinin iç işleyişinde etkili bir şekilde uygulanması olarak tanımlamaktadır (Yanık, 2002: 103). Partinin içişleri kavramı, partinin kendi yasal düzenlemelerini, teşkilatını, yönetimini ve parti seçim prosedürlerini, liderlerinin tutum ve davranışlarını, parti üyelerinin siyasi kültürlerini, mesleki durumlarını ve gelir düzeylerini içerir. Bir siyasi partinin içişlerini etkileyen birçok faktör vardır. Bu unsurlar; kitle iletişim araçları, seçim yasası, halkın tepkisi, çıkar gruplarının talepleri ve dış etkenlerdir (Tuncay, 1996: 49-50).

Parti içi demokrasinin gelişmesinde iş dünyasının çok büyük bir rol oynadığı görülmektedir. İş dünyasının ve uluslararası aktörlerin lobicilik dediğimiz şeyi maksimumda tuttukları ve bu sayede partinin içyapısını da etkiledikleri görülmektedir. Baskı ve çıkar grupları olarak gördüğümüz lobicilik, ülkeler arasında olduğu kadar ülke içinde de siyasi rejimler üzerinde büyük etki yapmakta, toplumun genel çıkarlarına aykırı olarak belirli kişi ve gruplara siyasi ve ekonomik çıkarlar sağlamaktadır (Kuş, 2010: 31).

Siyasi partiler iktidar mücadelesine girdiklerinde eğer popülist yaklaşımları benimserlerse bu durum onları kendi parti çizgi, program ve fikir altyapısından uzaklaştırabilir. Böyle bir durumda (partilerin kitle partisi olma yönündeki çabaları, oy aldıkları tabanı genişletme ve popülist söylemleri benimseme) partiler demokrasiye hizmet etmeyecek ya da demokratik değerlerle çelişecek parti yöneticilerinin eline

geçme riski taşımaktadır (Tuncay, 1996: 61). Bir ülkedeki demokratik gelişmişlik düzeyi parti içi demokrasi birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Popülist yaklaşımlar sergilemeyen liderler parti içinde eleştirilere maruz kalırken aynı zamanda seçmen üzerinde de olumsuz etki yaratır. Ülkenin anayasa ve kanunlarında yer alan hukuki düzenlemeler dışında parti içi siyasi kültür de parti içi demokrasinin oluşturulması ve sürdürülmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkar. Bir toplumun sahip olduğu siyasi kültür ne ise o ülkedeki partilerin de siyasi kültürü aslında kaçınılmaz olarak toplumun kültürü ile paralellik gösterecektir. Zira bir toplum nasılsa kendi içerisinden seçeceği yöneticilerin de öyle olmaları beklenmeyen bir durum değildir. Dolayısıyla eğer toplumun kendisi demokratik bir kültüre sahip değilse doğal olarak o toplumun içinden çıkacak olan siyasi partilerinde iç işleyişlerinde demokrasiyle bağdaşmayan kurallar belirecektir. “Parti içi demokrasi eksikliği”, “lider sultanı”, “çoğunluk sultanı”, “diktatörlük” gibi ifadeler sık kullanılıyor ise bu o ülkenin ve toplumun sahip olduğu eksik demokrasi kültürünün bir göstergesidir.

Demokratik olarak bilinen çoğu toplumda siyasi partileri kontrolünde tutan kadroların çoğu demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak değil de kendilerini ve çevrelerini iktidara taşıyacak ve iktidarı elde ettikten sonra da amaçlarına ulaşmış olacakları bir araç gibi görmekte ve değerlendirmektedirler. Dolayısıyla hareket ve tavırları da bu amaç doğrultusunda olabilmekte ve demokrasi ile bağdaşmayabilmektedir (Sağlam, 1999: 147). Demokrasinin ve kurallarının bir toplum tarafından demokratik değerlerle bağdaşan bir şekilde benimsenmesi halinde sivil toplum kuruluşlarından başlayarak siyasi karar alma mekanizmalarının ilk aşaması olan siyasi partilerde demokratik kurumsallaşma tesis edilir ve bunun teşkilatlanmasında ve faaliyetlerin her aşamasında demokratik ölçütlere uygun olarak davranmayan siyasi partiler, kendilerine söz hakkı verildiğinde seçmenler tarafından cezalandırılacak ve sahip oldukları imkanların bir çoğu yine o imkanları onlara tanıyan seçmenler tarafından tekrar ellerinden alınacaktır.

4.1.3.4.5. Katılımcı Demokrasi Perspektifinden Yönetişim Kavramı

Literatürde “yönetim” kavramı genel olarak “management” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmakta ve temel olarak başkaları ile birlikte bir işi yerine getirmek şeklinde ifade edilir. Yönetişim kavramı ise en basit anlamda “başkalarıyla beraber iş görme” anlamına gelmektedir. İkinci tanımda görüldüğü üzere bir iş birliği ve etkileşim söz konusudur. Yöneticilerle yönetilenler hedefi beraber tespit edip, bu hedefe ortak bir şekilde yönelmektedirler. Sonuç olarak elde edilen başarı, bu ekibin birlikte hareket etmesi sonucu oldu ve tek yönlü yönetimden daha gerçekçi bir yapıya kavuştu.

"Yönetişim" kelimesi tamamen Türkçe olan ancak İngilizce kökenli olmayan iki kelimeden türemiştir. Kelimelerden biri "yönetim", diğeri ise iletişimdir. Bu güzel Türkçe kelime "yönetişim", yönetim kelimesinden gelen "yönetim" ekinin ve iletişim kelimesinden gelen "benim işim" ekinin birleşimidir. Yönetişim kökünden bakıldığında içerik açısından ilginç ve heyecan verici çıkarımlara sahiptir (Fidan, 2011: 7).

Yönetişim kavramı, siyasal-toplumsal bir sistem içinde ilgili tüm aktörlerin ortak çabaları sonucunda oluşturulan düzen olarak ifade edilmektedir (Bozkurt vd., 1998: 274). Bu tanıma ek olarak literatürde farklı tanımlara da rastlanabilmektedir. Yönetişim ise genel kabul gören tanımıyla kamu kurumları ile özel sektör arasındaki sınırdaki gelişen, aradaki çizginin bulanıklaştığı yönetim biçimlerini gösterir ve yönetimin daha iyi yönetilebilmesi için yeniden yapılanmasını vurgulamaktadır (Özer, 2006: 72).

Yönetişim, birbirlerine bağlı olan çeşitli pozisyonların ve birbirine karşıt olan çıkarılara sahip aktörlerin meydana getirdiği, birbirinden farklı ağ yapılarını koordine eden bir süreç olarak da ifade edilmektedir. Yönetişim anlayışına göre toplumda bulunan tüm aktörler birbirleriyle ortak olarak görülmekte ve toplumdaki siyasi, ekonomik ve toplumsal aktörlerin birbirleriyle girdikleri etkileşiminden çıkan bir denetleme ve yönlendirme hâli olarak görülmektedir. Kısaca denilebilir ki yönetim, bir toplumdaki farklı aktörlerin bir araya gelmesiyle oluşan etkileşimden doğan süreçtir (Tekeli, 1999: 52-53).

Son zamanlarda, devlet-yurttaş ve uluslararası ilişkiler literatürlerinde sıkça kullanılmakta olan bir diğer kavram da demokrasi algısındaki değişimlerle beraber gündeme gelen "yönetişim" kavramıdır. Yönetişim kavramı ile birlikte klasik yönetim yaklaşımına yönelik algılar değişmiş ve yeniden şekillenerek daha katılımcı bir hâle evrilmiştir. Klasik yönetim anlayışında iktidar-vatandaş ilişkilerini tanımlamak zorlaşmıştır. Bu zorluk da yönetim kavramı ile aşmaya çalışılmış ve bu bağlamda bir kavramsal çerçeve çizilmiştir.

Günümüzde artık sanayi toplumlarından bilgi toplumuna/bilgi çağına doğru bir geçiş söz konusudur. Üretim sistemleri fordist modelden daha esnek bir yapıya geçerken, küreselleşme olgusu ile birlikte modern ulus devlet algısı da zayıflamıştır. Postmodernist düşünürler tarafından modernizme yönelik getirilen eleştirilerde modernitenin egemenliğine ciddi darbeler vurmuştur (Tekeli, 1999: 23-24). Tüm bu değişimlerle bağlantılı olarak "yurttaş" terimi de çeşitli değişimlere maruz kalmıştır. Klasik yurttaş kavramı yerini çok yönlü bir ilişkiler ağına bırakmaya başlamıştır. Bireyler artık tek kimlikten çok kimliliğe doğru evrilmeye başlamıştır (Tekeli, 1999: 51-58).

Artık ulusların üyeleri statüsündeki bireyler ulusal ve yerel sorumluluklarla sınırlı kalmayıp daha evrensel sorumlulukların altına girmiş durumdadırlar. Artık ulus devletler eski güçlerini kaybetmeye başlamakta ve oyuna yeni aktörler dâhil olmaya başlamaktadır. Bu yeni aktörlerin ise en önemli farklılığı “iş bölümüdür”. Yönetişim, sivil toplumu ve uluslararası aktörleri daha ön plana çıkarmaktadır. Yönetişim anlayışında yönetimde çoklu aktörlere daha fazla yer verilmekte ve katı hiyerarşik düzenler yerini daha esnek ve müzakere edilebilir yapılara bırakmaktadır.

4.1.3.5. Temsili Demokrasi ve Katılımcı Demokrasi İlişkisi ve Sorunlar Açısından Çözüm Önerileri

Temsili demokrasi modelinin içerisinde bulunduğu en önemli sorun alanlarından biri halkın belirli periyodlarla düzenlenen seçimler aracılığı ile temsilcilerini seçme uygulamasıdır. Her ne kadar temsili demokrasilerde teorik anlamda egemenliğin tek gerçek sahibi halk olsa da bu hakkın kullanımı söz konusu olduğunda halk bu hakkını belirli bir süre için seçtiği temsilcilerine devretmektedir (Çam, 1999: 262-265).

Bireyler seçim dönemlerinin dışında kalan süreçte çoğunlukla pasif bir role bürünmekte ve siyasal alana katılım gösterememektedir. Temsili demokrasilerde uygulanmakta olan bu modelden dolayı egemenliğin gerçek sahibi olan bireyler siyasal alanda aktif olma imkânlarını kaybetmektedir ve pasif bir rol üstlenerek yalnızca belirli dönemlerde yapılan seçimlerde oy verme ve bir sonraki seçime kadar bir daha söz sahibi olamama durumu ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Öner, 2001: 52).

Temsili demokrasilerde vatandaşlar artık karar alma ve politika oluşturma süreçlerinin dışına itilmiş bir konumdadırlar. Bireylerin sürecin dışına itildiği ve siyasal alanda pasif rol üstlendiği bir temsili demokrasi modeli artık aynı bireyler tarafından meşruiyeti sorgulanır hale gelmiş durumdadır (Üskül, 1993: 334).

Toplumların yönetim sistemlerinde yönetim anlayışın demokratikleştirilmesi ve uygulanabilir olması ancak o toplumda yaşayan farklı çıkar gruplarının da yönetim kademelerinde güçleri oranında temsil edilmeleri ile mümkün olabilir (Özbey, 1999: 123).

Fakat temsili demokraside gördüğümüz ise bu modelin toplumdaki çeşitliliğin yönetime dâhil olmasına izin vermediğidir. Çünkü temsili demokrasi modelinin temelinde yatmakta olan felsefe çoğunluğun yönetiminin toplum üzerinde hâkim olması anlayışıdır ve bu nedenle de farklı gruplardan kimselerin yönetimde bir arada bulunabilmeleri temsili demokrasilerde görülmesi kolay bir durum değildir. Dolayısıyla bu sistemde, azınlıkta olan veya çoğunluğu hiçbir biçimde elde edemeyen ya da elde

edemeyecek olan kesimlerin iradelerinin yönetime yansması asla söz konusu olamamaktadır. Ayrıca çoğunluğun iradesi ve yönetimi altında iken toplumun çoğunluğun sorunları çözümlenebilirken azınlıkların da sorunlarının bu çoğunluk tarafından çözüldüğünü ya da çözülmek istendiğini söylemek temsili demokrasi anlayışı için çok gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Bu kapsamda söylenebilir ki temsili demokrasi modelinde azınlık pozisyonunda bulunanların sorunları çoğunluk tarafından görmezden gelinebilmekte ya da istenirse de sistemin doğasından dolayı çözüme kavuşturulamamaktadır (Ökmen, 2005: 44-45).

Demokratik yönetim usullerinin diğer yönetim şekilleriyle kıyaslandığında onlara göre çok daha açık, demokratik ve şeffaf olduğunu ve toplumun idaresinde de kolaylık sağladığı inkâr edilmeyen bir gerçektir. Fakat temsili demokrasinin hâkim olduğu modern devlet yapılarının temel özelliklerinden birinin devlet sırrı ilkesi olduğu iyi bilinmektedir. Temsili demokrasi ve geleneksel yönetim yöntemleriyle kurulan kurumlar, halkın yönetime katılımını ve temsilcilerin denetimini büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Ortaya çıkan bu sistemde temsilcilerin halka karşı hesap vermemek ve daha özgür hareket edebilmek için gizlilik ilkesini büyük ölçüde benimsedikleri görülmektedir (Sagir ve Karkın, 2005: 16-19). Öte yandan bu durum, bireylerin devletin aldığı kararları kabul etmemesine ve devletin sunduğu hizmetleri sahiplenmemesine neden olan kapalı ve oldukça merkezi bir bürokrasiyi ortaya koymaktadır (Aydın, 2004: 40).

Yukarıda genel hatlarıyla açıklanmaya çalışıldığı üzere temsili demokrasinin uygulanmasından kaynaklanan çok fazla sorunu mevcuttur ve bu sorunların sayısı ve çeşidi de günden güne artmaya devam etmektedir. Özellikle çoğunluğun idaresi anlayışına dayalı bu yönetim modelinde toplum içerisindeki azınlıklar kendilerini var edebilme, söz söyleyebilme çabası ile mücadele ederken bulabilmektedir. Bu nedenle şu husus açıkça ifade edilebilir ki temsili demokrasi modeli artık modern çağın gerekliliklerini karşılayabilir olmaktan uzaklaşmış ve bireyler de sisteme hızla yabancılaşarak sistemin dışında kalmışlardır. Dolayısıyla temsili demokrasi modeli anlayışı günümüzde bir meşruiyet krizi içerisinde ve çeşitli çevrelerce de sorgulanmaktadır. Hal böyle iken ortaya çıkan böyle bir tablo karşısında temsili demokrasi modelinin açıklarını kapatacak ve sorun alanlarına yenilikçi ve katılımcı çözümler getirebilecek daha demokratik ve daha katılımcı bir yeni sisteme ihtiyaç duyulmaktadır.

Katılımcı demokrasi, en temel anlamıyla; doğrudan demokrasinin taleplerini mümkün kılmaya çalışan, mevcut demokratik uygulamaları daha katılımcı ve doğrudan

bir anlayışla tamamlamaya çalışan bir demokrasi teorisi olarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle katılımcı demokrasi, temsili demokrasinin yaşadığı krizleri önlemek ve krizlere çözüm üretmek amacıyla geliştirilmiş demokratik bir teoridir. Bilhassa temsili demokrasilerde yurttaşların karar alma ve yönetim süreçlerine katılımının yalnızca seçimler sırasında yapılmasına tepki olarak, seçim dönemleri dışında da vatandaşların bu süreçlere aktif katılımını teşvik etmektedir. Bu açıdan katılımcı demokrasi, vatandaşların homojen çıkarlar yerine yurttaşlık eğitimi yoluyla bir araya geldiği ve bireysel çıkarlardan ziyade yurttaşlık tutumları ve kolektif eylemleri sayesinde ortak hedeflere ulaşmak için güçlendikleri özyönetim fikrine dayanmaktadır (Barber, 1995: 159). Bu açıdan, siyasal faaliyetlerin ve demokratik süreçlere katılımın sürekli bir etkinlik olması gerektiğini savunmaktadır.

Siyasal katılma, bir davranış ve eylemler bütünü olarak tanımlanabilir. Bir eylemin siyasal katılma eylemi olarak kabul edilebilmesi için bireyin, bu davranışı yaparken kendi çıkarlarını gözetmesi ve beklentileri doğrultusunda hareket ederek yöneticilerin kararlarını ve politikaları etkileme niyeti içinde olmalıdır. Dolayısıyla siyasal katılmanın yöneticiler ve yönetilenlerin bir araya gelerek karar alma ve politika oluşturma sürecinde birlikte hareket etme eylemi olarak tanımlanması yanlış olmaz (Kalaycıoğlu, 1984: 200).

Demokrasinin en sade ve saf hâli olan doğrudan demokrasi modelinin günümüzde tam olarak uygulanamadığı düşünüldüğünde, demokrasinin aslında "halkın kendi kendini yönetmesi yerine iyi yönetişimi garanti altına alma" biçimi haline geldiği görülmektedir (Arblastes, 1999: 75). Arblastes'in bu demokrasi tanımına günümüzde en çok uyacak olan model ise katılımcı demokrasi modelidir ve birçok kişi tarafından da bu durum kabul edilmektedir. Katılımcı demokratik model, halka ait egemenliğin yanı sıra, yönetenlerin halk tarafından belirlendiği, halkın sadece seçim döneminde değil, seçim dönemi dışında da yöneticileri kontrol edebildiği bir yönetim sistemini bünyesinde barındırmaktadır. Seçim döneminde düşündüklerinde, gerektiğinde yönetim sürecini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilirler (Küçükağa, 1995: 15-17). Katılımcı demokratik modellerde temel amaç, sadece seçilmişlerin veya seçkinlerin değil, toplumda yaşayan tüm bireylerin katılımıyla güvence altına alınacak demokratik bir siyasal kültürün oluşmasını sağlamaktır (Göymen, 1999: 72).

Katılımcı demokrasi tek başına bir demokratik model olarak görülmemelidir. Aksine onun anlayışı temsili demokrasinin elitist ve popüler siyaset anlayışını tamamlayıcı niteliktedir. Bu bakımdan temsili demokrasinin kurum ve değerlerinin tamamen yok sayılması veya ortadan kaldırılması anlamına gelmemektedir. Burada

vurgulanan demokratik karar alma sürecine sadece seçim yoluyla katılmaktan ziyade, katılım kanallarının ve fırsatlarının açılması, kolaylaştırılması ve arttırılması gerektiğidir. Bu bakımdan katılımcı demokrasi temsili demokrasinin tamamlayıcısı olarak sunulmaktadır (Barber, 1995: 160-162)

Bu anlamda katılımcı demokrasi, siyasi iradeyi geliştirerek siyasi yargının oluşmasına büyük katkı sağlar ve temsili demokraside seçim eyleminden ziyade irade oluşturma eylemini esas alır. Temsili demokrasinin sorusu "Ne istiyoruz ve onu nasıl istiyoruz?" yerine "Neyi seçeceğiz?"dir. Dolayısıyla katılımcı demokraside önemli olan ortak hedeflerin seçilmesinden ziyade ortak iradenin üretilmesidir (Barber, 1995: 250-251). Bu bağlamda katılımcı demokrasi; farklı inisiyatifler, sivil ağlar, bireyler arası ve birey ve toplum arası etkileşimler aracılığıyla açık ve etkileşimci bir yönetime geçişi, temsili demokrasilerde dört-beş senede bir tekrar eden karar alma sürecine dâhil edilen "yarı-zamanlı" yurttaş anlayışının farklı etkileşim yollarıyla "tam zamanlı" yurttaş anlayışına dönüşmesini ve küreselleşen dünyada ortaya çıkan karmaşık kimliklerin ve değerlerin taşıyıcısı olan heterojen bireylerin birlikte bulunabileceği bir kamusal alanın oluşturulmasını, ortaya çıkan çatışmaların bu alanda çözüme kavuşturulmasını ve bu doğrultuda demokrasinin derinleştirilme ve güçlendirilme sürecinde katılımcı araçların daha sık ve verimli bir şekilde kullanılmasını dile getirmektedir.

Ayrıca katılımcı demokrasi teorisinde katılımın pratiği yalnızca kamusal alanla sınırlı değildir. Başta iş, eğitim, aile, medya ve diğer özel alanlar olmak üzere ekonomik ve sosyal açıdan yaşamın her alanına katılım yoluyla demokratikleşmenin sağlanmasını savunmaktadır. Bu bakımdan katılımcı demokrasinin uygulanması mümkün olan her düzeyde gerçekleşmelidir. Temsili demokrasilerde katılım pratiği seçimlerle sınırlıyken, katılımcı demokraside katılım sivil toplum kuruluşları, medya, imza kampanyaları, eylemler, kent konseyleri gibi çok boyutlu ve çok konulu tüm katılım araç ve mekanizmaları aracılığıyla gerçekleştirilir. Bir başka ifadeyle kamusal alan ve kamusal iradenin sürekliliğinin sağlanması ve yaşamın her alanına yayılması için mümkün olan her yol ve araçla yaratılması gerekmektedir. Katılımcı demokrasi anlayışının başta aile, eğitim alanı ve işyeri olmak üzere tüm alanlara yayılmak istenmesinin temel nedenlerinden biri sivil siyasal kültürün oluşturulması ve vatandaşların aktif vatandaşlara dönüştürülmesidir (Barber, 1995: 176-177).

Bu yüzden katılımcı demokrasi; halkın yönetimi, kitlelerin yönetimi, çoğunluğun yönetimi gibi tanımlamalar yerine yurttaşların "öz" yönetimi olarak ifade edilmektedir (Barber, 1995: 195). Barber, yurttaşların öz yönetimini şöyle ifade etmektedir "Kitleler hareket eder, yurttaşlar eylemde bulunur; kitleler gürültü yapar,

yurttaşlar müzakere eder; kitleler çatışır, yurttaşlar bağ kurar, katkıda bulunur ve paylaşır” (Barber, 1995: 199).

Katılımcı demokrasi, çatışmayı uzlaştırmaya ve ortak iyiliğe dönüştürmeyi, temsili demokraside çatışmayı bastırıp yok saymak yerine kabul etmeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda katılımcı demokrasi; öz yönetimi, katılımcı süreçleri, eylemliliği, gündem belirlemeyi, yaratmayı ve değiştirmeyi hayata geçirir (Barber, 1995: 196). Bu reçeteyi incelediğimizde özerklik, yani “özyönetim” demokrasinin en temel değeri ve anlamıdır. Ancak katılımcı demokraside bu tür yönetim, vatandaşlar adına yönetmekten ziyade "vatandaşların yönetim sürecine katılması" ve "kendilerini" yönetmesi anlamına gelir. Katılımcı demokrasinin uygulanmasının nedeni budur; halkın yönetimi, kitlelerin yönetimi, çoğunluğun yönetimi vb. şeklinde değil, vatandaşların “özerk” bir hükümeti olarak formüle edilir (Barber, 1995: 195). Barber yurttaş özerkliğini şu şekilde ifade etmektedir: "Kitle eylemi, yurttaş eylemi; kitlesel gürültü, yurttaş müzakeresi; kitlesel çatışma, yurttaş dayanışması, katkı ve paylaşım" (Barber, 1995: 199).

Formülasyon sürecine katılım unsuru katılımın kendisidir. Bu katılım baskıcı veya zorunlu değildir. Ancak katılımın ve katılımın sürekliliğini sağlamak için vatandaş katılımı kültürünün ve gevşek yönetilen bir katılım mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Bu sürece dâhil olarak eylemlilik, gündem belirleme, tartışma ve yaratma gibi unsurlar ortaya çıkar. Sürece katılmak aynı zamanda harekete geçmek anlamına da gelir. Aynı şekilde gündem belirleme de aktivizmin bir göstergesidir. Çünkü her iki durumda da vatandaşlar harekete geçmektedir. Oluşturulan gündem aynı zamanda birbiriyle çelişen konular olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu gündem/çatışma konusu vatandaşlar arasında tartışılarak kamusal alan yaratmakta, ortaya çıkan kamusal alanda, ortak fayda olan “ortak iyiyeye” ulaşmak amacıyla çeşitli çözümler üretilmektedir. Bu açıdan bakıldığında çözüm üretme süreci aynı zamanda yaratıcı bir süreçtir. Aslında bu yaratım, vatandaşın tartışması sürecinde ortaya çıkıyor ve yaratılıyor. Oluşturulan çözümün içeriği daha fazla tartışılarak değiştirilebilir ve geliştirilebilir. Bu bir dönüşüm unsurunu ifade etmektedir. Ayrıca katılımcı demokrasinin dönüştürücü boyutu tüm süreci kapsamaktadır. Aslında katılım sürecinin tamamı mevcut çatışmaları ortadan kaldırmak için tasarlanmıştır. Dolayısıyla bireyleri aktif vatandaşlara dönüştürmek ve çatışmaları dönüştürmek mümkündür (Barber, 1995: 196-198).

Katılımcı demokrasi aynı zamanda maksimum çeşitlilik ve çoğulculuğa izin veren bir demokrasi biçimi olarak da tanımlanmaktadır. Aslında ister çoğunluk ister azınlık olsun, hiç kimse başkaları üzerinde egemenlik kuramaz veya onlar üzerinde hak iddia edemez. Herkes kendini yönetmek, isteklerini gerçekleştirmek ve katılım fırsatları

yaratmak için eşit fırsatlara sahiptir. Her insanın özgürlüğü ve iyi bir yaşam seçimi bireye bırakılmıştır. Ayrıca katılımcı demokrasi, vatandaşların müzakere etme ve çözüm geliştirme yeteneklerini geliştirmelerine ve siyasi çıkarlarını ve bilgilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Ayrıca katılım, sosyal ilgi hedeflerine değer verilmesini ve öncelik kazandırılmasını sağlar (Zavala, 2006: 19-21). Diğer önemli avantajlar arasında karar alma süreçlerinin kolaylaştırılması, demokrasinin, karar vermenin etkililiğinin ve verimliliğinin artırılması, bireyler arasında ve bireylerle devlet arasındaki bağlantı ve dayanışmanın geliştirilmesi yer almaktadır (Brugue ve Gallego, 2003: 429).

Katılımcı demokrasinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi bazı önemli unsurların hayata geçirilmesine bağlıdır. Bunlardan en önemlisi katılım uygulamasıdır. Aslında katılımcı demokrasi katılım olmadan var olamaz. Bir diğer önemli faktör ise aktif vatandaşlık anlayışıdır. Bu iki unsur oldukça ilişkilidir. Biri olmadan diğeri hayatta kalamaz.

Demokrasi, siyasal katılım olmadan işleyemeyen bir yönetim şeklidir. Dar anlamda siyasal katılım oy verme davranışıyla, geniş anlamda ise doğrudan veya dolaylı yollarla yönetim ve karar alma sürecinin çeşitli aşamalarına katılmayla temsil edilmektedir. Katılımcı demokrasinin ayırt edici özelliği bireylerin karar alma süreçlerine doğrudan katılmaları ve bu süreçleri izlemeleridir (Çukurçayır, 2000: 25-29). Katılımcı demokrasi teorisyenleri, temsili demokrasilerde sadece seçimlere katılmanın gerçekten etkili bir siyasi katılım davranışı olmadığına ve seçimlerin katılım için gerçek fırsatlar sağlamadığına inanmaktadır. Gerçekten etkili katılım, karar alma ve yönetim süreçlerinde bireylerin aktif bir uygulaması olarak kendini gösterir ve kararlar alınmadan önce gerçekleşmelidir. Bu anlamda katılımcı demokrasi; siyasetin devam eden bir faaliyet olduğunu ileri sürmektedir (Erdoğan, 2017: 297-298; Yayla, 2015: 168).

Katılım daha geniş anlamda; kamu politikalarının belirlenmesi, uygulanması ve denetlenmesine bireylerin kişisel katılım yoluyla seçilmiş hükümetin kararlarını etkilemeye ve şekillendirmeye yönelik tüm eylemleri olarak ifade edilmektedir (Çitçi, 1996: 10). Bu doğrultuda bireyler başkasının iradesine göre hareket etmek yerine kendi iradesiyle uygulamalara katılmaktadır. Birey, davranışta bulunarak kendini tanıma, kendine hâkim olma, kendini yönetme ve kendini geliştirme eylemlerine de girer (Dahl, 1993: 124; Sartori, 2017: 147-149). Bu anlamda katılımcı demokrasinin katılım pratiği, başkalarının iradesini harekete geçirmek yerine, öz katılım pratiğinin

gerçekleştirilmesidir. Bireyler tepkisel olmak yerine proaktif davranırlar (Holden, 2007: 137).

Katılımcı demokrasi bireylerin karar alma süreçlerine katılımıdır. Bu tür bir katılım, özel çıkarları korumanın ve iyi yönetişimi sağlamanın en iyi yolu olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda katılımcı uygulamaların gerçekleşebilmesi ve devam edebilmesi için iki koşulun gerçekleşmesi gerektiği belirtilmektedir. Birincisi; yönetimin katılımcı olup olmadığı, yani katılıma olanak sağlayıp sağlamadığı, ikincisi ise yönetimin eğitici bir işlevi olup olmadığıdır. Katılımcı süreçlerin eğitici ve dönüştürücü gücünden yararlanılarak vatandaşlar, kamusal ve özel alan arasında yurttaşlık erdemlerine sahip bireylere dönüştürülmekte ve katılımcı uygulamaların sürekliliği sağlanmaktadır. Ayrıca katılım pratiği aynı zamanda kontrol ve özgürlükle de ilişkilidir. Hatta bireyler dâhil olduğu sürece karar alma sürecinin şeffaf ve açık olacağı söylenmektedir. Bu bakımdan temel hak ve özgürlüklere ilişkin kararlar denetim ve tartışma şartıyla korunmaktadır (Pateman, 1976: 24-26, 30). Öte yandan katılımcı uygulamaların birleştirici ve kapsamlı olduğundan da bahsedilmektedir. Buna göre vatandaşların yönetim ve karar alma süreçlerine katılımı halinde ait oldukları ülkeye veya kuruluşa karşı aidiyet duygusunu daha fazla hissetmeye başlayacakları ifade edilmektedir. Bu bakımdan katılımcı demokrasi, vatandaş ile toplum, vatandaş ile devlet arasındaki bağı güçlendiren özelliğe sahiptir (Barber, 1995: 261-262).

Bu açıdan katılımcı demokraside katılım pratiğinin etkili şekilde gerçekleşebilmesi için katılım mekanizmaları ve kurumları; sürekli olmalı, zorunluluğa tabi tutulmamalı ve kolay katılım niteliği taşımalıdır (Barber, 1995: 328).

Katılımcı demokrasinin gelişimi de katılım yoluyla gerçekleşir. Yani demokrasi ancak demokrasiden beslenebilir. Dolayısıyla yurttaş katılımının sağlanması aynı zamanda katılımcı demokrasinin sürdürülmesini ve geliştirilmesini de sağlamaktadır (Barber, 1995: 323). Katılımcı demokraside bireylerin sürekli ve sık sık karar alma süreçlerine katılmaları beklenmez; bireylerin karar alma sürecine düzenli katılımı katılımcı demokrasi için yeterli kabul edilir (Barber, 1995: 324). Bununla birlikte katılım, vatandaşların kendi gündemlerini belirlemelerine olanak tanır. Bu şekilde vatandaşlar sadece gücün kullanım koşullarını yaratmakla kalmaz, aynı zamanda kullanımında ortak olurlar (Barber, 1995: 325). Bu bakımdan katılımcı demokrasi uygulamasının etkili olabilmesi için katılım mekanizmalarının ve kurumlarının sürekli olması, yükümlülüklerden arınmış ve katılımın kolay olması gerekmektedir (Barber, 1995: 328).

Katılımcı demokrasi büyük ölçüde aktif vatandaşlık unsurlarına dayanır. Ayrıca vatandaşlık toplumun/cemaatin unsurlarıyla iç içedir. Toplum veya cemaat; özgür, aktif, etkili ve öz yönetimli bireylerin bağımsız bir temele dayanmaksızın kendi ortak geleceklerini yaratmaya katıldıkları alandır. Bu anlamda vatandaşlar, demokratik bir toplumun kendi kendini yönetmeyi başaran katılımcıları olarak tanımlanmaktadır (Barber, 1995: 270).

Katılımcı demokrasinin anlaşılmasında vatandaşlar çok önemli bir unsurdur. Bu anlamda vatandaşlar demokrasinin temel kaynağı ve öznesidir. Bu nedenle demokrasi, kurallar ve prosedürlerden değil, halkın kendisinden, vatandaşlardan oluşmalıdır. Bu bağlamda vatandaşların katılım sürecinde proaktif bir rol oynaması beklenmektedir. Ancak bu etkin katılım her duruma ve her düzeyde katılım anlamına gelmemektedir. Bu anlamda vatandaşların özellikle temel politikalara ilişkin kararlarda sürece katılması ve dâhil olması gerekmektedir. Nitekim katılımcı demokrasi “her vatandaşın kendi siyasetçisi olması gerektiği” anlayışını benimser (Barber, 1995: 200).

Katılımcı demokrasinin temel dayanağı, katılımcı demokratik siyaset yoluyla bireylerin kendilerini keşfetmelerine ve geliştirmelerine olanak sağlamaktır. Aslında bireylerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için siyasal sürece katılmaları gerekmektedir. Süreç katılımcı olursa eğitici de olur. Katılım süreci sayesinde bireyler; başkalarıyla iletişim kurmayı, düşünmeyi, diyalog kurmayı ve birlikte hareket etmeyi öğrenerek, aynı zamanda kendi siyasi çıkarlarını güvenilir ve gerçekçi bir şekilde anlama becerisini de kazanacaklardır.

Katılımcı teori, psikolojik ve demokratik beceri ve prosedürlerde gelişimsel ve dönüştürücü pratik kazanımları içerir. Dolayısıyla katılımcı kurumların istikrarında herhangi bir sorun yoktur. Katılımcı demokrasi eğitici ve dönüştürücü etkileriyle kendi kendini ayakta tutan bir demokrasidir (Barber, 1995: 186-187). Bu bakımdan gerçek demokrasinin var olabilmesi için katılımcı bir toplumun, yani tüm siyasal kurumların demokratikleştiği, tüm alanların katılım yoluyla toplumsallaştığı bir toplumun ve katılımcı/siyasal bir siyasal kültürün olması gerekir (Pateman, 1976: 42).

Ancak katılım teorisinde gücün herkesle paylaşılması paradoksal bir şekilde bireylerin öz-güçlerinin artmasına yardımcı olurken aynı zamanda ait oldukları grupların gücünün de artmasına yardımcı olur. Bireyler katılım yoluyla kaderlerini kendi ellerine aldıklarında, birlik duygusunun ve kişisel refahın yanı sıra bireysel ve grup gücünün artmasına yardımcı olur (Bachrach ve Botwinick, 1992: 30). Aslında bir grup içindeki amaç, sorumluluk veya grup kimliğinden yoksun bireyler izole edilir, atomize olur ve tüm süreçlerden ve toplumdan yabancılaşır. Ancak mümkün olan tüm

katılım yöntemleriyle karar alma ve yönetim süreçlerine katılan ve bu hedefe ulaşan bireyler, kişisel yeterlik ve etkililiğin yanı sıra sorumluluk duygusunu da geliştirebilirler (Bachrach ve Botwinick, 1992: 33). Bu anlamda bireyler sadece içsel benliklerini geliştirebilme yeteneğine sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda kendi çıkarlarını da refah düzeyine çıkarabilecek potansiyele sahiptirler.

Barber, katılımcı demokrasi ve vatandaşlığın merkezinde sivil unsurun olduğuna dikkat çekmektedir. Temsili, ortaklaşmacı ve güçlü (katılımcı) demokrasinin farklı yönlerden karşılaştırmalı bir incelemesini sağlamaktadır (Barber, 1995: 272).

Barber'ın katılımcı demokrasisinde vatandaşlar; "komşu" olarak anılır, ortak sorunlara ortak çözümler sunar ve ortak katılım ve ortak çıkar bağlarıyla birbirlerine bağlanırlar. Bu anlamda mahalle vatandaşlığı anlayışı yaratıcı uzlaşmaya dayanmaktadır. Yaratıcı uzlaşma; ortak çatışmaların, ortak tartışmaların, ortak kararların oluşturduğu ortak bilincin ortak iradeye dönüşmesinde kendini göstermektedir. Bu dönüşüm süreci aktif ve sürekli katılımı gerektirir. Ayrıca katılımcı demokratik vatandaşlar temsili demokrasilerde görülen dikey ilişkilere sahip değildir. Bunun aksine katılımcı demokraside dikey ve yatay bağlantılar ortadan kalkmaktadır. Tüm vatandaşların yatay ve dikey olarak birbirleriyle iletişim kurmasını ve bağlantı kurmasını sağlayan katılımcı araç ve mekanizmalara değer verir. Katılımcı vatandaşlığın etkinliği ve inisiyatifi sayesinde vatandaşlar, katılım sürecinde araçsallık veya kişi başı ödeme kısıtlamalarından kurtulur, temsili demokrasiler ve bizzat siyasal yaşamın yaratıcıları haline gelirler (Barber, 1995: 278, 305). Öte yandan vatandaşlığı artıran veya sınırlayan faktörler de mevcuttur. Güçlendirici unsurlar; kamusal kültür, kamusal alanlara katılım, yurttaşlık eğitimi, gelenek ve vatanseverlik. Sınırlayıcı faktörler sosyo-ekonomik eşitsizlikler, ölçek sorunları ve kamuoyu belirsizliğidir (Barber, 1995: 287).

Son olarak katılımcı demokrasinin uygulanması ve aktif vatandaşlık imajının elde edilmesinin gereklilikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda bireyler; karar alma, uygulama ve izleme süreçlerinde eşit söz hakkı, tartışma olanağı ve bilgiye erişim sağlanması gerekmektedir. Bireyler için; onların aktif olarak katılmalarına olanak sağlayacak bir katılım mekanizması ve ortamı sağlamak, tartışmaya teşvik etmek, fikir birliği ve iyi niyet oluşturmak için çatışmaları ortak çıkarlara dönüştürme fırsatları sunmak gerekmektedir. Ayrıca katılım mekanizmaları ve fırsatları geniş ve kapsayıcı olmalıdır. Bu bağlamda, sesini ifade etme imkanı olmayanlar ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı gruplar başta olmak üzere toplumun tüm kesimlerine eşit katılım fırsatları sağlanmalıdır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yöneten-yönetilen ilişkisinin ortaya çıktığı tarihten bu yana insanların nasıl yönetilmesi gerektiği sürekli tartışılmalan bir konudur. Ancak bir yönetim biçimi olarak demokrasi günümüzde en yaygın ve kabul gören yönetim biçimidir. Demokrasinin popülerliği altında yatan en önemli sebebin toplumları oluşturan bireyin bu yönetimde söz hakkı olmasıdır. Çalışmamızın birinci bölümünde uzunca ele alınan doğrudan demokrasi modeli, demokrasinin en saf hali olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni, Antik Yunan’da uygulanan bu model de vatanadaşlar bir araya gelerek yönetim kararlarını bizzat kendilerinin katılımıyla alabilmekteydiler. Nüfusun az olması, kadınların, kölelerin ve yabancıların siyasi haklardan mahrum bırakılması gibi nedenler aslında doğrudan demokrasinin uygulanmasına imkân sağlayan koşulları oluşturmaktaydı. Ancak tarihte yaşanan gelişmeler sonucunda bu koşulların yok olmasıyla birlikte Antik Yunan’da uygulanan doğrudan demokrasi modeli uygulanamaz hale gelmiştir.

Gelişen, modernleşen ve sanayileşen günümüz toplumlarında insanların hayat tarzının değişip, dönüşmesinin yanı sıra toplumların kültürel, sosyal ve siyasi hayatlarında da ciddi manada değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin temel nedeninin artan nüfus ve büyüyen coğrafyalar olduğu görülmektedir. Modernleşen ve sanayileşen dünyada sosyal ve ekonomik düzen; etkili bir dönüşüm yaşayarak toplumların demografik ve coğrafi yapılarında dikkat çekici bir büyüme meydana getirmiştir. Kent devletlerinden imparatorluğa ardından ulus-devlet anlayışına geçişle birlikte devletlerin sadece coğrafi ve nüfus gibi unsurlarında değişiklikler meydana gelmemiş bunun yanı sıra yönetim biçimlerinde de önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Teokratik yönetimlerden çoğulcu yönetimlere geçişle birlikte bir dizi demokratik dönüşüm yaşanmış ve bunun neticesinde sınırlı devlet ve birey özgürlüğü temelinde şekillenen bir yapıda bireylerin sosyal, sivil ve siyasi haklarında evrensel bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Oluşmaya başlayan birey odaklı, bu yapıda artan nüfus ve büyüyen coğrafyalarda toplumların demokratik karar alma süreçlerine katılımı temsili bir forma dönüşerek uygulanmıştır.

Demokratik karar alma yönteminin yeni formu olarak tarih sahnesinde yerini alan temsili demokrasi modelinde bireyler, belirli aralıklarla yapılan seçimler aracılığı ile kendilerinin seçtikleri ve kendilerine karşı sorumlulukları olan temsilciler aracılığı ile siyasal kararlarını almaktadırlar. Nitekim günümüzde artan ifade ve düşünce özgürlüğü, medya ve kitle iletişim araçlarının çoğalması, teknolojik gelişmeler, çok kültürlülük,

bilgiye erişim kolaylığı ve küreselleşme ortaya yeni, çok sesli ve heterojen bir toplum yapısı çıkarmıştır. Temsili demokrasi modeli günümüz ülkelerinde yaygın olarak kullanılan ve akademik literatürde kendine oldukça geniş bir yer bulmasına rağmen günümüz toplumlarında meydana gelen gelişmeler neticesinde ortaya çıkan yeni tartışma ve sorun alanları çözmede yetersiz kaldığı ifade edilmekte ve hem pratikte hem de akademik literatürde sıklıkla dile getirilerek eleştirilmektedir. Literatürde bu eleştiriler, temsili demokrasi krizi olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamda temsili demokrasi modelinin nasıl bir kriz içerisinde bulunduğu, kapsamlı literatür taraması sonucunda çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı olarak incelenmiş ve temsili demokrasinin içerisinde bulunduğu bu durumda bireylerin karar alma mekanizmalarına olan güvenin azaldığı ve temsili demokrasi uygulamalarına karşı derin bir memnuniyetsizliğin ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür. Neticede genel anlamda konuya ilişkin akademik literatüre bakıldığında temsili demokrasilerin, yeterince demokratik olmadığı, egemenliğin aslında halk tarafından tam manasında kullanılmadığı, halkın istek ve taleplerine karşı duyarsız kalındığı, yönetimlerde gücün ayrıcalıklı seçilmişler tarafından özel amaçları doğrultusunda kullanıldığı, halka yönelik politikaların hayata geçirilmediği, seçilen temsilcilerin kontrol edilemediği ve toplumu oluşturan her grubun temsil imkânı bulunmadığı gibi verilere ulaşılmıştır.

Temsili demokrasilerde vatandaşlar karar alma süreçlerine sadece seçim döneminde dâhil olabilmektedirler. Bu durum seçmenlerin sadece seçim dönemlerinde aktif olması geriye kalan dönemlerde ise karar alma süreçlerine karşı ilgisiz kalması ve dolayısıyla temsili demokrasinin ilke ve yöntemlerine olan güvenin azalması ile sonuçlandığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın ikinci bölümünde, temsili demokrasilerin krizlerine neden olan temel unsurun, temsil kurumunun kendisi olduğu saptanmıştır. Bu noktada temsili demokrasinin içerisinde bulunduğu krizlerin çözümü noktasında yine demokrasinin kendisi ön plana çıkmaktadır. Neticede bilgi ve eğitim düzeyi artan bireylerin, politik yetenekleri de gelişmektedir. Siyasi yetenekleri gelişen bireyler, siyasi alana bizzat kendilerinin de dâhil olmasını istemektedirler. Bu durum; temsili demokrasilerin içerisinde bulunduğu krizlerin hafifletilmesi için daha az temsil ancak daha fazla katılım olması gerektiğini göstermektedir. Bu noktada ise katılımcı demokrasi modeli, bu amaca hizmet edecek bir demokrasi modeli olarak ön plana çıkmaktadır.

Katılımcı demokrasi, kökleri antik ve modern pek çok siyasal düşünüre dayanan temsili demokrasinin yaşadığı krizlerin önlenmesi ve çözülmesi için en önemli alternatiflerden biri olarak kabul edilen demokratik bir teoridir. Temsili demokrasinin

krizi çerçevesinde değerlendirildiğinde özellikle temsili demokrasilerde vatandaşların karar alma ve yönetim süreçlerine katılmalarına ve demokrasiyi yalnızca seçimler sırasında savunmalarına tepki olarak katılımcı demokrasi teorisi ön plana çıkmaktadır. Neticede katılımcı demokrasi modelinde, vatandaşlar seçim dönemlerinin ötesinde karar alma süreçlerine sürekli ve aktif olarak katılmaktadır.

Günümüzde demokrasinin en uygun yönetim biçimi olduğu ve en yaygın kullanılan biçiminin temsili demokrasi olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Fakat özellikle son yıllarda yaşanan gelişmeler, temsili demokrasinin halkın artan talep ve beklentilerini karşılamada yeterli olmadığını, çağa ayak uyduramadığını ve spesifik olarak uygulanması sırasında birçok sorunla karşı karşıya kaldığını göstermiştir. Bu konular nedeniyle toplumun birçok kesimi tarafından sıklıkla eleştirilmektedir.

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren dünyanın hızlı değişimlere uğramasıyla birlikte temsili demokrasi modelinin de güçlü bir şekilde sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlandığı görülmektedir. Bu model, süreçteki farklılıkların temsiline izin vermemekte, siyasi katılımı seçim dönemleriyle sınırlandırmakta, halkın siyasi alana katılım olanakları giderek kısıtlanmakta veya katılım düzeyi büyük ölçüde kısıtlanarak vatandaşlar nüfuz sahibi olamamaktadır. Demokrasiye olan güven artarken, temsili demokrasi modeline ve temsili kurumlara olan güvenin azalması nedeniyle seçime katılım oranları da geniş çapta eleştirilmektedir. Bu sistemin temelini oluşturan seçim sistemi dünya genelinde hızla gerilemekte, statükocu ve korumacı ülkelerin gizlilik ilkesi çerçevesinde farkındalığı artmakta ve seçim sistemlerinden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Katılımcı demokrasi teorisi doğrudan demokrasiye olan yakın anlayışından dolayı temsili demokrasiye göre daha ideal bir demokrasi biçimi olarak değerlendirilmektedir. Burada önemli olan katılımcı demokrasinin kendisinin tek başına bir demokrasi modeli olarak görülmemesidir. Daha ziyade katılımcı demokrasi anlayışı, temsili demokrasinin elitist ve popüler siyaset anlayışını tamamlayıcı niteliktedir. Bu açıdan temsili demokrasinin kurum ve değerlerinin tamamen görmezden gelinmesi veya ortadan kaldırılması anlamını taşımamaktadır. Burada vurgulanan husus, demokratik karar alma sürecine sadece seçim yoluyla katılmaktan ziyade, katılım kanallarının ve fırsatlarının açılması, teşvik edilmesi ve arttırılması gerektiğidir. Bu bağlamda katılımcı demokrasi, temsili demokrasinin tamamlayıcısı olarak sunulmaktadır. Temsili demokrasi, bugüne kadar katılımcı demokrasinin teorik ve kurumsal eksikliklerini giderirken aynı zamanda temsili demokrasinin mevcut sorunlarını da azaltmıştır.

Temsili demokrasi modellerinin tartişılmasında oluşturulan katılımcı demokrasi anlayışı, temsili demokrasinin yol açtığı birçok sorunu çözecek, vatandaşın siyasal alana katılımı sorununu büyük ölçüde ortadan kaldıracak ve demokrasiye olan güveni artıracaktır. Demokratik kurumlar ve demokrasiye olan güven, vatandaşlar ile devlet arasında bütünleşme yaratacaktır. Bu bağlamda bugün demokrasinin uygulandığı tüm ölkelerde temsili demokrasinin yanında katılımcı demokrasinin de yer aldığını belirtmek gerekir. Halk artık sadece seçimlerde oy kullanarak temsilcisini seçen ve diğer zamanlarda hükümeti hiçbir şekilde etkileyemeyen pasif seyirciler değil, her zaman hükümeti ve siyasi karar alma sürecini etkileyen aktif bireyler haline gelmektedir. Değişen dünya koşulları, siyasal katılımın seçimlerde sadece oy vermekle sınırlı kalmasını yeterli bulmamakta ve halkın tüm idari işlemlere aktif katılımını gerektirmektedir. Bu anlayışın gelişmesi, dünya çapında katılımcı demokrasiye olan ilgiyi artırmış ve katılımcı demokrasinin geleceğine ışık tutmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2013). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. (5.Baskı), Ankara: İmge Kitap Evi.
- Akgün, B. ve Özşahin, M. C. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Dünyada Demokratik Konsolidasyon Sorunu: Teorik Bir Çerçeve Anlayışı, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(28), 32.
- Akıncı, A. (2011). Demokrasi ve Liberalizmin Zorunlu Birlikteliği, *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 7(1), 7–28.
- Aktan, C. C. (1997). Siyasal ve Sivil Özgürlükler, Demokrasi ve Türkiye, *Yeni Türkiye Dergisi*, 1(18), 72.
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi Kavramına Eleştirisel Bir Bakış, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 89-91
- Alkan, Y. S. (2018). Gizli Demokrasi: Temsili Demokrasi Krizi ve Doğrudan Demokrasi Talebi Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Görüş, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 23–43.
- Anonim. (2022). AB Antlaşmalarının Kronolojisi, T.C Avrupa Birliği Başkanlığı Resmi Veb Sitesi, <https://www.ab.gov.tr/105.html>, Erişim: 03.05.2023.
- Anonim. (2023). Almedalen Haftası, <https://almedalsveckan.info/om-almedalsveckan>, Resmi Web Sitesi, <https://democracyfestivals.org/almedalsveckan>, Erişim: 11.06.2023.
- Anonim. (2023). Almedalen Haftası Resmi Katılım İstatistik Raporları, <https://almedalsveckan.info/statistik>, Erişim: 11.06.2023.
- Anonim. (2019). AP Seçim Sonuçları (2007-2009), , <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>, Erişim: 13.06.2022.
- Anonim. (2023). Arvamusfestival, Demokrasi Festivalleri, <https://arvamusfestival.ee/mis-on-arvamusfestival/>, Erişim: 11.04.2023.
- Anonim. (2023). Avrupa Birliği Genişleme Kronolojisi, <https://www.ab.gov.tr/109.html>, Erişim: 18.05.2023.
- Anonim. (2023). Avrupa Birliği Antlaşması, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2010/083/01&from=EN>, Erişim: 16.05.2023.

- Anonim. (2023). Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN, Erişim: 16.05.2023.
- Anthony, B. (1957). *The Concepts and Theories of Modern Democracy*. London: Routledge.
- Arblaster, A. (1999.) *Demokrasi*. (N. Yılmaz, Çev.). Ankara: Doruk Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994).
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arı, T. (2000). *Amerika'da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Kitabevi.
- Aristoteles, (1993). *Politika*. (M. Tuncay, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles, (2013). *Atinalıların Devleti*. (F. Akderin, Çev.). 1.Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Ashford, N. (2015). *Özgür Toplumun İlkeleri*. (C. Madenci, Çev.). Ankara: Liberte Yayınevi.
- Aslan, M. A. (2020). Yerel Yönetimlerde Bir Doğrudan Demokrasi ve Denetim Aracı: Geri Çağırma Mekanizması, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 172-188.
- Ateş, T. (1976). *Demokrasi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi [PDF belgesi]. Lecture Notes Online Web site: 15 Şubat 2023 tarihinde https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf adresinden erişildi.
- Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı, (2009). Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to Member States on Electronic Democracy (e-democracy), 18 Şubat 2009.
- Avrupa Vatandaş Girişimi Hakkında 17 Nisan 2019 tarihli ve 2019/788 sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Tüzüğü, 28 Ocak 2023 Tarihinde <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R0788&from=EN#d1e465-55-1> adresinden erişildi.
- Aydın A. (2019). Siyasal Katılım Araçları Üzerinden Merkezi ve Yerel Düzeydeki Katılımın İncelenmesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(2), 395-403.
- Aydın, A. H. (2004). *Türk Kamu Yönetimi Sisteminde Temel Sorunlar ve Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Bachrach, P. ve Botwinick, A. (1992). *Power and Empowerment A Radical Theory of Participatory Democracy*, Temple University Press, Philadelphia.
- Bağçeci, H. (2020). *Siyasal Katılım Aracı Olarak Referandum: Avrupa Birliği ve Türkiye Uygulamaları*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Barber, B. (1995). *Güçlü Demokrasi*. (M. Beşikçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1984).
- Barker, A. (2002). Accountability and responsibility of government and public bodies. *The Political Quarterly*, 138-139.
- Bayhan, V. (2002). Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(13), 1-2.
- Bayhan, V. (2005). Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm, *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(13), 2-8.
- Beetham, D. (2007). *Demokrasi ve İnsan Hakları*. (B. Canatan, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Beetham, D. ve Boyle, K. (1998). *Demokrasinin Temelleri*. (V. Bıçak, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Beetham, D. (2003). Political Participation, Mass Protest and Representative Democracy, *Parliamentary Affairs*, 56, 598-609.
- Bekcan, U. (2005). *Demokrasi Kuramları Açısından Türk Demokrasisine İlişkin Bir İnceleme*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Bentzen, J. S., Hariri, J. G. ve Robinson, J. A. (2014). The Indigenous Roots of Representative Democracy. *SSRN Electronic Journal*: 35.
- Bevir, M. (2006). Democratic Governance: Systems and Radical Perspectives, *Public Administration Review*, May – June, 434-436.
- Bilgin, N., ve Göregenli, M. (1996). *Kentsel Katılım ve Çoğulculuk*. İstanbul: Dünya Yerel Yönetimler Akademisi Yayınları.
- Birch, A. H. (1993). *The Concepts and Theories of Modern Democracy*. Routledge, London.
- Bozkurt, Ö. Seriyi, S. ve Ergun, T. (1998). *Kamu Yönetim Sözlüğü*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Bravo, B. I. (2009). Müzakereci Demokrasinin Felsefi Temelleri. 82 I. Uluslararası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu, İstanbul Aydın Üniversitesi Türkiye Araştırmalar Merkezi, 15-16 Nisan, İstanbul.

- Brugue, Q. ve Gallego R. (2003). A Democratic Public Administration, *Public Management Review*, 5(3): 425-447.
- Burke, E. (1906). The Works of the Right Honourable Edmund Burke, London, H. Milford, Oxford University Press.
- Butler, E. (2018). *Klasik Liberalin Bir El Kitabı*. (A. Akçiçek, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Cain, B. E., ve Jones, W.T. (1987). [PDF belgesi]. *Madison's Theory of Representation*, 29 Ekim 2022 Tarihinde http://www.hss.caltech.edu/SSPapers/sswp6_46.pdf adresinden erişildi.
- Candan, T. (2015). *Konseyl/Bakanlar Konseyi*. B. Akçay ve İ. Göçmen (Ed.), Avrupa Birliği: Tarihçe, Kurumlar ve Politikalar. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Castells, M. (2019). Rupture: The Crisis of Liberal Democracy. *Polity Press*, Cambridge.
- Cohen, J. (1989). *Deliberation and Democratic Legitimacy*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Crowder, G. (2006). Chantal Mouffe's Agonistic Democracy. Australasian Political Studies Association Conference. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 71-98.
- Çam, E. (1999). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Çevikbaş, R. (2008). Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım. *Türk İdare Dergisi*, (461), 71-95.
- Çitçi, O. (1996). Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 2(15), 6-7.
- Çoşkun, A. V. (1999). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Türk İdare Dergisi*, 71(422), 58-75;
- Çukurçayır, M. A. (2000). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Çukurçayır, M. A. (2002). *Siyasal Katılma Ve Yerel Demokrasi Küreselleşme Sürecinde Yurttaş, Yönetim, Siyaset*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çukurçayır, M. A. (2012). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*, (L. Köker, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1989).
- Dahl, R. A. (1998). *On Democracy*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven, Yale University Press.
- Dahl, R. A. (2000). A Democratic Paradox?. *Political Science Quarterly*, 115(1): 35-40.

- Dahl, R. A. (2019). *Demokrasi Üzerine*. (B. Kadioğlu, Çev.). (5.Baskı). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dalton, R. J. (1985). Political Parties and Political Representation: Party Supporters and Party Elites in Nine Nations, *Comparative Political Studies*, 18(3), 102-115.
- Dalton, R. J. (2017). *The Participation Gap Social Status and Political Inequality*. Oxford University Press, New York.
- Dalton, R. J. ve Welzel, C. (2014). *The Civic Culture Transformed From Allegiant to Assertive Citizens*. New York: Cambridge University Press.
- De Greiff, P. (2000). Deliberative Democracy and Group Representation. *Social Theory and Practice*, 26(3), 403.
- Demirhan, H. (2019). Yeni Nesil Doğrudan Demokrasi Araçları: e-Demokrasi, e-Katılım ve e-Katılımcı Bütçeleme. *Vergi Dünyası Dergisi*, 1(453), 52–67.
- Denhart, R. (1972). Yabancılaşma ve Katılma Sorunu. *Amme İdaresi Dergisi*, 5(2), 93.
- Dereköy, S. (2018). Magna Carta (Büyük Ferman) Bir Magna Sancta (Büyük Kutsal) Mı? , *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(56), 158-159.
- Diamond, L. (1995). *Demokrasinin Üç Paradoksu*. L. Diamond ve M. F. Plattner (Ed.). *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. (M. Turhan, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Diamond, L. (2015). Facing Up to the Democratic Recession. L. Diamond ve M. F. Plattner (Ed.). *Democracy in Decline?* Johns Hopkins University Press, Baltimore, 102.
- Dinçkol, B. (2017) Atina Demokrasisinden Roma Cumhuriyetine - "Demos"tan "Populus Romanus"a, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 23(3), 758-759.
- Dinçkol, V, B., ve Işık, A. (2019). Katılımcı Demokrasi ve Online Karar Alma Bağlamında E-Oy ve Estonya Örneği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 716-726.
- Dogan, M. (1997) Erosion of Confidence In Advanced Democracies, *Studies in Comparative International Development*, 3(32).
- DPT. (2000). Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı.
- Duverger, M. (1984). *Politikaya Giriş*. (S. Tiryakioğlu, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Erdoğan, M. (2017). *Anayasal Demokrasi*. (13. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erol, G. (2019). Avrupa Ülkelerinde Geri Çağırma Hakkı. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (141): 43–102.

- Fidan, Y. (2011). Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 5-10.
- Friedel, E. (1999). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*. (N. Aça, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- Fukuyama, F. (2015). Why Is Democracy Performing So Poorly?. L. Diamond ve M. F. Plattner (Ed.). *Democracy in Decline?* Johns Hopkins University Press, Baltimore, 15.
- Gökçe, O. (1993). *İletişim Bilimine Giriş: İnsanlar Arası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gören, Z. (2016). Aktif Statü Hakları. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1(3): 3303-3323.
- Görmez, K. (1997). *Yerel Demokrasi ve Türkiye*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Görücü, V. (2019). *Türkiye'de Katılımcı Demokrasi*. Yayımlanmış doktora tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Göymen, K. (1999). Türk Yerel Yönetiminde Katılımcılığın Evrimi: Merkeziyetçi Bir Devlette Yönetişim Dinamikleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 32(4), 67-83.
- Göze, A. (2009). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Gutmann, A., ve Thompson, D. (2004). *Why Deliberative Democracy?*, Princeton, NJ, Princeton University Press.
- Güzel, M. N. (2018). Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Kavramlarının Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38(23), 217
- Habermas, J. (1994) .Three Normative Models of Democracy, *Constellation*, 1(1).
- Hartz. K., Janette, B. ve, Michael K, (2009). Institutionalizing Deliberative Democracy, *Journal of Public Affairs*, 125–141.
- Haytoğlu, E. (1997). Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 50.
- Heywood, A. (2016). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hobbes, T. (2001). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*, (S.Lim, Çev.). (3. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Holden, B. (2007). *Liberal Demokrasiyi Anlamak*. (H. Bal, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Hüner, M. F. (2013). Antik Yunan Demokrasisi ve Modern Demokrasi Karşılaştırması, *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, 5(13), 183–203.

- Huntington, S. P. ve Nelson, J. M. (1976). No Easy Choice Political Participation In Developing Countries. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Inglehart, R. F. (2018). Cultural Evolution People's Motivations Are Changing and Reshaping the World. Cambridge University Press, New York.
- İçişleri Bakanlığı. (2019). Avrupa Birliği Ülkelerinde Sivil Toplum, Kamu-STK İş Birliği Projesi. Ankara: İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu.
- İsbir, B. (2009). Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1571-1599.
- İspir, N. (2011). *C. B. Macpherson'un Liberal Demokrasi Eleştirisi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Kalabalık, H. (2005). *Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1995). *Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış: Türkiye Örneği*. E. Kalaycıoğlu ve A. Y. Sarıbay (Ed.). Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim (535-558). İstanbul: Der Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (2015). *Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Kalfa, C. ve Ataay, F. (2012). Küreselleşme, Neoliberalizm ve Demokrasi. *Alternatif Politika Dergisi*, 4(3), 304-317.
- Kapani, M. (1993). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kapoor, I. (2004). Deliberative democracy and the WTO, *Review of International Political Economy*, 11(3), 523-524.
- Karaoğlu, M. (2009). *Siyasal Katılım ve Demokrasi Teorileri*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Karkın, N. ve Sezer, Y. (2002). *Kamu Hizmetlerinin Modernleşmesinde Şeffaflaşma Sorunu*. Türk İdare Dergisi, (436), 209-225.
- Kaypak, Ş. (2012). Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), 171-195.
- Keleş, Ç. (2012). *Finansal Krizlerde IMF Politikalarının Rolü ve IMF'de Reform Hareketleri*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Bilecik Üniversitesi, Bilecik.

- Keleş, R. (1992). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Keleş, R. (1997). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kapucu, N. (2012). *Sivil Toplumun Kamu Politikalarına Etkin Katılımı: Yeni Kamu İşletmeciliğinden Yönetişime Geçiş ve Devlet-Birey İlişkileri*, F.N. Genç, (Ed.). Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi, Bursa: Ekin Basım Yayınevi.
- Keyman, E. F. ve Üstüner, Y. (1995). Globalleşme, Katılımcı Demokrasi ve Örgüt Sorunu. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 6(19), 33-69.
- Kışlalı, A. T. (1984). Eski Yunan'da Demokrasi ve Demokratik Düşünce, *Amme İdaresi Dergisi*, 17(1), 63-77
- Kışlalı, T. (1994). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kışlalı, T. A. (2003). *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. (6. Baskı). Ankara: İmge Yayınları.
- Korkmaz, E. (2016). *Demokrasi Kavramı ve Modern Demokrasi Kuramlarından Biri Olarak Müzakereci Demokrasi*, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler – V, M. Balcı. (Ed.). İstanbul: Hukuk Vakfı Yayınları.
- Köker, L. (1992). *Demokrasi Üzerine Yazılar*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Köker, L. (1996). *Radikal Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hill, K. Q. (1998). The Decline of Representative Democracy: Process, Participation, and Power in State Legislatures, *85 Political Science Quarterly*, Fall, 113(3).
- Kuş, H. (2010). *Türkiye'de Siyasi Partilerin Gelişimi ve 1980 Sonrası Sağ Partilerde Parti İçi Demokrasi Sorunu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya.
- Küçükağa, M. (1995). *Türkiye'de Ve İslam Ülkelerinde Demokrasi Oyunları*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Locke, J. (2002). *Sivil Toplumda Devlet: Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*. (S. Taşçı, H. Akman, Çev.). İstanbul: Metropol Yayınları.
- Macpherson, C. B. (1977). *The Life and The Times of Liberal Democracy*, Oxford University Press.
- Macpherson, C. B. (1984). *Demokrasinin Gerçek Dünyası*. (L. Köker, Çev.). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Madison, J. (1948). *The new Constitution / by Alexander Hamilton, James Madison and John Jay*, Ed. with an introd. and notes by Max Beloff, Hamilton, Alexander, Oxford, B.Blackwell.
- Manin, B. (1997). *The Principles of Representative Government*, New York, Cambridge University Press, Published March.

- Mankan, V. (2020). Demokrasinin Tarihsel Evrimi, *Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 124.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- McAllister, I. (2008). Public Support for Democracy: Results from the Comparative Study of Electoral Systems Project, *Electoral Studies*, 27(1), 189-198.
- McBride, C. (2007). Reason, Representation, and Participation, *Res Publica*, 3(13).
- Mengi, A. (1998). *Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Michels, R. (1959). A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy, New York, Dover Publications.
- Mill, J. S. (1910). Utilitarianism, Liberty, and Representative Government, London Dent, New York, Dutton.
- Mill, J. S. (1958). Considerations on Representative Government, New York, Forum Books.
- Mill, J. S. (2017). *Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler*. (Ö. Orhan Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Monroe, B. L. (1995). Fully Proportional Representation , *The American Political Science Review*, 89(4).
- Mouffe, C. (2002). *Demokratik Paradoks*. (A. C. Aşkın, Çev.) Ankara: Epos Yayınları.
- Mouffe, C. (1999). Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?, *Social Research*, 1(66), 745-759.
- Nacak, O. (2014). Temsili Demokrasinin Sorun Alanları ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 194-214.
- Nacak, O. (2014). Temsili Demokrasinin Sorun Alanları Ve Çözüm Noktasında Yeni Bir Model: Katılımcı Demokrasi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32) , 194-214.
- Norris, P. (1997). Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian and Mixed Systems, *Contrasting Political Institutions special issue of the International Political Science Review*, 1(3), 302-312.
- Ökmen, M. (2005). *Küresel Sistem, Demokratikleşme-Yerelleşme Dinamikleri ve Yerel Demokrasi*. Ankara: Odak Yayınları.
- Öner, Ş. (2001). Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi Ve Katılım Algılamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 10 (2), 51-67.

- Örs, B. (2006). Siyasal Temsil. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1(35), 34-35.
- Özbey, B. (1999). Daha Demokratik ve Daha Etkin Belediye Yönetimi İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(4), 122-143.
- Özbudun, E. (1975). *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özbudun, E. (1977). *Siyasal Partiler*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Özbudun, E. (1999). *Türkiye'de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özer, M. A. (2006). Yönetişim Üzerine Notlar. *Sayıştay Dergisi*, 63(1), 59-89.
- Öztoprak Sağır, M. ve Karkın, N. (2005). Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokratik Paradokslar. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(10), 4-19.
- Öztürk, M., ve Şahin, L. (2008). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 1(54), 3-29.
- Öztürk, H. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Orta Doğu'da Demokrasinin Yayılması, *Bilge Strateji Dergisi*, 4(7), 111-128.
- Özkan, M. (2020). Temsili Demokrasiden Demokratik Temsile: Pitkin'i Yeniden Düşünmek. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 16(58), 55-83.
- Pareto, V. (2005). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü: Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*, (Doğan, M.Z. Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Parkinson, N. (1976). *Siyasal Düşüncenin Evrimi*. (M. Harmancı. Çev.), Ankara: Remzi Kitabevi.
- Pateman, C. (1976). *Participation and Democratic Theory*. (5. Baskı). London: Cambridge University Press.
- Philips, A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. (A. Türker. Çev.). İstanbul: Metis Yayınları
- Piktin, H. (1967). The Concept of Representation, Berkeley, University Of California Press.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, 1(57), 121-134.
- Rehfeld, A. (2006). Towards a General Theory of Political Representation, *The Journal of Politics*, 1(6), 2-21.
- Reiter, B. (2017). The Crisis of Liberal Democracy and the Path Ahead. Rowman and Littlefield International, London.
- Runciman, D. (2007). The Paradox of Political Representation. *The Journal of Political Philosophy*, 1(15): 105.

- Sağlam, F. (1999). *Siyasi Partiler Hukukunun Güncel Sorunları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyasal Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Sarıbay, A. Y. (2001). *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarıipek, D. B. (2006). Sosyal Vatandaşlık Ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2(9), 67-95.
- Sartori, G. (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. (T. Karamustafaoğlu, ve M. Turhan, Çev.). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Sartori, G. (1987) *The Theory of Democracy Revisited*, Chatham, N.J., Chatham House Publishers.
- Saward, M. (2008). Representation and Democracy: Revisions and Possibilities. *Sociology Compass*, 1(2), 1000-1021.
- Schmidt, M. (2001). *Demokrasi Kuramlarına Giriş*. (M. E. Köktaş, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları, (Orijinal eserin yayın tarihi 1995).
- Schmitt, C. (1996). *The Crisis of Parliamentary Democracy*, Trans. Ellen Kennedy. Cambridge: MIT Pres.
- Schmitt, C. (2014). *Parlamenteer Demokrasinin Krizi*. (A. E. Zeybekoğlu, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Schumpeter, J. (1968). *Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*, (T.Akoğlu, Çev.), İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Seyfi, M. (2016). Sivil Toplum Kuruluşlarında Hikayeleştirme. *Marmara İletişim Dergisi*, 163-182.
- Sitembölükbaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5 (10), 139-162.
- Smith, G. ve Wales, C. (2000). *Citizens’s Juries and Deliberative Democracy*. *Political Studies*, 48(1): 51.
- Şahin, R. (2010). Ombudsman Kurumu Ve Türkiye’de Kurulmasının Türkiye’nin Demokratikleşmesi Ve Avrupa Birliği Üyeliği Üzerine Etkileri. *Türk İdare Dergisi*, 369(1), 131-148.
- Şaylan, G. (2008). *Temsili Liberal Demokrasinin Önlenemez Krizi*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Şener, H. E. (2005). Kamu Yönetiminde Katılım Ve Çoğulculuk. *Amme İdaresi Dergisi*, 38(4), 1-22.
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(29), 387-401.
- Tekeli, İ. (1999). *Modernite Aşılırken Siyaset*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tekeli, İ. (2004). *Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği Yayınevi.
- Tocqueville, A. (1998). *Democracy in America*, Trans. by Henry Reeve, revised by Francis Bowen, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited.
- Tok, N. (2008). *Çokkültürcülüğün Meydan Okuduğu Milliyetçilik Kimlik Siyaseti: Ulus, Ulus-Devlet ve Liberal Demokrasi*. B. Şahin (Ed.). *Demokrasi Teorisinde Güncel Tartışmalar*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Toktamış, A. (1994). *Demokrasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Toprak, Z. (2014). *Yerel Yönetimler*. İzmir: Siyasal Kitabevi.
- Topukçu, A. (2011). *Kuramsal ve Hukuksal Açından Doğrudan Demokrasi*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Tortop, N. (1992). Yeni Demokratik Yapılanmada Göz Önünde Tutulması Gereken Temel İlkeler. *Amme İdaresi Dergisi*, 25 (2), 61-72.
- Tosun, G. E. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden: Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: Alfa Basımevi.
- Touraine, A. (1992), *Modernliğin Eleştirisi*, (H. Tufan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tucker, A. (2009). *Müzakereci Demokraside Oligarşik Eğilimler*, I. Uluslar arası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu, İstanbul Aydın Üniversitesi Türkiye Araştırmalar Merkezi, 15-16 Nisan 2009, İstanbul.
- Tuncay, S. (1996). *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Türk Demokrasi Vakfı (1992). *Demokrasi Nedir?*. (L,Köker, Çev.) Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- TÜSEV. (2006). *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*. İstanbul: Tüsev Yayınları.
- Urbinati, N. (2000). Representation as Advocacy: A study of democratic deliberation. *Political Theory*, 6(38), 745-786.
- Urbinati, N. (2006). *Representative Democracy: Principles and Genealogy*, Chicago, University of Chicago Press.

- Uygun, O. (2017). *Demokrasi Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar*. (3. Baskı), İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Üskül, Z. (1993). *Yeni Bir Demokrasi Arayışı: Yerel Demokrasi. Anayasa Yargısı Dergisi*, 10(1), 335-339.
- Wikipedia (2023). Amerika Bağımsızlık Bildirgesi, .
https://tr.wikipedia.org/wiki/Amerikan_Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k_Bildirisi, Erişim: 11.02.2023.
- Welzel, C. (2008). The Role of Ordinary People in Democratization, *Journal of Democracy*, 19(1), 133-140.
- Yalçın, A. Z. (2015). Yerel Yönetimlerde Katılımcı Bütçelemele, Yönetim ve Ekonomi. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 22(2), 311-330.
- Yalçinkaya, A. (2015). *Yurttaş Siyaset*. M. A. Ağaoğulları (Ed.). Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler. (6.Baskı). içinde (19-86). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yaman, F. T. (2017). Katılımcı Demokrasi: Kapsam ve Unsurlar. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 136-160.
- Yayla, A. (2015). *Siyaset Bilimi*. (2. Baskı). Ankara: Adres Yayınları.
- Yıldırım, S. (1990). Yerel Yönetim ve Demokrasi. Türk Belediyeciliğinde 60.yıl Uluslararası Sempozyumu. Ankara: Metropol İmar A.Ş.
- Yılmaz, A. (2000.). Modern Demokrasi Gelişimi ve Sorunları. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Yoldaş, B. (2009). Habermas'ın Müzakereci Demokrasi Teorisi. I. Uluslararası Müzakereci Demokrasi Sempozyumu, İstanbul Aydın Üniversitesi Türkiye Araştırmalar Merkezi, 15-16 Nisan, İstanbul
- Yüksek, M. (2016). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde İfade Özgürlüğünün Sınırları. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1(5), 118-139.
- Zavala, V. A. (2006). *Katılımcı Demokrasi*. (N. Aras, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Zengin, M. A. (2019). Katılımcı Demokrasinin Vasıtaları ve Bu Vasıtalarından Referandumun Çevre Hakkına Olan Etkileri. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 23-54.

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Sefa BOZAN, lise eğitimini Erzurum Hacı Sami Boydak Anadolu lisesinde 2010 yılında tamamladı. 2018 yılında Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. 2019 yılında Anadolu Üniversitesi Adalet bölümünden mezun olup, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi'nden Adalet Öğretmenliği alanında pedagojik formasyon eğitimi aldı. 2020 yılında Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda tezli yüksek lisans eğitimine başladı. 2022 yılından itibaren Erzurum Sekiz On İki Kişisel Gelişim Kursu'nda Adalet Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.